

Міжнародний університет бізнесу і права

**БІЗНЕС-
НАВІГАТОР**

Науково-виробничий журнал

№28
2012

м. Херсон

БІЗНЕС- НАВІГАТОР

№ 28
2012

Науково - виробничий журнал

Засновник і видавець: Приватний вищий навчальний заклад Міжнародний університет бізнесу і права. Україна.

73039. м. Херсон, вул. 49 Гвардійської Дивізії 37-А

тел.факс (0552) 33-53-40, 33-53-38

e-mail: mubip@mubip.org.ua, sovets@mubip.org.ua, web: www.mubip.org.ua

Свідоцтво Міністерства юстиції України про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: серія КВ № 15586-4058ПР від 03.09.2009р.

Затверджено постановою ВАК за № 1-05/5 від 18.11.2009р. як фахове видання з економіки і підприємництва

Періодичність видання: 2, 3 рази на рік.

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжнародного університету бізнесу і права 26.04.12р., протокол № 10.

Головний редактор: Жуйков Г.С., доктор економічних наук., професор.

Заступник головного редактора: Наумов О.Б., доктор економічних наук, професор.

Редакційна рада:

Білоусова С.В. - доктор економічних наук, професор, Міжнародний університет бізнесу і права, дійсний член Міжнародної Академії Економіки та Екотехнологій;

Левківський К.М. - кандидат історичних наук, академік Академії інженерних наук України, замісник директора Науково-методичного центру вищої освіти Міністерства освіти і науки України;

Некряч А.І. - д.п.н, в.о. ректора, Міжнародний університет бізнесу і права.

Відповідальний секретар: Крупіца І. В.

Редакційна колегія: Білоусов О.М., д.е.н., доцент, В'юн В.Г. – д.е.н., професор; Гавриш В.І. – д.е.н., професор; Гаркуша О.М. – д.е.н., професор; Горлачук В.В. – д.е.н., професор; Данилін В.М. – д.е.н., професор; Іртищева І.О. – д.е.н., професор; Лагодієнко В.В. – д.е.н., професор; Наумов О.Б. – д.е.н., професор; Топіха І.Н. – д.е.н., професор; Шаповалова І.О. – д.е.н., доцент.

У збірнику подаються результати наукових досліджень з питань економіки та управління підприємствами (за видами економічної діяльності), а також економіки природокористування та охорони навколишнього середовища.

Рекомендовано для науковців, викладачів, аспіратів, студентів, фахівців у галузі економіки, управління, права державних і місцевих органів самоврядування.

Усі права захищені. Повний або частковий передрук і переклади дозволено лише за згодою автора або редакції. При передрукуванні посилатися на „Бізнес-навігатор”.

Редакція не обов'язково поділяє думку автора і не відповідає за фактичні помилки, яких він припустився.

ЕКОНОМІКА

Січко С.М., Білоусов О.М. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗРОБІТТЯ В США	6
Ткаліч Т.І. ДЕРЖАВНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ – СТРУКТУРА І ФУНКЦІЇ В КРАЇНАХ РІЗНОГО РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	13
Томілін О.О. СПЕЦИФІКА МІЖГАЛУЗЕВИХ ЗВ'ЯЗКІВ У АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ	20
Прокоф'єва О.Ю. РОЛЬ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ	26
Волошина Е.А., Хижняк А.А. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ АНАЛИЗА СПРОС И ПРЕДЛОЖЕНИЯ НА РЫНКЕ ТРУДА IT-КОМПАНИЙ	29
Турчак Н.А. ПРОБЛЕМИ РИСОСІЯННЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	35
Сорокунська Т.О. ВПЛИВ СВІТОВОГО РИНКУ НА РОЗВИТОК ГАЛУЗІ ДИТЯЧОГО ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ	38
Ларіна Я.С. МАРКЕТИНГОВА ПОЛІТИКА КОМУНІКАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА АПК НА РИНКУ ОРГАНІЧНИХ ПРОДУКТІВ	41
Морозов Р.В. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ЗЕРНОВОЇ ГАЛУЗІ АПК	46
Малюк С.О. ЕКОНОМІЧНО ОБҐРУНТОВАНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	52
Бавико О.Є. ФАКТОРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ	58
Пашкевич М.С. РЕГІОНАЛЬНА ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ	63
Орленко О.В. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ І ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРУП'ЯНОГО РИНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	69
Копитко О.В. СВІТОВИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОПТОВИХ РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	74
Майданевич П.Н. ВЛИЯНИЕ АГРАРНОГО РЫНКА ТРУДА НА ФОРМИРОВАНИЕ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ	79
Колпакова Н.С. СУЧАСНИЙ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА АР КРИМ	83
Лопушанська В.В. ОПТИМАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ РОСЛИННИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	87

Петренко М.П. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА СУТНІСТЬ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПЕРСОНАЛУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	95
Банєва І.О. СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В РЕСУРСНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	100
Фоміна А.С. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	104
Джалал А.К. ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ В ПІДПРИЄМСТВАХ ЗЕРНОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ	111
Прохорчук С.В. МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	115
ФІНАНСИ	
Нестерова С.В., Анісімова С.І. ПРОБЛЕМА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	119
Стегней М.І., Сакаль М.М. ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ВИРІВНЮВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	123
Ксьонжик І.В., Архіпова О.В., Маломуж О.Г. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРЕДУМОВИ УНІФІКАЦІЇ ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ	127
Мармуль Л.О., Мухіна М.В., Добичина І.В. ВІДСОТКОВА ПОЛІТИКА: РОЛЬ І МІСЦЕ У СТРАТЕГІЇ БАНКІВ	132
Ксьонжик І.В., Кузнецов І.О., Трегубова І.А. ОСОБЛИВОСТІ АУДИТУ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ	137
Коваль С.В., Метляєва О.С., Доброскок О.В. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УКРАЇНІ	141
Мармуль Л.О., Кохацька К.Ю., Сисак М.С. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ЗА РАХУНОК ОБСЛУГОВУВАННЯ VIP-КЛІЄНТІВ	145
Мармуль Л.О., Фесина А.А., Божонок О.С. ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ КОНКУРЕНЦІЇ	149
Коваль С.В., Клімук А.В., Василенко О.О., Поповиченко О.Л. ОБЛІК ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	154
Сіренко І.В., Зінченко А.І. ВРАХУВАННЯ НЕПОВНОГО НАДХОДЖЕННЯ СТРАХОВОГО ПЛАТЕЖУ ПРИ ФОРМУВАННІ СТРАХОВОГО ТАРИФУ	157
Калінська Т.А., Самчинська Я.Б. ОБ'ЄКТИ АУДИТУ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ	160
Мельник Ю.Д. ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ	165
Миرونчук О.Б. СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ	169

УПРАВЛІННЯ

Клещенко А.В. СТРУКТУРНО-ФУНКЦИОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ В УПРАВЛЕННІ ПРОЦЕСАМИ РЕІНЖЕНИРИНГА СУДОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ	174
Пашко П.В. ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ТАМОЖЕННЫЙ АУДИТ КОНТРОЛЬ	177
Нужна С.А. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ	185
Сарапіна О.А., Стефановіч Н.Я. ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ЧЕРЕЗ ФОРМУВАННЯ ПІДХОДІВ ЩОДО ЇЇ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ	191
Пономарьова М.С. РОЛЬ ЖІНКИ В СУЧАСНОМУ ТРУДОВОМУ ПРОЦЕСІ	198
Дроздова В.А. СТВОРЕННЯ КЛАСТЕРА ЯК МОЖЛИВІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПОЛІПШЕННЯ СТАНУ ГАЛУЗІ ДИТЯЧОГО ХАРЧУВАННЯ НА ПЛОДООВОЧЕВІЙ ОСНОВІ	203
Чернявська І.М. ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА МАТЕМАТИЧНИМИ МЕТОДАМИ	209
Біліченко О. МОНІТОРИНГ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ	218
Піюренко І.О. КЛЮЧОВІ ЛАНКИ АНТИКРИЗОВОЇ СИСТЕМИ, ЇЇ СУЧАСНИЙ СТАН, НЕВІДКЛАДНІ ЗАХОДИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ	223
Лагодієнко В.В. РЕТРОСПЕКТИВА ТА СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ І ЇХ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ	228
Максименко А.Г. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ	234
Думенко І.В. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ЕКОНОМІЧНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ	238
Антофій Н.М., Фомішина В.М. УПРАВЛІННЯ СПОЖИВАННЯМ ПОСЛУГ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ	243
Гнатюк Я.І. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІЙ: КРЕАТИВНІСТЬ МЕНЕДЖМЕНТУ	249

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Дюжев В.Г. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТИПОВИХ ПОЛЕЗНИХ ЕФФЕКТОВ І НЕГАТИВНИХ ВОЗДЕЙСТВИЙ ОТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ НЕТРАДИЦИОННОЙ ВОЗОБНОВЛЯЕМОЙ ЭНЕРГЕТИКИ НА ПРЕДПРИЯТИИ	254
Іванов А.М. ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ	259

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗРОБІТТЯ В США

Постановка проблеми. Сфера праці та трудових відносин виступає важливою областю в економічному та соціальному житті американського суспільства. Ринок праці відображає тенденції в зміні основних структур зайнятості; він показує мобільність робочої сили, динаміку та масштаби показників безробіття. В останнє десятиліття в США величезне значення набуває постійне державне регулювання ринку робочої сили.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ринок праці США вважається вкрай ліберальним, тому що американська модель державного регулювання трудових відносин має цілий ряд специфічних рис:

- по-перше, державно-правовий механізм регулювання сфери праці, не має прямих аналогів в інших країнах Заходу, але досвід його функціонування був неодноразово успішно використаний при формуванні національних систем трудових відносин;
- по-друге, американська модель зароджувалася в умовах та під впливом глибокої системної кризи суспільства Сполучених Штатів [3, С. 101-102].

Особливо гостро питання державного регулювання встало в умовах фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр., влада США була вимушена прийняти додаткові екстрені заходи по підтримці осіб, що втратили роботу та їх подальшому працевлаштуванню. Однак на початок 2012 року в США залишається цілий ряд невирішених соціально-економічних проблем, пов'язаних з безробіттям. Прямо чи опосередковано зі станом на ринку праці пов'язані такі питання як бідність, офіційний рівень бідності в 2010 році склав 15,1%, число осіб, що не мають медичного страхування в 2010 р. – 49,9 млн. осіб. Безробіття та неповна зайнятість залишаються вагомими проблемами для представників національних меншин та некваліфікованих робітників.

Дослідженням проблем динаміки та структури безробіття, факторів та наслідків його поширення, ролі держави в підтримці безробітних займалися багато дослідників: Дж. Гелбрейт, Х. Ламперт, А. Маршалл, А. Пігу, Д. Сакс, А. Сміт, Ф. Хайек, П. Хейне, Дж. М. Кейнс, К. Маркс, А. Оукен, П. Самуельсон, А. Філіпс, М. Фрідмен та ін. Питання безробіття, зайнятості, підтримки безробітних, регулювання трудових відносин в США проаналізовані в роботах вчених: В. Кудрова, Л. Лебедевой, А. Лютова, В. Супяна та ін.

Невирішені частини проблеми. Аналіз державного регулювання безробіття в змінних умовах економічного розвитку, вирішення складних завдань дозволить повніше оцінити і точніше сформулювати нові виклики та напрями досліджень за рахунок глибокого наукового аналізу.

Метою дослідження є аналіз державної політики стримування та регулювання безробіття в США.

Основні результати дослідження. Державна політика у сфері зайнятості та розвитку трудових ресурсів в США має давню історію. Ще в 1790 р. конгрес США виділив асигнування на розвиток державної середньої освіти. В 1862 р. відповідно до «закону Моррілла» федеральний уряд виділив кожному штату території для організації сільськогосподарських коледжів, що стали згодом основою сучасної системи вищої освіти.

В 20-30-х рр. ХХ ст., державне регулювання у сфері зайнятості вперше набуває помітних масштабів. Це пов'язано з політикою адміністрації Ф. Рузвельта, яка була ініціатором крупних програм суспільних робіт з метою створення робочих місць. Були ухвалені закони про пенсійне страхування та страхування на випадок безробіття. Відповідно до закону Вагнера-Пейсера в 1933 р. була створена державна служба працевлаштування. Всі ці заходи стали основою подальшого розвитку державного регулювання зайнятості.

Друга світова війна внесла свої корективи в формування державної політики в сфері зайнятості. У міністерстві оборони США та в цивільних державних учбових закладах була розгорнута підготовка фахівців, перш за все по військово-технічних професіях. В 1944 р. був ухвалений спеціальний Закон про права військовослужбовців, за яким федеральний уряд брав на себе відповідальність за підготовку та працевлаштування близько 14 тис. ветеранів війни.

У післявоєнний період державне регулювання ринку робочої сили стає складовою частиною загальної антициклічної політики уряду. В 1946 р. був ухвалений Закон про зайнятість, що зобов'язав федеральний уряд підтримувати максимальну зайнятість в країні. З кінця 1950-х р. до початку 1960-го р. перед державним регулюванням у сфері зайнятості ставляться нові цілі - обмеження масштабів безробіття як частини політики економічного зростання. Крім того, декларується необхідність активнішої участі держави в підготовці та перепідготовці робочої сили. В 1960-х р. та 1970-х р. в США приймається ряд законодавчих актів, покликаних скоротити рівень безробіття, забезпечити підготовку та перепідготовку кадрів у зв'язку з новими вимогами виробництва. Це, перш за все, Закон про розвиток і підготовку робочої сили (Manpower Development and Training Act - MDTA), прийнятий в 1962 р., Загальний закон про зайнятість і підготовку робочої сили (Comprehensive Employment and Training Act - CETA), датований 1973 р., Закон про повну зайнятість і збалансоване зростання (закон Хемфрі-Хоукинса), що вступив в дію в 1978 р.

В якості концептуальної основи діяльності держави на ринку праці багато років (до кінця 1970-х рр.) були переконання активної державної політики (кейнсіанців та інституціоналістів - Р. Гордон., Л. Ульман). Вони виходили з необхідності розробки цільових державних програм, направлених на конкретні групи робочої сили, на перенавчання та облаштування.

Надалі в 1980-і р. та 1990-і р. в економічному регулюванні в США, у тому числі й на ринку праці, запанували концепції прибічників «економіки пропозиції» (А. Лафер, Д. Гилдер, Д. Ванніські та ін.) та неолібералів (М. Фрідман, Г. Хайєк та ін.). Стали переважати концепції, що не пов'язують безробіття з недостатністю сукупного попиту. З одного боку, безробіття стали трактувати як природне та добровільне явище пояснення якому лежить в поведінці індивідуумів. З іншої - наявність безробіття пояснювали високим рівнем заробітної плати та її «негнучкістю». За такою позицією вони вважали, що ставки заробітної плати трудящих зростають швидше, чим ціни на продукцію компаній, а це приводить до зростання витрат виробництва, перешкоджає його розширенню, що не сприяє збільшенню зайнятості. Головна провина за це покладається на профспілки, які добиваються високої зарплати. Саме цей підхід виражений в кривій Філіпса, яка декларує зворотний зв'язок між інфляцією (як наслідком зростання зарплати) та безробіттям. Довгі роки крива Філіпса служила базою соціально-економічного регулювання в США та інших країнах Заходу.

В даний час можна виділити чотири основні напрями державного регулювання ринку праці США:

1. програми по стимулюванню зростання зайнятості та збільшенню числа робочих місць;
2. програми, направлені на підготовку та перепідготовку робочої сили;
3. програми сприяння найму робочої сили;
4. програми по соціальному страхуванню безробіття.

В рамках цих програм в США, наприклад, в післявоєнний період були створені сотні тисяч робочих місць в державному секторі (у сфері суспільних послуг - в освіті, медичному обслуговуванні, комунальному господарстві, а також в будівництві громадських будівель, споруд та ремонтних роботах). За допомогою цих програм рівень безробіття в кінці 1970-х рр. був знижений на 0,8 процентних пункту [1].

Усе більш важливе значення набуває державне сприяння найму. Так, служба працевлаштування США, що має більше 2500 місцевих агентств (бірж праці), займається

реєстрацією безробітних, намагається знайти вакансії, проводить тестування претендентів на роботу для визначення їх кваліфікації, займається професійною орієнтацією безробітних, виплачує допомогу.

Основною ланкою системи підготовки та перепідготовки кадрів в США є вища і середня школа, учбові курси і центри приватних корпорацій. Державна система професійної підготовки в країні розвинена набагато слабкіше.

Перераховані напрями не вичерпують всіх заходів дії держави на ринку праці. Разом з ними існує комплекс заходів непрямого регулювання ринку робочої сили: податкова, грошово-кредитна та амортизаційна політика уряду. Крім того, чималий вплив на ринок праці надає законодавство в області соціального забезпечення, трудових відносин, цивільних прав та ін. В США, наприклад, велика частина такого роду законів була прийнята в 30-х рр. ХХ ст.

Так, сучасна форма соціального контракту виникла в 1930-і рр. в період «нового курсу» президента Ф. Рузвельта. Ліберальне трактування національних пріоритетів призвело до того, що, починаючи з 1960-х рр., доля витрат на «людські ресурси» (соціальне забезпечення, охорону здоров'я, освіту, створення робочих місць) стала неухильно зростати. Система соціальних витрат утворила міцну «страхувальну мережу», що захищає інтереси населення у випадку втрати роботи, працездатності або годувальника. Сьогодні більше 80 млн. американців регулярно отримують допомогу з програм державного соціального страхування та вспомоществованія, їх об'єм в 1997 р. вперше перевищив рубіж в 1 трлн. дол. США [8, С. 4].

В 2009 році з 307 млн. американців особи 65 років і старше - близько 39,6 млн. осіб, з них 18,8 млн. - особи 75 років і старше. Крім того, в США налічується близько 42 млн. громадян, які потребують державної допомоги по інвалідності, не пов'язаній з виробничими травмами, а також 2 млн. непрацездатних ветеранів, близько 14 млн. безробітних.

При відсутності допомоги з боку держави сьогодні 42,9 млн. американців знаходилися б за межею бідності. Лише завдяки державним трансфертам 20 млн. з них мають дохід вищий за межу бідності.

На рубежі ХХ - ХХІ століть основна частина соціальних витрат, або витрат на «людські ресурси», доводилась на програми соціального забезпечення матеріального вспомоществованія, допомоги ветеранам, на здобуття або вдосконалення освіти, професійну підготовку та перепідготовку, а також охорону здоров'я. Головним джерелом фінансування системи соціального забезпечення в США - соціальні внески підприємців, застрахованих працівників та бюджетне фінансування. Так, наприклад, в 2011 р. ВВП США склав майже 15 трлн. дол. США, тоді як загальний обсяг державних витрат (федеральних штатів, місцевих органів влади) на всі потреби державного споживання на соціальні цілі дорівнювали приблизно 2,5 трлн. дол. США, у тому числі федеральні витрати - 1,6 трлн. дол. США. Вони включали соціальне страхування (у тому числі допомогу по безробіттю), програми грошової, продовольчої та медичної допомоги, а також житлові субсидії та різні соціальні послуги [7, С.233].

Асигнування на програми соціального забезпечення виділяються переважно по шості статтях витратної частини федерального бюджету: пенсійне забезпечення; підтримка доходів; медичне страхування; охорона здоров'я; освіта, професійна підготовка, соціальні послуги; допомога ветеранам (Табл.1).

Аналіз витрат за програмами соціального забезпечення показує, в основному за всіма статтями на соціальне забезпечення планується зростання витрат до 2016 р., але тільки за статтею на підтримку доходів планується скорочення витрат майже на 3 млн. дол. США.

На освіту, навчання, забезпечення зайнятості та соціальні послуги планується збільшити витрати в 2016 р. майже в 2 рази в порівнянні з 2009 р.

Витрати за програмами соціального забезпечення в США [7, С. 233]

Витрати	2009	2010	2011	2016 (прогноз)
Людські ресурси, млн. дол. США:	2155,793	2385,731	2509,495	2994,278
- освіта, навчання, зайнятість та соціальне послуги	79,749	127,710	115,118	114,880
- охорона здоров'я	334,335	369,054	387,617	594,624
- медичне страхування	430,093	454,636	494,343	638,413
- підтримка доходів	533,224	622,210	622,654	530,151
- пенсійне забезпечення	682,963	706,737	748,354	952,010
- допомога ветеранам	95,429	108,384	141,409	164,200

Перш за все, цей вид допомоги відноситься до молоді, людей літнього віку, низько кваліфікованих працівників, представників етнічних меншин, особливо - жінок всіх вказаних категорій. Зміни, що відбуваються, в структурі попиту на ринку праці, поява нових форм зайнятості, підвищення мобільності робочої сили пред'являють нові вимоги до системи страхування по безробіттю. Ця система функціонує в Сполучених Штатах з 1935 р. Вона фінансується за рахунок податку з підприємців, діє у всіх 50 штатах, передбачаючи виплати в більшості випадків максимально на протязі 26 тижнів. Федеральний уряд фінансує виплати ще на протязі 13 тижнів, якщо рівень безробіття в даному штаті перевищує відмітку в 6%. Цей вид допомоги отримують близько 35% офіційно зареєстрованих безробітних, в 2010-2011 рр. його середній розмір складав 145 дол. США на тиждень (максимальний розмір допомоги складав 611 дол. США). Загальна сума виплат в 2011 р. склала майже 52 млн. дол. США. Нові умови зайнятості диктують необхідність вироблення нових сучасних підходів до виплати допомоги в рамках соціального страхування по безробіттю із заходами, направленними на пошук нових джерел доходу, а також професійну підготовку та перепідготовку робочої сили США. Серед такого роду нових підходів виділяються, зокрема, введення системи поетапного продовження виплати допомоги залежно від участі в програмах перепідготовки; виплату допомоги у вищих розмірах в перші тижні з подальшим їх скороченням з метою активізації процесу перенавчання та працевлаштування. Інший підхід - в наданні можливості застрахованим безробітним отримати одноразову допомогу, яка може стати стартовим джерелом для відкриття власної справи. Одночасно з цим подібна програма покликана забезпечити відповідну підготовку та консультаційну допомогу кожному учасникові. Таким чином, сьогодні в Сполучених Штатах робляться спроби розширення функцій програм страхування по безробіттю з тим аби вони служили не лише елементом «страхувальної сітки», але й механізмом адаптації безробітного до умов, що змінюються, на ринку робочої сили (стимулювання професійної підготовки та перепідготовки, перекваліфікації, а також пошуку роботи).

Аналіз витрат за програмами соціального забезпечення свідчить також про збільшення витрат на охорону здоров'я та медичне страхування. В 2000 р. більше 43 млн. американців не могли собі дозволити медичне страхування, тому урядом був розроблений план, за яким було вирішено інвестувати додаткові 200 млрд. дол. США в соціальне страхування та програму «Медікер». За останнє десятиліття число тих, що не мають медичної страховки виросло в США на 10 млн. осіб (в 2008 р.- 46,3 млн. осіб). В 2010 р. кількість осіб, що мають медичне страхування збільшилось до 256,2 млн. осіб. Число осіб, що не мають медичного страхування в 2010 р. – 49,9 млн. осіб [8, С. 42].

Офіційний рівень бідності в 2010 році склав 15,1% в порівнянні з 14,3 % в 2009 році. В США уряд проводить різні програми по боротьбі з бідністю, та підтримкою малозабезпечених сімей, для цих цілей в 2010 році було виділено 622,210 млн. дол. США, в 2011 р.- 622,654 млн. дол. США, але до 2016 року планується зменшити фінансування цих програм на 3 млн. дол. США. Основною причиною такої ситуації виступає той факт,

що кожен штат має свободу дій у використанні федеральних коштів, виділених на фінансування соціальної допомоги в рамках блокових грантів. Наприклад, за останні двадцять років посилилась тенденція до скорочення штатами фінансування так званої "загальної допомоги" та програм допомоги громадянам, які проживають без утриманців (одинакам та, меншою мірою, бездітним подружнім парам). Лише у лічених штатах виплачується грошова соціальна допомога бездітним працездатним дорослим громадянам. Розмір загальної допомоги повнолітнім саодиноким громадянам не перевищує 140 доларів на місяць. Особам, яким надано відстрочку у виконанні вимоги щодо працевлаштування, одержують не більше 210 доларів на місяць. Розмір тимчасової допомоги малозабезпеченим сім'ям залежить від кількості членів сім'ї (для цілей призначення допомоги сім'єю вважається група людей, які проживають разом і є кровними родичами або пов'язані між собою відносинами, що виникли на підставі усиновлення, опіки чи шлюбу). Максимальний розмір допомоги дорівнює 162 долари на одну особу, 322 долари на двох осіб і 424 долари на трьох осіб [4].

Однією з складових сфер праці та трудових відносин в США є державна пенсійна система. Витрати на яку планується збільшити майже на 204 млн. дол. США до 2016 року. Вона базується на наступних принципах: поширення пенсійного страхування на всі категорії тих, що працюють по найму та на зайнятих індивідуальною трудовою діяльністю; відповідальності працівників та підприємців за виплату в установленому порядку страхових внесків; гарантованості своєчасної виплати регулярно індексованих пенсій та контролю за їх нарахуванням; солідарності трудових поколінь, коли допомога тим, що досягли пенсійного віку фінансуються нині працюючими американцями; особистій зацікавленості застрахованого працівника, розмір пенсії якого залежить від страхового стажу роботи [4].

Загальна федеральна програма (ЗФП), яка відноситься до головних програм державного соціального страхування, охоплює 95% робочої сили Сполучених Штатів та передбачає виплату пенсій по старості, втраті годувальника та інвалідності, не пов'язаної з виробничою травмою. Виплати по ЗФП складають приблизно 60% всіх соціальних грошових виплат федерального уряду, штатів та місцевих органів влади. Не дивлячись на те, що ЗФП вважається програмою соціального страхування, оскільки учасники цієї програми платять в фонди ЗФП податок на соціальне страхування протягом всього періоду своєї трудової діяльності. Ця програма носить розподільний характер. Пенсіонери отримують не свої гроші, не власні накопичення, а гроші тих, що нині працюють та платять податки. Крім того, в цю програму вбудовані елементи соціального регулювання. Сама формула нарахування допомоги передбачає, що пенсії низькооплачуваних працівників складають вищу долю їх заробітку, чим пенсії високооплачуваних. Розміри пенсійних виплат істотним чином міняються залежно від складу сім'ї. На державні пенсії приходить приблизно 40% сукупних доходів пенсіонерів [6, С. 15].

Ще однією формою забезпечення в старості є особові пенсійні рахунки, на які працівники можуть щорік перераховувати до 2 тис. дол. США, не оподатковуваних прибутковим податком. Проте зняти кошти з особових пенсійних рахунків можна лише після досягнення 59,5 років.

Іншою формою соціального страхування виступає соціальне страхування від ризиків в сфері праці та трудових відносин. Програми страхування по безробіттю та від виробничого травматизму стали «страхувальною сіткою» для американських працівників в разі здобуття травми на виробництві, на період втрати роботи та пошуку нового місця роботи. Проте ці види страхування залишаються орієнтованими переважно на осіб, що мають постійне місце роботи з повним робочим часом.

В той же час структурні зрушення в економіці та технологічні зміни сприяли збільшенню кількості нестабільних робочих місць, тимчасових або з неповним робочим часом.

Останнім часом в США неухильно зростає число осіб, вимушених змінити після звільнення не лише місце роботи, але й галузь зайнятості, а інколи навіть сферу своєї діяльності, що вимагає серйозної професійної перепідготовки.

Сьогодні в багатьох штатах зростає кількість економічно активного населення, що залишається за межами соціального страхування по безробіттю. Сюди входять особи, які шукають роботу вперше, або після тривалої перерви, а також зайняті неповний робочий час, тимчасові працівники та ін.

Американська держава робить спроби розширення функцій програм страхування по безробіттю з тим, аби вони служили не лише елементом «страхувальної сітки», але й механізмом адаптації безробітного до умов, що змінюються на ринку праці (стимулювання професійної перепідготовки, перекваліфікації, пошуку нового робочого місця). Проте корективи виплати допомоги, що вносяться до умов, мають обмежену сферу дії. Такі чинники як поширення числа осіб, не охоплених системою соціального страхування, довготривалі демографічні зрушення у зв'язку з старінням населення, а також зростання числа матерів-одиначок приводять до посилення ризиків економічної безпеки людини. Навіть сьогодні в США зберігається досить велика кількість осіб, що постійно потребують допомоги з боку держави. Внески соціального страхування забезпечують виплату пенсій встановлених законом, навіть з деяким перевищенням (складає приблизно 30 млрд. дол. в рік). За офіційними даними, таке положення може зберегтися до 2012 р., після чого Сполучені Штати почнуть пожинати демографічні плоди «буму народжуваності», та навантаження пенсіонерів на працездатних членів суспільства різко зросте.

Перспектива «буму старості» змушує урядові органи США вже зараз шукати можливі шляхи вирішення проблем матеріального та медичного забезпечення майбутніх пенсіонерів. Згідно даним американської статистики, в першій половині XXI століття витрати на пенсійне та медичне обслуговування збільшились в 2,5 рази [2].

Для збереження пенсійних виплат на досягнутому рівні буде потрібно істотні корективи прибуткової та витратної частин бюджету соціального забезпечення. У Сполучених Штатах вже прийнято рішення про збільшення пенсійного віку з 65 до 67 років; починаючи з цього віку американці зможуть отримувати повну пенсію. Проте цей перехід буде здійснюватися поступово: спочатку вік виходу на пенсію було збільшено до 66 років для тих, кому виповнилось 62 роки в 2005 р., лише в 2020 р. він зросте до 67 років [5].

В уряді та Конгресі США сьогодні обговорюються проекти збільшення трудового стажу для розрахунку пенсії з 35 до 38 років, підвищення ставки та розширення бази для нарахування внесків до фондів соціального страхування, індексації віку виходу на пенсію в залежності від зростання тривалості життя, скорочення розмірів пенсійних виплат подружжю застрахованих працівників, а також різні варіанти індивідуальних планів пенсійних заощаджень [5].

На допомогу ветеранам планується збільшити асигнування на 13 млн. дол. США до 2016 р. При тому, що ветерани мають значні пільги при наймі. При цьому ветераном озброєних сил вважається громадянин, що прослужив не менше 6 місяців в армії США. Також працедавець зобов'язаний відновити його на колишній роботі або надати іншу роботу з не меншою заробітною платою.

Важливим важелем регулювання ринку праці є встановлюваний державою мінімальний рівень заробітної плати. Розмір почасової мінімальної заробітної плати затверджується конгресом США. В 2011 році почасова мінімальна заробітна плата (7,25 дол.) складає близько 39% середньої почасової заробітної плати, що забезпечує приблизно 120% прожиткового мінімуму при зайнятості протягом 50 тижнів та 40-годинному робочому тижні.

Висновки. Отже, у своєму розвитку ринок праці США пройшов складний шлях від жорсткого регулювання з боку держави в 1930-х рр. до ліберальної моделі кінця XX ст.

Лібералізація законів по праці звільнила працедавців від багатьох обмежень по звільненню співробітників по економічних причинах, створила можливості для активних пошуків роботи безробітними, навіть у тому випадку, коли заробітна плата не на багато перевищує допомогу по безробіттю. Ліберальний характер трудового законодавства відкриває можливості для використання різних форм зайнятості та оцінки праці по індивідуальних результатах.

В той же час держава впливає на ситуацію на ринку праці через програми стимулювання зайнятості та створення нових робочих місць, підготовки і перепідготовки кадрів. Зокрема, програми підготовки та перепідготовки кадрів розробляються на основі прогнозованих змін попиту на ринку праці на працівників різних спеціальностей та добре фінансуються. Програми, направлені на зростання зайнятості діють на федеральному рівні та на рівні окремих штатів. Існують програми допомоги тим, хто втратив роботу, літні програми для професійної підготовки молоді, спеціальні програми для найменш соціально захищених груп населення: інвалідів, ветеранів, сезонних сільськогосподарських робітників, індійців та ін.

Перспективи подальших наукових розробок. Завдяки збалансованій політиці в другій половині 2011 року, середня погодинна оплата праці зросла на 0,2%, рівень прихованого безробіття знизився з 15,6% до 15,2%, частка безробітних, які не можуть знайти роботу більше 15 тижнів, в загальній кількості безробітних, знизилася з 43,1% до 42,5%. За прогнозами в 2012 році економіка США виросте на 2,1%, що позитивно вплине на ринок праці. Тому, в перспективі, подальші дослідження дозволять реагувати на нові виклики і формулювати нові напрями досліджень процесів регулювання та стримування безробіття в США з боку держави.

Анотація

В статті проаналізовані основні напрями державної політики стримування та регулювання безробіття в США. Проаналізовано процес формування сучасної державної політики регулювання ринку праці в США, висвітлені та проаналізовані данні про розміри асигнувань на програми соціального забезпечення з боку федерального бюджету.

Ключові слова. Безробіття, напрями державного регулювання ринку праці, програми соціального забезпечення, «страхувальна сітка».

Аннотация

В статье проанализированы основные направления государственной политики сдерживания и регулирования безработицы в США. Проанализировано процесс формирования современной государственной политики регулирования рынка труда в США, освещены и проанализированы данные о размерах ассигнований на программы социального обеспечения из федерального бюджета.

Ключевые слова. Безработица, направления государственного регулирования рынка труда, программы социального обеспечения, «сетка страхования».

Annotation

Basic directions of public policy of inhibition and adjusting of unemployment in the USA are analyzed in the article. The process of forming of modern public policy of adjusting of labor-market in the USA is analyzed, information about the sizes of assignments on the programs of public welfare from the federal budget lighted up and analyzed.

Keywords. Unemployment, directions of government control of labor-market, programs of public welfare, «net of insurance».

Список використаних джерел:

1. Лютов А.А. Проблема зяятости и безработицы в США на современном этапе [Электронный ресурс]./ А.А.Лютов //Россия и Америка в XXI веке.- 2007.- №2.- Режим доступа: <http://www.rusus.ru/?act=archive&edition=8>.
2. Лютов А.А. Сфера образования – ключевое направление социальной политики [Электронный ресурс]./ А.А. Лютов//Россия и Америка в XXI веке.- 2009.- №2.- Режим доступа: <http://www.rusus.ru/?act=archive&edition=17>.
3. Рассадина И.И. Особенности рынка труда США./ И.И. Рассадина// Вестник Санкт-Петербургского университета.- 2006.- Сер.8.- Вып.4.- С.101-121.
4. Сайт Бюро перепису населення США [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.census.gov/compendia/statab/cats/>.
5. Супян В.Б. США: человеческий потенциал в «экономике знаний» [Электронный ресурс]./В.Б. Супян //Россия и Америка в XXI веке.- 2009.- №3.- Режим доступа: <http://www.rusus.ru/?act=archive&edition=18>.
6. Ширмер Я. Соціальна допомога в США./ Я. Ширмер. - К.- 22с.
7. Budget of the United States Government, Fiscal Year 2012 U.S./ Government printing office Washington.- 2010.- 355 с.
8. Carmen De Navas Income, poverty, and health insurance coverage in the United States: 2010./ Carmen De Navas, Bernadette D. Proctor, Jessica C. Smith. -U.S. Department of Commerce, Economics and Statistics Administration, U.S. Census Bureau.-Current Population Reports.- Issued September 2011.- 87 p.

УДК: 330.112

Ткаліч Т.І.

ДЕРЖАВНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ – СТРУКТУРА І ФУНКЦІЇ В КРАЇНАХ РІЗНОГО РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. На початковому етапі реформування економіки України та відносин власності декларувався переважно ліберальний підхід, однак послідовна і цілісна концепція перетворень фактично була відсутня. Державний сектор розглядався як другорядний елемент економічної системи. Такий стан став причиною тривалої трансформаційної кризи і загальної дезорієнтації в макроекономічній політиці. Багато проблем розвитку і подальшої трансформації української економіки недостатньо розглянуто теоретично і не вирішено практично. Однією з таких проблем є визначення цілей, масштабів і форм діяльності державного сектора. Не сформовано остаточно пояснення з боку економічної теорії зміни загальносвітової тенденції розвитку державного сектора, яка відбулася в останнє десятиліття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам визначення сутності, економічних форм, особливостей функціонування та ефективності державного сектора економіки присвятили свої дослідження багато вітчизняних вчених: А. Гальчинський, В. Геєць, І. Жадан, Я. Жаліло, С. Іванов, О. Канов, В. Міщенко, С. Науменков, О. Процьків, О. Редькін, Є. Старовський, А. Філіпенко, Л. Цимбал, Л. Червова, М. Чумаченко, А. Чухно. Істотний внесок у вирішення проблем управління та функціонування державного сектора економіки зробили російські та західні вчені: Л. Абалкін, А. Ахмедуєв, Є. Балацький, В. Бірюков, А. Віссаріонов, Г. Клейнер, Є. Кузнєцова, М. Петраков, О. Радигін, Д. Біль, Дж. Б'юкенен, Я. Корнаї, Ж.-Ж. Роза, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, В. Танци, Дж. Шумпетер, Л. Якобсон.

Невирішені частини проблеми. В нашій державі дотепер не сформовано стійку модель розвитку державного сектора економіки, не визначено остаточно його роль у національній економіці. Фактично держава не стала ефективним власником – до кінця не організовано систему обліку масштабних показників державного сектора, потребують поглиблення теоретичне обґрунтування і практичне удосконалення механізму формування структури державного сектора та оцінки ефективності діяльності його об'єктів.

Ці тенденції обумовили необхідність дослідження всього комплексу проблем, пов'язаних із функціонуванням державного сектора економіки не тільки України, а й країн різного рівня економічного розвитку.

Метою дослідження є аналіз теоретичних основ формування сучасної моделі державного сектору економіки країн різного рівня економічного розвитку та обґрунтування пропозицій, спрямованих на її реалізацію стосовно України.

Основні результати дослідження. Держава, як специфічний сектор економіки, характеризується певним ресурсним потенціалом, різноманітними технологіями, взаємозв'язками між населенням і організаціями, механізмами підготовки, прийняття й реалізації рішень. Сукупність ресурсів, що перебувають у безпосередньому розпорядженні держави, утворюють суспільний сектор господарства. Громадянський сектор економіки – це сфера діяльності, орієнтована на ліквідацію провалів ринку, створення загальних і соціально значимих благ.

Говорячи про загальні закономірності можна констатувати, що державний сектор «окупує» в основному поштові послуги, залізничні перевезення, телекомунікації й електроенергетику. Навіть у США він повністю домінує в поштових послугах і становить приблизно 1/4 частину в сфері залізничного транспорту й електроенергетиці [2, С.1069]. Таким чином, енергетика, транспорт і зв'язок є тими галузевими пріоритетами, на яких державний сектор усюди концентрує свою найпильнішу увагу. Особливо яскраво дана закономірність проявляється в європейських країнах. Причому, як підкреслює А.Бизаге, великий вплив держсектора в названих трьох галузях постійний в часі і просторі [3, С. 68].

У світовій економічній науці поняття державного сектору пов'язано не так з державною власністю, як із сукупністю форм присутності та участі держави у виробництві, розподілі, обміні й споживанні. У такому розумінні державний сектор є основою, спираючись на яку держава здійснює свою діяльність. У сфері розподілу питома вага держави дуже велика, у виробництві втручання держави значно менше, а в обміні — мінімальна.

Державний сектор є специфічним важелем макроекономічного регулювання, заснованим на понятті «державна власність» і критерієм, що виділяється з нього – можливості здійснення управління відповідними державними органами діяльністю підприємств (організацій, установ), сформованих на базі або за участю державної власності (форма контролю й управління визначається організаційно-правовою формою підприємства). Підприємства, що відповідають даному критерію, вважають державними [7, С.223-224].

Серед багатьох європейських і американських економістів, таких, як Е.Б.Аткінсон, М. Фридмен, Дж. Стигліц та інші [1, С.22-34; 14,С.173-192] включають у державний сектор США всі місцеві, державні й федеральні заклади, до яких відносяться виконавчі, законодавчі і судові органи влади (рис.1).

Аналізуючи динаміку зміни кількості службовців державного сектора США з урахуванням сезонних коливань, можна відзначити, що держсектор у США не розвивається. Число зайнятих в ньому людей за досліджуваний період (2001 – 2011р.р.) має нестабільний характер. Найбільше зростання відбулося в 2001 році, після чого почався різкий спад до - 80 тис. чоловік у 2003 році. У 2004-2007 роках спостерігалось збільшення кількості зайнятих і з 2008 року – знову спад. Погіршення світового бізнес-клімату за наслідком кризових проявів на фінансових і валютних ринках стало одним з

найважливіших факторів гальмування економіки США. Як результат - у 2011 р. відбулося зменшення зайнятих у державному секторі на 262 тис. чол. в порівнянні з 2010р.[16].

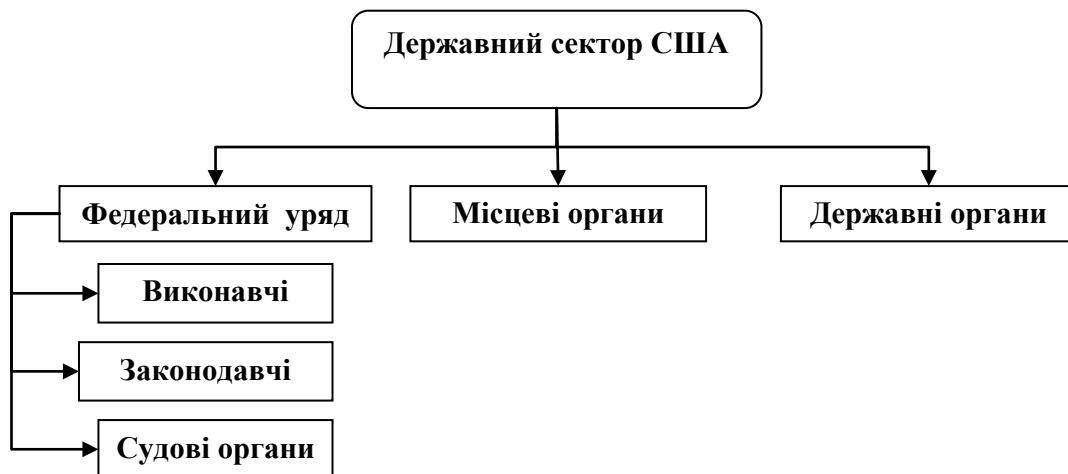

Рис. 1. Структура державного сектору економіки США [Розроблено автором]

Одним із рівнів державного сектора Сполучених Штатів Америки є федеральний уряд. В основні обов'язки федерального уряду входить захист США від іноземної агресії й тероризму, забезпечення дотримання законів і правил, а також керування програмами внутрішніх установ. У США громадяни враховують федеральний уряд, коли платять податки зі своїх доходів, але вони, як правило, не розглядають роль уряду, коли спостерігають за погодою, купують свіжі й чисті продукти, їздять по шосе або літають на літаках, або роблять внесок у свій банк. Працівники, зайняті у федеральному уряді відіграють важливу роль у цих і багатьох інших аспектах повсякденного життя.

До федерального уряду входить законодавча, судова й виконавча влада, які були створені з рівними повноваженнями, але дуже різними функціями, щоб тримати свої повноваження в балансі.

Законодавчий орган відповідає за формування й внесення змін у правовій структурі країни. Її найбільшим компонентом є Конгрес США, що є основним законодавчим органом і складається із сенату й палати представників. У цей орган входять сенатори, представники їхніх штабів, а також різні допоміжні працівники.

Судова влада відповідає за тлумачення законів, які приймає законодавча влада. Верховний суд – вищий судовий орган держави. У його компетенцію входить вирішення суперечок між самостійними складовими частинами держави; розгляд справ про злочини вищих посадових осіб і справ про найбільш важливі державні злочини. Крім того, Верховний Суд звичайно є й вищою апеляційною інстанцією, в якій оскаржують рішення всіх нижчестоящих судів (федеральні суди й суди штатів. Судова система включає федеральні суди й суди штатів, є федеральні Апеляційні Суди, які розглядають скарги на вироки й рішення районних федеральних судів.

Із трьох галузей влади, органи виконавчої влади наділені широким колом зобов'язань відповідно до Конституції Сполучених Штатів Америки. Виконавча влада складається з Канцелярії Президента, Кабінету міністрів, п'ятнадцяти виконавчих департаментів, включаючи Департамент Національної Безпеки й близько дев'яноста незалежних агентств, кожне з яких має чітко визначені обов'язки. Канцелярія президента складається з декількох відділень і рад для допомоги президентові в прийнятті політичних рішень. Вони містять у собі: Керування з питань управління бюджету, що контролює адміністрація федерального бюджету; Національну раду безпеки, що консультує президента з питань національної оборони й Раду економічних консультантів, для рекомендацій в економічній політиці країни [16].

У державних і місцевих органах влади зайнято близько 20 млн. працівників. З них 5 млн. 171 тисячі працюють на місцеві органи влади, наприклад, графства, міста, спеціальні округи; 14 млн. 483 тисяч зайняті в державних органах влади [16]. Крім того, велике число державних і місцевих працівників, працюють у системі державної освіти, вони не включені в ці цифри.

Державне втручання в економіку США здійснюється в трьох напрямках — це втручання федерального уряду, урядів у штатах і місцевих органах влади. Фінанси держсектора є найбільш повним відбиттям економічної діяльності держави, оскільки держсектор є суб'єктом господарської діяльності. Розвиток держсектора веде до все більшого його впливу на загальні тенденції розвитку економіки країни, що дає підставу стверджувати про позитивні результати впливу держсектора США як певного стандарту стосовно сфери господарської діяльності.

В Російській Федерації (тут і далі - Росії), на відміну від Сполучених Штатів Америки, разом з поняттям державний сектор розуміють та використовують також категорії громадський та суспільний сектор економіки. Державний сектор є досить складним утворенням і в значній мірі перетинається з державою. У його склад входять бюджетні установи, державні позабюджетні фонди й державні підприємства й інші (некомерційні) об'єкти держвласності (рис. 2).

Рис. 2. Структура держсектору економіки Російської Федерації [Розроблено автором]

Зіставлення галузей російської промисловості за часткою державного сектору дозволяє згрупувати їх у 3 кластери. Перший включає галузі з високою часткою державного сектору (більше 1/3), а саме: поліграфічну й мікробіологічну промисловість. Другий кластер складається з галузей з помірною участю державного сектору (понад 10%, але не більше 1/3): машинобудування, кольорова металургія, медична, борошномельна й хімічна промисловість. Інші галузі попадають у третій кластер з низькою часткою державного сектора (менше 10%)[2, С.2-16].

Зворотним боком обсягів державного сектору виступає його ефективність. Якщо вона висока, то значні обсяги можна вважати виправданими. В іншому ж випадку держсектор являє собою проблемний елемент національної економіки.

Проведений аналіз відносних показників державного й недержавного секторів Росії дозволяють зробити ряд важливих висновків.

Насамперед, по економічній ефективності держсектор у всіх галузях промисловості уступає недержавному. Тільки в поліграфічній промисловості продуктивність праці державного сектора вище, ніж недержавного. Аналогічним чином в електроенергетиці в держсекторі була вища фондівдача. За винятком цих двох «сплесків» ефективність по всіх інших позиціях держсектор не здатний до повноцінної конкурентної боротьби з недержавним сектором економіки [15].

В Україні, як і в США, на відміну від Росії, використовують поняття «державний сектор економіки». Але саме поняття «державний сектор» в законодавстві України не виділене, однак Господарський кодекс України оперує поняттям «суб'єкт господарювання державного сектору економіки», до якого належать суб'єкти, що діють на основі

державної власності та суб'єкти, державна частина яких перевищує 50% у статутному фонді [4, С.10].

Показник частки державного сектору в економіці у значній мірі залежить від методу обліку, що застосовується. Це обґрунтовує важливість розробки методології, яка дозволяє адекватно кількісно відбити таку категорію, як «державний сектор» відповідно до розуміння її суті. Також очевидно, що цей облік має вестися на підставі єдиної системи збору й обробки відповідної інформації[5, С.5-16].

В Україні визначення частки держсектора здійснюється на підставі затвердженої «Методики визначення питомої ваги державного сектору в економіці» [6]. Відповідно до цієї методики пропонується наступна схема структури державного сектору економіки України (рис.3). Проте дана методика не є оптимальною тому, що враховує далеко не всі показники для повної оцінки та визначення питомої ваги державного сектору економіки.

Розглянувши абсолютні показники обсягу державного сектору економіки України, ми бачимо, що загальна кількість суб'єктів господарювання держсектора в 2005 році склала 43060,0 (0,208%) од., а в 2008 – 42935,0 (0,144%) од., тобто в період з 2005 по 2008 роки відбулося зменшення кількості суб'єктів господарювання в державному секторі економіки Україна на 125 од. Але загальна кількість суб'єктів господарювання економіки навпаки збільшилася на 146168 од., в 2005 році вона складала 834886,0 од. (0,051%), а в 2008 – 981054,0 (0,043%). Це свідчить в першу чергу про те, що в економіці країни за цей період (2005-2008) збільшилася частка недержавного сектору [9;10;11;12,13].

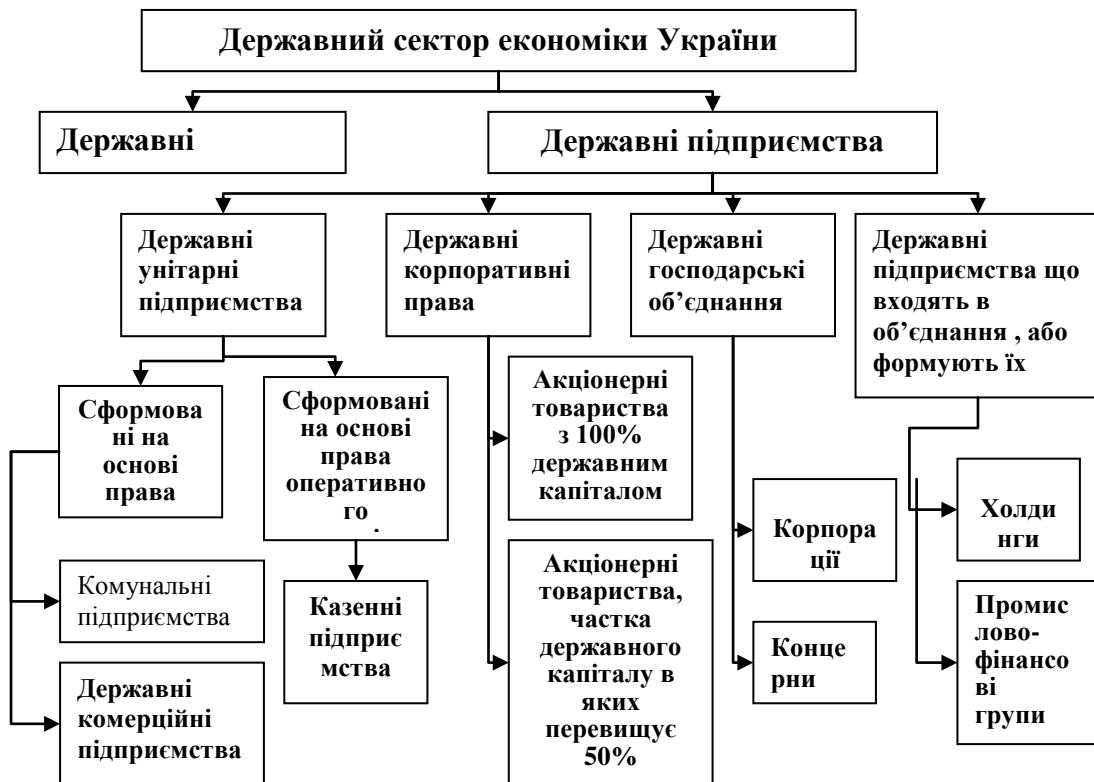

Рис. 3. Структура державного сектору економіки України [Розроблено автором]

Система управління державним сектором економіки в Україні не склалася остаточно і, як і раніше, зазнає еволюційних змін. Зокрема, найменш сформованою варто вважати систему управління державними корпоративними правами. Наразі домінуючим принципом управління держсектором є галузевий, територіальна складова в управлінні держсектором виражена слабо.

На даний момент дії держави спрямовані на зниження масштабів державного сектору через скорочення державної участі в економіці у сферах, традиційно не властивих держсектору. В Україні доцільне звуження держсектора у таких властивих недержавному сектору областях діяльності, як оптова й роздрібна торгівля та будівництво. Оскільки ця

діяльність об'єктів держсектора є збитковою. Переміщення коштів із цих галузей дозволить реалізувати «ефект масштабу» в інші, більш властиві державному сектору, сфери.

Параметри державного сектора економіки України поступово наближаються до американської моделі, для якої властивий державний сектор, що спеціалізується головним чином на суто державних функціях: обороні, соціальній інфраструктурі тощо. Для подібного державного сектора характерна система мінімізованого фінансування. Хоча наразі обсяги державного сектора України відповідають скоріше європейській моделі, варто очікувати, що через низький рівень державних витрат, що сформувався, у ВВП скорочення масштабних показників держсектора продовжиться.

У питанні функціональної диференціації об'єктів державного сектора і їхніх організаційно-правових форм цікавим є досвід Франції, де існує диференційована система контрактів з підприємствами держсектора: контракт-план і цільовий контракт.

Перший укладається з підприємствами, які діють у галузях, де конкурентні процеси обмежені, а ринок стабільний. Вони належать в основному до сфери транспорту й енергетики, причому їхня організаційно-правова форма відповідає українським унітарним підприємствам і не припускає акціонерних (часткових) відносин. Контракт-план розробляється підприємством і узгоджується з курируючими міністерствами; згодом він включається до державного плану. Контракт-план передбачає кількісні показники діяльності підприємства й тривалі строки їхнього планування.

Цільовий контракт укладається з підприємствами, які діють у галузях з високим рівнем конкуренції й нестабільністю ринку. Як правило, це промисловий і фінансовий сектори національної економіки. Цільовий контракт не входить до державного плану, він містить цілі виробничої та фінансової стратегії підприємства в більш загальній формі й підлягає оперативному (щорічному) корегуванню.

Система статистичного забезпечення також має бути адекватною потребам розвитку двох окреслених груп об'єктів держсектора й формувати показники, необхідні для управління діяльністю цих об'єктів.

У цьому випадку можна скористатися позитивним досвідом Швеції, де впроваджена диференційована система обліку двох згаданих вище категорій підприємств. Для працюючих у ринкових умовах діє усічена система статистичних показників, орієнтована на оцінку рентабельності підприємства, його фінансової та економічної ефективності; для других - більш комплексна система статистичних показників, що, крім суто фінансових, включає показники, що дозволяють оцінити ступінь суспільних цілей, що стоять перед підприємством [15].

Висновки. Оскільки американська й західноєвропейська моделі властиві країнам з високоорганізованою ринковою економікою, можна зробити висновок, що в перспективі досягнення підвищення ефективності державного сектора України можливо двома шляхами. Перший - впровадження високоефективної системи управління державним сектором економіки; другий - мінімізація самого державного сектора й, відповідно, мінімізація всіх проблем, пов'язаних з його функціонуванням.

Структура державного сектора економіки в найбільш загальному вигляді може бути показана такими кількісними показниками, як: відсоток ВВП, що створюється підприємствами державного сектора; використана частка основних засобів, трудових ресурсів; частка інвестицій, яка припадає на державний сектор; кількість і загальна вартість майна підприємств державного сектора; обсяг виробленої ними продукції й фінансові результати їхньої діяльності.

Перспективи подальших наукових розробок. Концепція формування структури державного сектора економіки значною мірою залежить від особливостей національної економіки, «національного» погляду на роль державного сектора та поглядів «домінуючої» у цей момент економічної школи, яка має вплив на діючий уряд та формує економічну політику держави.

Одним з основних завдань управління державним сектором економіки України є завдання формування й оптимізації його структури.

Анотація

Робота присвячена визначенню ролі та функцій державного сектору економіки у сучасній соціальній ринковій економіці. Зроблено аналіз структури та функцій державного сектору США, Російської Федерації, України. Запропоновані шляхи удосконалення структури державного сектору економіки України.

Ключові слова. Державний сектор економіки, громадський сектор економіки, ринкова економіка, структура державного сектору, функції державного сектору економіки.

Аннотация

Работа посвящена определению роли и функций государственного сектора экономики в современной социальной рыночной экономике. Проведен анализ структуры и функций государственного сектора США, Российской Федерации, Украины. Предложены пути усовершенствования структуры государственного сектора экономики Украины.

Ключевые слова. Государственный сектор экономики, общественный сектор экономики, рыночная экономика, структура государственного сектора, функции государственного сектора экономики.

Annotation

Work is devoted to determination of role and functions of state sector of economy in a modern social market economy. The analysis of structure and functions of state sector of the USA, Russian Federation, Ukraine is conducted. The ways of improvement of structure of state sector of economy of Ukraine are offered.

Keywords. State sector of economy, public sector of economy, market economy, structure of state sector, functions of state sector of economy.

Список використаних джерел:

1. Аткинсон Э.Б. Лекции по экономической теории государственного сектора: Учебник / Аткинсон Э.Б., Стиглиц Дж.Э. ; пер. с англ. под ред. Л.Л. Любимова. – М. : Аспект Пресс, 1995. – 832с.
2. Балацкий Е.В. Промышленный государственный сектор России: диспропорции развития и способы устранения / Балацкий Е. В., Конышев В. А. / Вестник Российской академии наук. —М. : 2003. — Т.73, №12. — С. 1068—1078.
3. Бизаге А.. Государственный сектор и приватизация / Бизаге А. — М. : Композит, 1996. — 135 с.
4. Господарський кодекс України / Українська інвестиційна газета – К.: 2003.- 96с.
5. Длугопольський О.В. Політекономія публічного сектора: західні орієнтири/ О.В. Длугопольський// Економічна теорія. – 2006. – Випуск II. С. 5-16.
6. Методичні рекомендації щодо застосування критеріїв ефективності управління суб'єктами господарювання державного сектору економіки [Електронний ресурс] : Урядовий портал. — Режим доступу до ресурсу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=6456996&cat_id=836590
7. Політична економія: Підручник / За ред. Ніколенко Ю.В. – К.: ЦУЛ, 2009. – 632с.
8. Россия в цифрах, 2009: крат. стат. сб. / Федер. служба гос. статистики (Росстат). - М., 2009. - 525с.
9. Статистичний щорічник України за 2005 рік / за ред. О.Г. Осауленка , відп. за вип. В.А. Головка – К. : Техніка : Держкомстат України, 2006. — 648с.

10. Статистичний щорічник України за 2006 рік / за ред. О.Г. Осауленка , відп. за вип. В.А. Головка – К.: Консультант : Держкомстат України, 2007. — 663с.
11. Статистичний щорічник України за 2007 рік / за ред. О.Г. Осауленка , відп. за вип. В.А. Головка. — К. : Консультант : Держкомстат України, 2008. — 571 с.
12. Статистичний щорічник України за 2008 рік / за ред. О.Г. Осауленка , відп. за вип. В.А. Головка – К. : Техніка : Держкомстат України, 2009. — 600с.
13. Статистичний щорічник України за 2009 рік / за ред. О.Г. Осауленка , відп. за вип. В.А. Головка – К. : Техніка : Держкомстат України, 2010. — 566с.
14. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора / Стиглиц Дж. Ю.; пер. с англ. – М. : Изд-во МГУ: ИНФРА -М, 1997. – 720с.
15. Управление экономикой на основе государственного сектора : [Электронный ресурс] / А. В. Артёмов, А. В. Брыкин, В. А. Шумаев // Менеджмент в России и зарубежом — 2007. — №6. —Режим доступа к журн. : <http://www.dis.ru/library/manag/archive/2007/6/4274.html>
16. Comparison of All Employees Seasonly adjustic, before and after March 2011 Benchmark [Электронный ресурс] : Current Employment Statistics - CES (National) / Bureau of Labor Statistics. — Режим доступа до ресурсу : <ftp://ftp.bls.gov/pub/suppl/empsit.compaes.txt>

УДК: 338.432

Томілін О.О.

СПЕЦИФІКА МІЖГАЛУЗЕВИХ ЗВ'ЯЗКІВ У АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

Постановка проблеми. Сьогодні потребують подальшого дослідження питання, які спрямовані на пошук методологічних підходів до дослідження міжгалузевих зв'язків - як основ міжгалузевих відносин, необхідний подальший розвиток наукової дискусії щодо проблем формування і регулювання нееквівалентності міжгалузевих відносин. На економічну незалежність нашої держави сьогодні активно впливає агропромисловий комплекс, який належить до міжгалузевих формувань економіки. Аграрний сектор посідає важливе місце в економіці України, тут виробляється 11–15% валової продукції, 12–16% доданої вартості, однак на галузь припадає 3,7–5,0% усіх інвестицій в економіку країни. Сільське господарство України разом з іншими складовими АПК забезпечує близько 30% валового внутрішнього продукту, зайнятість майже третини працюючого населення, виробництво 95% товарів масового вжитку, утримання сільської поселенської мережі з 15 млн. жителів, а отже, потребує такої державної політики і підтримки, яка б забезпечила привабливість для інвесторів, сприятливі умови життя та гідну оплату праці сільських жителів [8]. Розвиток агропромислового комплексу вимагає необхідності методологічних міжгалузевих відносин: від теоретичної інтерпретації явища необхідно перейти до безпосереднього проектування моделей ефективності міжгалузевих відносин. Утворення системи міжгалузевих відносин є головною ознакою економічної організації агропромислового комплексу. Наше дослідження зумовлює необхідність вивчення теоретичних і методологічних міжгалузевих відносин в аграрному секторі економіки.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку агропромислового комплексу присвячені роботи багатьох вчених-економістів, чільне місце серед них посідають праці: Бакая С. С., Бойка В. І., Кісіля М. І., Коденської М. Ю., Лукінова І. І., Лобаса М. Г., Овсянікова О. В., Пасхавера Б. Й., Перегуди В. Л., Саблука П. Т., Сіренка Н. М., Сторожука О. О., Червена І. І., Шпикуляка О.Г. та ін. Особливості

галузей АПК та специфіка міжгалузевих зв'язків в агропромисловій сфері досліджувались багатьма вітчизняними науковцями. Як зауважив П.Т.Саблук, що в сучасних умовах визначальною щодо ролі сільськогосподарського виробництва в економіці країни та суспільного добробуту стає не так його частка у формуванні, як соціальна значущість галузі в забезпеченні життєдіяльності населення, передусім сільського. Тому в стратегічному баченні місію й цілі агропромислового виробництва доцільно визначати не лише в плані продовольчої безпеки країни, а передусім як економічної першооснови розвитку сільських територій” [12]. Галузевій структурі економіки притаманні певні міжгалузеві пропорції, міжгалузеві виробничі зв'язки, що постійно посилюються і розширюються. Відбувається процес інтеграції різних стадій виробництва і розподілу тієї чи іншої продукції. В економіці України спостерігається взаємодія галузей у складі інтеграційних структур -міжгалузевих комплексів. Одним з таких найбільш потужних і багатогалузевих комплексів є аграрно-промисловий. Подальше функціонування підприємств агропромислового комплексу та розвиток між ними організаційно-економічних відносин потребує формування надійної економічної безпеки. Рівень економічної безпеки суб'єктів АПК залежить від того, наскільки їх власники чи система менеджменту здатні уникнути можливих загроз зовнішнього середовища та ліквідувати наслідки шкідливих проявів окремих його складових. Подальші розвідки в межах проблеми мають передбачати опрацювання методологічних прийомів та інструментарію щодо запобігання негативним наслідкам ризиків та загроз [6].

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі авторами пропонується декілька визначень суті агропромислового комплексу. На нашу думку, агропромисловий комплекс – це складний комплекс виробництва, який об'єднує різні галузі сільського господарства. В АПК зосереджено близько 30 % основних виробничих фондів, працює майже третина населення, зайнятого в народному господарстві, виробляється близько 40 % валового національного продукту, формуються три чверті фонду споживання, питома вага у фонді продовольчих товарів становить 96 %, а його продукція є однією з основних статей експорту [11, с. 10]. В Закон України “Про основні засади державної аграрної політики України на період до 2015 року” наголошується, що важливою складовою агропромислового комплексу є сільське господарство, одиниця валової продукції якого створює умови для виробництва більше десяти її одиниць в інших галузях економіки країни. Дана галузь забезпечує зайнятість 4 млн. осіб сільського населення, сприяє створенню робочих місць у пов'язаних з нею сферах виробництва, розвитку сільських територій тощо [1]. Формування ефективних взаємозв'язків підприємств усіх сфер АПК має спиратися на такий важливий аспект, як забезпечення якості продуктів харчування. Серед стратегічних пріоритетів сталого розвитку підприємств АПК проблема забезпечення якості є однією з визначальних [4, с. 227]. Формування агропромислового комплексу залежить від природних і суспільно-географічних чинників. На нашу думку, найбільшого значення для формування агропромислового комплексу мають суспільно-географічні чинники (рис.1): - розселення та культурний рівень забезпечення; - потреби у продуктах харчування; - науково-технічний прогрес; - рівень господарського освоєння територій. В літературних джерелах агропромисловий комплекс розглядається з трьох [14] сфер :

1 сфера - галузі, що виготовляють для сільського господарства і переробної промисловості засоби виробництва,

2 сфера - сільське господарство,

3 сфера – галузі промисловості з переробки сільськогосподарської продукції. Деякі автори описують чотири сфери агропромислового комплексу [5; 7; 10]. На нашу думку, агропромисловий комплекс - це сукупність чотирьох сфер (рис. 2). 1 сфера – галузі рослинництва і тваринництва (галузі, які зайняті виробництвом сільськогосподарської продукції); 2 сфера - галузі промислової переробки (галузі, які займаються промисловою переробкою сільськогосподарської продукції: молочна, м'ясна, борошномельна, круп'яна та ін.); 3 сфера – галузі, які виробляють засоби виробництва (галузі, які виробляють

мінеральні добрива та хімічні засоби, комбікормова промисловість, мікробіологічна промисловість та ін.); 4 сфера – галузі виробничої та соціальної інфраструктури (галузі, які займаються транспортуванням, науково-дослідні установи, реалізація сільськогосподарської продукції, заготівля, підвищення кваліфікації та підготовка кадрів та ін.). Найважливішою і особливою складовою частиною АПК є продовольчий комплекс - сукупність взаємозв'язаних підприємств з виробництва продовольчої сировини, її заготівлі, переробки і реалізації через торговельно-розподільну мережу і ринок. Функціонально-галузева структура продовольчого комплексу складається з таких сфер: - сировинна (виращування і заготівля сільськогосподарської продукції, рибництво, продукція лісу тощо); - зберігання і переробка (сховищне господарство); - торговельно-споживча (збут, оптово-роздрібна торгівля, громадське харчування); - виробнича інфраструктура (енерговодозабезпечення, транспорт, шляхове господарство тощо); - соціальна інфраструктура (трудові ресурси, науково-дослідні установи й органи управління). До перших належать усі ланки системи підприємств і установ у межах певної території, пов'язані з виробництвом продовольчих товарів.

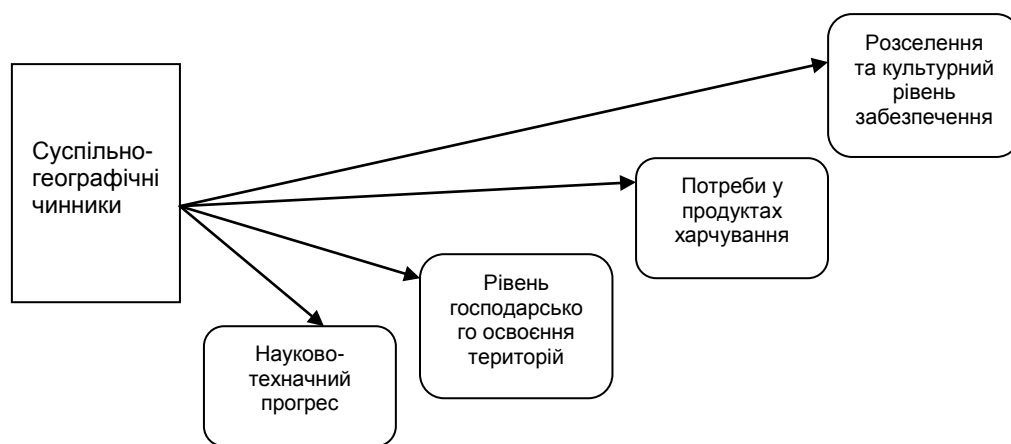

Рис. 1. Суспільно-географічні чинники агропромислової сфери

Джерело: розроблено на основі досліджень [5; 7; 10]

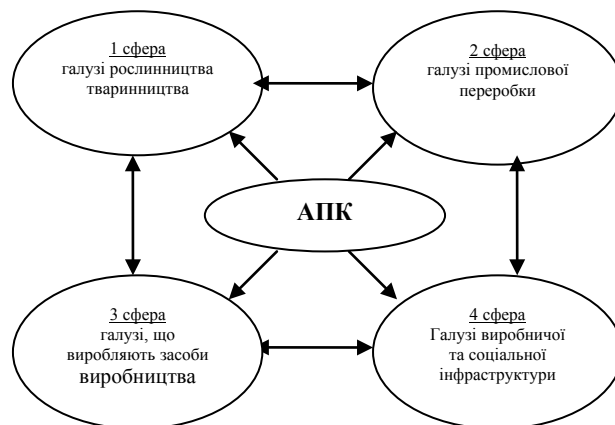

Рис.2. Сфери агропромислового комплексу

Джерело: розроблено на основі досліджень, Березівського, П.С, Михалюк Н.І. [5], Іщук С.І. [7]

Спеціалізовані комплекси бувають двох типів - рослинницькі та тваринницькі [9, с. 27-28]. Підприємства з метою підвищення ефективності виробництва можуть на добровільних засадах створювати об'єднання з правом юридичної особи як особливу організаційну форму діяльності, що забезпечує зручніші й ефективніші зв'язки між ними порівняно зі звичайними договорами чи угодами. Підприємства на певних умовах залежно від їх економічних інтересів, спеціалізації і мети можуть об'єднувати свою виробничу, наукову, комерційну та інші види діяльності, якщо це не суперечить антимонопольному законодавству. Саме ці фактори переважно визначають і вид об'єднань, їх структуру і функції. Зокрема, підприємства можуть об'єднуватися в асоціації, корпорації, консорціуми, концерни тощо за галузевим, територіальним або іншими принципами, зберігаючи при цьому права юридичної особи (рис.3). Асоціації — це договірні об'єднання з найбільш м'якими внутрішніми зв'язками.

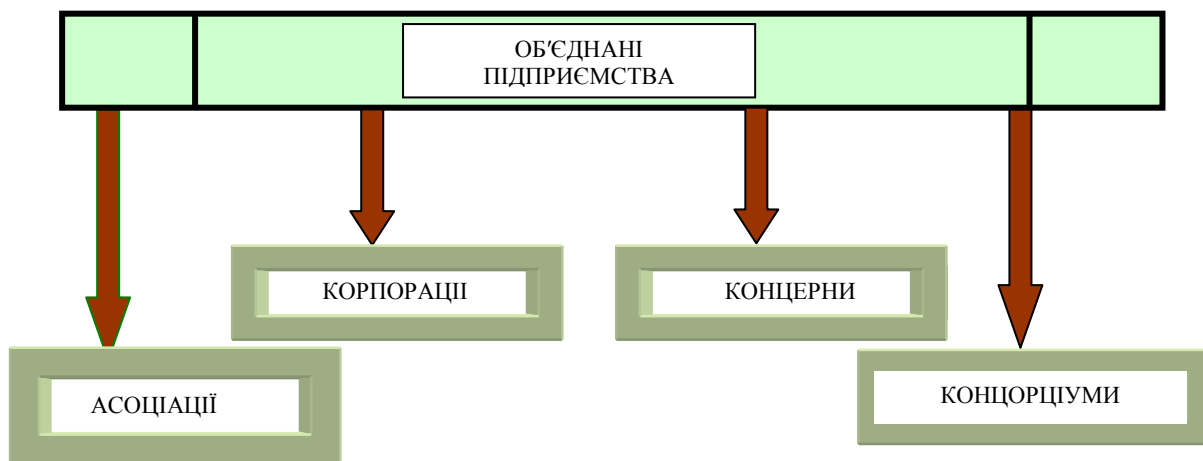

Рис. 3. Структурні об'єднання підприємств галузей АПК

Джерело: розроблено на основі досліджень [3].

Головною функцією їх є постійна координація господарської діяльності підприємств-учасників без втручання в їх виробничу чи комерційну діяльність. Консорціуми — це статутні тимчасові об'єднання промислового і банківського капіталу, що створюються для досягнення певної мети. Концерни є також статутними об'єднаннями. До їх складу можуть входити різнопрофільні підприємства — промисловості, транспорту, торгівлі, банків, наукових організацій тощо на основі повної фінансової залежності від одного або групи підприємств. Корпорації також є договірними об'єднаннями. Порівняно з асоціаціями вони мають більш жорсткі внутрішні зв'язки. Підприємства-учасники, поєднуючи свої виробничі, комерційні, а за необхідності і наукові інтереси, делегують окремі повноваження об'єднанню, надаючи йому право централізованого регулювання їх діяльності у певних межах. Можуть централізуватися такі, наприклад, функції, як збут продукції, матеріально-технічне постачання, ціноутворення, виконання проектних робіт, певна частина маркетингової діяльності та ін. [3, с. 54-55]. На думку Сіваченка, основними формами агропромислової інтеграції є: агропромисловий комбінат, який являє собою інтегрований виробничо-господарський комплекс, до складу якого входить виробництво сільськогосподарської продукції, його переробка і реалізація через власну фірмову торгівлю [10, с. 72-74]. На нашу думку, перспективним способом організації управління господарської діяльності підприємствами агропромислового комплексу є створення холдингових компаній. Станом на 1 січня 2010 року в Україні функціонує 105 агрохолдингів [13]. Створення холдингових компаній в нашій країні передбачено Указом Президента України „Про холдингові компанії, що

створюються в процесі корпоратизації та приватизації” [2]. Можна погодитися з твердженням В.Г.Андрійчука, який зазначає, що вертикальна інтеграція має місце тоді, коли товаровиробники єдиного технологічного ланцюга об’єднуються через різні механізми під єдиною власністю, тоді як вертикальна координація виникає за умов, коли відносини між такими товаровиробниками регулюються лише контрактами” [3, с. 42]. Інтегровані агропромислові об’єднання є нині одним з пріоритетних напрямів реалізації процесу агропромислової інтеграції в економіці України. Вони являють собою організаційно-економічні структури будь-якої правової форми, що об’єднують технологічно чи економічно взаємопов’язаних учасників агропромислового виробництва. Ми вважаємо, що об’єднання галузей, які виробляють засоби виробництва, галузі виробничої та соціальної сфери забезпечать впровадження у виробництво прогресивні технології нових видів сільськогосподарської продукції. Інтеграційний процес та напрями інтеграції представлені на рис. 4.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведений матеріал, на нашу думку, можна зробити висновок, що цілісність аграрного сектора обумовлене зростанням технологічної взаємодії галузей економіки, системної взаємодії міжгалузевих зв’язків. На нашу думку, інтеграційний процес в агропромисловому комплексі можливий при об’єднанні двох великих галузей рослинництва і тваринництва та галузей промислової переробки.

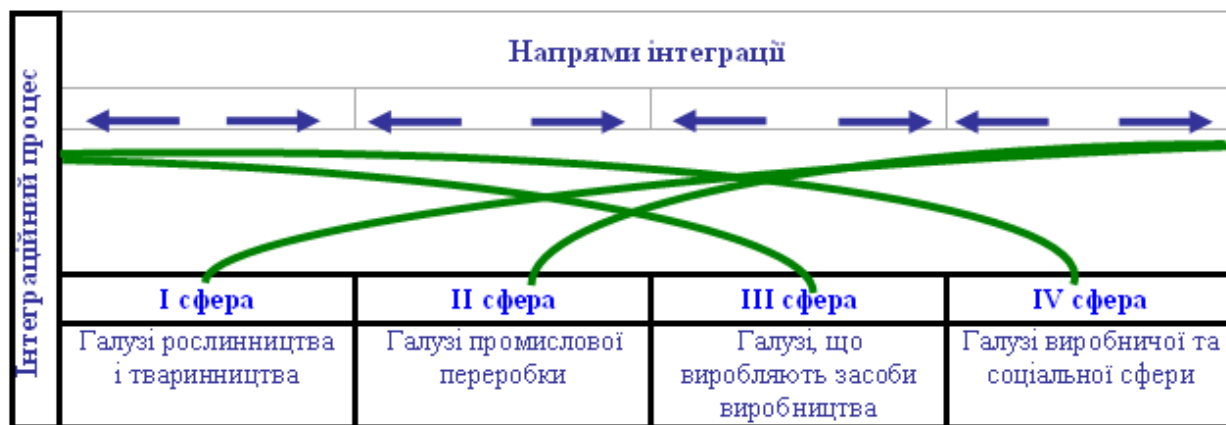

Рис. 4. Напрями інтеграційного процесу в агропромисловому комплексі
Джерело: [авторська розробка].

Таке поєднання гарантуватиме економічну сталість підприємств агропромислового комплексу, надійність та суттєві переваги в умовах дефіциту ресурсів. На нашу думку, головним питанням формування міжгалузевих відносин є створення оптимальної моделі, яка буде поєднувати систему економіки та агропромислового комплексу.

Анотація

В статті розглядаються питання розвитку агропромислової сфери, особливості міжгалузевих зв’язків у агропромисловому комплексі. Показані структурні об’єднання підприємств галузей АПК, визначені напрями інтеграційного процесу в аграрній сфері.

Ключові слова: міжгалузеві зв’язки, міжгалузеві відносини, агропромисловий комплекс, сфери АПК, інтеграційний процес, агропромислова інтеграція, галузева структура економіки.

Анотация

В статье рассматриваются вопросы развития агропромышленной сферы, особенности межотраслевых связей в агропромышленном комплексе. Показаны структурные объединения предприятий отраслей АПК, определены направления интеграционного процесса в аграрной сфере.

Ключевые слова: межотраслевые связи, межотраслевые отношения, агропромышленный комплекс, сферы АПК, интеграционный процесс, агропромышленная интеграция, отраслевая структура экономики.

Summary

In the article are examined the questions of development of agroindustrial sphere, features of inter-branch connections in an agroindustrial complex. Are shown structural associations of enterprises of AIC branches, certain directions of integration process in an agrarian sphere.

Keywords: inter-branch connections, inter-branch relations, agroindustrial complex, spheres of AIC, integration process, agroindustrial integration, branch structure of economy.

Список використаних джерел.

1. Закон України “Про основні засади державної аграрної політики України на період до 2015 року” від 18 жовтня 2005 року // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 1. – С.17.
2. Указ Президента України від 11.05.1994 р. № 224/94 “Про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації” [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=224%2F94>.
3. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. — 2-ге вид., доп. і перероблене. / В. Г. Андрійчук. — К.: КНЕУ, 2004. — 624 с.
5. Агропромисловий комплекс України: стан та перспективи розвитку: нау-ковий збірник за матеріалами VII Пленуму Співки економістів України та Все-української науково-практичної конференції / за заг. ред. В.В. Оскольського. – К.: Аратта, 2009. – 350 с.
6. Березівський П.С, Михалюк Н.І. Організація виробництва в аграрних формуваннях: Навчальний посібник. (За ред. П.С. Березівського. - Львів: Українські технології, 2001. - 514 с.
7. Березіна Л.М. Економічна безпека та проблеми вдосконалення відносин суб’єктів АПК // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму, №1 (4).- 2011.-С.39-43.
8. Іщук С.І. Розміщення продуктивних сил (теорія, методи, практика.) Вид. 6-те.- К.: Європ. ун-т, 2004. – с. 136.
9. Офіційний веб-ресурс Державного Комітету Статистики України [Електронний ресурс] / Розділ «Статистична інформація»; пункт «Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності». – Режим доступу до веб-сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Майовець Є. Й. Теорія аграрних відносин: Навчальний посібник. -Київ: Центр навчальної літератури, 2005.- 276 с. ІВТЧ 966-364-036-7
11. Міжнародний агробізнес: Навчальний посібник. - За редакцією д.е.н., проф., акад. Сіваченка І.Ю.- К.: ЦУЛ, 2003. — 208 с.
12. Саблук П. Т. Глобалізація і продовольство : монографія / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 632 с.
13. Саблук П.Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 3-12.
14. Становлення та розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації України //Матеріали Перших Всеукраїнських громадських слухань. - К.: ННЦ "ІАЕ". - 2010. - 120 с.
15. Хорунжий М.Й. Організація агропромислового комплексу : підруч. / М.Й. Хорунжий. — К. : КНЕУ, 2001. — С. 51—52.

РОЛЬ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Стан трудового потенціалу України не відповідає вимогам сучасного етапу її економічного розвитку. Деформована професійно-кваліфікаційна структура в багатьох випадках не відповідає потребам виробництва. Погіршується якість професійної освіти. Великі втрати трудового потенціалу через поганий стан здоров'я та передчасної смертності. Відсутня дієва мотивація до ефективної праці. Низький рівень оплати праці та недоліки в її організації не стимулюють повної трудової віддачі працівників. Через невисоку якість робочої сили страждає конкурентоспроможність вироблених товарів і послуг. Очікуване в перспективі суттєво скорочення чисельності працездатного населення створює додаткові ризики для бізнесу та економіки в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми, особливо питання співвідношення зайнятості з різними соціальними та економічними змінами, висвітлювались у працях Д. Кейса, А. Сміта і Д. Рікардо, М. Фрідмена, Ф. Хайєка. Теоретичні та методичні аспекти актуальних проблем економіки праці свій розвиток отримали в роботах відомих українських економістів: С.І.Бандура, Д.П.Богіні, А.Е.Воронковой, Е.А.Грішновой, В.М.Данюка, С.П. Калініної, А.М.Колота, Е.М.Лібановой, І.І.Лукінова, Н.Д.Лукьянченко, В.М.Петюха, Л.В.Шаульської та інших [1]. І хоча в працях вчених розглянуто різні аспекти реалізації трудового потенціалу, вимагають подальшого вивчення процеси використання трудових ресурсів їх збереження і відтворення.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є дослідження сучасного стану трудового потенціалу та його вплив на розвиток та стабілізацію зростання економіки та підвищення життєвого рівня населення країни.

Виклад основного матеріалу. З переходом від індустріального до інформаційного суспільства в економічній сфері кожної держави зростає роль і значення трудового потенціалу, рівня інтелекту людей, освіти, кваліфікації, здоров'я, культури, підприємливості, творчих та інших здібностей. За умов побудови соціально-орієнтованої ринкової інноваційної моделі розвитку економіки України перед вітчизняною наукою постає питання якнайповнішого пізнання трудового потенціалу, особливостей процесу регулювання його трансформації. Трудовий потенціал країни та її регіонів – це відповідні трудові ресурси, які розглядають в єдності їх якісного й кількісного аспектів. Кадровий потенціал вміщує всіх громадян, здатних брати участь у процесі суспільного виробництва, з урахуванням їхніх фізичних можливостей, наявних знань та професійно-кваліфікаційних навичок. Онікієнко В. стверджує, що під трудовим потенціалом слід розуміти сукупність працездатного населення, яке має відповідну професійно-кваліфікаційну підготовку.

Оцінка трудового потенціалу України на сучасному етапі є неоднозначною. З одного боку, відбувається поліпшення певних якісних його характеристик: збільшується частка населення з вищою освітою; зростає комп'ютерна грамотність; формується вміння працювати в ринковому середовищі; підвищується підприємницька активність. При цьому в Україні відбуваються процеси, що призводять до руйнації трудового потенціалу. Проблемами розвитку трудового потенціалу є:

- Стан здоров'я населення і особливо його працездатних контингентів, висунулося в число специфічних обмежувачів економічного зростання, яке склалося в умовах можливих тільки на основі інтенсифікації.

- Кадрове забезпечення. Найважче в Україні з кадровим забезпеченням за робочим професіями. Кадрові ризики в зв'язку з дефіцитом робочої сили будуть тільки посилюватися. Недоукомплектованість деяких підприємств і організацій необхідними кадрами відчувається вже зараз. У найгіршому становищі опиняться ті з них, у яких у

складі працюючих висока частка осіб старше 35-40 років, а робочі місця не привабливі для молоді (низька оплата праці, несприятливі його умови), тобто підприємства, що не займаються модернізацією виробництва. Велике значення має і територіальне їх розміщення, оскільки показники народжуваності, смертності, міграції та ситуація з ресурсами праці по регіонах країни істотно розрізняються.

- Депопуляція в Україні обумовлена надзвичайно низькою (навіть за мірками розвинених країн) народжуваністю, і катастрофічно високим рівнем смертності, порівнянним хіба що зі слаборозвиненими країнами. Наслідком депопуляції стає не тільки кількісне скорочення трудового потенціалу країни, але і його старіння, що неминуче призводить до збільшення так званого демографічного навантаження на кожного працездатного. Цілком неймовірна ситуація, коли при гострому дефіциті робочої сили молодих і частково середніх віків на ринку праці буде спостерігатися її надлишок в старших вікових групах, що може істотно гальмувати збільшення ВВП.

- З міжнародною міграцією Україна позбавляється основного фактору науково-технічного прогресу: учених, інженерів, унікальних фахівців та ін.. З іншого боку, якщо умови для висококваліфікованих фахівців в Україні зміняться на краще, то після роботи за кордоном фахівці повернуться на батьківщину, придбавши практичний досвід роботи в сучасних світових науково-дослідних центрах, зможуть використовувати свої знання для розвитку вітчизняного науково-технічного прогресу. Для того, щоб фахівці в своїх галузях повернулися на батьківщину, необхідно додати змін в законодавстві, надати пільги вченим, інженерам, фахівцям для того, щоб вони працювали заради своєї країни та більше не намагались виїжджати за кордон працювати [4].

Для вирішення важливої проблеми трудового потенціалу в Україні, потрібно спочатку скласти програму щодо соціально-економічного розвитку, яка могла б містити ряд важливих заходів спрямованих на розвиток людського капіталу (реформування охорони здоров'я та освіти), але не націлювала на рішення принципово важливих стратегічних завдань, включаючи оновлення всієї системи трудових відносин, а саме - перетворення їх в партнерські.

Очевидно, що досягнення мети економічного зростання неможливо без різкого підвищення якості праці. З урахуванням демографічного спаду ефективне використання трудових ресурсів в найближчій перспективі стане єдиною можливим фактором збільшення національного ВВП. Досвід розвинених країн свідчить: інвестиції в людський капітал вигідні економічно. Невідповідність масштабів, напрямків та якості професійної підготовки кадрів потребам підприємств і організацій вже нині становиться причиною зниження їх конкурентоспроможності.

Новими поколіннями працівників потребує замінити від 70 до 80% контингенту нині зайнятих в економіці. Тим часом чисельність молоді, яка вступає в трудове життя не вистачить навіть на просте заміщення тих, хто досягне пенсійного віку, не кажучи вже про компенсації втрат робочої сили у зв'язку з високою смертністю серед працездатних [4].

Найскладніше буде забезпечити відшкодування «втрат» працівників фізичної праці. Лідирувати по інтенсивності вибуття зі складу робочої сили будуть кваліфіковані працівники сільського господарства, особливо зв'язані з товарним виробництвом продукції тваринництва. Ким замінювати вибуваючих працівників сільського господарства – це питання викликає занепокоєння вже зараз, в майбутньому він стане ще гостріше. Серйозні ризики в кадровому забезпеченні очікуються в групі кваліфікованих робочих індустріальних галузей економіки, які є однією з найбільш численних груп зайнятих (на них приходить 16% загального їх числа) [5]. Тим часом модернізація виробництва здатна змінити попит на робітничі кадри і в кількісному і в професійно-кваліфікаційному аспекті, часто не розглядаються їх керівниками як необхідний інструмент для скорочення і раціоналізації попиту на робочу силу.

При нестачі ресурсів праці і загостренні конкуренції на робочу силу роботодавцями необхідно змінити методи залучення нових працівників. Було б помилкою в кадровій політиці орієнтуватися тільки на механізми оплати праці. Адже зростання останньої, не підкріпленій підвищенням його ефективності економічно, не доцільно. Це - класика ринкової економіки. Чи не менш важливо, щоб зростання доходів працівників відповідало розвитку сфери соціальних та побутових послуг в тому чи іншому регіоні, між тим «кадровий голод» у сфері соціально – побутового обслуговування населення багатьох територій стає ще гострішим. А якщо працівник, розпоряджаючись досить високим доходом, не може використовувати його на поліпшення умов життя (своєї сім'ї), то стимулююча роль оплати праці знижується. До того ж у міру підвищення рівня життя громадян і зростання оплати праці, її розмір перестає служити головним і більше єдиним пріоритетом при виборі місця роботи. Особливо це стосується молоді. Сприятливі про виробничі умови, включаючи нормальну інтенсивність праці, а також змістовність трудової діяльності та можливість професійного зростання впливають при виборі робочого місця не менше ніж оплата праці. Роботодавці, які раніше за інших використовують такого роду мотивацію, тобто зможуть запропонувати робочі місця не тільки з гідним рівнем оплати, а й зі сприятливими його умовами, отримають явні переваги.

Для того щоб стан трудового потенціалу не вступило в конфлікт з необхідним забезпеченням високої динаміки ВВП, необхідний перехід до інноваційної моделі розвитку. Вона орієнтована на постійне нарощування інвестицій в розробку та провадження нової техніки, прогресивних технологій, наукові дослідження, а також на принципове оновлення всієї системи трудових відносин, перетворення їх дійсно в партнерські. Реалізація такого варіанта пов'язана з формуванням нової економіки і відповідно з підготовкою або «вирощуванням фахівців» і працівників нових поколінь, які мають високі кваліфікації, здатних генерувати нові методи труда й управлінські рішення, що базуються на справедливих розподільчих відносинах. Згідно з прогнозом, очікуються структурні зрушення в професійно – кваліфікаційному складі зайнятих, де відбудеться перерозподіл контингенту зайнятих на користь працівників розумової праці (з 41.4% в базовому періоді до 50% в 2025 р.) у зв'язку з переходом від індустріального типу економіки до інноваційного; підвищиться частка фахівців середнього рівня кваліфікації та службовців, зайнятих підготовкою інформації, оформлення документації, обліком і обслуговуванням (пропорції в чисельності спеціалістів вищого та середнього рівня кваліфікації сильно деформовані на шкоду останнім); зміниться склад робочих кадрів на користь кваліфікованих робочих індустріальних галузей економіки (з 36% в базовому періоді до 43% в 2025 р.), сповільняться темпи підвищення питомої ваги працівників сфери обслуговування, торгівлі та споріднених видів діяльності. Основні причини: значне скорочення чисельності населення країни та впровадження нових, більш ефективних форм організації праці зайнятих в даних сферах працівників [6]. Ситуація в сфері реалізації трудового потенціалу відображає загальне положення в економіці.

Висновки. Таким чином, досить чітко вибудовується логічний взаємозв'язок: стан економіки залежить від ефективності використання його виробничого потенціалу, важливою складовою якого є трудовий потенціал; в свою чергу, стабілізація і зростання економіки забезпечують соціальні гарантії, ефективну реалізацію соціальних програм, підвищення життєвого рівня населення країни. Основною метою державного регулювання економіки повинні стати оптимізація народногосподарського розвитку та ефективне використання виробничих ресурсів України та її трудового потенціалу.

Анотація

Досліджено сучасний стан трудового потенціалу України. Особливу увагу приділено проблемам трудового потенціалу та шляхам їх вирішення. Окреслено основні завдання щодо покращення стану трудового потенціалу в усіх сферах його розвитку.

Ключові слова: трудовий потенціал, економіка, кадрові ризики, кадрова політика, трудові відносини, ефективність, дефіцит.

Аннотация

Исследовано современное состояние трудового потенциала Украины. Особое внимание уделено проблемам трудового потенциала и путям их решения. Определены основные задачи по улучшению состояния трудового потенциала во всех сферах его развития.

Ключевые слова: трудовой потенциал, экономика, кадровые риски, кадровая политика, трудовые отношения, эффективность, дефицит.

Summary

The modern state of labour potential of Ukraine is investigational. The special attention is spared the problems of labour potential and ways of their decision. Basic tasks are certain on the improvement of the state of labour potential in all spheres of his development.

Keywords: labour potential, economy, human risks, skilled policy, labour relations, efficiency, deficit.

Список використаних джерел:

1. Дуда С.Т. Трудовий потенціал України: проблеми з зайнятості населення та шляхи їх подолання //Науковий вісник НЛТУ України. – 2008, – вип. 18.5.- С. 125.
2. Кривошей В.В. Трудовой потенциал как условие развития инновационной системы государства.// БИЗНЕСИНФОРМ № 12(2).-2009 – С 58 – 60.
3. Скаржинский М.И., Баландин И.Ю., Тяжов А.И. Трудовой потенциал социалистического общества - М.: Экономика, 2007.
4. Жиделева В.В., Каптейн Ю. Н. Экономика предприятия: Учеб. пособие.– 2-е изд., перераб. и доп.– К.: ТОРМ, 2008.– С. 133.
5. Сафронов Н. А. Экономика предприятия.– К.: Наукова думка, 2007.– 380 с.
6. Багриновский К.А., Бендиков М.А. Некоторые подходы к совершенствованию механизма управления технологическим развитием // Менеджмент за рубежом. – 2007.– № 1.– С.23 – 28.

УДК: 331.5

Волошина Е.А., Хижняк А.А.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ АНАЛИЗА СПРОС И ПРЕДЛОЖЕНИЯ НА РЫНКЕ ТРУДА ИТ-КОМПАНИЙ

Постановка проблемы. В системе экономических отношений рынок труда занимает важное место. На этом рынке сталкиваются интересы трудоспособных людей и работодателей, которые представляют государственные, общественные и частные организации. Через механизм рынка труда устанавливаются уровень оплаты труда и уровень занятости населения. Безработица на сегодняшний день является одной из ключевых проблем экономики Украины. По данным Министерства статистики уровень безработицы в феврале 2012 года в Украине вырос на 0,2% и растет уже на протяжении длительного периода времени. Парадоксальной для отечественного рынка труда является ситуация, сложившаяся на рынке ИТ-компаний. При росте безработицы и нехватке рабочих мест в Украине практически все крупные компании, занимающиеся разработкой

программного продукта испытываю острый дефицит кадров. На сегодняшний день большое количество отечественных ученых занимается проблемами анализа и регулирования украинского рынка труда, однако, это, как правило, производственный сектор экономики. Большая часть ученых пытается проанализировать причины безработицы и пути решения этой проблемы. На сегодняшний день нетипичная для украинского рынка труда ситуация сложилась в отрасли информационных технологий. Новый для нашей страны быстрорастущий рынок требует все большего количества специалистов, спрос на высококвалифицированных программистов растет высокими темпами, а предложение неэластично.

В настоящее время отсутствует комплексный анализ динамики спроса и предложения рабочей силы на рынке труда IT-компаний, не выявлены основные причины острого дефицита кадров на анализируемом сегменте рынка, не решена проблема подготовки специалистов отрасли в достаточном объеме. Проблема диспропорций спроса и предложения рабочей силы на рынке труда отрасли информационных технологий является составной частью проблемы повышения эффективности функционирования отечественного рынка труда, роста экспортного потенциала государства и привлечения иностранных инвестиций.

Государство пытается решить проблему развития отрасли путем разработки ряда законопроектов. Так, в декабре 2011 года Верховна Рада приняла в первом чтении закон «Об экономическом эксперименте по созданию благоприятных условий для развития в Украине индустрии программной продукции», который предполагает снизить налог на прибыль до 16%, подоходный налог для занятых в отрасли - до 10%, а единый взнос на страхование установить в размере 5% от фонда оплаты труда вместо 37,3%. Все эти льготы должны распространяться до 2016 года. Однако, по мнению специалистов ассоциации IT-компаний Украины, эти меры не решат проблему дефицита кадров на отечественном рынке труда.

Анализ последних исследований и публикаций. К анализу отдельных аспектов проблему функционирования IT-отрасли в своих работах обращается Моисеенко И.А., который считает, что основные проблемы отрасли состоят в отсутствии вертикали в образовательной системе, которая бы увязывала интересы бизнеса и возможности Вузов, в своих трудах о говорит о необходимости разработки программы взаимного согласования целей и действий между Вузами бизнесом. В.С. Стешенко и В. П. Пискунов в своих работах проанализировали влияние демографического кризиса в Украине на рынок труда и пришли к выводу о необходимости углубления экономико-демографических исследований для устранения диспропорций на отечественном рынке труда [1]. С.Ю. Аксенова в своих работах сделала попытку проанализировать влияние гендерных факторов на рынок труда в Украине и экономически развитых странах [2]. С.В. Савченко в своей статье представила модель оптимального упавления Вузом , которая может служить основополагающим фактором для более четкой ориентации профессионального образования на рынок труда [3]. И.П. Ольшевская в своих работах рассмотрела влияние теоретических и практических аспектов влияния внутренних миграционных процессов на рынок труда [4].

Формулировка задания исследования. Цель данной работы провести сравнительную характеристику состояния рынка труда IT-компаний в экономически развитых странах и на отечественном рынке, выявить основные причины диспропорции спроса и предложения на рынке труда IT-компаний Украины и определить основные направления решения данной проблемы.

Изложение основного материала. Отрасль информационных технологий занимается созданием, развитием и эксплуатацией информационных систем. В экономически развитых странах данная отрасль начала развиваться в 60-е годы 20 века вместе с появлением и развитием первых информационных систем и на сегодняшний день представлена достаточно крупными компаниями с длительной историей развития, акции

которых входят в состав "голубых фишек" фондового рынка, такими как Apple, IBM, Intel, Yahoo! При чем следует отметить, что как правило, эти компании занимаются как разработкой и производством компьютерной техники и других средств коммуникации, так и созданием, развитием и эксплуатацией программного продукта для них. Рынок IT-услуг и в Соединенных Штатах и в западной Европе устоялся, отсутствуют существенные диспропорции как в динамике спроса и предложения на товар, так и на рабочую силу. Для отечественной экономики отрасль информационных технологий является очень молодой, первые компании, специализирующиеся на создании программного продукта были созданы в конце 90-х годов 20 века (Luxoft, Inkom, NIX Solutions) кроме того, эти компании, как правило, специализируются на рынке аутсорсинга области IT, то есть разработке программного продукта на заказ. Как правило, статус данного предприятия либо индивидуальный частный предприниматель, либо общество с ограниченной ответственностью. Практически все программисты заключают с данными предприятиями контракт на год, согласно которому предоставляют услуги по разработке программного продукта. Несмотря на льготы по налогообложению IT-отрасли в Украине, достаточно высокий уровень безработицы в стране, информационные технологии - бесспорный лидер последних лет по количеству вакансий, предлагаемых на рынке труда Украины, специалисты рынка труда отмечают, что в Топ-10 дефицитных специалистов лишь три позиции принадлежат не IT-специалистам. При этом, коэффициент соотношения объема спроса и предложения на рынке труда в отрасли IT - технологий составляет 0,2. Это значит, что на каждые 10 вакансий приходится 2 специалиста, готовые предложить свои услуги. На сегодняшний день в данной отрасли идет борьба не за заказы и работу, как в большинстве отраслей отечественного рынка, а за персонал. Проведем анализ факторов влияющих на эластичность спроса и предложения на рынке труда IT-отрасли.

На отраслевом рынке труда, работники в зависимости от своей квалификации получают различную заработную плату, причем иногда она может быть избыточной. Разница между минимальной (резервированной) ценой труда и рыночной ценой составляет экономическую ренту [5]. В условиях совершенной конкуренции наличие экономической ренты является стимулом для притока новых работников в отрасль. В тех случаях, когда новые работники не обладают квалификацией старых, экономическая рента может сохраняться длительное время, поскольку нехватка специалистов компенсируется завышенным уровнем их заработной платы.

Отечественные квалифицированные IT-специалисты получают экономическую ренту, показанную на рисунке. Это связано с тем, что предложение на рынке труда IT-специалистов неэластично в отличие от спроса, который является эластичным.

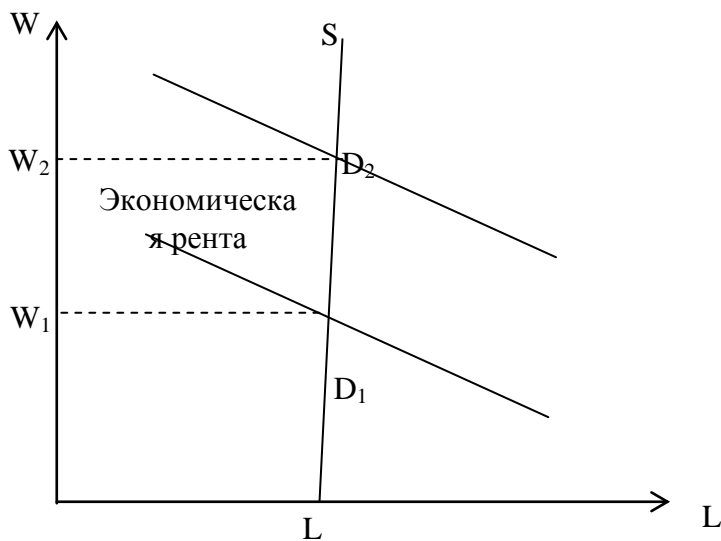

Рисунок 1- Экономическая рента в условиях, когда предложение строго ограничено

Эластичность предложение на рынке труда IT-компаний Украины, по нашему мнению, зависит от следующих факторов:

- высокие требования для кандидатов. Так IT-компания NIX SOLUTIONS, одна из крупнейших компаний Украины, при принятии на работу программиста начального уровня, в перечне навыков, кроме начальных знаний программирования, требует от кандидата опыт работы не менее года по профилю и хорошее знание технического английского в обязательном порядке [6];

- средний уровень подготовки IT-специалистов отечественными ВУЗами. Опрос работающих программистов показал: «Половина программистов оценивает уровень профильного образования в Украине как «средний». Каждый третий как «низкий». Лишь 17% респондентов высоко оценили отечественное образование в информационных технологиях» [7]. В настоящий момент Украина пожинает плоды "глубокой демографической ямы 90-х годов", которая привела к тому, что количество абитуриентов уменьшилось в два раза, по сравнению с предыдущими периодами. Кроме того, кризис высшей школы, очень низкие заработные платы профессорско-педагогического состава привели к тому, что отсутствуют высококвалифицированные кадры, способные дать тот уровень образования, которого на данный момент требует рынок;

- недостаточный заказ государства на выпуск IT-специалистов ВУЗами Украины. По словам премьер-министра Н. Азарова: «... сейчас все высшие учебные заведения Украины ежегодно готовят около 5 тыс. выпускников для IT-отрасли, а по расчетам специалистов IT-отрасли, количество студентов необходимо увеличить до 25 тыс.» [8];

- низкий возрастной барьер. Средний возраст IT-специалистов 27-30 лет, поскольку основное требование работодателей в данной отрасли ненормированный рабочий день. Люди, которые превысили возрастной барьер в 30 лет, как правило, не готовы работать в выходные и задерживаться на работе даже при достаточно высоком уровне дохода. Кроме того, информационные технологии настолько быстро развиваются, что работники вынуждены постоянно совершенствоваться, что при достижении 35-40 летнего возраста становится неприемлемым для людей;

- специфика размещения IT-компаний. Большинство IT-компаний расположены в самых крупных научных центрах Украины (г. Киев, г. Харьков, г. Донецк, г. Львов, г. Днепропетровск), где стоимость жилья настолько высока, что даже предлагаемая заработная плата IT-специалистам, не дает возможности решения их жилищной проблемы.

На высокую эластичность спроса на рынке труда IT-отрасли влияют следующие факторы:

- относительно низкая стоимость рабочей силы в Украине по сравнению с Европой и США. Среднегодовая заработная плата в США составляет 82 760 долл. [9], в то время как по данным Ассоциации «Информационных технологий Украины» среднегодовая заработная плата в IT-компаниях составляет 24 975 долл. [10];

- низкая фондовооруженность работников по сравнению с другими отраслями. Для открытия новой IT-компании необходимо получить разрешение на вид деятельности (индивидуальный предприниматель) и приобрести компьютер;

- отсутствие издержек на транспортировку продукции. Программный продукт доставляется практически мгновенно в любую точку земного шара по средствам сети Интернет.

- высокий спрос на рынке мобильных коммуникаторов. На протяжении последних 5 лет резко возрос на мобильные коммуникаторы и приложения к ним, что привело к росту спроса на специалистов, способных разрабатывать программный продукт и обслуживать его.

Произведем отраслевой анализ IT-отрасли в экономически развитых странах (на примере США) и развивающихся (на примере Украины) в таблице 1.

Сравнительная характеристика IT-отрасли в Украине и США

Показатели	США	Украина
Форма собственности	Как правило, акционерная	индивидуальный предприниматель или общество с ограниченной ответственностью
Участие в торгах на фондовых биржах	Акции IT компаний котируются на фондовой бирже, входят в индексную корзину ведущих фондовых индексов, являются "голубыми фишками" фондовых рынков.	Не участвуют, не эмитируют ценные бумаги
Стоимость активов	Капитализация очень высока Apple является самой дорогой компанией мира (565,2 млрд. долларов)	Не публикуют отчетов, позволяющих рассчитать стоимость активов
Предложение на рынке труда	Эластично, рынок устоялся и обладает достаточным количеством разработчиков IT-услуг	Предложение на рынке труда неэластично, увеличение заработной платы не увеличит предложение рабочей силы
Форма дохода работников	Заработная плата	Доход индивидуального частного предпринимателя
Доля в ВВП	Около 2%	Около 1%
Отношение средней заработной платы в отрасли к средней заработной плате в стране	1,82	8,5

Сравнительный отраслевой анализ, проведенный авторами показал, что существуют значительные различия в функционировании и развитии IT-отрасли развитых и развивающихся стран. Главным фактором по нашему мнению, повлекшим за собой существенные различия в форме собственности является различия в виде деятельности. На рынке развитых стран в отличие от отечественного рынка первоочередной задачей IT-компаний является производство компьютерной техники, а второстепенной разработка программного продукта под нее, поэтому IT - компании в США являются, как правило корпорациями. На отечественном рынке основная задача IT-компаний - аутсорсинговые услуги для зарубежных компаний и в условиях нынешнего налогового Кодекса наиболее приемлемой формой предприятия в данной отрасли является либо индивидуальное предпринимательство, либо общество с ограниченной ответственностью.

Выводы.

1 На рынке труда Украины доминируют две разнонаправленные тенденции: катастрофическая нехватка профессионалов практически во всех отраслях и большой избыток неквалифицированной или низко квалифицированной рабочей силы.

2 Ни в одной развитой стране мира, отрасль представленная небольшим количеством индивидуальных предпринимателей и обществами с ограниченной ответственностью не производит около 1% ВВП, как это наблюдается в IT-отрасли Украины.

3 В силу очень высокого спроса на продукцию IT-отрасли и неэластичного предложения на рабочую силу основная сложность выхода на рынок IT-продукции в Украине состоит не в сложности реализации продукции, а в очень высокой конкуренции

на рынке труда за кадры. Для решения проблемы дефицита кадров необходимо в первую очередь проводить работу с Вузами с целью координации работы Вузов для нужд бизнеса.

Аннотация

Проведен сравнительный анализ предприятий IT-отрасли в экономически развитых странах и в Украине, определены основные причины диспропорции между спросом и предложением труда в сфере компаний, занимающихся разработкой программного продукта.

Анотація

Проведен порівняльний аналіз підприємств IT-галузі в економічно розвинених країнах і в Україні, визначені основні причини диспропорції між попитом і пропозицією праці у сфері компаній, що займаються розробкою програмного продукту.

Summary

A comparative analysis of enterprise IT-sector in economically developed countries and in Ukraine, identifies the main causes of disproportions between supply and demand of labor in companies participating in the software development

Список использованных источников:

1. В.С. Стешенко, В.П. Піскунов «Стан економіко-демографічних досліджень та наукові передумови їх подальшого розвитку».- Демография и социальная экономика.-с.42-51., №2-2011
2. Соціальні очікування і установки щодо демографічної поведінки: гендерні відмінності.- Демография и социальная экономика.-с.52-61., №2-2011
3. С.О. Савченко «Модель оптимального финансового менеджмента Вуза». Економічна кібернетика: міжнародний науковий журнал, №3-4.-2008.- с.76-83
4. І.П. Ольшевська «Регіональний вимір формування трудового потенціалу України».- Стратегія економічного розвитку України: Збірник наукових праць.-№24-25.-2009.- С.145-148
5. Нуреев Р. М. Курс микроэкономики: Учебник для вузов. – Н90 2-е изд., изм. – М.: Издательство НОРМА, 2002. – 572 с.
6. Официальный сайт компании NIX SOLUTIONS Режим доступа: <http://nixsolutions.com/ru/career/vacancies/php/php-developer/>
7. Опрос: 44% украинских программистов не получали профильного образования Газета Корреспондент Режим доступа: <http://korrespondent.net/business/web/1211687-opros-44-ukrainskih-programmistov-ne-poluchali-profilnogo-obrazovaniya>
8. Тематичний ресурс в українському Інтернеті, присвячений освіті в Україні та за її межами Режим доступа: <http://ru.osvita.ua/vnz/news/27971/>
9. Официальный сайт United States Department of labor Режим доступа: <http://www.bls.gov/oes/current/000001.htm#00-0000>
10. Официальный сайт Ассоциации «Информационных технологий Украины» Режим доступа: <http://www.itukraine.org.ua/>

ПРОБЛЕМИ РИСОСІЯННЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Постановка проблеми. Рис є однією з цінних продовольчих культур на землі, а його крупа головним продуктом харчування практично половини народів світу. На сьогодні рис вирощується в 112 країнах при загальному виробництві близько 600 млн. тонн в рік [2].

Взагалі рис в Україні існує вже 40 років, будучи унікальною областю зрошеного землеробства. Адже саме виробництво рису спонукало до будівництва інженерних меліоративних систем і створення максимально механізованих технологій обробітку зерна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Активно досліджує та розробляє програму ефективного економічного розвитку і управління рисового виробництва в Україні Інститут рису Національної академії аграрних наук України (НААНУ) – єдиний в Україні науково-дослідницький заклад, який спеціалізується в рисовій культурі.

В Інституті рису розробили закриту рисову зрошувальну систему В. Маковського із замкненим циклом водообігу і повторним використанням дренажно-скидних вод, ввели в дію її дослідний зразок на площі 450 га, реорганізували та вдосконалили систему насінництва рису, яка дає змогу повністю задовольнити потреби рисосіяння України високоякісним насінням[2].

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є дослідження проблеми рисосіяння в Україні та шляхи їх вирішення. А також визначення проблеми економічної перспективи розвитку рисосіяння в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потужна галузь рисосіяння в Україні була створена у 1964 - 1980 роках за рахунок централізованих джерел фінансування. У цей період були побудовані рисові інженерні системи на площі понад 62 тис. га, у тому числі в АР Крим - 30,8 тис. га, Херсонській області - 18 тис. га та Одеській - 13,8 тис. га, здійснено комплексне будівництво в населених пунктах, підготовлені наукові інженерно-технічні і робітничі кадри. Ці території під рисові системи були вибрані тому, що температурні умови на них сприятливі для вирощування рису. Сума середньодобових температур вище 15°C за вегетаційний період для рису тривалістю 110-130 діб становить 2800-3000°C, що є достатнім для формування урожаю не тільки ранньостиглих, а й середньостиглих (більш врожайних) сортів рису.

Проектами передбачались типові 6-пільні рисові сівозміни з питомою вагою рису – 50%. Проектна врожайність рису була прийнята на рівні 50 центнерів з гектара. Отримання такої врожайності досягалося завдяки дотриманню агротехнічних заходів з правильного внесення добрив, обробітку ґрунту, боротьби зі шкідниками, хворобами і супутніми бур'янами, посів районованими сортами рису тощо.

Всі питання пов'язані з освоєнням засолених і заболочених плавневих земель вирішувались комплексно. При цьому була створена необхідна інфраструктура для збалансованого розвитку сільськогосподарського виробництва на даній території.

У перші роки вирощування на інженерних рисових системах урожайність рису була досить високою. Вітчизняне рисівництво було прибутковою та ефективною галуззю сільського господарства [1].

Однак, в подальшому почало відбуватися зниження валового вітчизняного виробництва рису та зростання імпортного (рисунок 1).

Середньорічна посівна площа, урожайність та валовий збір зерна рису в Україні

Роки	Посівна площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. ц
2005-2006	4,6	50,2	209,2
2006-2007	26,16	50,1	1314,4
2007-2008	37,86	48,0	1673,7
2008-2009	38,04	37,4	1401,6
2009-2010	37,74	47,0	1630,4

В останні роки рисівництво в Україні перебуває у кризовому стані. Посівні площі рису та його валовий збір щорічно скорочуються, суттєво понизився рівень врожайності. Біржова вартість рисової крупи становить 1,2 гривні за кілограм, а на ринку України вона реалізується за ціною 3,5 гривні за кілограм, у той час, як вітчизняний рис визнаний як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках як продукт високої якості [3].

В структурі імпорту зернових культур в Україну рис займає домінуюче місце (73% від загального обсягу культур, що імпортуються) (рисунк 2).

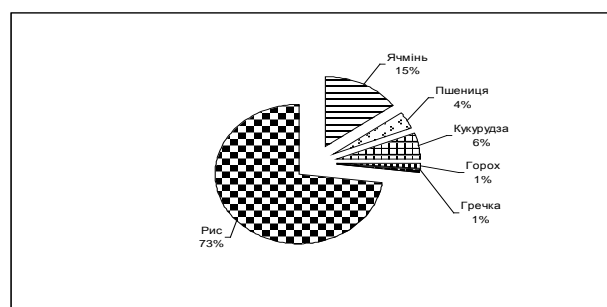

Рис.1 Структура імпорту зернових культур у 2008-2009 роках

В результаті проведених досліджень в період з 2007 по 2010 рік встановлено, що основними причинами, які зумовлюють скорочення виробництва рису в Україні є:

1. Перевантаження рисових сівозмін культурою затоплюваного рису. У перші роки освоєння засолених земель його вирощували як монокультуру для промивки ґрунтів. У подальшому після опріснення верхнього шару ґрунту проектом передбачалось до 57% затоплюваного рису в сівозміні. Тривале затоплення призвело до погіршення окисно-відновних умов, фізичних, водно-фізичних і фізико-хімічних властивостей ґрунтів, їх поживного режиму, а також інтенсивного розвитку болотних бур'янів.

2. Застосування підвищених доз гербіцидів для боротьби з бур'янами на рисових системах, особливо за допомогою авіації, сприяло попаданню їх в дренажно-скидні канали, а через них в ріки і затоки морів, що призвело до їх забруднення. В зв'язку з цим у суспільстві почало формуватися негативне відношення громадськості щодо вирощування рису і призвело до значного скорочення його посівів;

3. В процесі розпаювання і приватизації земель кожна функціонально цілісна рисова зрошувальна система (зрошувальна, дренажно-скидна мережа каналів з гідротехнічними спорудами на ній, насосні станції) розділена на міжгосподарську та внутрішньогосподарську без належного науково-технічного і правового обґрунтування.

4. Основною причиною зменшення площі посівів та падіння урожайності рису є порушення технології його вирощування і водного режиму, а також скрутне фінансове становище більшості рисовиробників, подорожчання енергоносіїв [4].

Собівартість рису-сирцю у провідних господарствах Одеської області становила у 2008 році 1,50 грн/кг. Аналіз структури затрат в собівартості рису-сирцю показує, що суттєву частку (22%) становлять затрати на оплату електроенергії та послуг за подачу води. Тому сьогодні актуальною є розробка і запровадження заходів з ефективного водокористування на рисових системах, особливо на системах з механічною подачею та відкачкою води.

Найбільш раціональним способом зменшення втрат води на фільтрацію є створення підпорів води в картових дренажно-скидних каналах рисової системи на період від затоплення рисових чеків до їх спорожнення в період воскової стиглості рису [3]. Проте підпертий режим роботи можна практикувати лише там, де є відповідні споруди з автоматичними регуляторами рівнів води. В інших випадках гирлові водовипуски з каналів засипають ґрунтом, або з них протягом вегетаційного періоду скидається великий об'єм води, що призводить до суттєвих витрат на фільтрацію. Все це формується на внутрішньогосподарській мережі. Необхідно вирішувати проблему ремонту і модернізації ГТС на рисових системах.

Висновки. Отже, з метою забезпечення стабільного еколого-економічного розвитку регіону, на яких розташовані рисові зрошувальні системи України необхідно:

- використовувати їх з включенням шести- та семипільних рисових сівозмін з питомою вагою затоплюваного рису в сівозміні від 28 до 42%, що дасть змогу підтримувати сприятливий водно-повітряний та сольовий режими ґрунтів, забезпечить стале зростання чистого прибутку від сільськогосподарського виробництва;
- вирішити питання цільового сільськогосподарського використання земель рисових систем під вирощування сільськогосподарських культур тільки в складі науково-обґрунтованих рисових сівозмін;
- передати всю інженерну мережу рисових систем у державну власність міжрайонним управлінням водного господарства;
- здійснювати утримання інженерних меліоративних рисових систем за рахунок плати землекористувачами за послуги з водозабезпечення;
- удосконалити методику визначення державної фінансової підтримки (дотацій) виробникам рису на 1 га його посівів з врахуванням затрат на нормативне водозабезпечення;
- переглянути ставки податку на імпорт рису в Україну в бік збільшення і спрямувати додаткові кошти на модернізацію рисових систем.

Анотація

У статті досліджено проблеми рисосіяння в Україні та запропоновані шляхи їх вирішення.

Ключові слова. Рис, ринок, зернові культури, рисівництво, економічний розвиток.

Аннотация

В статье исследованы проблемы рисосеяния в Украине и предложенные пути их решения.

Ключевые слова. Рис, рынок, зерновые культуры, рисовництво, экономическое развитие.

Summary

The problems of rice sowing in Ukraine and offered ways of their decision are investigational in the article.

Keywords. Rice, market, grain-crops, rice sowing, economic development.

Список використаних джерел:

1. Дячок Н.С. «Конкурентоспроможний вітчизняний рис»: підручник / Н.С. Дячок. – Київ:Либідь, 2005. – 318с.
2. Кропивко С.М. «Рисова імперія»: підручник / С.М. Кропивко. –Ровно:Премія. – 2006. – 422с.
3. Петрушенко М.О. «Проблематика рисосіяння в Україні»: підручник / М.О. Петрушенко. – Харків:Знання, 2007. – 517с.
4. Романеско Г.А. «Економиа и организация производства риса»: підручник / Г.А. Романеско. – Миколаїв:Колос, 2006. – 224с.

УДК: 338.439.5

Сорокунська Т.О.

ВПЛИВ СВІТОВОГО РИНКУ НА РОЗВИТОК ГАЛУЗІ ДИТЯЧОГО ХАРЧУВАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми та актуальність. Розвиток підприємств дитячого харчування в Україні обумовлене підвищенням рівня народжуваності в перспективі, незадоволеною потребою в продуктах дитячого харчування при зростаючому попиті на них та посиленням інтервенції іноземних виробників. У зв'язку з цим виникає необхідність пошуку можливих форм та напрямів розвитку підприємств галузі дитячого харчування в розрізі окремих складових ринку: сумішей на молочній основі, рідких молочних продуктів, каш, продукції в банках та лікувально-профілактичного призначення.

Існуюча в Україні державна політика в недостатній мірі стимулює розвиток підприємств-виробників дитячого харчування і не забезпечує комплексної системи управління та підтримки підприємств галузі. У зв'язку з цим виникла необхідність розробки нових підходів щодо перспективного розвитку підприємств досліджуваної галузі з урахуванням необхідності посилення державного регулювання.

Огляд досліджень і публікацій. Проблеми функціонування підприємств харчової промисловості України та її окремих галузей висвітлені в наукових працях Азарян О.М., Мостенської Т.Л., Зайнчковського А.О., Сичевського М.П., Сологуб О.П., Крисанова Д.Ф., Дейнеко Л.В., Кубишиної Н.С., Слободян Н.Г.

Формулювання завдань досліджень. Метою дослідження є визначення найбільших світових ринків дитячого харчування та проведення їхнього аналізу. А також визначення потреби в продуктах дитячого харчування, перспективи розвитку галузі, співвідношення попиту та пропозиції на ці продукти.

Виклад основного матеріалу. Україна є невід'ємною частиною світової спільноти, що прагне увійти до Євросоюзу і стати активним учасником світових економічних процесів. Вплив макроекономічних чинників на розвиток українського ринку дитячого харчування та формування внутрішнього маркетингового середовища можна вважати одним з вирішальних. На даному етапі світовий ринок дитячого харчування поділено між кількома «сильними гравцями», продукція яких вже завоювала прихильність покупців. Новим виробникам досить важко вийти на досліджуваний ринок. Згідно щорічного звіту компанії «Nestle» осяг світового ринку дитячого харчування у 2009 році склав 22 млрд євро (у роздрібних цінах). Останнім часом на світовій арені з'явилося декілька фармацевтичних компаній зі своєю профілактично-лікувальною продукцією (наприклад, «Numico»), які змогли завоювати певний сегмент в умовах жорсткої конкуренції. Основні «сильні лідери» світового ринку дитячого харчування: «Nestle» -19%; «Bristol-Myers» -

15%; «Abbott Laboratories» - 11%; «Novartis» - 8%; «Numico» -7%; «Heinz» - 6%; «Wyeth» - 4%; «Danone» - 3%; інші - 27% [2].

Ринок дитячого харчування можна поділити на 3 основні сегменти. Найбільший з них – це продукти на молочній основі (замінники грудного молока), які використовуються для годування немовлят у перші 6 місяців життя. Цей сегмент дорівнює 64% загального обсягу продажу. Другий сегмент – банкова продукція (пюре, соки, овочеві та м'ясні консерви) складає 20%. Останній сегмент – сухі сніданки (у вигляді пластівців, сухариків) займає 11%, 5% - інше. Значний внесок у розвиток індустрії дитячого харчування здійснила розробка технології виробництва сухих сумішей на основі знежиреного молока та злаків, але рентабельність виробництва цієї групи продукції досить низька, що уповільнює інтерес до неї з боку виробників.

Основні бар'єри входу на ринок дитячого харчування:

- необхідність дотримання високого організаційного рівня виробництва продуктів на молочній основі;
- забезпечення виробництва матеріально-сировинною базою належної якості та стимулювання її розвитку;
- вимоги до дитячого харчування не залежать від національних особливостей та ідентичні у всьому світі, що сприяє високому рівню стандартизації продукції;
- батьки, піклуючись про здоров'я дітей, надають перевагу добре відомим брендам;
- заборона реклами продукції дитячого харчування за допомогою методу особистого продажу в багатьох країнах світу, виходячи з етичних міркувань;
- використання для просування товарів добре обізнаних медичних працівників-ефективний, але досить кошковий та тривалий процес.

Існування бар'єрів входу на ринок для виробників дитячого харчування могло б стати причиною поділу сфер впливу на світовому ринку між кількома компаніями.

Можна узагальнити основні тенденції розвитку світового ринку продуктів дитячого харчування:

1. Збільшення обсягів продажу в кількісному вираженні за рахунок зростання чисельності дітей віком від 0 до 3-х років. Найвищими темпами зростає сегмент замінників материнського молока;
2. Розширення обсягів продажів у вартісному вираженні переважно за рахунок зростання світових цін на сировину;
3. Посилення позицій світових лідерів «Nestle», «Abbott Laboratories», «Novartis», «Numico» за рахунок збільшення збуту в Північній Америці та Європі;
4. Перевага виробництва продуктів-замінників грудного молока та підвищення інтересу споживачів до продукції лікувально-профілактичного призначення.

Основні види дитячого харчування України: сухі молочні суміші (50% загального обсягу випуску дитячого харчування), сухі каші (30%), плодоовочеві консерви (20%). Спостерігається тенденція до збільшення сегменту соків та пюре [3].

Найбільші виробники сухих молочних сумішей та каш на ринку України - вітчизняні: ВАТ «Хорольський молочно-консервний комбінат дитячого харчування» (Полтавська обл.), ВАТ «Балтський молочно-консервний комбінат дитячого харчування» та закордонні: «Nutricia», «Nestle», «Hipp». У цьому сегменті ринкова частка продукції вітчизняних виробників – 50-60% у фізичному вираженні та 25-30% у грошовому. В сегменті плодоовочевих консервів для дітей лідерами є ТОВ «Асоціація дитячого харчування» (м. Дніпропетровськ, використовує потужності ВАТ «Сімферопольський консервний завод ім. 1 Травня» та херсонського ТОВ «Південний консервний завод дитячого харчування» під ТМ «Карапуз», «Малюк», «Рум'яні щічки»), ВАТ Володимир-Волинський консервний завод» (ТМ «Пуп-сік»), ВАТ «Одеський консервний завод дитячого харчування», ЗАТ «Московський завод дитячого харчування «Вінні», «Nutricia», «Hipp», «Nestle». У цьому сегменті ринкова частка продукції вітчизняних виробників – 55-

60% у фізичному вираженні та 20-25% у грошовому. За останні вісім років значно зменшилася кількість вітчизняних виробників дитячого харчування [2].

Отже, на ринку дитячого харчування діють декілька сильних контрагентів, конкуренція значна. Не можна однозначно сказати, що вітчизняні виробники лідирують: по-перше, існує значна різниця за фізичними та вартісними показниками; по-друге, окремі вітчизняні виробники виробляють окремий вид продукції – суміші та каші або соки та пюре, тобто немає вітчизняної торгової марки, яку можна було б протиставити, наприклад, «Nestle», оскільки іноземний виробник пропонує повний спектр продукції дитячого харчування; по-третє, якщо проаналізувати роздрібну мережу, то іноземні торгові марки представлені в широкому асортименті та набагато краще, аніж українські – це наслідок чіткої, спрямованої на перспективу маркетингової стратегії. Ще одна «біла пляма» - зовсім не виробляються швидкозростаючі дитячі продукти в силу існуючого розриву в оснащенні технологічним обладнанням. Також в Україні майже не випускаються кисломолочні продукти дитячого харчування. Таким чином, на ринку дитячого харчування існує «незайнята ніша».

Формування ринку дитячого харчування України відбувається в умовах жорсткого державного регулювання діяльності вітчизняних виробників та дистриб'юторів продукції українського виробництва. З одного боку, українські підприємства працюють в умовах продовольчої інтервенції іноземних компаній, з іншого - в умовах обмеження рентабельності та торговельної націнки. Історичний розвиток процесу державного регулювання ринку продукції дитячого харчування умовно можна поділити на три етапи: 1) обмеження відпускних цін виробників сировини; 2) обмеження відпускних цін виробників кінцевої продукції та націнок роздрібних організацій; 3) виділення дотацій виробникам екологічно чистої сировини, фінансування модернізації обладнання та податкові пільги підприємствам-виробникам готової продукції дитячого харчування [2].

Висновки. Таким чином, можна дещо деталізувати та виділити основні перешкоди на шляху розвитку українського ринку:

1. Проблеми політичного характеру: нестабільність економіки, інфляція, інтервенція з боку іноземних виробників;

2. Проблеми законодавчого характеру: недосконала система державного регулювання, у т.ч. відсутність державного замовлення, несвоєчасна виплата дотацій за екологічно чисту сировину, невиконання державою зобов'язань з виплати коштів на модернізацію обладнання, обмеження рентабельності виробництва та продажу;

3. Проблеми економічного характеру: брак коштів на модернізацію обладнання на вітчизняних заводах-виробниках, збитковість виробництва екологічно чистої сировини, висока вартість розробок продукції нового покоління.

Анотація

У статті досліджено вплив світового ринку на розвиток галузі дитячого харчування в Україні та визначені основні перешкоди на шляху його розвитку.

Ключові слова: дитяче харчування, сухі каші, плодоовочеві консерви, підприємства дитячого харчування, продукція.

Анотация

В статье исследовано влияние мирового рынка на развитие отрасли детского питания в Украине и определены основные препятствия на пути его развития.

Ключевые слова: детское питание, сухие каши, плодоовощные консервы, предприятия детского питания, продукция.

Summary

In this paper research on the impact of world market for baby food industry development in Ukraine and the basic obstacles to its development.

Keywords: baby food, dry cereals, canned vegetable, baby food companies, products.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про дитяче харчування»/ Президент України. – К.: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2009, №44.
2. Должанський І.З. «Аналіз дитячого харчування України» / І.З. Должанський, Г.О. Вороніна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – К., 2010, №1. – С.82-89
3. Медведенко О.В. «Обґрунтування основних напрямів розвитку підприємств дитячого харчування в Україні на основі маркетингових досліджень» / О.В. Медведенко. – К., 2008. – 167с.
4. Верхівкер Я.Г. «Дослідження кон'юктури ринку виробництва консервів для дитячого харчування на плодоовочевій основі» / Я.Г. Верхівкер, В.А. Дроздова В.А., Борісова М.С. // Формування та розвиток ринку продуктів харчування. – К., 2010, №1. – С.42-45

УДК: 338.48:631.1.027:631.147

Ларіна Я.С.

МАРКЕТИНГОВА ПОЛІТИКА КОМУНІКАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА АПК НА РИНКУ ОРГАНІЧНИХ ПРОДУКТІВ

Актуальність. Сучасний стан соціально-економічного розвитку України вимагає підвищення рівня продовольчої безпеки, забезпечення населення високоякісними та екологічно безпечними продуктами харчування з метою збереження людського капіталу нації та підвищення добробуту. Таку безпеку гарантує, зокрема виробництво і споживання продукції органічного землеробства. Виробництво органічної продукції є одним з пріоритетних напрямів розвитку сільського господарства Європейського Союзу та багатьох розвинутих країн світу.

Ринок органічних продуктів харчування зростає в усьому світі стрімкими темпами, і за даними Асоціації органічної торгівлі на початок 2009 р. загальні продажі досягли 50 млрд. доларів, що втричі перевищує показники 1999 р. [6]. За прогнозами компанії DataMonitor, в 2014 році світовий ринок органічної продукції буде оцінюватися в 96,5 млрд. доларів, і, порівняно з 2009, роком збільшиться на 60,7 % [5]. Незважаючи на привабливість даного сектора продовольчого ринку, в Україні він формується повільними темпами, і однією з причин цього є недостатня обґрунтованість методичної бази в сфері маркетингової діяльності з урахуванням специфіки даного ринку.

Ступінь розробленості проблеми. Окремі аспекти, переважно виробничо-технологічні та певні соціальні, частково маркетингові щодо просування на ринок органічної продукції розглядали такі вітчизняні вчені, як: В.І. Артиш, Т.В. Боровик [1], Н.В. Бородачева, О.В. Гончарук, О.О. Созінов, В.І. Кисіль, О.І. Корніцька [4], Н.А. Макаренко, Є.В. Милованов, П.В. Писаренко, О.В. Рудницька [8], Т.Г. Дудар [10] та ін. Однак ще недостатньо розроблено питання маркетингової політики просування (або комунікацій) органічної продукції на ринок та узгодження при цьому інтересів підприємства з інтересами суспільства в цілому, що актуалізує дослідження у цьому напрямі. Це вимагає застосування системного підходу до вивчення процесу розвитку виробництва й збуту органічної продукції.

Метою статті є поглиблення теоретико-методологічних засад щодо формування й використання маркетингової політики комунікацій підприємств АПК на ринку органічної продукції.

Виклад основного матеріалу. Екологічно чистими (органічними) продуктами, на думку фахівців, є ті, що отримані на екологічно чистій території, ґрунтах з натуральної сировини за сучасною технологією, без генетично-модифікованих інгредієнтів, штучних консервантів, барвників, смакових добавок та інших сторонніх домішок [8]. У тваринництві не дозволяється застосовувати стимулятори росту, гормони й антибіотики, а для лікування тварин використовуються профілактичні засоби й гомеопатичні препарати [9]. Крім того, органічна продукція повинна відповідати якісним і санітарним стандартам щодо екологічно чистих продуктів і містити на упаковці спеціальні ліцензійні символи.

Органічні продукти харчування рекомендуються до вживання дітям, а також незамінні для людей, які страждають на алергію, діабет і низку інших розладів. У розвинених країнах сегмент органічної продукції на ринку ще не заповнений, попит на подібні продукти існує і зростає. Масове промислове виробництво продуктів стало насторожувати споживачів, викликати недовіру виробникам у питаннях якості. Скандали, пов'язані з м'ясною продукцією, і тенденції в галузі екології й охорони здоров'я в останні роки сприяли бурхливому розвитку сектора органічних продуктів. Криза довіри до традиційних продуктів в розвинених країнах призвела до відродження інтересу до місцевих органічних продуктів і солідарності з місцевими виробниками.

За даними Асоціації виробників органічної продукції, українці готові платити вдвічі більше за їжу без барвників та консервантів. За прогнозами експертів, у 2012 році український ринок органічних продуктів зросте вдвічі [7]. При цьому зростання екологічної свідомості не тільки у європейських країнах, США й Канаді, а й в Україні буде ще більш очевидним. Крім того, органічні продукти сприймаються споживачами як більш якісні. Якщо в 2008 році обсяг ринку органічної продукції оцінювали в \$ 660 тис., то сьогодні він досягає \$ 4-5 млн. А кількість виробників такої продукції за 8 років зросла з 31 до 142 (див. табл. 1).

Таблиця 1

Загальна площа органічних сільськогосподарських угідь та кількість органічних господарств в Україні, 2002-2010 рр.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Площа, га	164449	239542	240000	241980	242034	249872	269984	270193	270226
Кількість господарств	31	69	70	72	80	92	118	121	142

Джерело: сайт федерації органічного руху України. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.organic.com.ua>

Сьогодні на органічні продукти припадає лише 1 % продуктів, що продаються в Україні. А в Європі чисті продукти займають 6-7 % ринку [7]. При цьому попит на органічні товари стрімко зростає: на сьогоднішній день він істотно перевищує пропозицію. З врахуванням європейського курсу України ця тенденція поширюється і на українських споживачів. З огляду на вищесказане зростає конкуренція виробників органічної продукції та ускладнюється система збуту і просування продукції.

Розглядаючи сучасні маркетингові комунікації як відкритий, більш складний і важкопрогнозований процес, необхідно відзначити також посилення залежності від комунікаційних процесів між суспільством, виробничими підприємствами та покупцями [3]. В цілому принципова схема системи маркетингових комунікацій підприємства є загально визнаною, проте доцільно виділити ряд додаткових етапів, які дозволили б підвищити комунікаційну та економічну ефективність проведених заходів.

Оцінка впливу екологічної інформації (відомості про явища, пов'язані з забезпеченням екологічної безпеки, охорони здоров'я громадян і т.д.), є першорядною при

розробці системи управління маркетинговими комунікаціями, оскільки вона часто формує екологічну культуру цільової аудиторії.

У екологічних або органічних продуктів помітно змінився імідж: вони перестали бути нішею для «екологічних фанатиків», перетворившись на спосіб життя споживачів, які стежать за своїм здоров'ям, піклуються про збереження навколишнього середовища. Це призводить до зростання місткості ринку і необхідності перегляду маркетингових концепцій (рис.1).

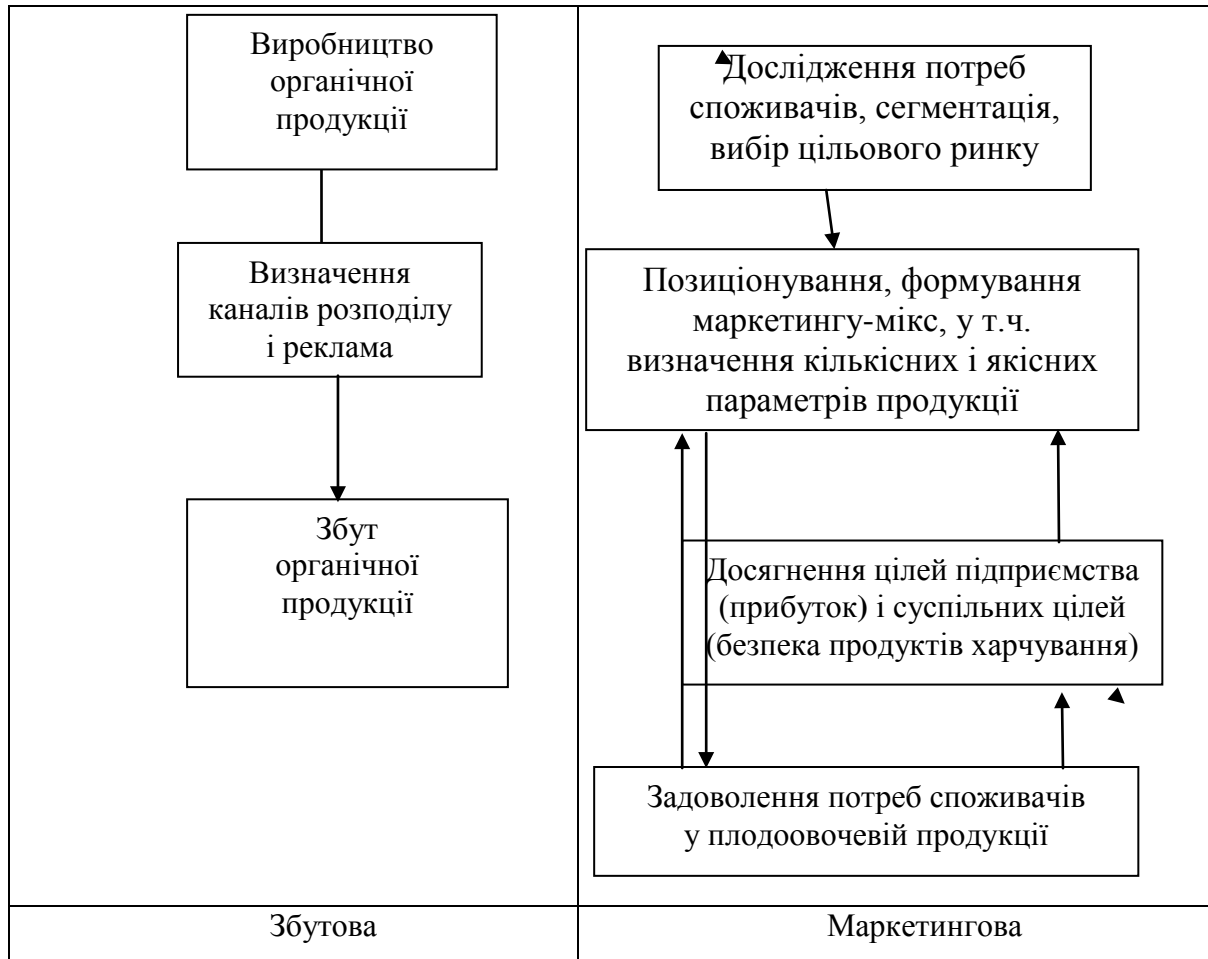

Рис. 1. Маркетингові концепції діяльності підприємств на ринку органічної продукції
Джерело: розроблено автором з врахуванням [1].

Вченими визначено чотири основні соціальні групи споживачів органічної продукції в Україні: 1) батьки і діти; 2) вагітні жінки; 3) успішні, забезпечені жінки, що турбуються про своє здоров'я; 4) ділові люди, які зацікавлені в здоровому способі життя [4, с.43]. Звичайно, така класифікація вимагає уточнення (так, наприклад, цілком логічно було б об'єднати останні дві групи в одну, оскільки вони в основному співпадають за критеріями «рівень доходів» і «стиль життя»), а також поглиблення, проведення мікросегментації за віком, складом сім'ї, рівнем доходів, місцем проживання та ін. Попередньо проведена точна сегментація споживачів на ринку органічної продукції підвищує згодом ефективність збуту і просування такої продукції.

В даний час оцінка споживачами підприємств як джерел інформації вкрай низька порівняно з іншими інформаційними можливостями. Тобто, споживачі, нерідко не сприймають інформацію, що йде від самих компаній як гідну уваги і достовірну. Тому акумулювання екологічної інформації цільовою аудиторією щодо певної проблематики, найбільш обговорюваною в суспільстві, а також активність позиції громадських організацій та неформальних груп, може привести як до позитивної реакції суспільства

щодо іміджу організації та її продукції, так і до негативної. Тому аналіз даної інформації у визначений момент часу допоможе більш точно визначити цілі комунікаційної політики і цільову аудиторію. Безсумнівно те, що «...екологічний імідж фірми може бути укріплений розширенням зв'язків з громадськістю та рекламою, але всі дії фірми повинні заслуговувати довіри, бути чесними, правдивими, надані до перевірки. Політика просування повинна поєднуватися з освітою і пропагандою, що буде залучати організацію в широку стратегію щодо поліпшення навколишнього середовища, розширення популярності і поліпшення іміджу підприємства» [3].

Саме навчання споживачів повинно бути основою комунікаційного повідомлення при просуванні органічної продукції підприємствами на ринок. При цьому, навчання має спиратися на когнітивний підхід, і розглядатися не як разовий захід, а як організація постійної взаємодії суспільства, підприємства і цільової аудиторії. Для таких товарів, як органічні продукти, недостатньо просто інформування споживачів про вихід даного товару на ринок, оскільки серйозним чинником, що стримує попит, є висока націнка. Багато споживачів не знають, чим саме відрізняються корисні для здоров'я товари від товарів, виготовлених екологічно та соціально відповідальним чином. Крім того, за результатами проведених нами досліджень українські покупці не впевнені у високій якості (споживчі властивості) органічної продукції. В даному випадку необхідно здійснювати більш точний вплив на споживачів за допомогою маркетингових комунікацій, і знижувати тим самим поріг споживчої невпевненості. З врахуванням особливостей поведінки споживачів на даному ринку, доцільно це зробити на наступній основі [3]:

- Використовувати виділені споживчі цінності, при створенні комунікаційних повідомлень і виборі каналу комунікації;
- Дослідити сенсорні реакції споживачів, застосовувати їх при розробці комплексу маркетингових комунікацій;
- Вивчати наявні знання споживачів про товар, розробляти навчальні програми.

Необхідно приймати до уваги і можливу подвійну роль маркетингових комунікацій. Так, з одного боку, екологічна реклама - це вид соціальної реклами, з іншого боку, реклама екологічно орієнтованих товарів, повинна підкреслити екологічні переваги підприємства, його продукції або послуг. У будь-якому випадку канали комунікації повинні відповідати декільком умовам: максимально охоплювати різні цільові аудиторії, бути екологічно прийнятними; по можливості виконувати певну соціальну функцію. Приклади таких нестандартних комунікацій вже є: проведення акції «місяць без ГМО», «Конкурс My Organic Life» (унікальна розповідь про те, що для споживача означає поняття «органічне життя») з цінними призами (за перше місце – подарунковий набір органічної косметики від магазину Ecobeauty; друге та третє місце - подарункові кошики органічних продуктів від компаній «Царский садовник» та «Біолан»; приз глядацьких симпатій – подарунковий набір фруктових пюре та соків від компанії НіРР Україна); установка шпаківень в парках з логотипами компанії-виробника органічних продуктів, проведення акцій по збереженню парків і посадці нових дерев тощо.

Слід звернути особливу увагу на два сучасних комунікаційних канали інформації: природні носії та Інтернет. Напрямок політики просування, який найбільш динамічно розвивається, є поява «зеленої реклами» на природних носіях: «Чиста» реклама (Clean Advertising); реклама на газонах (LoGrow); біолоюмінесцентність; «розмітка пляжів» (beach tagging) і скульптури з природних матеріалів (піску, снігу); «Сінна» реклама (Mow Ad); «Сонячне тату» (sun tato) [3].

Інтернет є на сьогоднішній день одним з найбільш ефективних, маловитратних та екологічно прийнятних каналів спілкування з цільовою аудиторією, яких цікавить органічна продукція і які є її потенційними покупцями. Дослідниками в статті «Зелений маркетинг в соціальних мережах» було виділено шість різних типів соціальних мереж, які залучають людей, підтримують «органічну» ідеологію. Кожен тип мережі надає

користувачам можливість встановлювати зв'язки, спілкуватися і співпрацювати один з одним в онлайн-режимі. А оскільки багато хто розглядає «зелений» рух як громадську активність, то участь в таких мережах може приносити не тільки особисту, а й суспільну користь [2].

Але кінцевою метою маркетингової комунікації є здійснення дії покупця, тобто купівлі органічної продукції. Результати проведених маркетингових досліджень також виявили проблематичність рішення даного питання. У поведінці споживачів часто простежується ситуація, коли споживачі, готові дотримуватися здорового способу життя, добре обізнані про користь органічних продуктів, але все одно їх не купують. Тобто має місце виникнення когнітивного дисонансу – знання суперечить діям. В таких умовах, підприємству необхідно вчасно виявити наявність когнітивного дисонансу у споживача, дослідити його природу і розробити відповідну маркетингову програму.

Висновки. В цілому можна відзначити, що метою комунікаційної політики з урахуванням просвітницької та екологічної компоненти, є не тільки здійснення покупки екологічного чистого товару і формування високого ступеня лояльності до органічних продуктів компанії. Особливу увагу необхідно звернути на соціальний розвиток екологічної культури цільової аудиторії і максимально можливе координування впливу інформації про органічну продукцію за рахунок взаємодії з контактними аудиторіями зовнішнього маркетингового середовища.

Анотація

У статті розглянута комунікаційна політика підприємства АПК, яка є ключовим фактором формування попиту на ринку органічних продуктів.

Ключові слова: органічна продукція, маркетингова концепція, маркетингова політика комунікацій, сегментація, імідж підприємства, когнітивний дисонанс

Аннотация

В статье рассмотрена коммуникационная политика предприятия АПК, которая является ключевым фактором формирования спроса на рынке органических продуктов.

Ключевые слова: органическая продукция, маркетинговая концепция, маркетинговая политика коммуникаций, сегментация, имидж предприятия, когнитивный диссонанс

Summary

In this article the communication policy of AIC companies is considered. It is a key factor of the demand in the market of organic products.

Key words: organic products, the marketing concept, promotion, segmentation, company image, cognitivniy dissonance.

Список використаних джерел:

1. Боровик Т.В. Маркетингове забезпечення виробництва органічної плодоовочевої продукції в Україні / Т.В. Боровик // Науковий вісник ПУСКУ. — Полтава: ПУСКУ, 2009. – № 4 (35). – С. 114–120.
2. Зеленый маркетинг в социальных сетях [электронный ресурс] - Режим доступа: <http://sez.hiblogger.net/20758.html>
3. Козлова О.А. Методические основы разработки коммуникационной политики на рынке органической продукции / О.А. Козлова // Материалы международной заочной научно-практической конференции «Маркетинг, реклама и PR: Актуальные проблемы и тенденции», 01 марта 2011 г.
4. Корніцька О. І. Соціально-економічні передумови розвитку виробництва продукції органічного землеробства / О. І. Корніцька // Вісник Сумського НАУ. – 2008. – №11(16). – С.41–46.

5. Market Report "Organic Food: Global Industry Guide", Datamonitor. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.fastmr.com> – 2010.
6. The Organic Trade Association's 2010 Organic Industry Survey [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.ota.com – 2010.
7. В 2012 году украинский рынок органических продуктов вырастет вдвое. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://marketing.web-standart.net/node/51977>
8. Рудницька О.В. Передумови становлення ринку органічної продукції в Україні // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2007. – Вип. 3 (42). – С. 130-135.
9. Сайт федерації органічного руху України. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.organic.com.ua>
10. Дудар Т.Г. Аналіз стану маркетингу органічної продукції та шляхи розвитку каналів її збуту на агропродовольчому ринку / Т.Г. Дудар, О.Т. Дудар. – Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК, 2010. - №17 (2). – С.160-166.

УДК: 631.1

Морозов Р.В.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ЗЕРНОВОЇ ГАЛУЗІ АПК

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зерновий сектор України є стратегічною галуззю економіки держави, що визначає обсяги, пропозиції та вартість основних видів продовольства для населення країни, зокрема продуктів переробки зерна і продукції тваринництва, формує істотну частку доходів сільськогосподарських виробників, визначає стан і тенденції розвитку сільських територій, формує валютні доходи держави за рахунок експорту [12].

Враховуючи важливе значення зернової галузі для економіки України, в наукових основах ведення агропромислового виробництва поряд з дослідженням матеріального стану галузі надзвичайного значення набуває проведення комплексного аналізу, прогнозування та планування розвитку цієї галузі економіки. Крім того, реалізація прийнятих законодавчих актів передбачає удосконалення системи прогнозування, зокрема Постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 року № 1158 "Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року" [11] передбачається розроблення та впровадження технологій прогнозування і моделювання розвитку аграрного сектору та сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених питання прогнозування та планування висвітлено у працях Л.Ю. Басовського, Л.П. Владимирової, В.Г. Воронкової, В.М. Геєця, С.В. Глівенка, Т.І. Макаренко, М.В. Мінченка, М.Т. Пашути. Вітчизняна економічна наука впродовж багатьох десятиліть збагачується новими розробками теоретичного і прикладного характеру в цій сфері. Значний внесок у дослідженні проблем організації, прогнозування та планування агропромислового комплексу відіграли праці П.С. Березівського та Н.І. Михалюк. Широке коло питань, пов'язаних із прогнозуванням в системі планування, висвітлено в працях В.М. Нелепа.

Водночас, незважаючи на вагомість даної проблематики й посилену увагу до неї багатьох провідних дослідників, залишаються недостатньо вивченими питання створення

теоретико-методологічних засад, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо прогнозування економічного і соціального розвитку зернової галузі. Таким чином, потреба розв'язання питань, що залишилися поза увагою дослідників, зумовлює вибір теми та визначає актуальність дослідження.

Формування завдання дослідження. Головним завданням дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування наукових положень, методичних підходів та розроблення практичних рекомендацій до розв'язання проблеми прогнозування розвитку зернової галузі агропромислового комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сутність прогнозування вітчизняні науковці визначають як "... процес наукового передбачення, визначення тенденцій розвитку й образу майбутнього" [3, с. 362], "... наукове обґрунтування можливих змін або якісного стану економіки в майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення цього стану" [8, с. 29], "... метод планування, в якому передбачення майбутнього спирається на набутий досвід та поточні припущення відносно майбутнього ..." [9, с. 411].

Головними задачами прогнозування автори роботи [14, с. 512] визначають як "... науковий аналіз соціально-економічних і науково-технічних процесів; оцінка розвитку зазначених процесів в майбутньому; передбачення нових проблем, пов'язаних з цим розвитком; виявлення та аналіз можливих варіантів розвитку соціальних, економічних і науково-технічних процесів".

Враховуючи аналіз окремих точок зору, є підстави вважати, що прогнозування розвитку агропромислового виробництва на галузевому рівні – науково обґрунтоване передбачення напрямів розвитку окремої сільськогосподарської галузі, можливого стану галузі в майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення параметрів соціального і економічного розвитку цієї галузі економіки.

Прогнозні документи розвитку зернової галузі розробляються на основі комплексного аналізу стану використання природного, виробничого, науково-технічного та трудового потенціалу, її конкурентоспроможності та оцінки досягнутого рівня економічного розвитку з урахуванням впливу зовнішніх політичних, економічних та інших факторів і очікуваних тенденцій зміни впливу цих факторів у перспективі. Показники прогнозних документів є орієнтиром для розроблення сільськогосподарськими підприємствами власних прогнозів, бізнес-планів та інших документів.

Зазначимо, що результати прогнозів ураховуються при розробці програм розвитку галузей економіки, що розробляються з метою реалізації державної політики щодо регулювання розвитку цих галузей, концентрації фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів, виробничого і науково-технічного потенціалу, а також координації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і громадян для розв'язання найважливіших галузевих проблем.

Як зазначає В.М. Нелеп, "якість прогнозів значною мірою залежить від методів прогнозування ..." [8, с. 31]. У наукових працях В.П. Боровікова та ін. [2] розглядаються практичні методи прогнозування в системі STATISTICA (система статистичної обробки даних) разом з викладенням необхідних теоретичних основ (викладені основні ідеї, методи і результати теорії стохастичного прогнозування). Е.О. Вуколов [4] досліджує різні методи статистичного аналізу: непараметричні методи математичної статистики, однофакторний дисперсійний аналіз, регресійний аналіз, найпростіші методи аналізу часових рядів, кластерний аналіз. В наукових працях Е.О. Вуколова наведені необхідні теоретичні відомості та розглядається рішення завдань прикладної статистики з використанням пакету STATISTICA.

Нині в економічних дослідженнях велике значення має теорія і практика економетричного моделювання, яка дозволяє дослідити і кількісно визначити внутрішні і зовнішні зв'язки між показниками економічних систем, вивчати закономірності їх

формування і тенденції розвитку. Зауважимо, що економетрія авторами роботи [14, с. 723] визначається як "...напрямок в економіці, заснований на застосуванні математичних моделей для аналізу і прогнозування економічних явищ і пов'язане з визначенням і оцінкою адекватності реальних явищ математичним зображенням...". Крім того, як відмічають П.С. Березівський і Н.І. Михалюк, "під час формування системи моделей необхідно враховувати великий обсяг початкової інформації. Її отримання вимагає своїх спеціальних методів дослідження в різних областях науки: агротехніці, механізації, технології і т. д." [1, с. 358].

Досліджуючи проблему прогнозування розвитку зернової галузі за основними показниками (індикаторами) галузевого розвитку, доцільно звернутися до сучасних теоретичних та методичних напрацювань у цьому напрямку. Зокрема йдеться про індексний метод. Індексний метод характеризується авторами роботи [14, с. 222] як "...метод порівняння економічних чи інших показників двох різних періодів часу або двох різних районів. У відносних числах порівнюються обсяги виробництва, продуктивність праці, рівні цін тощо". Вихідними даними при використанні індексного методу є індивідуальні та зведені індекси (індикатори), що характеризують динаміку певних явищ, зокрема, економічних, у часі або просторі. Як зазначають А.Г. Загородній та ін., "...індивідуальний (динамічний) індекс обчислюють діленням величини явища у звітному періоді на її значення в попередньому періоді. Зведений індекс служить для зіставлення безпосередньо несумірних, різнорідних явищ" [6, с. 190].

Термін "індикатор" вітчизняні науковці визначають як "...цифровий показник зміни економічних (зокрема фінансових) величин, що його використовують для обґрунтування економічної політики, спрямованості економічних процесів та оцінки їх результативності" [6, с. 192], "...елементи для відображення даних вимірювань і обчислень у зручному для візуального (наочного) сприйняття вигляді" [14, с. 223].

Слід враховувати також і те, що оцінку соціальної та економічної ефективності реалізації конкретних галузевих програм, а саме комплексної галузевої програми "Розвиток зерновиробництва в Україні до 2015 року" [12], Галузевої комплексної програми "Рис України 2010-2015 роки" [13] та ін. в разі наявності множини індикаторів різновекторної спрямованості, різних за змістом, одиницями виміру, які можуть приймати як кількісний, так і якісний вираз, доцільно проводити шляхом їх інтеграції ("згортки"), що має переваги для забезпечення концентрованою інформацією осіб, які приймають рішення, за рахунок скорочення кількості параметрів ефективності досліджуваної програми.

Основні показники (індикатори) розвитку зернової галузі розраховуються індивідуально щодо конкретної комплексної галузевої програми. Зведення множини соціально-економічних показників реалізації програм до інтегрального (комплексного) проводиться на основі простого адитивного зважування.

Вважаємо, що про сталість розвитку зернової галузі буде свідчити однорідність розрахованих індикаторів, за умов що аналізується неоднорідний (різний за змістом, одиницями виміру) масив даних різновекторної спрямованості.

Для визначення кількісного впливу основних показників (індикаторів) розвитку зернової галузі на інтегральний (зведений) показник доцільно застосувати багатofакторне кореляційно-регресійне моделювання.

Початковим пунктом будь-якого регресійного аналізу є наступна ситуація: об'єкт дослідження, представлений спостереженими величинами (змінними) y , $x_1, \dots, x_n$. Між цими величинами є об'єктивний зв'язок. На основі знань об'єкта досліджень точно відомо, що спостережена величина y залежить від спостережених величин $x_1, \dots, x_n$. Цей зв'язок між залежною величиною y і незалежними змінними $x_1, \dots, x_n$ принципово можна зобразити лінійною функцією [5, с. 21].

Проте, в дійсності спостережені величини відхиляються від цього функціонального зв'язку. Ці відхилення включаються в модель, при цьому припускається, що лінійний

функціональний зв'язок між величинами $y, x_1, \dots, x_n$ доповнюється адитивною випадковою змінною u . Таким чином, лінійне регресійне рівняння функціональних зв'язків можна описати формулою 1:

$$y = u + a_1x_1 + \dots + a_nx_n, \quad (1)$$

де $y, x_1, \dots, x_n$ – спостережені величини; $a_1, \dots, a_n$ – коефіцієнти регресії; u – адитивна випадкова змінна.

Значення спостережених величин $y, x_1, \dots, x_n$ вважаються при оцінці параметрів наперед заданими. Це означає, що по кожній з цих величин необхідно мати ряд даних. Значення випадкової змінної u та істинне значення кожного параметра $a_1, \dots, a_n$ в конкретному випадку невідомі.

Якщо регресійне рівняння описує об'єкт дослідження з економічної сфери і обґрунтовано в теоретично-економічному відношенні, то мова йде про економетричне рівняння. Регресійна модель перетворюється в економетричну перш за все шляхом її теоретично-економічного обґрунтування.

Обґрунтований таким чином регресійний аналіз перетворюється в економетричний аналіз. Відповідно можна стверджувати, що в залежності від теорії, яка застосовується при побудові регресійного рівняння, мова йде про різні рівняння, моделі, аналіз тощо.

За результатами регресійного аналізу визначається залежність змодельованого інтегрального (зведеного) індексу від індикаторів, що характеризують соціально-економічний галузевий розвиток з урахуванням екологічної складової.

Як зазначають В.С. Михалевич та ін., "...побудова математичної моделі економіки завжди підтверджується оцінками адекватності такої моделі реальної дійсності" [14, с. 723]. Техніко-економічне обґрунтування індикаторів, що розраховуються з використанням регресійного аналізу повинно враховувати наступні параметри показників (спостережених величин): коефіцієнт кореляції (R); коефіцієнт детермінації (R^2); коефіцієнт регресії ($a_1, \dots, a_n$); стандартна похибка (Δ); t - критерій; F - критерій (Фішера).

Вибірковий коефіцієнт множинної детермінації (коефіцієнт детермінації) характеризує щільність зв'язку загального впливу всіх незалежних факторів $x_1, \dots, x_n$ на залежну змінну y . Наведений коефіцієнт детермінації характеризує, якою мірою варіація залежної змінної визначається варіацією незалежних факторів. Чим ближчий він до одиниці, тим більша варіація залежної змінної визначається варіацією незалежних змінних. Тому R^2 показує, наскільки якісно побудована регресійна модель до значень y , які спостерігаються [7, с. 178].

Щодо множинного коефіцієнту кореляції (R), то як відмічає О.А. Корольов, "...він характеризує щільність лінійного зв'язку усіх незалежних факторів $x_1, \dots, x_n$ із залежною змінною y . Для нього з урахуванням та без урахування числа ступенів свободи характерна така сама зміна числового значення, як і для коефіцієнта детермінації" [7, с. 179].

Обчислене значення F - критерію (Фішера) порівнюється з табличним при ступенях вільності m і $(n - m - 1)$ та вибраному рівні значущості α (рівень помилки). Якщо $F(m, n - m - 1) > F_{табл}(m, n - m - 1, \alpha)$, то гіпотезу про істинність зв'язку між залежною і незалежними змінними моделі приймаємо, інакше – відкидаємо [7, с. 186].

І нарешті, розглянемо питання, яке пов'язане зі значущістю коефіцієнта кореляції. Оскільки коефіцієнт кореляції є також вибірковою характеристикою, яка може відхилятися від свого "істинного" значення, значущість коефіцієнта кореляції також потребує перевірки. Вона базується на t - критерії. Якщо $|t| > t_{табл}(\alpha/2, n - m - 1)$, де $t_{табл}(\alpha/2, n - m - 1)$ – відповідне табличне значення t - розподілу з $(n - m - 1)$ ступенями вільності, то можна зробити висновок про значущість коефіцієнта кореляції між залежною і незалежними змінними моделі [7, с. 188]. Таким чином, здійснюється перевірка регресійної моделі на адекватність реальному досліджуваному процесу.

Погодимося з точкою зору Й. Грубера, який зазначає, що "...мета регресійного аналізу – отримання теоретично обґрунтованого і статистично надійного точкового та інтервального прогнозів залежної величини $y...$ " [5, с. 21]. Узагальнюючи зарубіжний та вітчизняний практичний досвід й наукові дослідження [2; 3; 4; 5; 7; 14], виділимо серед методів прогнозування методи екстраполяції (тренда), тобто продовження в майбутньому тенденцій, що склалися у минулому.

Слід відмітити, що лінія тренду широко застосовується для розв'язання задач прогнозування за допомогою методів регресійного аналізу. Тренд являє собою узагальнений вираз дій комплексу факторів, тобто він є їхньою рівнодіючою. На відміну від рівняння множинної регресії, самі чинники тут не показуються і вплив кожного з них не виділяється. За єдиний чинник приймається момент часу. Рівняння часового ряду даних за лінійним законом має наступний вигляд (формула 2):

$$y = a_0 + a_1 t, \quad (2)$$

де a_0 – константа (початковий рівень тренда в момент або за період, що приймається за початок відліку часу); a_1 – коефіцієнт регресії, що визначає швидкість і напрямок розвитку досліджуваного показника; t – порядковий номер індексу.

Методом регресійного аналізу можна одержати модель – лінійний тренд. Розроблену систему моделей, що відображають рівень розвитку зернової галузі по комплексу індикаторів, доцільно використовувати у стратегічному плануванні комплексного розвитку конкретної галузі економіки.

Підкреслимо, що механізм реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [10] передбачає удосконалення порядку регламентації загальнодержавного і регіонального прогнозування та планування соціально-економічного розвитку. Слід додати, що значна частина інформації повинна готуватися в окремих науково-дослідних інститутах та регіональних центрах наукового забезпечення агропромислового виробництва. На науково-дослідні організації необхідно покласти найбільш загальні функції прогнозування перспектив розвитку зернового господарства відповідно до концепції сталого розвитку держави, діючих державних та регіональних програм, схем комплексного використання та охорони навколишнього середовища.

Таким чином, реалізація запропонованого методичного підходу дає змогу оцінити ефективність виконання завдань і заходів державних комплексних галузевих програм та виявити напрями соціально-економічної й екологічної діяльності, що найбільш відповідні стратегічним цілям розвитку зернової галузі.

Висновки з даного дослідження. Результати проведеної роботи дали можливість аргументувати теоретико-методологічні засади та практичні рекомендації з вирішення цієї проблеми і зробити такі висновки:

1. Прогнозування як метод планування – наукове обґрунтування можливих тенденцій або якісного стану галузі економіки в майбутньому, а також альтернативних шляхів і строків досягнення цього стану. Головними завданнями прогнозування на галузевому рівні є: аналіз економічних, соціальних та науково-технічних процесів; виявлення закономірностей, чинників і тенденцій, які визначають подальший соціально-економічний розвиток галузі; вивчення та оцінка можливостей для досягнення поставленої мети і на цій основі прийняття рішення щодо оптимізації розвитку сільськогосподарської галузі.

2. Методологічне обґрунтування наукових положень і розроблення методичних підходів до розв'язання проблеми прогнозування розвитку агропромислового виробництва на галузевому рівні дасть можливість органами законодавчої та виконавчої влади, органами місцевого самоврядування приймати обґрунтовані рішення по управлінню регуляторними заходами щодо вирішення проблем розвитку окремої сільськогосподарської галузі.

Анотація

Узагальнено й систематизовано наукові положення щодо прогнозування розвитку зернової галузі агропромислового комплексу. Акцентовано увагу на основних методах прогнозування. Обґрунтовано методичні підходи та розроблено практичні рекомендації до розв'язання проблеми прогнозування на галузевому рівні.

Ключові слова: управління, прогнозування, стратегічне планування, розвиток, прогноз.

Аннотация

Обобщены и систематизированы научные положения относительно прогнозирования развития зерновой отрасли агропромышленного комплекса. Акцентируется внимание на основных методах прогнозирования. Обоснованы методические подходы и разработаны практические рекомендации к решению проблемы прогнозирования на отраслевом уровне.

Ключевые слова: управление, прогнозирование, стратегическое планирование, развитие, прогноз.

Abstract

Compiled and systematized scientific position relative to forecasting the development of the grain sector of agro-industrial complex. Focuses on the basic methods of forecasting. Grounded methodological approaches and developed practical recommendations to solve the problem of forecasting at the sectoral level.

Keywords: management, forecasting, strategic planning, development, prognosis.

Список використаних джерел:

1. Березівський П.С. Організація, прогнозування та планування агропромислового комплексу: навч. посіб. / П.С. Березівський, Н.І. Михалюк. – 2-ге вид., стереот. – Львів: Магнолія Плюс, 2006. – 443 с.
2. Боровиков В.П. Прогнозирование в системе STATISTICA в среде WINDOWS: основы теории и интенсивная практика на компьютере: учебник для вузов / В.П. Боровиков, Г.И. Ивченко. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 368 с.
3. Василенко В.А. Стратегічне управління: навч. посіб. / В.А. Василенко, Т.І. Ткаченко. – К.: ЦУЛ, 2003. – 396 с.
4. Вуколов Э.А. Основы статистического анализа. Практикум по статистическим методам и исследованию операций с использованием пакетов STATISTICA и EXCEL: учебное пособие по специальности "Менеджмент организации" / Э.А. Вуколов.-2-е изд., испр. и доп. – М. : ФОРУМ, 2010. – 463 с.
5. Грубер Й. Эконометрия: [у 2 т.] / Й. Грубер. – К.: Нічлава, 1998. – Т. I. – 384 с.
6. Загородній А.Г. Фінансовий словник / Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. – 4-те вид., випр. та доп. – К.: Т-во "Знання", КОО; Л.: Вид-во Львів. банк. ін-ту НБУ. – 566 с.
7. Корольов О.А. Эконометрия: навч. посіб. / О.А. Корольов. – 2-ге вид., випр. та скор. – К.: Книга, 2005. – 416 с.
8. Нелеп В.М. Планування на аграрному підприємстві: підруч. / В.М. Нелеп. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 495 с.
9. Організація управління аграрною економікою: монографія / М.Ф. Кропивко, В.П. Немчук, В.В. Россоха та ін.; За ред. М.Ф. Кропивка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 420 с.
10. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року / Кабінет Міністрів України, 21.07.2006, № 1001. – (Нормативний документ Кабінету Міністрів України. Постанова): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1001-2006-%EF>

11. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року / Кабінет Міністрів України, 19.09.2007, № 1158. – (Нормативний документ Кабінету Міністрів України. Постанова): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1158-2007-%EF>
12. Про затвердження комплексної галузевої програми "Розвиток зерновиробництва в Україні до 2015 року" / Мінагрополітики, УААН, 23.10.2007, № 757/101. – (Нормативний документ Мінагрополітики, УААН. Наказ): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minagro.crimea-portal.gov.ua/rus/downloads/kom_otr_prog.html
13. Про затвердження Галузевої комплексної програми "Рис України 2010-2015 роки" / Мінагрополітики, НААН України, 14.10.2010, № 647/139. – (Нормативний документ Мінагрополітики, НААН України. Наказ): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1021.6738.0>
14. Словарь по кибернетике: Св. 2000 ст. / Под ред. В.С. Михалевича. – 2-е изд. – К.: Гл. ред. УСЭ им. М.П. Бажана, 1989. – 751 с.

УДК: 631.1

Малюк С.О.

ЕКОНОМІЧНО ОБҐРУНТОВАНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Постановка проблеми. Аграрний сектор економіки України займає домінуючу позицію, серед інших галузей народного господарства, так як забезпечує продовольчу безпеку держави, а промислові галузі – сировиною. На жаль, на сьогоднішній день аграрний сектор економіки переживає кризовий період. Досвід зарубіжних країн з розвинутою ринковою економікою свідчить, що ефективність агропромислового виробництва і розвиток сільських територій значною мірою залежать від державного регулювання й підтримки.

Виділяють прямі та непрямі методи регулювання агропромислового комплексу. Серед непрямих методів важливе місце посідає обґрунтоване ціноутворення на сільськогосподарську продукцію. У сільському господарстві України, на жаль, цей чинник навпаки спричиняє низьку ефективність виробництва. Це пов'язано з тим, що сільське господарство має не рівні стартові умови господарювання порівняно з іншими галузями.

При переході до ринкових відносин для всіх галузей економіки було створено умови вільного ціноутворення, а для сільського господарства запроваджено орієнтовні ціни, що зростали значно нижчими темпами, ніж на товари і послуги, які споживаються сільським господарством, що викликало диспаритет цін [3, С. 5] Дана проблема у вітчизняній науковій сфері є відносно новою, але це не впливає на актуальність її дослідження.

Аналіз останніх досліджень. У вітчизняній і зарубіжній економічній літературі приділено достатньо уваги питанню ціноутворення в агропромисловому комплексі. Ґрунтовні дослідження здійснили у своїх працях П.Т. Саблук, Ю.Я. Лузан, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров та інші. Але чимало питань стосовно механізму ціноутворення на сільськогосподарську продукцію в ринкових умовах та чинників, що на нього впливають залишаються недостатньо дослідженими.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день, одним з важливих напрямів державної координації ринкових механізмів в агропромисловому комплексі є координація цін. Стан аграрного сектору економіки залежить від обґрунтованої аграрної політики держави, головним елементом якої є цінові регулятори.

Згідно зі ст. 189 Господарського кодексу України: «ціна є формою грошового визначення вартості продукції (робіт, послуг), яку реалізують суб'єкти господарювання». Особливістю ринкової ціни вважають те, що вона встановлюється на ринку відповідно до суспільного попиту і пропозиції.

Ціновий механізм агропромислового комплексу є складовою загального цінового механізму економіки України. Схематично механізм ціноутворення зображено на рис.1.

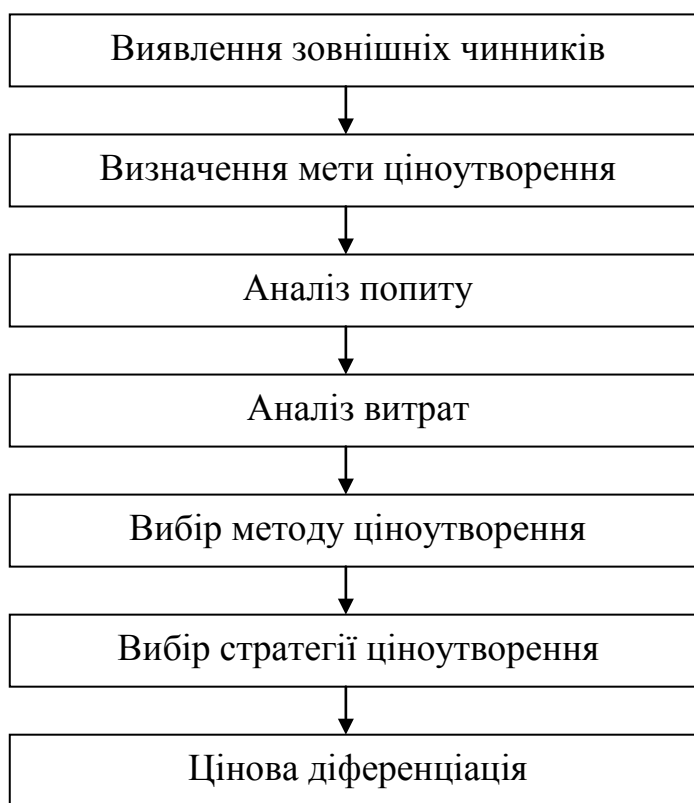

Рис.1. Схема ціноутворення

Особливу роль повинна виконувати система науково обґрунтованих і збалансованих між собою цін. Значення цін сільськогосподарських виробників на даному етапі полягає в тому, що:

по-перше, ціни повинні виступати гарантом прибутковості;
по-друге, повинні стимулювати раціоналізацію сільськогосподарського виробництва.

В сучасній практиці виділяють чотири основні мети в системі ринкового ціноутворення на сільськогосподарську продукцію:

- забезпечення «виживання». Ця мета визначається в умовах низької купівельної спроможності покупців, а також в умовах високої конкуренції на ринку одноманітної сільськогосподарської продукції;

- максимізація поточного прибутку. Даний підхід притаманий сільгоспвиробникам, які володіють значною часткою споживчого ринку, і які віддають перевагу не довгостроковим, а поточним фінансовим показникам;

- заволодіння максимальною часткою ринку. Дана мета передбачає збільшення об'ємів збуту сільськогосподарської продукції. Досягнення цієї мети привабливо тим, що такий стан на ринку дає змогу мати низькі витрати та високі довгострокові прибутки;

- заняття провідного місця по якості виробленої продукції. Передбачає переробку сировини для виготовлення дитячого харчування, делікатесної, екологічно безпечної та лікувально-оздоровчої продукції, а також пакування продуктів. Як правило, це призводить до підвищення ціни на кінцевий продукт.

В умовах ринкової економіки на процес ціноутворення у сільському господарстві впливають внутрішні та зовнішні чинники.

До внутрішніх чинників, що впливають на механізм ціноутворення у сільському господарстві можна віднести:

- об'єм ринку;
- особливості виробництва;
- специфіка продукції, що виробляється (ціна підвищується на продукцію, що підлягає більш детальній обробці, а також делікатесну продукцію);
- маркетингова стратегія розвитку підприємства;
- врахування специфіки життєвого циклу продукції;
- рекламна діяльність;
- мобільність виробничого процесу;
- тривалість просування продукції по ланцюжку від сільськогосподарського виробника до споживача;
- імідж виробника на споживчому ринку;
- організація сервісних послуг та розвиток фірмової торгівлі.

До зовнішніх чинників відносять:

- політичний клімат та політичну стабільність;
- загальний стан економіки держави і регіону;
- кон'юнктуру світового ринку та міжнародну економічну інтеграцію;
- стан конкуренції на аграрному ринку;
- характер регулювання економіки державою;
- рівень та динаміку інфляції;
- об'єм і відмінності існуючого і перспективного споживчого попиту;
- дефіцит необхідних ресурсів (трудових, фінансових тощо).

Принцип комплексного підходу до формування цінових пропорцій в агропромисловому комплексі нерозривно пов'язаний із необхідністю розробки єдиної методичної бази, концепції ціни, що відбиває об'єктивні економічні процеси й обмежує ролі суб'єктивних факторів у ціноутворенні. Такий підхід передбачає формування системи цін, до якої належать: відпускні та договірні ціни на засоби виробництва, закупівельні та договірні ціни на сільськогосподарську продукцію, оптові та договірні ціни на продукцію переробної промисловості, роздрібні ціни на продовольство, яке реалізується населенню [1, С. 189].

В умовах лібералізації цін важливе значення має підтримка з боку держави належного рівня платоспроможності населення. Відставання попиту населення на продовольство створює штучну кризу перевиробництва сільськогосподарської продукції та його катастрофічне скорочення. Тому ціновий механізм агропромислового комплексу має перебувати у тісному зв'язку з «споживчим кошиком», який визначає фізіологічно-нормативне душеве споживання населенням продовольчих товарів. Цей «кошик» повинен бути об'єктивно обґрунтованим.

За умов переходу до ринкової економіки модель ціноутворення у промисловості й сільському господарстві (відношення прибутку до собівартості продукції) не є досконалою, оскільки базується на різних методологічних основах. Для сільського господарства визначилися так звані орієнтовні ціни, в основу яких покладено середню по Україні фактичну собівартість, скориговану на індекс зростання цін на спожиті засоби виробництва і збільшення витрат на оплату праці у зв'язку з інфляцією, та рентабельність на рівні, близькому до оптимального. Тобто якоюсь мірою орієнтовні ціни в сільському господарстві разом із дотаціями й компенсаціями на момент їх розрахунку виконували

функцію міри суспільно необхідних витрат. Але внаслідок безупинного зростання цін на засоби виробництва, що надходять з промисловості, а також систематичного підвищення роздрібних цін на товари та послуги, які споживаються працівниками сільського господарства, орієнтовні ціни швидко втрачають реальну вартісну основу [1, С. 189-190].

У промислових галузях та сферах, що надають послуги сільському господарству, ціна формується на іншій методологічній базі. У розрахунках оптово-відпускних цін за основу беруться не середні галузеві витрати, а індивідуальна собівартість продукції конкретного підприємства з усіма його негативними факторами та індивідуальний рівень рентабельності в межах контрольованого нормативу (15–25 %) [1, С. 190]. А оскільки більшість промислових підприємств, особливо сільськогосподарського машинобудування, є монополістами у виробництві продукції, то в основу так званих договірних цін береться індивідуальна ціна виробника. Це суперечить елементарним основам як ринкової, так і планово-регульованої економіки й закріплює цінові диспропорції на користь промисловості, поглиблюється міжгалузевий диспаритет цін.

Концепцію паритету можна виразити реально та номінально. Суть реального паритету вдало висловив колишній Президент США Дж. Рузвельт: «Якщо в 1912р. фермер міг відвезти в місто бушель зерна, продати його, купити собі сорочку, то і сьогодні він повинен бути в змозі відвезти в місто бушель зерна і купити сорочку». Інакше кажучи, президент країни визнав, що реальний паритет у 1930-ті роки повинен бути таким, як у 1912р.

Економічні розрахунки засвідчують, що за реалізовану в 1998р. продукцію (порівняно з 1990р.) український сільськогосподарський виробник, користуючись порівнянням Дж. Рузвельта, може купити собі лише рукав від сорочки. Наприклад, щоб у 1998р. купити комбайн «ДОН-1500», потрібно було продати пшениці третього класу в 14, 7 разів, молока в 16,2, великої рогатої худоби в 21,2 рази більше порівняно з 1990р. [5, С. 44].

Політика підтримання мінімальної ціни, яка є вищою від рівноважної, полягає в тому, що приватні покупці купують певну кількість продукції, а залишок продукції (надлишок пропозиції) викуповує уряд за ціною, вищою від рівноважної, і зберігає її на складах. У цьому випадку сільгоспвиробники виграють, бо їхні доходи зростають. Закуповуючи ж надлишкову продукцію, держава несе великі витрати на її придбання і зберігання. Платники податків змушені витримувати більший податковий тягар, щоб фінансувати цю державну політику. Споживачі сільськогосподарської продукції втрачають, бо змушені платити вищу від рівноважної ціну і споживати менше продукту.

У деяких випадках різниця між ринковою ціною і ціною підтримання суттєва (наприклад, у США ціна на цукор учетверо перевищує ціну світового ринку). Використовуючи політику компенсації різниці цін, уряд запроваджує гарантовану мінімальну ціну. Однак продукцію продають на ринку за ціною попиту. Різницю між ринковою і гарантованою мінімальною ціною уряд виплачує фермерам у вигляді дотацій. Ця програма є ефективнішою від попередньої, оскільки всю продукцію продають і немає надлишків. Уряд не несе витрат на зберігання, а витрачає кошти із держбюджету на дотації [6, С. 28].

Конгрес США використовує паритетні ціни під час встановлення цінової підтримки для сільськогосподарських виробників. За роки дотримання паритету цін (з 1933р.) у сільському господарстві країни було закладено такий потенціал, який забезпечив темпи росту продуктивності праці удвічі вищий, ніж в інших галузях. Це й зумовило економічну доцільність адекватного зменшення паритету цін без збитків для сільськогосподарських товаровиробників [2, С. 34-35].

В Україні одна з нагальних проблем – зупинити обвальний спад виробництва сільськогосподарської продукції та забезпечити його значне зростання. Для вирішення цих проблем необхідна державна економічна підтримка сільського господарства. Таким шляхом свого часу рухались і йдуть всі країни, які досягли значних економічних успіхів в

агропромислового комплексу.

Проблематичним і загрозливим для подальшого розвитку аграрного сектору є також стримування процесу включення вартості земельних ресурсів в економічний оборот. На жаль, навіть у науковому середовищі ще до цього часу точаться дискусії про доцільність вирішення цього питання, зокрема про порядок їх врахування при формуванні собівартості й ціноутворенні на сільськогосподарську продукцію.

Слід зазначити, що дане питання ще не набуло гостроти через постійне відтермінування запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення, що в економічному плані не дає можливості земельним ділянкам стати товаром і не супроводжується відповідними витратними складовими, пов'язаними із земельними транзакціями. Це вказує на те, що земельні відносини крім орендної плати нині не впливають на економічні результати господарювання сільгоспвиробників [4, С. 6].

У формулі ціноутворення на вироблену продукцію належне місце повинно відводитися ресурсу землі, врахованому через норму прибутку на авансований капітал. Такий підхід дасть змогу забезпечити однакові умови для всіх галузей виробництва та сфер діяльності, вирішити проблему паритетності економічних відносин і привабливості аграрної сфери [3, С. 5].

Важливою складовою ціноутворення є забезпечення справедливого розподілу доходів між усіма суб'єктами, які беруть участь у загальних економічних результатах агропромислової діяльності, створення системи громадських професійних і міжпрофесійних формувань, які повинні брати участь у ціноутворювальних процесах, а також господарських об'єднань на кооперативних засадах, що не знайшло поки що відповідного розвитку [4, С. 15].

Дослідження особливостей ціноутворення на сільськогосподарську продукцію дає підстави розробити модель цінового механізму агропромислового комплексу.

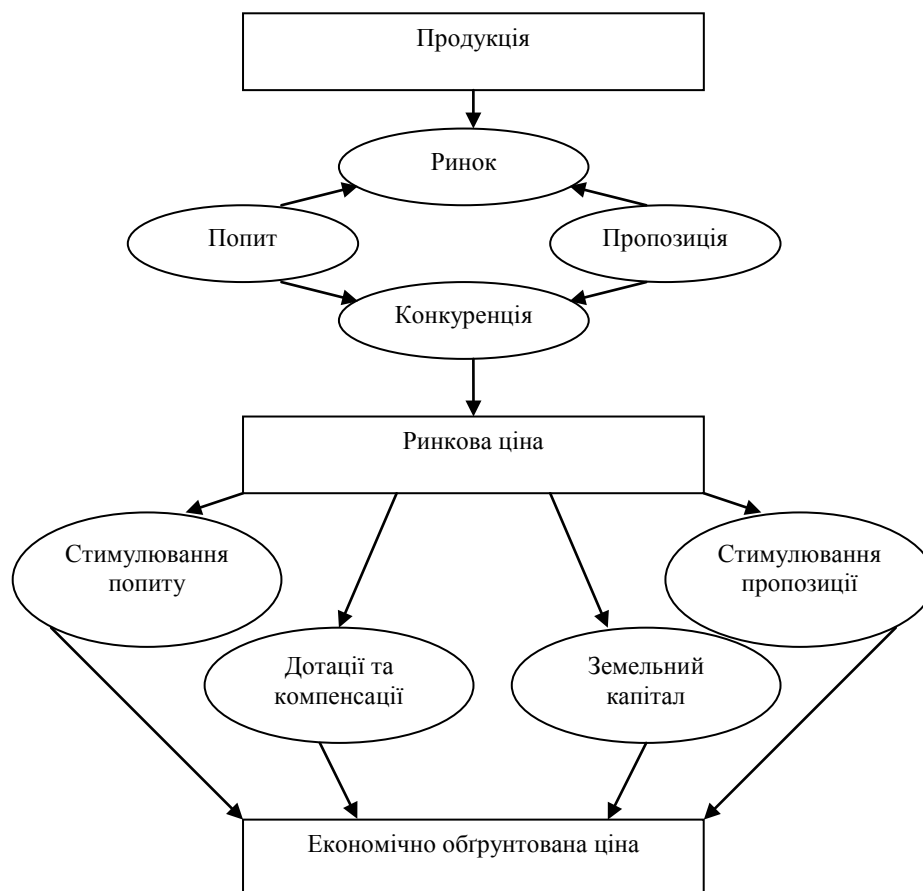

Рис. 2. Модель цінового механізму агропромислового комплексу

Висновки. З вище викладеного можна зробити наступні висновки:

1. Кризова ситуація в сільському господарстві зумовлена перш за все руйнацією адміністративно-командної системи ціноутворення. Але без системної і своєчасної заміни її ринковою системою, неправомірним є сподівання на регулювальну роль «невидимої руки» ринку.

2. Причиною недостатньо розвинутого виробництва та його ефективності є недосконалий ціновий механізм, що призвів до диспаритету цін не на користь сільському господарству проти галузей промисловості, які виробляють промислово-технічні ресурси для села.

3. У державі мають бути створені однакові стартові умови для ефективного функціонування всіх галузей і сфер економічної діяльності. Стосовно до аграрного сектору економіки цього не можна досягти без капіталізації землі та введення її в систему ціноутворення для економічного регулювання міжгалузевих відносин.

Анотація

Розглянуто проблеми формування ціни на продукцію сільськогосподарських виробників. Досліджено методи ціноутворення, запропоновано систему принципів згідно яких повинно здійснюватися ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, обґрунтовано критерії ефективної оцінки рівня ціноутворення та визначені показники за якими вона проводиться.

Ключові слова: сільськогосподарська продукція, ціноутворення, методи ціноутворення, економічно обґрунтоване ціноутворення, ринкова ціна.

Аннотация

Рассмотрены проблемы формирования цены на продукцию сельскохозяйственных производителей. Исследованы методы ценообразования, предложена система принципов, согласно с которыми должно осуществляться ценообразование на сельскохозяйственную продукцию, обоснованы критерии эффективной оценки уровня ценообразования и определены показатели, по которым она проводится.

Ключевые слова: сельскохозяйственная продукция, ценообразование, методы ценообразования, экономически обоснованное ценообразование, рыночная цена.

Annotation

It is regarded the problems of formation of the price for production of agricultural manufacturers. It is investigated the pricing methods, offered the system of principles according to which the pricing on agricultural production should to be carried out, also it is proved the criteria of an efficient estimation of the level of pricing and it is defined the indicators on which the pricing should be carried out.

Key words: agricultural production, pricing, the pricing methods, economically proved pricing, a market price.

Список використаних джерел:

1. Кірілеско О.Л. Проблеми ціноутворення в аграрному секторі в ринкових умовах господарювання // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії, 2011, № 2 (21). – С. 183-196.
2. Лойд Д. Тайджен. Сільськогосподарський паритет, історичний огляд і альтернативні прогнози / Д. Тайджен Лорд. – МСГ США, 1987. – С. 34-56.
3. Саблук П.Т. Реалізація механізму реформ в аграрній сфері // Економіка АПК, 2011, № 10. – С. 3-6.
4. Саблук П.Т., Лузан Ю.Я. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні / Саблук П.Т., Лузан Ю.Я.// Економіка АПК. – 2011. - № 5. – С. 3-16.

5. Шпичак О. Ціноутворення та інфраструктура формування ринкових відносин в АПК // Економіка АПК. – 1999. - № 1.
6. Янків М.Д., Майовець Є.Й., Реверчук С.К. Попит, пропозиція та ціни на ринку сільськогосподарської продукції. – Львів: Діалог, 1998.

УДК: 332.146.2

Бавико О.Є.

ФАКТОРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

Постановка проблеми. Сучасний рівень організації української економіки об'єктивно знаходиться на рівні неокласичної доктрини, яка відповідає до індустріальному та індустріальному періодам розвитку. Основна увага приділяється факторам, які збільшують виробничий потенціал економіки, до яких віднесені кількість і якість природних ресурсів, загальна чисельність і кваліфікація трудових ресурсів, запаси капіталу і рівень технології. Ситуація ускладнюється й тим, що здебільшого, організаційна та управлінська культура залишається на посттоталітарному рівні розвитку.

Розбудова постіндустріальної цивілізації, яка супроводжується тяжкими кризовими явищами на всіх рівнях світогосподарської системи об'єктивно вимагає більш детального, поглибленого вивчення просторових факторів, що дозволить на практиці реалізувати нові підходи до розвитку та розміщення продуктивних сил.

Крім того, до теперішнього часу ще не вироблено єдиних концептуальних засад, які дозволили б інтегрувати вже розроблені положення теорії економічного простору в цілісну логічну схему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення та аналіз різних точок зору щодо економічного простору і проблем, що з ним пов'язуються, передусім вказує на багатоаспектний характер поняття, наслідком чого є формування двох підходів до його визначення. Перший підхід можна визначити як територіально-ресурсний, він пов'язаний з відображенням у понятті простору фізичного розміщення об'єктів (в цьому випадку простір наближається до семантичного змісту поняття територія) та їхніх взаємодій з приводу використання обмежених ресурсів. Класичним у межах цього підходу є бачення економічного простору О.Гранберга, який визначає його як: «насичену територію, що вміщує безліч об'єктів і зв'язків між ними: населені пункти, промислові підприємства, господарськоосвоєні та рекреаційні площі, транспортні та інженерні мережі [1, с. 25].

Другий підхід асоціює економічний простір з певним середовищем, відносинами, що виникають у результаті взаємодії економічних суб'єктів та поширенням єдиних правил, норм, механізмів регулювання економічних процесів.

Різносторонній аналіз економічного простору здійснюється у дослідженнях Т.В.Пеппи, який виходячи з комплексних передумов формування визначає його наступним чином: «економічний простір це частина реального простору, що обумовлена взаємодією матеріальних (природних та штучних) систем різних ієрархічних рівнів, яка відбувається в процесі господарської діяльності людини і визначається через їх характеристики [2, с. 27].

Доволі розповсюдженими є визначення економічного простору у якості силового поля, цю традицію започаткував Ф.Перру. Економічний простір – силове поле, яке породжується фірмами та їхніми взаємозв'язками.

Подібне бачення економічного простору визначає В.Н.Василенко: «зовнішнє середовище, своєрідне силове поле в якому існують, функціонують і взаємодіють населення, господарюючі суб'єкти, органи управління. Економічний простір можна уявити як абстрактну форму поєднання окремих елементів продуктивних сил або їх конструкцій, яка утворює економічне середовище або певну сукупність структур, в якій вони взаємодіють у встановлених кордонах певної території» [3, с. 148].

Сформовані у межах перелічених підходів визначення економічного простору відображають складність та багатоаспектність досліджуваного феномену. Одночасно, відзначені дослідниками характеристики економічного простору є актуальними для індустріального етапу розвитку.

Формулювання завдання дослідження. Метою представленої статті є визначення на основі порівняльного та структурно-функціонального аналізу індустріальної та постіндустріальної парадигми регіонального розвитку, факторів, які спричиняють модернізацію регіонального економічного простору, його структури та механізмів регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний період розвитку регіонального економічного простору перебуває під вирішальним впливом трьох процесів:

- перехід регіонів від індустріальної до постіндустріальної моделі розвитку;
- перехід регіонів до сталого розвитку, який характеризується рівновагою людини з природою і суспільством;
- включення регіонів в глобальні економічні процеси.

Новий зміст сучасної парадигми регіонального розвитку буде впливати й на зміну парадигми управління регіональним розвитком. Еволюція ринкової моделі (парадигми) регіональної політики пройшла у своєму розвитку три методологічних періоди:

- 1) невідкладна допомога кризовим регіонам (з кінця 1920-х по 1940-і роки);
- 2) міжрегіональний перерозподіл економічного росту територій з орієнтацією на збалансований регіональний розвиток, створення полюсів росту (1950 - 1970-і роки);
- 3) розвиток регіонів (із середини 1970-х до кінця 1980-х років), що опирається на неокласичні й технологічні теорії та орієнтований на максимальне використання внутрішнього природно-ресурсного потенціалу кожного регіону, підтримку малого й середнього бізнесу.

З початку 80-х років у світовій практиці розвитку регіональної економіки формується нова парадигма регіонального саморозвитку на основі врахування інтересів регіонів. Це – парадигма збалансованого розвитку регіонів, що включає зниження рівня диференціації їхнього соціально-економічного розвитку, впровадження стимулюючих функцій для органів управління, які підвищують їхню зацікавленість в територіальному розвитку.

На сучасному етапі у регіонах України також починають орієнтуватися на даний тип управлінської парадигми. Так, на думку розроблювачів стратегії розвитку Херсонської області, зміна парадигми регіонального розвитку в напрямку саморозвитку висуває нові вимоги як до структури економіки регіону, яка була сформована в умовах централізованої економіки, так і до стратегії її розвитку, зміст якої складається не стільки в прогнозуванні кількісних параметрів регіональної економіки, скільки в обґрунтуванні пріоритетних напрямків трансформації її структури та створенні організаційно-економічних умов, необхідних для її розвитку [4].

Постіндустріальний розвиток ґрунтується на віртуальних ресурсах – інформації, інноваціях, інфраструктурі (комунікації) та інститутах постіндустріального суспільства. Економіка знань як складова частина постіндустріального розвитку спирається вже не на природні ресурси, а на людський капітал, і тому ставить перед регіональною політикою питання про формування середовища для відновлення й розвитку людських і природних ресурсів. Істотно зростає роль гуманітарного фактору в забезпеченні економічного росту. Прискореними темпами створюється інфраструктура, яка забезпечує екологізацію

господарської діяльності, інформатизацію управлінських процесів і капіталізацію людських ресурсів. Попередній підхід до території як до об'єкту індустріального освоєння та експлуатації, що був властивий індустріальній фазі розвитку вже не є ефективним. Регіональна політика усе більше трансформується у так званий просторовий розвиток.

Таким чином, у сучасній постіндустріальній парадигмі регіонального розвитку істотно трансформується пріоритет основних факторів розміщення, що призводить до змін у функціях території: з фізичного базису – місця розміщення матеріальних (ресурсних) факторів виробництва вона все більше перетворюється в просторове середовище для розвитку людського капіталу, інновацій і забезпечення саморозвитку регіону. Фактори, які обумовлюють модернізацію регіонального економічного простору в умовах переходу до постіндустріальної цивілізації наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Фактори модернізації регіонального економічного простору

Фактори	Індустріальна парадигма регіонального розвитку	Постіндустріальна парадигма регіонального розвитку
Ресурси розвитку	Матеріальні фактори виробництва: праця, земля, капітал	Віртуальні фактори виробництва: інформація, інновації, інфраструктура (комунікації), знання, уміння, навички, інститути постіндустріального суспільства (мережеві системи)
Напрямки регіонального розвитку	Забезпечення росту кількості робочих місць насамперед, в індустріальному секторі економіки	Створення нових робочих місць у сфері послуг
Пріоритетні фактори розміщення	Наявність матеріальних і людських ресурсів (ресурсні фактори)	Пріоритет наукомістких виробничих комплексів, які тяжіють до великих регіональних науково-освітніх центрів, кваліфіковані кадри, їхня мобільність
Фактори розселення й агломерація	Визначаються характером розміщення засобів виробництва, яке зосереджується здебільшого у великих містах	Міста втрачають роль центрів промислового виробництва, перетворюючись на наукові, освітні та сервісні центри
Роль територіального базису	Територія – фізична платформа на якій відбувається розміщення продуктивних сил за оптимальної конфігурації головних факторів індустріального виробництва – робочої сили, основних фондів, енергетики та сировини, обслуговуючих комплексів та інфраструктури	Територія – просторове середовище у якому відбувається розвиток людського капіталу та інновацій через розбудову інфраструктури, що забезпечує інноваційність економіки, екологічність господарської діяльності, інформатизацію управлінських процесів й капіталізацію людських ресурсів

Фактори стабільного / нестабільного розвитку	Нестабільність розвитку спричиняється: - застарілою індустріальною структурою регіональної економіки; - ментальністю менеджерів, що сформувалася у період індустріального розвитку за радянських часів; - зростом вартості сировинних ресурсів для індустріального виробництва; - прагненням регіональних органів влади до наочних результатів діяльності; - ментальністю населення, яке розцінює розбудову індустріальних виробництв як позитивну ознаку розвитку	Стабільність розвитку забезпечується: - сталою соціально-політичною системою; - дифузією інновацій; - мінімізацією трансакційних витрат; - горизонтальною структурою процесу прийняття рішень; - ефектом розподілення віддачі між всіма користувачами мережі; - зменшенням ступеню ієрархічності в управлінні на користь колективних форм; - переміщенням фокусу компаній на розвиток інфраструктури; - безпосереднім обміном інформацією
Фактори загрози	Підсилення конкурентного тиску з боку азійських виробників, які використовують значно дешевшу робочу силу, низькі стандарти якості виробництва та захисту навколишнього середовища	Розбудова мережевої економіки призводить до підвищення рівня ентропії економічного середовища, малі та середні виробничі компанії не мають необхідних ресурсів для постійної диверсифікації та впровадження інноваційних технологій, тому програють конкуренцію великим гравцям
Напрямки збереження конкурентних переваг регіону	В першу чергу підтримується розвиток унікального, високотехнологічного, індустріального виробництва, переробні комплекси в сировинних та аграрних регіонах	Формування мережевих інститутів прийняття рішень – кластерів, об'єднань, асоціацій.
Системоутворюючі фактори регіональної економіки	Ядро – промисловий сектор, великі переробні та виробничі підприємства	Ядро – місце виробництва нових знань та технологій (університети, науково-дослідні установи, центри, комплекси), які визначають рівень конкурентоспроможності структур промислового виробництва на національних та світових ринках

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. При переході до постіндустріальної моделі розвитку, який супроводжується

розбудовою мережевої економіки регіональний економічний простір набуває якісно нових ознак:

- глобалізована інформаційна просторова структура;
  - середовище, що створюється у процесі інформаційної взаємодії суб'єктів економічної діяльності;
  - мережева організація взаємодії суб'єктів, що характеризується горизонтальною будовою, здатністю до самоорганізації та саморозвитку, збільшенням синергетичного ефекту.

На наш погляд, доцільним з методологічної точки зору для періоду розбудови постіндустріальної цивілізації та мережевої економіки є визначення економічного простору як середовища взаємодії між суб'єктами економічної діяльності, що існує у межах процесу транзакційного обміну інформацією та входження у єдину мережеву систему взаємовідносин.

Анотація

Статтю присвячено визначенню факторів модернізації регіонального економічного простору в умовах переходу до постіндустріальної економіки.

Ключові слова: регіональний економічний простір, постіндустріальна економіка, інформація, економіка знань, мережева економіка.

Аннотация

Статья посвящена определению факторов модернизации регионального экономического пространства в условиях перехода к постиндустриальной экономике.

Ключевые слова: региональное экономическое пространство, постиндустриальная экономика, информация, экономика знаний, сетевая экономика.

Annotation

The article is devoted to defining the factors of modernization of the regional economic area in the transition to a postindustrial economy.

Key words: regional economic area, postindustrial economy, information, knowledge economy, network economy.

Список використаних джерел:

1. Василенко В.Н. Архитектура регионального пространства: Монография / В.Н. Василенко. – Донецк: Юго-Восток. Лтд, 2006. – 311 с.
2. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики / А.Г. Гранберг. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 495 с.
3. Стратегія економічного та соціального розвитку Херсонської області до 2015 року: затверджена рішенням XXXIII сесії п'ятого скликання Херсонської обласної ради від 28 листопада 2008 року № 781 з внесеними доповненнями / Ю.І. Сірко (відп. за вип.). – Херсон: Наддніпряночка, 2009. – 272 с.
4. Пепа Т.В. Регіональні проблеми трансформації економічного простору України: теорія, методологія, практика: дис. доктора ек. наук : 08.10.01 / Пепа Тарас Вадимович. – К., 2006. – 410 с.

РЕГІОНАЛЬНА ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. З проголошенням Україною курсу внутрішньої політики на підсилення ролі регіонів, проблематика регіонального регулювання та пов'язаних з цим питань набула особливої актуальності.

Світовий контекст розвитку передбачає прийняття та імплементацію ідеології сталого розвитку. Для України це означає необхідність проведення широкомасштабних досліджень щодо формування теоретико-методологічного підґрунтя реалізації цієї ідеології на рівні вітчизняних регіонів. По-друге, регіональний рівень управління потребує чітких та практичних інструментів, які б допомагали здійснювати регулюючий вплив на принципах сталого розвитку. Таким чином, проблема теоретичного та методичного забезпечення сталого розвитку регіональної економіки є своєчасною та назрілою.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблемами сталого регіонального розвитку України займалися такі провідні вчені, як В.П. Кухар, Б.В. Буркинський, М.А. Голубець, Б.М. Данилишин, А.Г. Шапар [1], О.О. Веклич [2], Ю.І. Самойленко, С.І. Курикін [3], В.І. Ландик [4], М.І. Долішній, С.М. Злупко, П.Ю. Беленький, М.А. Козоріз, В.С. Кравців, Л.Т. Шевчук, Я.О. Побурко [5] та багато інших.

Разом з цим залишаються деякі питання, які потребують постійного удосконалення та перегляду. Серед них найголовнішим, на нашу думку, є відсутність регіональної моделі комплексного сталого розвитку з урахуванням елементів теорії інституціоналізму. Тобто на сьогоднішній день сталий регіональний розвиток не розглядається у площині економічних інтересів суб'єктів регіональної системи, тоді як саме їх гармонізація визначає стратегічний вектор розвитку регіону на принципах сталості.

Формулювання завдання дослідження. Таким чином, для розв'язання зазначеної проблеми необхідно вирішити важливе науково-практичне завдання з обґрунтування концептуальної інноваційної моделі регулювання регіонального сталого розвитку, яка б дозволяла структурувати регіональну систему за рівнями управління та врахувати важливий чинник ірраціональної поведінки основних груп економічних суб'єктів.

Виклад основного матеріалу. Поряд з тим, що сталий регіональний розвиток традиційно розглядається у трьохмірному просторі економічної, екологічної та соціальної сфери, на нашу думку, цей підхід з практичної точки зору є дещо обмеженим і тому потребує удосконалення.

Обмеженість існуючої концепції сталого розвитку на основі його представлення у вигляді економіко-еколого-соціальної комплексної системи регіону полягає у тому, що не враховується такий важливий аспект, як поділ суспільства, у т.ч. регіональної громади, на різні групи впливу. Саме цей аспект може суттєво гальмувати процеси, пов'язані з функціонуванням механізмів регіонального сталого розвитку, оскільки кожна група має свою систему цінностей та економічних інтересів щодо розвитку регіону, які можуть співпадати або бути кардинально протилежними і вступати у протиріччя.

Поняття «економічний інтерес» є одним з основоположних у ринковій економіці і визначає вигоду економічних суб'єктів у разі вчинення тих або інших дій [6, 7]. Тобто саме економічні інтереси визначають поведінку різних суспільних груп регіону щодо формування міжгрупових соціально-економічних відносин у полі принципів сталого розвитку.

З проведених досліджень можна зробити висновок, що на практиці складові елементи сталого розвитку вступають у протиріччя одне до одного на тій підставі, що суперечливими є інтереси груп економічних суб'єктів, які представляють економічну, екологічну та соціальну сфери. Тому, на нашу думку, сталим регіональний розвиток може

бути лише тоді, коли поряд з факторами екологічної, економічної та соціальної сталості будуть гармонізовані інтереси різних груп регіональної громади, тобто буде досягнута сталість та передбачуваність їх поведінки у економічних, екологічних та соціальних регіональних процесах.

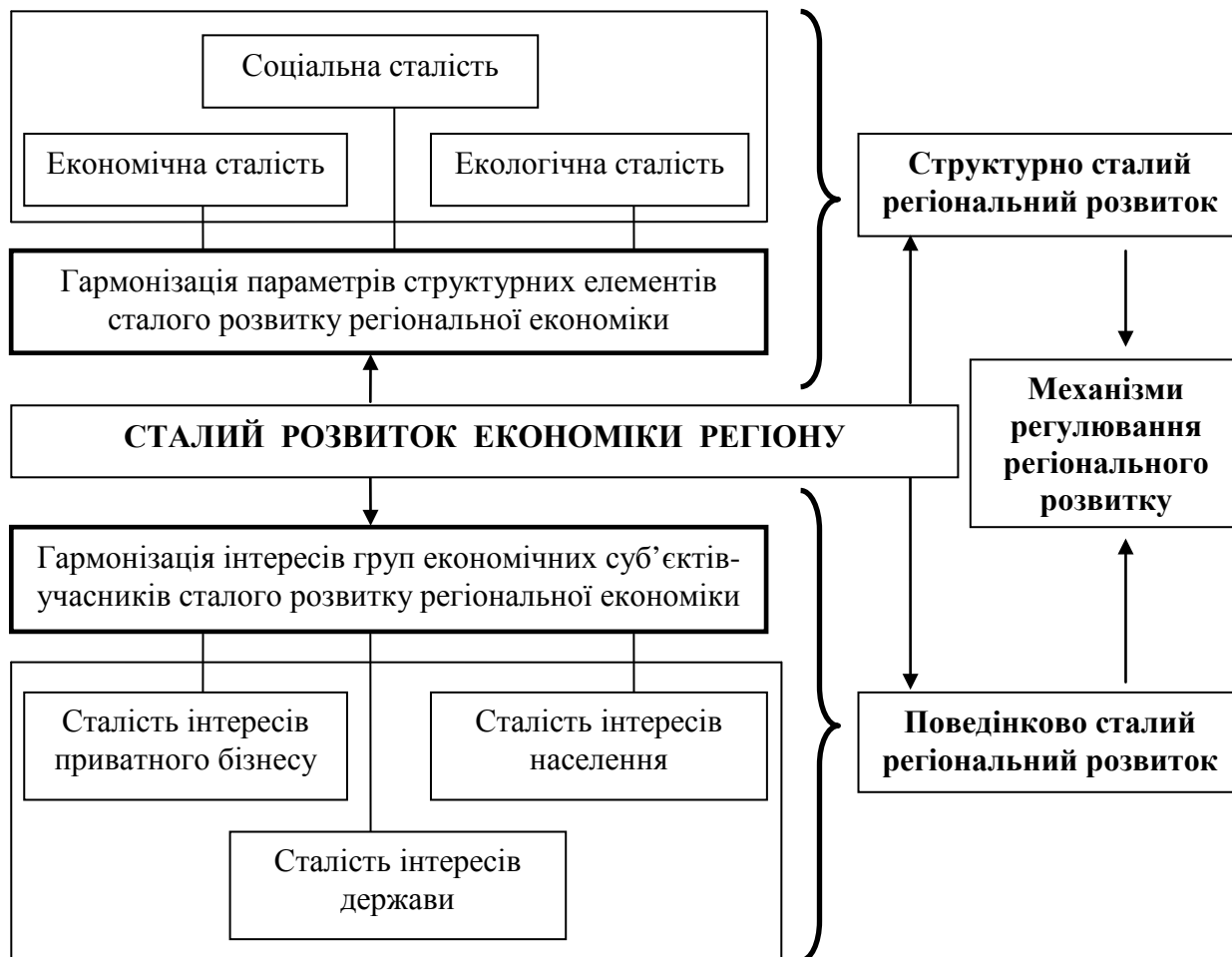

Рис.1 Зміст та базові складові сталого розвитку економіки регіону

На рис.1 видно, що розвиток регіональної економічної системи, на нашу думку, може вважатися сталим лише тоді, коли будуть збалансовано взаємодіяти між собою структурні елементи економіки регіону та гармонійними будуть взаємовідносини та поведінка груп економічних суб'єктів. У цьому випадку механізми регулювання регіонального розвитку можуть бути ефективними та дієвими, тому що не тільки будуть збалансовані соціальні, економічні та екологічні параметри різних сфер регіональної економіки, але й буде досягнуто домовленостей між групами економічних суб'єктів щодо дотримання цих параметрів.

З метою аналізу поведінкового аспекту сталого розвитку економічних суб'єктів, що беруть участь у соціально-економічних регіональних процесах, було поділено на такі групи: приватний бізнес, держава, населення. Виокремлення зазначених груп було здійснено на основі критерію наявності у представників групи права власності на капітал у будь-якій формі, а також можливості впливу на соціально-економічні процеси у регіоні.

До групи «приватний бізнес» відносяться усі суб'єкти регіональної економіки, які мають права власності на виробничий, земельний, фінансовий, інтелектуальний та інший капітал, який сконцентровано на території регіону та який задіяний у соціально-економічних процесах. Наприклад, власник патенту, який на практиці не виступає нематеріальним активом, не використовується у виробництві, не може бути віднесений до учасників групи «приватний бізнес».

До групи «держава» відносяться суб'єкти, які представляють державну виконавчу владу на рівні регіону або є органами місцевого самоврядування. Ці економічні суб'єкти не мають або мають опосередковані права власності на капітал, реалізуючи їх від імені місцевої громади, але володіють прямими та непрямими важелями впливу на представників першої групи через механізми державного та регіонального регулювання.

До групи «населення» відносяться представники регіональної громади, які не мають прав власності на капітал, що може використовуватися продуктивно, не володіють прямими або непрямими важелями впливу на економічних суб'єктів першої та другої групи.

Як зазначалося раніше, кожна з перелічених груп має власні інтереси, які визначають групову поведінку та інституційне поле навколо групи, що складається з формальних та неформальних правил, і які повинні бути гармонізовані між собою з метою уникнення групових протистоянь. У протилежному випадку неспівпадіння інтересів груп учасників економіки регіону перешкоджатимуть реалізації принципів сталого регіонального розвитку.

Слід зазначити, що процес гармонізації поведінки регіональних груп економічних суб'єктів є постійним та водночас динамічним. Це пов'язано з тим, що змінюється зовнішнє середовище по відношенню до країни та регіону, що викликає відповідні зміни інтересів учасників. У свою чергу, змінені інтереси учасників у цьому випадку виступають як чинники збурення попередньо встановленого балансу складових сталого розвитку регіональної системи. Це обумовлює необхідність повторної гармонізації розбалансованих інтересів та пошуку оптимальних параметрів соціальної, економічної та екологічної підсистем регіону.

На підставі вищезазначеного можна обґрунтувати поняття «поведінково сталого регіонального розвитку», як таких трансформацій у регіональній системі, при яких зберігається оптимальне співвідношення інтересів груп приватного бізнесу, держави та населення, і, головне, кожна з груп погоджується зі своєю часткою задоволення власного інтересу у загальному встановленому балансі. Якщо будь-яка з груп не погоджується з рівнем задоволення свого інтересу у регіональній економічній системі, можна прогнозувати вчинення нею деструктивних дій, які зашкодять реалізації принципів сталого соціально-економічного розвитку в регіоні, і розроблені механізми регіонального регулювання виявляться не ефективними. Тому гармонізація міжгрупових інтересів регіональної громади повинна відбуватися до тих пір, поки співвідношення інтересів учасників соціально-економічних процесів не буде оптимально-гармонійним.

Відповідно оптимально-збалансоване співвідношення економічної, соціальної та екологічної складових у регіональній системі при різних внутрішніх та зовнішніх по відношенню до регіону трансформаціях автором запропоновано називати «структурно сталим регіональним розвитком».

На нашу думку, композиція елементів сталого розвитку на рівні регіону, яка складається з поведінково та структурно сталого регіонального розвитку, є найефективнішою конструкцією, яка забезпечуватиме досягнення поставлених цілей державної політики по відношенню до регіонів та внутрішньої регіональної політики. Тому при розробці інноваційної моделі сталого розвитку економіки регіону необхідно доповнити існуючі завдання регулювання, які полягають у досягненні «економічної сталості», «соціальної сталості», «екологічної сталості», новими цілями такими, як «сталість інтересів приватного бізнесу», «сталість інтересів держави», «сталість інтересів населення». Відповідно регулювання регіонального розвитку слід розглядати як регулювання комплексу структурних та поведінкових елементів, приведених вище на рис.1. А ефективність регулювання визначається саме здатністю моделей та механізмів збалансувати структуру регіонального господарського середовища та гармонізувати поведінку його учасників для досягнення такого розвитку, який би мав усі ознаки сталого.

Таким чином, процес регулювання сталого розвитку економіки регіону, його зміст, структурні елементи та зв'язки між ними, можливо представити у вигляді концептуальної графічної моделі (рис.2).

Внутрішнє середовище регіону складається з чотирьох паралельно існуючих площин: інтересів економічних суб'єктів, елементів регіональної господарської системи, механізмів регулювання розвитку, різних обмежень. Визначальними є конфігурації елементів площини інтересів та обмежень, тому що саме вони чинять основний вплив на кінцевий результат в цілому та види механізмів регулювання регіонального розвитку, який повинен відбуватися на принципах сталості. Інтереси груп економічних суб'єктів регіону відображаються у структурних комбінаціях елементів соціальної, економічної та екологічної підсистем загальної господарської системи та через цю площину опосередковано здійснюють свою проекцію на механізми регулювання регіонального розвитку. Внаслідок існування низки обмежень, які фактично відображають правові, соціальні, екологічні та інші межі для не допущення конфлікту інтересів, механізми регулювання регіонального розвитку зазнають корекцій, а відтак і корегуються власне інтереси груп учасників регіональної господарської системи. Важливим є те, що, на нашу думку, конфігурація елементів площини обмежень та її проекція на площину механізмів регулювання регіонального розвитку залежить від обраного критерію сталості розвитку регіону, адже критерій може змінюватися з часом.

Наприклад, автор висуває гіпотезу про те, що на зміну екологічної парадигми сталого розвитку, коли основним критерієм сталості є дотримання природо-ресурсної ємності, може прийти соціальна парадигма, коли основною метою стане збереження власне людини як виду, або наукових знань та моральних цінностей людства, надбаних попередніми поколіннями.

Періодично у зовнішньому по відношенню до регіону та внутрішньому середовищі під впливом різних чинників виникають відповідно зовнішні та внутрішні збурення. Ці збурення слугують своєрідним імпульсом до появи на різних рівнях регіональної системи умовних хвиль змін, які пронизують площини інтересів груп економічних суб'єктів, структури регіональної господарської системи, механізмів регулювання регіонального розвитку та обмежень (див. рис.2). При цьому може виникнути ефект мультиплікації змін, коли зміни у внутрішньому середовищі регіону викличуть нові зворотні зміни у зовнішньому середовищі та нові підсилені зовнішні збурення.

Таким чином, регулювання трансформаційних процесів, що відбуваються на рівні регіону, зводиться до регулювання змін у поведінці та інтересах груп економічних суб'єктів, структурних змін у регіональному господарському комплексі, змін у механізмах регіонального розвитку та змін у існуючих обмеженнях за певним критерієм, який на період регулювання обраний, як критерій сталості.

Регулювання змін інтересів груп економічних суб'єктів, на думку автора, визначено як стратегічне, оскільки саме встановлені домовленості між різними групами впливу визначатимуть у подальшому конфігурації елементів та особливості протікання процесів на усіх інших щаблях регіональної системи. Тому гармонізація інтересів та поведінки економічних суб'єктів-учасників регіональної системи в умовах перманентних змін, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищі, є регулюванням регіонального розвитку стратегічного рівня. Відповідно здійснення тактичних дій, спрямованих на упорядкування та збалансування змінених параметрів економічної, соціальної та екологічної підсистеми у структурі господарського комплексу регіону відповідно до стратегічної конфігурації інтересів груп економічних суб'єктів, є регулюванням регіонального розвитку тактичного рівня. Своєчасне налаштування існуючих або розробка нових механізмів, які б дозволяли ефективно реалізовувати гармонізовані на вищих щаблях регіональної системи стратегічні комбінації інтересів та тактичні завдання у економічній, соціальній та екологічній підсистемах, складає основу оперативного регулювання регіонального розвитку.

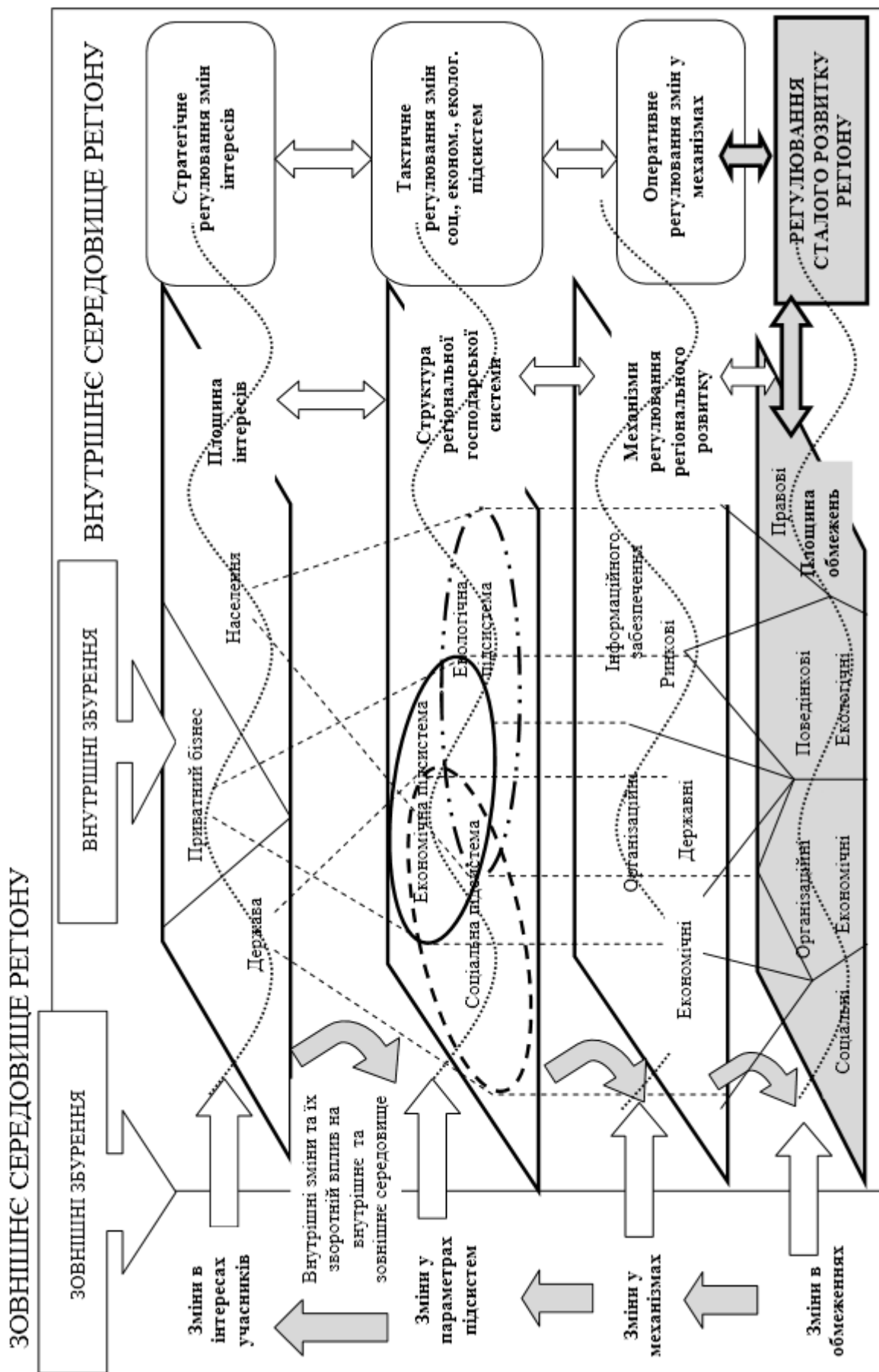

Рис.2. Концептуальна графічна модель регулювання сталого розвитку економіки регіону

Висновки. Проведені дослідження дозволили зробити наступні висновки. Проблема ефективного регулювання регіонального сталого розвитку у багато в чому викликана відсутністю теоретико-методологічного підґрунтя для врахування інституційних чинників поведінки економічних суб'єктів. Тому у роботі було обґрунтовано поняття «поведінково сталий регіональний розвиток», який передбачає гармонізацію інтересів бізнесу, держави та населення. На цій підставі запропонована концептуальна графічна інноваційна модель регулювання сталого розвитку регіонів дозволяє структурувати регіональну систему за рівнями управління сталим розвитком та їх складовими. Перспективою подальших досліджень є розробка економіко-математичної моделі сталого розвитку на розробленому теоретичному підґрунті.

Анотація

Досліджується проблема розробки регіональної інноваційної моделі сталого розвитку з урахуванням інституційних чинників. Обґрунтовано поняття «поведінково сталий розвиток» та «структурно сталий розвиток» регіону. Завдання регулювання регіонального розвитку доповнено цілями досягнення сталості інтересів основних груп економічної системи. Запропоновано концептуальну графічну модель регулювання сталого розвитку економіки регіону.

Ключові слова: регіональна економіка, сталий розвиток, інноваційна модель

Аннотация

Исследуется проблема разработки региональной инновационной модели устойчивого развития с учетом институциональных факторов. Обосновано понятие «поведенчески устойчивое развитие» и «структурно устойчивое развитие» региона. Задачи регулирования регионального развития дополнены целями достижения устойчивости в интересах основных групп экономической системы. Предложена концептуальная графическая модель регулирования устойчивого развития экономики региона.

Ключевые слова: региональная экономика, устойчивое развитие, инновационная модель

Summary

The problem of shaping a regional innovation model of sustainable development, taking into account institutional factors is investigated. The concept of "behavioral sustainable development" and "structural sustainability" of the region is proved. Targets of regional development regulation are added by aims to achieve sustainability in interests of major groups of the economic system. A conceptual graph model of sustainable development regulation of the regional economy is offered.

Key words: regional economy, sustainable development, innovation model

Список використаних джерел:

1. На меті – сталий розвиток України // Вісник НАН України. – 2007. - №2. – С. 14 – 44.
2. Веклич О.О. Пропозиція щодо концептуального забезпечення майбутнього проекту Стратегії переходу України до сталого розвитку / О.О. Веклич // Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://www.scribd.com/doc/43783048/Веклич-О-О>
3. Проект Концепції переходу України до сталого розвитку, розроблений під керівництвом Ю.І. Самойленка та С.І. Курикіна, внесений на розгляд Верховної Ради України народними депутатами України Ю.І. Самойленком, В.Б. Хазаном. -19.12.01, реєстр № 3234-1.
4. Проект Постанови ВРУ «Про концепцію переходу України до сталого розвитку» від 24.12.1999 № 1359-XIV // Електронний ресурс. – [Режим доступу] : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2004_07_02/DD4FP00A.html

5. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі 20 – 21 століть: нові пріоритети / М.І. Долішній. – К.: Наукова думка, 2006. – 520 с.
6. Лоскутова М.В. Особенности реализации экономических интересов в условиях экономического роста : дис. канд. экон. наук : спец. 08.00.01 «Экономическая теория и история экономической мысли» / М.В. Лоскутова. – Тамбов, 2004. – 172 с.
7. Логинова Л.В. Социальный механизм институционализации социально-экономических интересов субъектов экономического действия : диссертация д-ра соц. наук : спец. 22.00.03 / Логинова Л.В. – Саратов, 2009. – 416 с.

УДК: 338.432:635.07

Орленко О.В.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ І ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРУП'ЯНОГО РИНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Постановка проблеми. Виробництво і споживання продуктів харчування, зокрема борошна різних сортів та крупів, а також комбікормів у тваринництві, є однією з головних умов суспільного розвитку. На сучасному етапі в період здійснення економічних реформ продовольча проблема займає одне з провідних місць. Формування ринкових стосунків в борошномельно-круп'яній і комбікормовій промисловості ґрунтується на визначенні напрямів спеціалізації виробництва в міжрегіональному поділі праці шляхом економічної оцінки місцевих природно-економічних ресурсів, можливостей участі в обміні результатами діяльності продовольчих комплексів та умов поліпшення структури і обсягів харчування населення, а також забезпечення тваринництва комбікормами.

В той же час перехід економіки країни на ринкові засади супроводжується значними трансформаційними зрушеннями, падінням обсягів виробництва та реалізації зернових культур, продукції переробки зерна, зниженням показників ефективності розвитку борошномельно-круп'яної і комбікормової промисловості, диспропорціями у співвідношенні попиту і пропозиції борошна, крупів та комбікормів. Таке становище вимагає всебічного вивчення, узагальнення та розробки науково-практичних рекомендацій щодо вирішення проблеми значного підвищення ефективності функціонування борошномельно-круп'яної та комбікормової промисловості в умовах ринкового господарювання, як в окремих регіонах, так і в країні взагалі, збалансованого та пропорційного розвитку сировинних зон та зернопереробних підприємств [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення теоретичних аспектів проблеми розвитку борошномельно-круп'яної і комбікормової промисловості як однієї з провідних галузей народногосподарського комплексу, територіальної організації борошномельно-круп'яної і комбікормової промисловості знайшло широке відображення в науковій економічній літературі, зокрема в працях В.І. Бойко, Г.В. Балабанова, П.П. Борщевського, С.І. Дорогунцова, Л.В. Дейнеко, А.О. Заїнчковського, О.М. Онищенко, Л.В. Опацького, М.М. Паламарчука, Б.Й. Пасхавера, О.М. Паламарчука, Л.Г. Чернюк та інших учених. Проблемам пропорційного, збалансованого і ефективного розвитку борошномельно-круп'яної і комбікормової промисловості, удосконалення зв'язків з суміжними галузями, раціоналізації використання сировинних ресурсів присвячені наукові праці В.Г. Вороніна, В.К. Докучаева, О.В. Крисального, М.Г. Лобаса, А.С. Лисецького, В.П. Нархова, А.К. Павлюченкова, С.Ф. Покропивного, П.П. Руснака, П.Т.

Саблука, Б.П. Тарасенко, Л.М. Худолій, О.М. Шпичака, М.Г. Шелудько та інших учених-економістів.

Невирішені частини загальної проблеми та мета статті. Незважаючи на високу актуальність дослідження соціально-економічних проблем розвитку борошномельно-круп'яної і комбікормової промисловості в регіонах та країні взагалі, висвітлення питань раціонального взаємозв'язку сільськогосподарських товаровиробників з зернопереробними підприємствами в умовах формування ринкової економіки, проблема підвищення ефективності розвитку борошномельно-круп'яної і комбікормової промисловості, системного і комплексного пошуку напрямів і шляхів ефективного формування її складових на основі структурної пропорційності і збалансованості як в методологічному, так і в прикладному плані залишаються недостатньо дослідженою.

Виклад основного матеріалу. Сучасний світовий досвід довів життєвість і ефективність ринкової економіки, яка більш орієнтована на задоволення інтересів людини, добробут суспільства, належний її життєвий рівень. Інтереси споживача – центральної фігури ринку – визначають зміст попиту і програму пропозиції на товари. За таких умов товаровиробники постійно працюють на задоволення попиту споживача, який постійно змінюється [2]. Саме через всебічне забезпечення споживача товаром реалізується ідея і механізм соціальної орієнтації ринкової економіки на інтереси людини.

Перехід круп'яного господарства на ринкові відносини пов'язаний з суттєвими змінами діючої системи регулювання виробництва, збуту і використання зерна в напрямку розвитку ринкових відносин в агропромисловому комплексі з врахуванням специфіки його функціонування. При цьому мова йде про зміни в зерновій політиці і принципову нову модель господарювання, а не про розвиток і вдосконалення її окремих елементів. Основою нової моделі господарювання в аграрній сфері економіки і в круп'яному господарстві повинні бути товарно-грошові відносини, необхідним елементом яких є ринок [3].

Вперше категорія «ринок» була введена до вживання шотландським економістом А. Смітом. За його визначенням, ринкова система характеризує взаємовідносини продавців і покупців, а ринок – сукупність актів купівлі-продажу і умов збуту продукції. Поняття «ринок» не тільки одна з поширених категорій в економічній теорії, а також і в господарській практиці. Воно набуває різних значень як в залежності від заходів ускладнення економічного середовища, так і ступеня глибини його вивчення [4].

Ринок забезпечує зв'язок між виробництвом і споживанням, пропорційність процесу відтворення, його цілісність. Тут відбувається суспільне визнання створеного продукту, суспільного характеру праці, що втілюється в ньому. Будь-яка споживна вартість починає служити людям лише після її реалізації, а праця, витрачена на виробництво товару, стає суспільно необхідною. Відбувається це завдяки досягненню рівноваги між попитом і пропозицією. На ринку кількість товарів, яку хочуть купити покупці, має відповідати кількості товарів, яку хочуть продати продавці. У цьому разі ціни встановлюються на рівні попиту і пропозиції, що й веде до рівноваги.

Регулююча функція ринку забезпечує постійність зв'язків між різними галузями виробництва, попитом і споживанням, встановлення пропорцій в економіці та безперервність процесу відтворення. Через конкуренцію ринкові відносини активно впливають на рівень витрат на виробництво будь-якого товару, науково-технічний прогрес, на задоволення платоспроможного попиту населення. Внаслідок дії закону вартості, закону попиту та пропозиції, інших законів ринкової економіки індивідуальна праця зводиться до суспільно необхідної та визначення цінності товару. Без конкуренції, еквівалентного обміну вартість не може бути визначена. Цей механізм сприяє вирівнюванню прибутків підприємств різних галузей виробництва, утворенню середньої норми прибутку, що досягається через перелив капіталів між галузями. Останнє, в свою чергу, є регулятором пропорцій в економіці.

Круп'яний ринок – це сукупність обмінних операцій, за допомогою яких регулюються господарські взаємовідносини і проводиться купівля-продаж зерна та продуктів його переробки. Проте, не можна розглядати круп'яний ринок як економічну категорію, що вивчає обмін в натуральній формі. Обмін – це одна із важливих складових відтворення, проміжна стадія між виробництвом і споживанням. Оскільки ринок розглядається як узагальнююче поняття, що характеризує тип функціонування економіки і формування господарських зв'язків, то дане визначення можна примінити і до круп'яного ринку. Тому, круп'яний ринок представляє собою такий тип функціонування зернового господарства, коли ринкові відносини не обмежуються сферою обміну, а включають в себе всі товарно-грошові відносини, які регулюють виробництво, збут і споживання зерна та формують господарські зв'язки між суб'єктами круп'яного ринку [5].

Створення круп'яного ринку – це перехід до якісно нового стану круп'яного господарства. В сучасних умовах він виступає як об'єктивна необхідність, що дозволяє покращити забезпеченість країни зерном за рахунок власного виробництва, підвищити його ефективність. Проте орієнтація круп'яного господарства на ринкові відносини як засіб автоматичного вирішення всіх його проблем, в найближчі роки не зможе радикально змінити стан справ у виробництві, збуті і використанні зерна, так як ще повністю не сформована база. Формування круп'яного ринку – це об'єктивний процес, який ґрунтується на законах товарного виробництва, що проявляють свою дію через ринковий механізм.

Оскільки ринок притаманний товарному виробництву, що регулюється об'єктивними економічними законами, то, у відповідності з ними, формування круп'яного ринку можливе при наступних основних умовах:

- існування великої кількості форм власності і господарювання у всіх галузях зернопродуктового підкомплексу, ліквідація монополізму, наявність високого рівня зовнішньої і внутрішньої конкуренції;
- здійснення господарської діяльності суб'єктами круп'яного ринку на основі підприємництва і вільного переміщення капіталу і матеріальних ресурсів;
- наявність розвинутої ринкової інфраструктури.

Створення умов для функціонування круп'яного ринку вимагає використання комплексу заходів, що регулюють процес переходу круп'яного господарства на ринкові відносини і одночасно дозволяють формувати і розвивати круп'яний ринок із властивими йому елементами: свободою підприємництва, правом виробника розпоряджатися своєю продукцією і доходами, конкуренцією, ліквідацією монополізму, тощо[6].

Проблемою є територіальна залежність підприємств галузі від районів зростання зерна, що визначає їх залежність від тарифів на залізничні перевезення. Обмежена ємкість ринку круп змушують шукати дороги виходу підприємств круп'яної галузі з положення, що створилося, розширюючи асортимент продукції. Круп'яна галузь є матеріаломісткою, доля сировини в собівартості готової продукції складає 80-90%, що визначає відбір чинників по структурі собівартості сировини. На основі моделі побудови оптової ціни було розроблено «дерево чинників», що впливають на зниження долі собівартості і збільшенні долі прибутку в ціні (рис.1). Даний метод дозволяє відібрати ті чинники, які мають найбільший вплив: валовий збір, індекс тарифу на залізничні перевезення.

Прибутковість галузі впливає сукупність різноманітних чинників. Для їх оцінки потрібна система показників та критеріїв, що віддзеркалюють такий вплив.

Використання вказаного методичного підходу дозволяє прогнозувати та планувати фінансові результати виробництва круп'яних культур, раціонально розміщувати їх посіви, здійснювати забезпечення попиту, планувати процеси переробки і реалізації готової продукції. Необхідно вказати, що визначення прибутковості галузі круп'яного виробництва ґрунтується на її оцінці на рівні окремих підприємств. Це пов'язано з можливостями або необхідністю страхових відшкодувань, пільгового кредитування,

інноваційно-інвестиційного проектування виробництва, розвитку маркетингових стратегій формування ринку споживання круп'яної продукції.

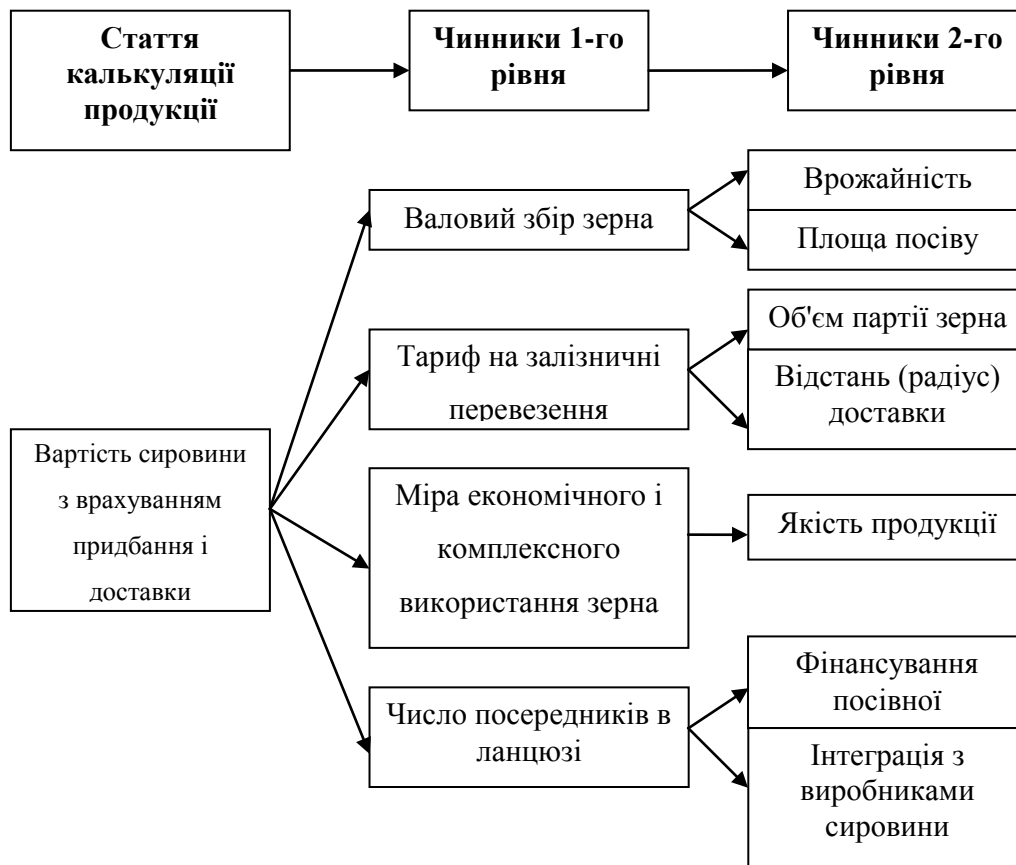

Рис. 1 - «Дерево чинників»

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ефективне функціонування ринку зерна круп'яних культур країни вимагає врахування не лише природно-економічних факторів, а й відповідного рівня розвитку ринку, що потребує розробки науково обґрунтованих рішень, як складової загальноукраїнського ринку круп'яних культур. В цих умовах особливої актуальності набуває методологічне обґрунтування і практичне застосування економічних важелів формування ринку зерна круп'яних культур, виявлення закономірностей і тенденцій виробництва, опрацювання пропозицій щодо перспектив та напрямів його ефективного функціонування.

Формування круп'яного ринку як на регіональному рівні, так і країни в цілому, передбачає перш за все розвиток горизонтальних зв'язків, що спираються на ринкову інфраструктуру, яка дозволяє підтримувати і відповідно регулювати ринкові відносини в круп'яному господарстві. В зв'язку з цим виникає необхідність розвитку нових елементів ринкової інфраструктури, надавши їм необхідної правової і економічної сили.

Для формування ринкових відносин потрібен перехід від адміністративних, централізовано встановлених цін, до гнучкого ринкового механізму ціноутворення, який враховує попит і пропозицію та направлений на підтримку цінової рівноваги між ними. Це передбачає наявність ринкової системи цін, яка здатна ефективно обслуговувати виробництво на попит споживача. Хоча в більшості країн із високо розвинутим круп'яним господарством ціни регулюються державою, проте, вільне ціноутворення на круп'яному ринку є необхідним елементом його функціонування.

Вивчення сутності ринку круп'яних культур в наукових працях показує, що однозначності його трактування ще не досягнуто. В результаті систематизації різних точок зору, можна дійти висновку, що круп'яний ринок – це сукупність обмінних операцій, за допомогою яких регулюються господарські взаємовідносини і проводиться

купівля-продаж зерна та продуктів його переробки.

В сучасних умовах ринок круп'яних культур виступає як об'єктивна необхідність, що дозволяє покращити забезпеченість країни зерном за рахунок власного виробництва, підвищити його ефективність. Проте орієнтація круп'яного господарства на ринкові відносини, як засіб автоматичного вирішення всіх його проблем, в найближчі роки не зможе радикально змінити стан справ у виробництві, збуті і використанні зерна, оскільки ще повністю не сформована законодавча і нормативна база.

Створення умов для функціонування круп'яного ринку вимагатиме використання комплексу заходів, що регулюють процес переходу на ринкові відносини і одночасно дозволяють формувати та розвивати його із властивими йому елементами: свободою підприємництва, правом виробника розпоряджатися своєю продукцією і доходами, конкуренцією, ліквідацією монополізму, ціноутворенням залежно від попиту і пропозиції тощо.

Анотація

У статті розглянути методологічні аспекти формування і ефективного використання круп'яного ринку в умовах глобалізаційних процесів. Висвітлено комплекс заходів щодо підвищення конкурентоспроможності продукції круп'яної галузі.

Ключові слова: круп'яна галузь, протекціонізм, інвестиції, ринок

Аннотация

В статье рассмотрены методологические аспекты формирования и эффективного использования крупяного рынка в условиях глобализационных процессов. Отражен комплекс мероприятий по повышению конкурентоспособности продукции крупяной отрасли.

Ключевые слова: крупяная отрасль, протекционизм, инвестиции, рынок

Annotation

In the article the methodological aspects of forming and effective use of market of groats are considered in the conditions of globalizacionnykh processes. The complex of measures is reflected on the increase of competitiveness of products of industry of groats.

Keywords: industry of groats, protectionism, investments, market

Список використаних джерел:

1. Андрійчук В. Г. Оцінка макро- та мікро параметрів економіки в контексті продовольчої безпеки України/ В. Г. Андрійчук // Економіка АПК.- 2010.- № 5.-С.61-65.
2. Артеменко В. Ф. Аналіз сучасного стану зернопереробних підприємств, проблеми, перспективи розвитку, потреба в обладнанні для переробки та зберігання зерна / В. Ф. Артеменко // Хранение и переработка зерна. - 2009.- № 4.-С. 7-8.
3. Довганчин Г.В. Роль державного регулювання економічних відносин в агропромисловому виробництві / Г. В. Довганчин //Економіка АПК.- 2011.-№ 5-С.7-11.
4. Економіка підприємств АПК: Навчальний посібник для ВУЗів / За ред. проф. Дусановського С. Л., проф. Олійника В. М., проф. Дудара Т. Г. -Тернопіль: Тернопіль, 2007. -259 с.
5. Крисалов Д. В. Переробна сфера АПК в умовах ринкової трансформації національної економікиД. В. Крисалов Д. В.// Формування і реструктуризація аграрного ресурсного потенціалу України. - К. - 2008 - С. 81-83.
6. Онищенко О., Юрчишин В. Методологічний аспект порівняльної оцінки ефективності різних форм господарювання в аграрній сфері /О.Онищенко, В.Юрчишин // Економіка АПК. - 2007.- № 4.- С.50-60.

СВІТОВИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОПТОВИХ РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Постановка проблеми. Оптові ринки сільськогосподарської продукції давно функціонують у більшості країн світу, що допомагає кожній з них забезпечити в повній мірі розширене відтворення наявного аграрного потенціалу створивши ефективний ринковий механізм реалізації сільськогосподарської продукції. Ринки в Європі виникли ще у 18 столітті, а становлення оптових ринків відбувалося ще на початку ХХ століття, у великих містах, де традиційно здійснювалася торгівля овочами, фруктами, квітами, тваринами та продовольчими та промисловими товарами. В Україні оптові продовольчі ринки почали зароджуватись в кінці 1990-х років минулого століття, і з точки зору гарантії продовольчої безпеки держави особливої актуальності дослідження тенденцій їх розвитку набуває в даний час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблеми функціонування оптових ринків сільгосппродукції та продовольства присвячені праці відомих вітчизняних вчених таких, як В.І. Андрійчука, Г.І. Башнянина, В.І. Бойка, С.В. Васильчак, П.І. Гайдуцького, Г.Н. Германчука, Ф.В. Горбоноса, Ю.Е. Губені, С.Л. Дусановського, В.В. Зіновчука, М.В. Зубця, І.Г. Кириленка, Ю.С. Коваленка, П.М. Макаренка, М.Й. Маліка, П.Т. Саблука, В.І. Топіхи, О.Г. Шпикуляка, О.М. Шпичака, В.В. Юрчишина та інших. Проте залишається багато не вирішених проблем пов'язаних з реалізацією сільськогосподарської продукції особливо фермерами та господарствами населення, що при врахуванні світового досвіду може значно покращити цю ситуацію.

Метою статті є проаналізувати позитивний досвід роботи оптових ринків світу, який вплив вони можуть здійснювати на формування оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні, визначити основні перспективи застосування зарубіжного досвіду становлення цих ринків в умовах функціонування вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні оптові ринки сільськогосподарської продукції світу завдяки великій концентрації попиту та пропозиції, прозорості при укладанні угод займають чільне місце в економіці високо розвинутих країн, адже (1, с.363) становлення та вдосконалення сфери товарного обігу є об'єктивною передумовою стабільного та динамічного розвитку ринкової економіки. При цьому оптова торгівля як галузь товарного обігу має виконувати роль економічного двигуна підтримувати вітчизняного виробника, забезпечувати бюджето-утворення та громадський добробут, стати дієвим механізмом економічного розвитку. Створення ринків пов'язують з виникненням меркантилізму. У Західній Європі меркантилізм зародився вже в XV ст., але великого поширення набув у XVII ст. Головною передумовою розвитку меркантилізму був занепад феодалізму та зародження капіталізму. Предметом дослідження меркантилістів була майже виключно сфера обігу. (2, с.40-51). Міста де знаходились ринки Західної Європи X—XV ст. виконували передусім економічні функції. Втрачені функції експлуатації селян перейшли до міста, але при цьому змінилися методи — вони стали переважно економічними. Розвиток товарно-грошових відносин розривав замкнутий цикл натурального господарства, створюючи відкриту економіку, втягуючи виробників аграрного сектору в обмін. Місто ставало рушійною силою розвитку економіки насамперед завдяки своїй ролі як ринку, великого торгового центру. Засновник класичної політичної економії у Франції П'єр Лепезан де Буагільбер (1646 — 1714) вважається засновником теорії трудової вартості. У працях «Докладний опис становища Франції...» (1696), «Роздрібна торгівля Франції» (1699), «Міркування про природу багатства, грошей і податків» (1707) та інших Буагільбер виступав з гострою критикою

меркантилізму. Усупереч останньому він джерелом багатства вважав не обіг, а виробництво, зокрема сільське господарство (3,с.49).

На оптовому ринку "Ковент-гарден" в Лондоні продаж свіжих продуктів здійснюється ще з середніх віків[4,с129].Оптово-роздрібні ринки в Англії існували і в багатьх інших містах, адже регіональна спеціалізація у виробництві і торгівлі продовольчими товарами зводилася до того, що південні графства поставляли на ринки продукцію скотарства і городництва. Проте там помітна яскраво виражена спеціалізація усередині графств, в основному пов'язана з природно-географічними умовами. Так в найбільшій мірі відрізнявся товарною спрямованістю у виробництві продовольства Корнуолл, оскільки мав вихід до моря, що означало доступність для місцевих фермерів і джентри столичного продовольчого ринку і ринків інших регіонів королівства. Цей чинник у сукупності з відносно родючими ґрунтами був хорошим стимулом для виробництва продовольчої продукції. В основному південні графства поставляли на лондонський ринок баранину і яловичину, а з кінця XVII століття ще і садовгородню продукцію. Загальна кількість місцевих продовольчих ринків в цьому регіоні скоротилася майже на половину. В той же час нестача власного зерна вимагала його ввезення з інших регіонів королівства [5,с.215].

Світовий досвід показує, що інфраструктура розподілу продовольчих продуктів на масштабних оптових ринках може реалізовуватися тільки при організаційній і фінансовій підтримці місцевої і центральної влади держави. Усюди у світі, де виникала інфраструктура цього типу, будівництво оптових ринків користувалося такою підтримкою. Оптові ринки розташовані у великих містах різних континентів (табл.1) [6]. З даної таблиці видно, що за площею світові ринки є від 54га до 548га – в Україні оптові ринки «Шувар» м.Львів та «Чародій» Жашків територія їх лише відповідно 11 та 5га. Актуальність швидкого вирішення питання розбудови мережі оптових ринків зростає у зв'язку зі вступом України до Світової організації торгівлі оскільки вітчизняна сільськогосподарська продукція повинна конкурувати з іноземними аналогами, що вимагає забезпечення конкурентоспроможності, як по якості та ціні.

Присутній на ринку підрозділ Міністерства сільського господарства Франції регулярно проводить моніторинг цін. Для розвитку ринку і його філій, а також для управління його діяльністю французький Уряд створив акціонерне товариство "Семмари". Державі в нім належить контрольний пакет акцій - більше 50% з капіталу 4,9 млн. євро. Інші акціонери: місто Париж, орган місцевого самоврядування і учасники ринку, яким належить близько 15% капіталу [7]. Доход "Семмари" формується з орендної плати за офіси і торгові місця, надані в оренду оптовим торговцям і іншим учасникам ринку, а також з плати за в'їзд на ринок. Доход витрачається на інвестиції, модернізацію ринку і погашення великої позики, наданої державою. Слід зазначити, що процвітання оптового ринку "Рюнжи" можна пояснити переважно чіткою урядовою політикою, спрямованою на захист діяльності малих, середніх оптових і роздрібних торговців. Через оптові ринки у Франції реалізується понад 50% м'яса великої рогатої худоби, 75% - овець, 20% - свиней. Частка торгівлі на оптових ринках у загальному обороті овочів досягає 50%.

В Іспанії виникла мережа з 22 оптових ринків (система підприємств «Меркса»), яка продає в основному свіжі продукти. Деякі з цих ринків також торгують рибою, м'ясом і кольорами. Ці ринки займають загальну площу 700 га. У мережі оптових ринків працює близько 3600 компаній, у тому числі 2600 оптових фірм. Щорічно ці ринки відвідує понад 16 млн. автомобілів, тобто близько 44 тис. щоденно. Через оптові ринки реалізується 65% фруктів і овочів, які споживаються в Іспанії, і 55% риби і морепродуктів. Якщо врахувати споживання в основних міських регіонах поблизу кожного кінцевого оптового ринку цієї мережі, то ці цифри збільшаться, відповідно, до 85% і 95% [8,с.24].

Не можна не відмітити діяльність оптових ринків на теренах Східної Європи та СНД, зокрема створення оптових ринків в Польщі привело до появи цивілізованих і сучасних механізмів сільськогосподарського маркетингу. Польські регіональні оптові Ринки є одним з елементів організаційної структури розподілу сільськогосподарської

продукції. Побачити це можна на прикладі оптового ринку "Бронише" у Варшаві, який зареєстрований як акціонерне товариство. Він був відкритий в 1999 році і розміщується на території більше 60 га. Акціонери ринку: Агентство сільськогосподарського маркетингу, Агентство по реконструкції і модернізації в сільському господарстві, Державне агентство казначейської сільськогосподарської власності (59,6%), виробничі і маркетингові кооперативи (31,8%), місцеву владу (0,4%) і польські банки (8,2%).

Таблиця 1

Найбільші оптові ринки сільськогосподарської продукції та продовольства світу

Назва	Місто, країна	Спеціалізація	Територія, га
Mercado Central de Buenos Aires	Буенос-Айрес, Аргентина	Сільгоспродукція, квіти	210
Centrais de Abastecimento de Minas Gerais	Контагем, Бразилія	Сільгоспродукція, продукти харчування	283
Mercamadrid	Мадрид, Іспанія	Фрукти, овочі, риба, м'ясо	176
Mercabarna	Барселона, Іспанія	Продукти харчування, непродовольчі товари	90
Centro Agroalimentare Roma	Італія	Фрукти, овочі, риба, м'ясо	140
Beijing Xin Fa Di Agricultural Products Wholesale Market	Пекін, Китай	Сільгоспродукція, продукти харчування	548
Central de Abasto de la Ciudad de Mexico	Мехіко, Мексика	Фрукти і овочі, квіти	327
Talat Thai	Бангкок , Тайланд	Сільгоспродукція, продукти харчування	80
Istanbul Wholesale Market	Стамбул, Турція	Фрукти і овочі	69
Marche de gros Rungis	Париж, Франція	Фрукти, овочі, риба, м'ясо, молокопродукти	232

Акціонерний капітал компанії складає 113 млн. польських злотих(приблизно 28 млн. дол. США). Капітал приватних акціонерів складає 30%.

Вартість будівництва ринку склала - 57 млн. дол. США. Особлива увага приділяється заходам з довкілля охорони і зручності проїзду на ринок. Ринок відповідає усім вимогам захисту довкілля і протипожежним вимогам, як польського законодавства, так і законодавства Європейського Союзу. Восьмирядна дорога забезпечує зручний доступ до ринку, так що годинник пік час очікування для в'їзду на територію ринку не перевищує 15 хвилин. Ринок має свою власну систему обробки стічних вод, в якій передбачено також і очищення дощової води. На території ринку працює 9 пунктів громадського харчування. Безпечне проведення фінансових операцій гарантує банк, який працює 24 години в добу і розташований на території ринку.

Конкуренцію оптовим ринкам складають супермаркети. Так, METRO Cash & Carry (в Україні ТОВ „МЕТРО Кеш енд Кері Україна”) — мережа магазинів професійної оптової торгівлі на засадах самообслуговування у Європі та Азії. Входить до складу METRO Group. Центри оптової торгівлі METRO та MAKRO пропонують асортимент до 50 000 продовольчих та непродовольчих товарів. Понад 90% продукції, представленої в

оптових магазинах METRO, закуповується у національних постачальників та виробників[9].

Висновки. Створення ринків пов'язують з виникненням меркантилізму. У Західній Європі меркантилізм зародився вже в XV ст., але поширення набув у XVII ст. Розвиток товарно-грошових відносин розривав замкнутий цикл натурального господарства, створюючи відкриту економіку, втягуючи виробників аграрного сектору в обмін. Місто ставало рушійною силою розвитку економіки насамперед завдяки своїй ролі як ринку, великого торгового центру. Світовий досвід функціонування та розвитку оптових ринків ринків в індустріальних зарубіжних країнах дає підстави вважати, що оптові ринки сільськогосподарської продукції та продовольства є в даний час найбільш прийнятною та ефективною системою реалізації фермерської продукції в Україні використовуючи сучасні системи розподілу. Такі ринки мають регіональний статус і розташовані у великих містах. Головною метою цих ринків є формування прозорого механізму ціноутворення використовуючи маркетинго-логістичні ланцюги оптового продажу сільськогосподарської продукції та надання комплексних послуг і створення сприятливих умов для виробників, і покупців на кооперативних засадах використовуючи дорадчі служби, впровадження сучасних технологій у зберіганні та забезпеченню стандартів організації оптової торгівлі, що, впливає на якість продукції, рівень її кінцевої ціни й задоволення потреб як роздрібною торгівлі так і кінцевих споживачів. Конкуренцію оптовим ринкам сільгосппродукції складають супермаркети, як оптові торговельні центри компаній, що пропонують асортимент з 50 000 найменувань продовольчої та непродовольчої продукції.

Майже кожна країна, велике місто Європи, Австралії, Східної Азії, Північної та Південної Америки, Африки має оптові ринки. В Іспанії - це система підприємств "Меркса", що об'єднує 22 ринки, у Франції - "Ронжі", що є одним із найбільших ринків Європи. Через оптові ринки у Франції реалізується понад 50% м'яса великої рогатої худоби, 75% - овець, 20% - свиней. Частка торгівлі на оптових ринках у загальному обороті овочів досягає 50%. У Японії обсяги продажу продовольства на оптових ринках становлять 75% загального товарообороту, в тому числі морепродуктів - близько 85%. Торгівля на оптових ринках домінує порівняно з іншими каналами збуту продукції в усіх розвинених країнах світу.

Організація Об'єднаних Націй наголошувала на необхідності створення оптових продуктових ринків по всьому світу для упередження наслідків глобальної економічної кризи. Актуальність швидкого вирішення питання розбудови мережі оптових ринків зростає у зв'язку зі вступом України до Світової організації торгівлі, оскільки вітчизняна сільськогосподарська продукція повинна конкурувати з іноземними аналогами, що вимагає забезпечення конкурентоспроможності, як по якості та ціні.

Анотація

В статті відмічається, що перші оптові ринки сільськогосподарської продукції появились в Європі у кінці XIX початку XX століття, і активно почали розвиватися після другої світової війни і зараз вони є фактично в усіх розвинених країнах. Незважаючи на те, що конкуренцію оптовим ринкам складають супермаркети це дає підстави вважати, що оптові ринки сільськогосподарської продукції та продовольства є в даний час найбільш прийнятною та ефективною системою реалізації фермерської продукції в Україні використовуючи сучасні системи розподілу.

Ключові слова: сільськогосподарська продукція, оптові ринки, світовий досвід, супермаркети, кооперація.

Анотація

В статье подчеркивается, что первые оптовые рынки сельскохозяйственной продукции и появились в Европе в конце XIX начале XX века, и активно начали развиваться после второй мировой войны и сейчас они есть фактически во всех развитых

странах. Незвзирая на то, что конкуренцию оптовым рынкам складывают супермаркеты это дает основания считать, что оптовые рынки сельскохозяйственной продукции и продовольствия являются в настоящее время наиболее приемлемой и эффективной системой реализации фермерской продукции в Украине, используя современные системы распределения.

Ключевые слова: сельскохозяйственная продукция, оптовые рынки, мировой опыт, супермаркеты, кооперация.

Summary

The first wholesale markets of agricultural products appeared in Europe in the late XIX - early XX century, and actively began to develop after World War II are observed in the article, and now they are actually in all developed countries. Despite the fact that competition for the wholesale markets are supermarkets this suggests that the wholesale markets of agricultural products and foodstuffs are currently the most appropriate and effective system of the farm products sale in Ukraine using a modern distribution system.

Key words: agricultural products, wholesale markets, world experience, supermarkets, cooperation.

Список використаних джерел:

1. Вірт М.Я. Передумови та закономірності розвитку оптової торгівлі в Україні// Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: збірник науково-технічних праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2005. - Вип.15.4 с.362-366.
2. Юхименко П. І., Леоненко П.М.Історія економічних учень Навчальний посібник / К.: Знання-Прес, 2005.- 583 с.
3. Українська Радянська Енциклопедія. — 2-е видання. — Т. 2. — Київ, 1978. -538с.
4. Sheppard F. H. W. Изучение Лондона: том 36: Ковент-Гарден. — Institute of Historical Research, 1970. — P. 129–150. (англ.)
5. Hibbert Christopher Лондонская Энциклопедия. — Pan Macmillan, 2008. - P. 214–215. — ISBN 1-4050-4924-3 (англ.)
6. Режим доступу: http://zemreforma.info/index.php?option=com_content&view=article&id=315%3A2010-12-21-11-0006&catid=40%3A2009-06-23-08-56-45&Itemid=61&lang=uk
7. Режим доступу: http://www.br.com.ua/referats/Economical_topics/128044-4.html
8. В. Гордієнко, О. Маслак, Майбутнє — за оптовими ринками // Пропозиція. Український журнал з питань агробізнесу.К.:2009.№03, с.24.
9. Режим доступу: C:\Documents and Settings\Admin\Рабочий стол\R-1.3\METRO Cash & Carry — Вікіпедія.mht

ВЛИЯНИЕ АГРАРНОГО РЫНКА ТРУДА НА ФОРМИРОВАНИЕ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ

Постановка проблемы. Ежегодное сокращение объёмов сельскохозяйственного производства, низкая прибыльность, отсутствие должной поддержки отечественного товаропроизводителя со стороны государства, а также отрицательная динамика численности сельского населения значительно сказываются на формировании кадрового состава сельскохозяйственных предприятий. Основным источником формирования кадрового потенциала сельскохозяйственного предприятия является рынок рабочей силы, который в сельской местности формируется стихийно и практически не регламентируется со стороны государства. Однако, на сегодняшний день отсутствует действенный механизм влияния на формирование кадрового потенциала сельскохозяйственных предприятий, что требует глубокого научного осмысления.

Анализ последних публикаций. Последние публикации [3,4,5] свидетельствуют о низкой эффективности формирования кадрового потенциала сельскохозяйственных предприятий и о неудовлетворительном решении демографических и социальных вопросов в сельской местности.

Цель статьи: Анализ тенденций аграрного рынка труда и выявление проблем формирования кадрового потенциала сельскохозяйственных предприятий.

Основное содержание. Формирование кадрового потенциала сельскохозяйственных предприятий и его эффективное использование в значительной мере зависит от функционирования рынка труда.

Необходимо понимать, что рынок труда, как составная часть рыночной экономики, представляет собой систему общественных отношений с согласованными интересами работодателей и наёмной рабочей силы.

Рынок труда, как и любой другой рынок, характеризуется такими показателями, как спрос и предложение, конъюнктура рынка, цена (стоимость рабочей силы). Факторами, определяющими предложение рабочей силы, являются: демографические, определяющие численность населения; уровень экономической активности; доля лиц, достигших пенсионного возраста; миграция рудовых ресурсов; возможность наличия дополнительных источников получения дохода; условия труда и другие.

Крымский рынок труда характеризуется снижением числа работников. По данным статистики [3] с 1950 по 1991 годы в Крыму наблюдался постоянный прирост населения, однако, с отрицательной динамикой: если в 1950 году на 1000 человек населения было зарегистрировано 23,0 новорожденных и 7,3 умерших, т.е. естественный прирост составил 15,7 человек, то в 1991 году соответственно 12,0 и 10,9, т.е. естественный прирост всего 1,1 человека. Начиная с 1992 по 2002 год наблюдается ежегодное увеличение естественного сокращения населения, и лишь с 2003 года и по настоящее время – снижение темпов отрицательной динамики. Следовательно, можно с уверенностью говорить, что ближайшие годы, а, возможно и десятилетия, будет сохраняться тенденция снижения населения Крыма, что в конечном итоге, приведёт к кризисным явлениям.

Уменьшение числа детей в общем количестве населения с одновременным ростом доли людей старших возрастных групп осложняет демографическую ситуацию и повышает нагрузку на трудоспособного работника. Если в 1990 году количество пенсионеров в расчёте на 1000 населения составило 250 человек, то в 2010 году – 282 человека. По другим возрастным группам ситуация не лучше. Основными причинами старения населения, т.ч. сельского, являются тяжелые экономические и социальные условия жизни последних двадцати лет, которые привели к снижению рождаемости и дали новый импульс процессу оттока молодежи из села; процессу, который начался еще в

советские время, а также ухудшения здоровья сельского населения из-за усиливающегося загрязнения окружающей среды.

В общем объеме предложения ресурса труда доля молодежи на рынке труда аграрного сектора Крыма невелика. В сельском хозяйстве на 31 декабря 2010 года работало 10395 молодых людей в возрасте до 35 лет. Это всего 21,5% от общего количества работников отрасли. Причем этот показатель постоянно сокращается в последние годы. Процессы преобразования социально-экономического устройства государства сопровождаются кардинальным реформированием всего хозяйственного механизма. Эти процессы происходят в неблагоприятных кризисных экономических и социальных условиях, что негативно сказывается на наименее защищенных категориях населения, одной из которых является молодежь. Из общего количества уволенных в сельскохозяйственных предприятиях в 2010 году доля молодых людей составляет 9,7%. В то же время, уровень безработицы сельской молодежи составляет 8,4 %, что значительно больше, чем в других возрастных категориях. Основная причина этого - трудности с трудоустройством после окончания школы и учебных заведений I-II-го уровня аккредитации. Молодые люди фактически имеют очень ограниченные возможности для реализации своего трудового потенциала, почти лишены перспектив получения первого места работы (особенно по своей специальности), лишены возможности создать материальный достаток в семье, получить жилье, высокооплачиваемую работу. Все это ухудшение демографической ситуации в сельской местности и затрудняет процесс воспроизводства трудового потенциала аграрной сферы. И как следствие – неудовлетворительный как количественный, так и качественный состав работников аграрного предприятия. Кроме того, возникшее противоречие между потенциальной экономической активностью и невостребованностью этих знаний и способностей в Крыму, заставляет значительную часть самой экономически и демографически активной и образованной части населения полуострова искать возможность применить свой труд за его пределами, а также в других государствах, и не секрет, что мигрируют наиболее квалифицированные и перспективные работники, а те, кто остаются уже не работают в полную силу. И это касается как специалистов, так и руководителей предприятий. Таким образом, современный рыночный механизм работает против аграрных предприятий, тем самым ещё больше усугубляя их положение.

Факторами рыночного спроса на рабочую силу являются: величина спроса на товары и услуги, производимые работниками; совокупность кадров с определенным уровнем образования, квалификации и подготовки на данный момент времени; уровень цен на ресурсы труда, т.е. уровень заработной платы; сложившаяся экономическая конъюнктура, увеличивающая или сокращающая спрос на трудовые услуги, внутренние критерии (уровень жизни, труда) и т.д.

Субъектами спроса на рабочую силу на рынке труда выступает частный бизнес и государство, значительную часть составляет так называемое самозанятое население. Совокупный спрос на труд определяется спросом на продукцию, производимую в стране. Рыночная экономика должна четко реагировать на производственные и личные потребности населения, на степень их удовлетворения. С возрастанием спроса на хозяйственную деятельность общества привносятся дополнительные ресурсы, в т.ч. и трудовые; с падением спроса часть ресурсов высвобождается. Это справедливо не только для государства в целом, но и для любой фирмы. Дополнительные капиталовложения делаются в растущую экономику, для повышения объема выпуска продукции. Инвестиции одновременно выступают и как источник спроса на труд. Однако научно-технический прогресс оказывает неоднозначное влияние на занятость: внедрение новой техники и технологии повышает спрос на сложный, квалифицированный труд; возникают новые рабочие места в отраслях, выпускающих новую технику; растет занятость в посреднических фирмах; часть работников оказывается лишними и высвобождаются, этот

процесс существенно корректирует систему подготовки и переподготовки кадров специалистов и рабочих основных профессий.

Следующий фактор совокупного спроса, а также качественный показатель трудовых ресурсов - уровень образования. В сельском хозяйстве Крыма среди квалифицированной рабочей силы преобладают работники с дипломами, которые дают образовательный квалифицированный уровень младшего специалиста и бакалавра (базовое высшее образование), в сравнении с теми рабочими, у которых дипломы дают образовательный квалифицированный уровень специалиста и магистра (полное высшее образование).

На цивилизованном рынке труда покупатель товара «рабочая сила» заинтересован в здоровом, образованном, высококвалифицированном работнике. Однако одной из особенностей современного крымского рынка труда является парадоксальный перекоп в сторону большого спроса на неквалифицированную рабочую силу в целом в сельскохозяйственных предприятиях составил: на рабочие места - 411 человек (или 66,0%), на места которые не требуют профессиональной подготовки - 131 (или 21,0%), на должность служащих - 81 (или 13,0%).

Еще один элемент рынка труда, который можно считать как фактором спроса, так и фактором предложения - стоимость рабочей силы. Одной из главных причин уменьшения численности работников в сельском хозяйстве Крыма является неудовлетворенность крайне низкой оплатой труда, задолженностью по его оплате. Гораздо реже среди причин называют недовольство условиями труда. В целом, в сфере оплаты труда в Крыму в 2000-2009 г.г. наблюдалось две тенденции. 1) рост номинальной и реальной заработной платы; 2) сохранение значительной межотраслевой дифференциации зарплаты не в пользу аграрного сектора экономики.

Конъюнктуру рынка труда наиболее полно и объективно характеризует система показателей состояния основных параметров рынка спроса, предложения, занятости, безработицы и т.д. Эти компоненты обеспечивают комплексную оценку ситуации на рынке труда предприятий аграрного сектора экономики и дают возможность разработать меры по ее регулированию в условиях становления рыночной экономики. Естественной основой формирования рынка рабочей силы является демографическое воспроизводство населения. Установлено, что в Крыму воспроизводство идет не по современному, а по смешанному типу, характеризующемуся высокой смертностью и увеличением доли людей пожилого возраста в структуре населения. Установлено, что в Крыму, нарастающими темпами, происходит процесс старения населения, соответственно стареет категория экономически активного населения. Учитывая современные демографические реалии Крыма, грозящие депопуляцией, требует особого внимания экономическое и социальное положение женщин. Необходимо более активно осуществлять улучшение социальных условий жизни на селе - (и в первую очередь - сферы услуг); развивать производство с разными режимами занятости женщин; расширять использование надомного труда; усовершенствовать трудовой механизм, который ликвидировал бы дискриминацию женщин при их найме на работу и увольнении; усилить социальную защиту материнства и детства (используя соответствующие выплаты не ниже черты малообеспеченности).

Следует более рационально использовать молодежный трудовой потенциал, т. к. именно от молодежи зависит будущее села, его возрождение и развитие. Поэтому целесообразно инвестировать в развитие тех отраслей, которые способны поднять престижность сельского труда, заинтересовать и закрепить в них молодежь; также следует улучшить условия труда, развивать социальную инфраструктуру; уменьшить интенсивность миграции молодежи в город и большая доступность кредитов и льгот для развития разнообразной предпринимательской деятельности в сельской местности.

Одной из особенностей современного крымского рынка труда является высокий уровень образования и в тоже время перекоп в сторону большого спроса на неквалифицированную рабочую силу и рабочую силу невысокой квалификации.

Противоречие между высоким уровнем образования, потенциальной экономической активностью и невостребованностью этих знаний и способностей в Крыму заставляет определенную часть населения полуострова мигрировать за его пределы, что негативно сказывается на состоянии крымского рынка труда.

Интенсивность и эффективность использования трудовых ресурсов в значительной степени зависит от организации оплаты труда. Низкий уровень зарплаты в сельском хозяйстве является одной из главных причин снижения производительности труда. Установлено, что оплата труда в сельском хозяйстве Крыма одна из самых низших среди отраслей экономики; в то же время, задолженность по его оплате продолжает оставаться высокой. В целом, в сфере оплаты труда в Крыму наблюдалось две тенденции: 1) рост номинальной и реальной зарплаты; 2) сохранение межотраслевой дифференциации зарплаты, не в пользу сельскохозяйственной отрасли экономики. Повышение оплаты труда будет способствовать смягчению и демографической проблемы и проблемы миграции, а также росту производительности труда, в том числе и за счет привлечения более квалифицированных работников. Минимальная заработная плата сельскохозяйственных работников не должна быть меньше стоимости черты малообеспеченности. Необходимо практиковать использование повышенной оплаты труда молодых квалифицированных работников. Следует ликвидировать задолженность по заработной плате (с одновременным проведением его индексации в соответствии с темпами инфляции), более широко использовать контрактную форму оплаты. Каждое аграрное предприятие должно избрать наиболее приемлемую для него систему формирования оплаты труда и распределением его между работающими. Оплата труда должна быть гибкой и понятной каждому работнику.

Выводы. Нынешние условия труда и быта работников сельского труда требует улучшения за счет технического переоснащения рабочих мест, снижение удельного веса тяжелого физического труда, использования наиболее рациональных форм организации труда, развития социальной инфраструктуры села.

Анализ состояния рынка труда в аграрном секторе свидетельствует, что растет численность зарегистрированных безработных, в то же время, наряду с открытой безработицей растет «скрытая». Произошло некоторое увеличение спроса на рабочую силу, но оно не является существенным, потому что коэффициент нагрузки на одно свободное место увеличился с 11 до 14 человек. К основным направлениям решения проблемы сельской безработицы можно отнести: снижение процента ссудного процента - это должно создать условия для повышения деловой активности в аграрном секторе; создание благоприятных условий для инвестирования капиталов в агропромышленное производство, а также ослабление налогового пресса. - это должно симулировать технологическое обновление средств производства, совершенствование территориальных пропорций занятости населения; использование нетрадиционных для села форм занятости. Кроме того, в некоторых хозяйствах целесообразно осуществлять переход от многоотраслевого к специализированному производству, развивать кооперацию (в первую очередь - между фермерами) и агропромышленную интеграцию.

Современное состояние аграрного сектора экономики Крыма приводит к миграции наиболее квалифицированных и перспективных работников в другие отрасли, в худшем случае – за пределы страны. И это касается как специалистов, так и руководителей предприятий. Таким образом, современный рыночный механизм работает против аграрных предприятий, тем самым ещё больше усугубляя их положение.

Аннотация

В статье проанализировано влияние основных элементов аграрного рынка на формирование кадрового потенциала сельскохозяйственных предприятий Крыма.

Анотація

У статті проведено аналіз впливу елементів аграрного ринку на формування кадрового потенціалу сільськогосподарських підприємств Криму.

Summary.

In the article analyzes the influence of the main elements of agrarian market in the formation of human resources capacity of the agricultural enterprises of the Crimea.

Список использованной литературы:

1. Кодекс законів України - Х. :ТОВ «Одісей», 2005-160с.
2. Про вдосконалення державного регулювання у сфері зайнятості населення та ринку праці в Україні: Указ Президента України від 11 липня 2005 року №1073/2005// Праця і зарплата -2005.-27.
3. Праця в Автономній республіці Крим у 2010 році Статистичний збірник. - Сімферополь 2011р.
4. Богиня Д. Ю. Соціально-трудова відносина в Україні в контексті організації оплати праці і регулювання доходів// Україна: аспекти праці – 2003 №7
5. Ермишин П. Г., Щук Л. А. Трудовий і соціальний потенціал АР Крим. – Сімферопіль: ТЄІ, 2003-52 с.

УДК: 338.43:631.16 (477.75)

Колпакова Н.С.

СУЧАСНИЙ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА АР КРИМ

Вступ. Сучасний стан розвитку економіки сільського господарства АР Крим багато в чому зумовлений макроекономічними та глобальними факторами, що характеризуються нестабільністю. Насамперед, значному впливу на зниження рівня виробництва та затяжну рецесію, сприяли світова економічна (фінансова) криза та структурна перебудова економіки держави. Аналіз статистичного спостереження за останнє десятиліття показав, що в цілому в виробництві сільськогосподарської продукції відмічається деяке зниження обсягів. При цьому залишається актуальним питання визначення основних тенденцій та факторів фінансово-економічного стану розвитку сільського господарства АР Крим.

Мета публікації. Метою дослідження та публікації є вивчення основних тенденцій сучасного фінансово-економічного стану розвитку економіки сільського господарства АР Крим та визначення факторів, що на них впливають.

Виклад основного матеріалу. Становлення ринкових відносин на селі супроводжувалося якісними перетвореннями в складі виробників сільськогосподарської продукції. Основними тенденціями останніх років стало значне збільшення кількості підприємств з одночасним розукрупненням виробництва. Якщо в 1990 році в АР Крим функціонувало 313 сільськогосподарських підприємств, то до середини 2010 року налічувалося вже 1755 діючих підприємств, основним видом діяльності яких є сільськогосподарське виробництво і надання послуг у рослинництві і тваринництві. При цьому в 2010 році в АР Крим здійснювали господарську діяльність 374 великих і середніх сільськогосподарських підприємства, з яких 26 (6,9 %) - державні (в 1990 році їх частка складала 55,1 %). Настільки ж суттєво знизився внесок державних сільськогосподарських підприємств у створення продукції сільського господарства. До 1991 року держсектором

вироблялося близько половини продукції господарств усіх категорій і трьох п'ятих – сільськогосподарських підприємств, а в 2010 році його частка склала відповідно 2,3 і 5,0 відсотка. Недержавними сільськогосподарськими підприємствами в 2010 році вироблено 44 % валової продукції всіх категорій господарств і 95 % - сільгоспідприємств.

За останні чотири роки дещо змінилася структура сільгосптоваровиробників в АР Крим. Зокрема, підвищився відсоток господарських товариств та приватних господарств при скороченні питомої ваги фермерських господарств. Така тенденція свідчить про поступове укрупнення сільськогосподарського виробництва. Це також підтверджується скороченням чисельності підприємств в 2010 році порівняно з 2007 роком, основним видом діяльності яких є виробництво та реалізація сільськогосподарської продукції, надання послуг та виконання робіт в сільському господарстві. З іншого боку, чисельність таких підприємств в 2010 році порівняно з 2008 та 2009 роками збільшилася відповідно на 5 % та 2 %, що пояснюється функціонуванням інституту банкрутства, наслідком якого стала реорганізація, санація та ліквідація цих підприємств.

Завдяки позитивній динаміці чистого доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг для на початок 2011 року, дохід сільськогосподарських підприємств АР Крим склав 227 млн.грн, хоча досягти прибутковості рівня 1995 року допоки не вдалося.

За останні п'ять років прибутковість виробництва сільськогосподарської продукції зросла більш ніж на 10%. При цьому слід відмітити, що виробництво продукції тваринництва залишається збитковим впродовж останніх 16 років (хоча динаміка збитковості дещо скоротилася) і тільки в 2010 році отриманий фінансовий результат від виробництва і реалізації цього виду продукції зумовив отримання рівня рентабельності в 4,1 %.

Фінансові результати, отримані сільськогосподарськими підприємствами АР Крим, обумовлені рентабельністю виробництва продукції рослинництва и збитковістю виробництва продукції тваринництва. Тільки в 2010 року простежується тенденція до покращення ситуації, що підтверджується рентабельністю обох галузей.

Найбільший рівень рентабельності – більше 71 % зафіксований в 1995 році при виробництві продукції рослинництва, а найбільший рівень збитковості – 36 % - в 2000 році при виробництві продукції тваринництва.

Динаміка суми чистого прибутку, що припадає на одне сільськогосподарське підприємство АР Крим має нестабільну динаміку: в 2005 році порівняно з 1995 роком рівень чистого прибутку зріс в 10 разів в склав 3,2 млн.грн.; в 2007 році ситуація змінилася і сума чистого прибутку склала 870,5 тис.грн., але при цьому до 2010 року фіксується тенденція до підвищення його рівня. Так, в 2010 році порівняно з 2007 роком чистий прибуток збільшився більш ніж у два рази.

Динаміка частки прибуткових сільськогосподарських підприємств дещо відрізняється від динаміки суми чистого прибутку в розрахунку на одне підприємство. Якщо в 2005 році порівняно з 1995 роком відмічається значне зростання суми чистого прибутку, отриманого одним підприємством, то питома вага прибуткових господарств має тенденцію до зниження – від майже 77 % у 1995 році до 57% у 2005 році. Схожа ситуація і в 2010 році порівняно з 2007 роком. За цей період частка прибуткових господарств зменшилася на 7 %

На відміну від динаміки суми прибутку, зміна суми збитку має стабільну динаміку збільшення. В 2010 році порівняно з 1995 роком на одне сільськогосподарське підприємство припадає 1,1 млн.грн. збитків, при чому питома вага збиткових господарств збільшилася майже в 2 рази и досягла майже 42 %.

В аграрному секторі економіки як і раніше простежується негативна тенденція неурегульованості розрахунково-платіжних відносин. Актуальною залишається проблема неплатежів. Саме проблема неплатежів стала однією з основних причин неплатоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Протягом ряду років залишається тенденція збільшення обсягів взаємних неплатежів суб'єктів господарської діяльності Автономної Республіки Крим. Станом на 31

грудня 2009р. обсяг дебіторської заборгованості збільшився на 82,5%, кредиторської - на 16,9% і склав відповідно 1858,7 млн.грн. і 1691,3 млн.грн. Заборгованість сільськогосподарських підприємств в загальній сумі дебіторської заборгованості в АР Крим збільшилася і склала 9,6%, кредиторської - 7,7%.

У структурі як дебіторської, так і кредиторської заборгованості найбільша питома вага припадає на іншу поточну заборгованість (50,5% і 63,3% відповідно, або 938,1 млн.грн. і 1070,3 млн.грн.). За 2009 рік дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги збільшилась на 82,4% і станом на 31 грудня 2009 року склала 872,8 млн.грн. Заборгованість до бюджету зросла в 2,1 рази і склала 102,0 млн.грн., або 17,8% всієї заборгованості АР Крим перед бюджетом. Заборгованість з оплати праці протягом року зменшилася незначно (на 1,6%) і склала 33,2 млн.

Станом на 1 січня 2010 р. загальна сума дебіторської заборгованості сільськогосподарських підприємств склала 1858,7 млн.грн., а це у 8 разів вище рівня 2002 року. При цьому більше половини заборгованості припадає на поточну заборгованість.

Загальна сума кредиторської заборгованості склала 1691,3 млн.грн. (в т.ч. 621 млн.грн. - довгострокова і 1070,3 млн.грн. - поточна), що в 3 рази більше, ніж у 2002 році. Негативне сальдо дебіторсько-кредиторської заборгованості з 2002 по 2004 рік свідчить про катастрофічну нестачу коштів для погашення кредиторської заборгованості за рахунок дебіторських зобов'язань.

Заборгованість сільськогосподарських підприємств в загальній сумі дебіторської заборгованості АР Крим значно збільшилася і склала 9,6 %, кредиторської - 7,7%. За 2010 рік сума поточної дебіторської заборгованості збільшилася на 82,4%, кредиторської - на 26,0%. Дебіторська заборгованість перевищує кредиторську на 10%, тоді як в 2003 році спостерігається зворотна ситуація і кредиторська заборгованість перевищує дебіторську заборгованість майже в 2,5 рази.

Аналіз динаміки процедур банкрутства доводить, що ріст неплатоспроможності обумовлений значним рівнем заборгованості. Так, до 2007 року спостерігалось зростання кількості порушених справ, при цьому 2007 рік став піковим. Причинами цього можна визначити наступні:

- переділ власності, який проводився у тому числі за рахунок впровадження процедур банкрутства;
- активізація "очищення" реєстру підприємств державними органами (як правило ДПП) боржників шляхом ініціації закриття відсутніх за місцем реєстрації підприємств;
- використання процедур банкрутства як можливості списання заборгованості.

При цьому тенденція зростання кількості підприємств, що ввійшли до однієї із стадій банкрутства, схожа з тенденцією розвитку економіки регіону і держави в цілому (це проявляється і в стійкому зростанні в 2004-2007 рр. і спаді в 2008-2010 рр.).

Загалом кількість підприємств, що знаходяться в стадіях розпорядження майном і санації зменшується (кількість підприємств у стадії розпорядження майном в 2004 році склала 100 одиниць, у стадії санації - 18 одиниць, а в 2010 році відповідно 59 і 19). Причинами тенденції зменшення кількості підприємств у стадії розпорядження майном є збільшення кількості процедур, що починаються із стадії ліквідації, і скорочення за досліджуваний період кількості підприємств, які потенційно можуть вийти з процедури банкрутства без ліквідації.

Низька питома вага процедур санації обумовлена тим, що в Україні в цілому і в АР Крим зокрема, інститут банкрутства виконує іншу, ніж в країнах Західної Європи, США роль. В нашій країні інститут банкрутства призначений передусім для передачі власності і для ліквідації рудиментів трансформації планової економіки, яка в Україні ще має окремі елементи.

Значна питома вага стадії ліквідації підприємств (близько 90%) пов'язана передусім з головною метою інституту банкрутства, а також з великою кількістю справ, які ведуться за спрощеною процедурою і які допускають формальне закриття підприємства, а потім списання сум заборгованості.

Загальна кількість сільськогосподарських підприємств відносно яких проведена процедура розпорядження майном за досліджуваний період склала 39 одиниць (5,8 % від загальної кількості підприємств-банкрутів АР Крим, відносно яких проводиться за аналогічний період розпорядження майном); загальна кількість санаційних процедур відносно сільськогосподарських підприємств, що проведені за досліджуваний період дорівнює 134 одиницям (майже 92 % загальної кількості в АР Крим).

Майже 35% від загальної кількості підприємств-банкрутів, що ліквідовані, припадає на сільськогосподарські підприємства.

При цьому простежується динаміка збільшення як процедур відновлення платоспроможності через санаційні зміни, так і ліквідації. Значний ріст процедур ліквідації починається з 2007 року (в порівнянні з 2006 роком майже в 6,5 разів).

Висновки. Сучасний стан фінансово-економічного становища економіки сільського господарства характеризується нестабільністю та неефективністю. Фінансові результати, отримані сільськогосподарськими підприємствами АР Крим обумовлені рентабельністю виробництва продукції рослинництва і збитковістю виробництва продукції тваринництва. Тільки в 2010 року простежується тенденція до покращення ситуації, що підтверджується рентабельністю обох галузей. Заборгованість сільськогосподарських підприємств в загальній сумі дебіторської заборгованості в АР Крим збільшилася і склала 9,6%, кредиторської - 7,7%. Наслідком такого фінансово-економічного становища сільськогосподарських підприємств стало зростання кількості порушених справ про банкрутство (майже половина загальної кількості в АР Крим). При цьому причинами зменшення кількості підприємств, що знаходяться в стадіях розпорядження майном і санації (5,8 % від загальної кількості підприємств-банкрутів АР Крим) є збільшення кількості процедур, що починаються із стадії ліквідації (близько 90%), і скорочення кількості підприємств, які потенційно можуть вийти з процедури банкрутства без ліквідації.

Анотація

У статті проведено дослідження сучасного фінансово-економічного стану економіки сільського господарства АР Крим, виявлені основні чинники, що впливають на його розвиток.

Ключові слова: фінансово-економічний стан, сільське господарство, прибуток, рентабельність, банкрутство.

Анотация

В статье проведены исследования современного финансово-экономического состояния экономики сельского хозяйства АР Крым, выявлены основные факторы, оказывающие влияние на его развитие.

Ключевые слова: финансово-экономическое состояние, сельское хозяйство, прибыль, рентабельность, банкротство.

Summary.

The modern financial and economic condition of Crimean agricultural economics investigated in the article, influencing of the main factors identified for its development.

Keywords: financial and economic situation, agriculture, revenue, profitability and bankruptcy.

Список використаної літератури:

1. Антоненко Л.А. Влияние мирового экономического кризиса на мелких товаропроизводителей в трудах М.И. Тугана-Барановского / Л.А. Антоненко // Актуальні проблеми економіки. - 2011. - № 8. - С. 10-16.
2. Барановський О.І. Сутність і різновиди фінансових криз / О.І. Барановський // Фінанси України. - 2009. - № 6. - С. 3-13.
3. Багратян Г.А. Світова криза та Україна: проблеми й нові підходи до фінансового регулювання / Г.А. Багратян, І.С. Кравченко // Фінанси України. - 2009. - № 4. - С. 33-41.
4. Буковинський С.А. Фінансова криза в Україні: вплив на розвиток економіки та деякі заходи з досягнення фінансової стабілізації / С.А. Буковинський // Фінанси України. - 2010. - № 11. - С. 10-30.
5. Кириченко О.А. Кредитування аграрного сектору економіки в умовах глобальної фінансової кризи / О.А. Кириченко, В.Д. Кудрицький // Актуальні проблеми економіки. - 2009. - № 5. - С. 207-222.

УДК: 631.115.75:334.012.65

Лопушанська В.В.

ОПТИМАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ РОСЛИННИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. У 2010-11 маркетинговому році в Україні отримано рекордний урожай зернових за останні 26 років. Вироблено 22 млн т. пшениці (4% від світового виробництва), 9 млн т. ячменю (7% світового виробництва), 21 млн т. кукурудзи (3% від загальносвітових обсягів), 0,55 млн т. жита (відповідно 5%), 9,5 млн т. насіння соняшнику (24,4% світового виробництва) та 1,5 млн т. ріпаку (або 3% відповідно). У 2008 році також отримано один з найбільших за всю історію України врожай зернових - 53,3 млн т., вироблено 6,5 млн т. насіння соняшнику, 2,9 млн т ріпаку, а також сої, картоплі, овочів, плодово-ягідної продукції, винограду.

Але зібрати рекордні врожаї вдалося, в основному, завдяки сприятливим погодним умовам. У критичні роки (2003 р., 2007 р. та ін.), коли відбувалися загрозові для рослинництва кліматичні явища, збитки сягали значних розмірів. На території України втрати урожайності від несприятливих агрометеорологічних умов в окремі роки можуть досягати 45-50%, а при поєднанні декількох несприятливих явищ (2003 р. – вимерзання, загибель від льодової кірки, посуха) – 70% і більше.

Погодні умови можуть спричинити зміни в урожайності на 50–90% порівняно із середньостатистичними даними. Зменшення залежності аграріїв від впливу зовнішнього середовища — одне з головних завдань, яке необхідно вирішувати за допомогою інтенсивних технологій вирощування сільгоспкультур [1].

Продуктивність сільськогосподарських культур та якість продукції змінюються з року в рік під впливом щорічних агрометеорологічних умов, залежать від ступеня їх сприятливості для сільськогосподарських культур, які вирощуються, особливо в критичні періоди розвитку рослин. Часто суттєвим чинником таких змін є несприятливі та стихійні метеорологічні умови. Несприятливі для сільського господарства агрометеорологічні

явища призводять до неврожайних років та спричинюють серйозні збитки у галузях рослинництва.

До агрометеорологічних явищ, небезпечних для сільськогосподарського виробництва у теплий період року, відносять: заморозки, посухи, суховії, пилові бурі, град, сильні зливи, перезволоження ґрунту. До небезпечних агрометеорологічних явищ холодного періоду року відносяться вимерзання, льодова кірка, промерзання ґрунту та ін. Наприклад, погодні умови 2003 року характеризувалися раннім настанням літа і посухою в липні, що привело до прискорення проходження фаз розвитку рослин на початку вегетації та в критичний період – квітування і наливу зерна.

У Гідрометцентрі України виконано розрахунки щорічних втрат зерна за рахунок несприятливих погодних умов за останні декілька років, серед яких є дуже сприятливий і катастрофічний. За цими підрахунками, верхня межа середньорічного рівня втрат від несприятливих погодних умов становить 7174 млн. грн [1]. Але різні строки сівби та збирання, проходження фаз вегетації у різні періоди року, призводять до того, що несприятливі для одних культур роки є сприятливими для інших. Вибір правильних співвідношень для стратегічних зон господарювання у рослинництві є одним з факторів ефективного розвитку цих галузей у сільськогосподарських підприємствах області.

З іншого боку, висока врожайність має безпосередній вплив на обсяги виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції, і, як наслідок, об'єми пропозиції на ринку зростають, ринкова ціна, відповідно, знижується. Для експортної продукції, яка зорієнтована на зовнішній ринок, також діє значна кількість чинників, що пов'язані з умовами інших виробників на міжнародному ринку – кліматичними, екологічними, економічними, внутрішньо- і зовнішньополітичними та ін.

Для кількісного обґрунтування пріоритетних напрямків розвитку галузей рослинництва, адекватної оцінки наслідків стратегічних рішень, необхідно розробити модельний інструментарій, тобто економіко-математичний апарат, що відображає парадигму та системні властивості галузевого розвитку, його принципи та механізми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження впливу різних видів невизначеності навколишнього середовища на виробництво взагалі, і на процеси прийняття рішень у сільському господарстві зокрема, присвячені як публікації стосовно загальної теорії прийняття рішень і теорії ігор [2-3], так і публікації, які торкаються безпосередньо моделювання вибору стратегій діяльності сільськогосподарських товаровиробників з урахуванням невизначеності ринкового середовища [4]. Але у вищезгаданих дослідженнях недостатньої уваги надано проблемам врахування невизначеностей, пов'язаних з агрокліматичними факторами та погодними умовами. Тому складність даного питання та ряд специфічних аспектів вимагають подальших наукових пошуків.

Метою дослідження є розгляд можливостей зменшення впливу невизначеностей, пов'язаних з агрокліматичними умовами, на сільськогосподарське виробництво, аналіз і дослідження прикладних аспектів застосування матричних ігор у змішаних стратегіях для визначення і обґрунтування оптимальних стратегій розвитку галузей рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Півдня України, побудова і аналіз економіко-математичної моделі на основі матричної гри «з природою».

Основні результати дослідження. Для сільськогосподарського виробництва одним з головних видів невизначеності навколишнього середовища є невизначеність, пов'язана з погодними умовами. Від них, у чималій мірі, залежить ефективність виробництва продукції рослинництва. При стратегічному плануванні розвитку таких галузей невизначеність зовнішнього середовища, пов'язана з кліматичними умовами та з ринковим попитом на продукцію може бути частково врахована при застосуванні теоретико-ігрового підходу, прогнозування на основі регресійного аналізу та теорії прийняття рішень в умовах невизначеності та ризику при побудові економіко-математичних моделей розвитку рослинницьких галузей. Ключовим моментом

моделювання повинна бути мінімізація впливу несприятливих кліматичних умов та вибір адекватного принципу оптимальності.

В загальному вигляді математична модель задачі прийняття рішення в умовах невизначеності задається на трьох множинах:

X – множина допустимих стратегій,

Y – множина можливих станів середовища,

A – множина можливих результатів.

З точки зору системного аналізу стратегії інтерпретують як керуючі дії на систему, а результати – як стани керованої підсистеми. Існує функція, яка ставить у відповідність парі стратегії з множини X і стану з множини Y певний результат. Цю функцію називають функцією реалізації ($F: X \times Y \rightarrow A$).

Для оцінки ефективності або корисності кожного результату необхідно задати також оцінюючу функцію $\varphi: A \rightarrow R$, яка задає для кожного результату з множини A деяке число, що характеризує його цінність. Але вираження оцінної функції носить суб'єктивний характер і цілком залежить від ОПР. Сполучення оцінюючої функції і функції реалізації дає цільову функцію задачі прийняття рішення в загальному випадку. В економічних моделях в якості цільової функції найчастіше приймають прибуток, величину грошової виручки або величину витрат.

Одним із засобів зниження ризику в моделях теорії ігор є використання змішаних стратегій. Змішаною стратегією вважають імовірнісний вектор $x = (x_1, x_2, \dots, x_n)$, де

$x_i \geq 0$, $\sum_{i=1}^n x_i = 1$. При цьому x_i – може бути імовірністю випадкового вибору стратегії i

($i = \overline{1, n}$) при ймовірнісному способі реалізації змішаної стратегії, і також x_i – може бути часткою використання чистих стратегій при реалізації стратегії як фізичного змішування альтернатив, якщо така можливість обумовлена фізичною природою їх походження.

Для визначення пріоритетних стратегій для розвитку рослинництва побудовано модель визначення оптимальних стратегій розвитку галузей рослинництва з урахуванням невизначеності погодних умов та ринкового середовища в сільськогосподарських підприємствах Південного степу України.

В якості вхідної інформації для побудови моделі використано:

- особливості вегетації рослин, які культивують у Південному регіоні України, сполучення яких притаманне рослинництву в господарствах Миколаївської області;
- врожайності сільськогосподарських культур по районах Миколаївської області протягом останніх 15 років;
- середні температури та середня кількість опадів по місяцях року за останні 10 років у районах області;
- середні ціни реалізації продукції рослинництва по районах області протягом останніх 15 років.
- витрати матеріальних ресурсів на одиницю площі в залежності від галузі рослинництва за останні 5 років.

Формалізуємо опис моделі для розв'язання задачі. Сільськогосподарські підприємства Миколаївської області займаються вирощуванням рослинницької продукції. Рослинництво представлено певним набором галузей, при цьому господарська діяльність ведеться на обмежених площах, структурні пропорції розподілу площ між сільськогосподарськими культурами можуть бути будь-якими. Вихід продукції з одиниці площі значною мірою залежить від сполучення агрометеорологічних факторів, головними з яких є температурний режим та опади у теплий та холодний періоди року.

При цьому зробимо такі припущення. Для холодного періоду року (приблизно від середини жовтня до середини квітня), враховуючи кліматичні умови і спостереження гідрометеорологічних станцій у районах Миколаївської області, за ознакою «Опади» нами

виділено дві градації: мало опадів, опади в нормі; для теплого періоду року (відповідно від середини квітня до середини жовтня) виділено три градації: посушливий, дощовий та опади в нормі. За температурним режимом для холодного періоду визначимо два варіанти: холодний екстремальний (із значними коливаннями температур), нормальний; для теплого періоду визначимо два варіанти температурного режиму: жаркий і нормальний.

Сполучення вищезначених факторів являють собою стратегії природи у нашій теоретико-ігровій моделі (перелік стратегій наведено в табл. 1). Множину стратегій природи позначимо як $S = (s_1, s_2, \dots, s_n)$, j – номер стратегії, $n=24$ – кількість стратегій.

Таблиця 1

Умовні позначення стратегій природи S_j (сполучення факторів температурного режиму та режиму опадів для холодного і теплого періодів року)*

		Холодний період року			
		ХМ (Холодний, Малосніжний)	ТМ (Теплий, Малосніжний)	ХН (Холодний, опади в Нормі)	ТН (Теплий, опади в Нормі)
Теплий період року	ЖД (Жаркий, Дощовий)	З(ХМ)Л(ЖД)	З(ТМ)Л(ЖД)	З(ХН)Л(ЖД)	З(ТН)Л(ЖД)
	НД (температура в Нормі, Дощовий)	З(ХМ)Л(НД)	З(ТМ)Л(НД)	З(ХН)Л(НД)	З(ТН)Л(НД)
	ЖП (Жаркий, Посушливий)	З(ХМ)Л(ЖП)	З(ТМ)Л(ЖП)	З(ХН)Л(ЖП)	З(ТН)Л(ЖП)
	НП (температура в Нормі, Посушливий)	З(ХМ)Л(НП)	З(ТМ)Л(НП)	З(ХН)Л(НП)	З(ТН)Л(НП)
	ЖН (Жаркий, опади в Нормі)	З(ХМ)Л(ЖН)	З(ТМ)Л(ЖН)	З(ХН)Л(ЖН)	З(ТН)Л(ЖН)
	НН (температура в Нормі, опади в Нормі)	З(ХМ)Л(НН)	З(ТМ)Л(НН)	З(ХН)Л(НН)	З(ТН)Л(НН)

* Розроблено автором

Рослинництво в деякому сільськогосподарському підприємстві області представлено таким набором галузей: зерновиробництво (пшениця озима, пшениця яра, жито озиме, ячмінь озимий, ячмінь ярий, овес, кукурудза, просо, гречка, зернобобові), виробництво технічних культур (цукрові буряки, соняшник, соя, ріпак озимий, ріпак ярий (кольза), картоплярство, овочівництво (капуста всяка, огірки, помідори, овочі інші, баштанні продовольчі культури). Позначимо через i – номер відповідної культури або стратегію сільськогосподарського підприємства. Множину стратегій сільськогосподарського підприємства у виборі культури для посіву в умовах невизначеності агрометеорологічних умов позначимо через $X = (x_1, x_2, \dots, x_m)$, (i – номер відповідної культури, $m = 21$). Таким чином X в даній моделі відображає структурну множину часток посівних площ, зайнятих під певною культурою.

Також відомо, що об'єми виробленої продукції мають безпосередній вплив на її ринкову ціну. Тому для кожного із видів продукції методами математичної статистики (з попередньою обробкою даних) визначені регресійні рівняння виду

$$p_{ij} = a_i \frac{1}{g_{ij}^{k_i}}, \quad (1)$$

де p_{ij} – ціна i -го виду рослинницької продукції при j -му сполученні агрометеорологічних факторів,

g_{ij} – врожайність i -го типу сільськогосподарських культур при j -му сполученні агрометеорологічних факторів,

a_i, k_i – коефіцієнти регресії для i -ї культури.

Коефіцієнти регресії для рівнянь по кожній культурі наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Коефіцієнти залежності цін сільськогосподарських культур від їх урожайностей*

№	Назва культури	Коефіцієнти регресії		Коефіцієнт кореляції R	Стандартна похибка	Критерій Фішера
		a0	a1			
1	Пшениця озима	102,500	0,013	0,651	17,623	7,623
2	Пшениця яра	48,698	0,188	0,691	7,300	11,312
3	Жито озиме	94,500	0,797	0,853	12,500	23,270
4	Ячмінь озимий	1,000	1,367	0,986	5,974	32,225
5	Ячмінь ярий	1,000	1,214	0,893	11,641	39,544
6	Овес	1,000	1,463	0,988	1,612	21,717
7	Кукурудза на зерно	1,128	1,235	0,838	1,246	18,005
8	Просо	149,739	0,248	0,789	2,266	5,446
9	Гречка	118,420	0,049	0,901	1,360	5,412
10	Зернобобові	1,000	1,709	0,954	1,663	35,935
11	Цукрові буряки (фабричні)	53,534	0,222	0,861	1,127	4,001
12	Соняшник на насіння	67,348	0,476	0,714	1,26	7,459
13	Соя	1,000	2,442	0,976	3,94	8,450
14	Ріпак озимий	129,968	0,232	0,765	1,08	4,810
15	Ріпак ярий (кольза)	102,743	1,783	0,867	1,99	8,099
16	Картопля	1,000	1,159	0,953	1,45	46,421
17	Капуста всяка	1,000	0,939	0,974	1,53	10,112
18	Огірки	22,028	0,597	0,733	1,29	4,584
19	Помідори	32,161	0,090	0,244	1,35	3,538
20	Овочі інші	1,000	0,951	0,945	1,66	21,658
21	Баштанні продовольчі культури	1,000	0,874	0,964	2,39	5,654

* Розроблено автором

Витрати на вирощування рослинницької продукції на одиницю площі для сполучення різних агрометеорологічних факторів вважаємо однаковими. Представимо спочатку матрицю вигравів у вигляді матриці виручки від реалізації продукції в залежності від сполучення агрометеорологічних факторів, тобто

$$A = \begin{pmatrix} r_{11} & r_{12} & \dots & r_{1n} \\ r_{21} & r_{22} & \dots & r_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ r_{m1} & r_{m2} & \dots & r_{mn} \end{pmatrix} \quad (2)$$

Потім перетворимо матрицю A , віднявши від виручки витрати на 1 га посівних площ відповідної продукції, тобто

$$B = \begin{pmatrix} b_{11} & b_{12} & \dots & b_{1n} \\ b_{21} & b_{22} & \dots & b_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ b_{m1} & b_{m2} & \dots & b_{mn} \end{pmatrix}, \quad (3)$$

де b_{ij} – прибуток від реалізації i -го виду рослинницької продукції при j -му сполученні агрометеорологічних факторів, розраховується за формулою

$$b_{ij} = r_{ij} - q_i, \quad (4)$$

де q_i – грошові витрати на 1 га посівних площ i -го виду рослинницької продукції (враховуємо їх як постійні при будь-яких агрометеорологічних умовах).

Тобто елементами матриці виграшів моделі є прибуток b_{ij} з одиниці площі для всієї сукупності стратегій сільськогосподарського виробника та стратегій природи (розмір матриці 21x24). Отримуємо матричну гру у змішаних стратегіях для сільськогосподарського виробника. Оберемо критерій оптимальності – гарантований прибуток виробника з одиниці посівної площі при будь-якому сполученні агрокліматичних факторів. Змішана стратегія $X = (x_1, x_2, \dots, x_m)$ буде оптимальною стратегією виробника тільки тоді, коли вона гарантує йому результат v , що дорівнює ціні гри, за будь-якої чистої стратегії природи, тобто за будь-якого сполучення природних факторів:

$$\begin{cases} F_B(X, 1) \geq v \\ \dots \dots \dots \\ F_B(X, m) \geq v \end{cases}, \quad (5)$$

де $F_B(X, j)$ – функція виграшу сільськогосподарського виробника. Вважаємо ціну гри додатньою, бо додавши позитивне число до елементів матриці виграшів (3.3), ми прийшли до еквівалентної гри з додатніми виграшами:

$$B' = \begin{pmatrix} b_{11} + k & b_{12} + k & \dots & b_{1n} + k \\ b_{21} + k & b_{22} + k & \dots & b_{2n} + k \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ b_{m1} + k & b_{m2} + k & \dots & b_{mn} + k \end{pmatrix}, \quad (6)$$

де $k = |\min B|$, тобто абсолютна величина мінімального елемента матриці B . Зведемо задачу знаходження змішаної стратегії до задачі лінійного програмування: відшукати компоненти вектора $X = (x_1, x_2, \dots, x_m)$, за найбільшого можливого значення величини v та при виконанні заданих умов.

1) Гарантованість результату – не нижче визначеної ціни гри

$$\sum_{j=1}^m b'_{ij} x_j \geq v, \quad i = \overline{1, n}, \quad (7)$$

де b'_{ij} – відкорегований прибуток від реалізації i -го виду рослинницької продукції з 1 га посівних площ при j -му сполученні агрометеорологічних факторів (елемент матриці B'),

j – номер стратегії виробника,

i – номер стратегії природи (сполучення агрометеорологічних факторів)

x_j – частка площі j -го виду сільськогосподарських культур,

v – розмір гарантованого прибутку з 1 га площ.

2) Умова розподілу часток з одиниці площі

$$\sum_{j=1}^m x_j = 1. \quad (8)$$

3) Невід'ємність змінних

$$x_j \geq 0, \quad x_j \in X \quad (9)$$

Для розв'язання задачі стандартними засобами модифікуємо її до відповідної задачі лінійного програмування.

Розділимо кожен з нерівностей системи (7) на величину $v > 0$.

Будемо вважати, що

$$x'_j = \frac{x_j}{v} \quad (j = \overline{1, m}). \quad (10)$$

Отримаємо систему нерівностей, еквівалентну (7):

$$\sum_{j=1}^m b'_{ij} x'_j \geq 1, \quad i = \overline{1, n}. \quad (11)$$

При цьому дійсна рівність

$$\sum_{j=1}^m x'_j = \frac{\sum_{j=1}^m x_j}{v} = \frac{1}{v}. \quad (12)$$

Таким чином, задачу зведемо до наступної математичної моделі:

Мінімізувати функцію мети (яка є оберненим виразом гарантованого прибутку):

$$F' = \sum_{j=1}^m x'_j \rightarrow \min \quad (13)$$

за умов невід'ємності змінних

$$x'_j \geq 0, \quad j = \overline{1, m}; \quad (14)$$

при цьому змінні задовільняють обмеженням (11).

Розв'язавши задачу отримаємо оптимальне сполучення сільськогосподарських культур, яке гарантує виробнику прибуток 1042,76 грн з 1 га. Результати моделювання представлено в табл. 3.

Таблиця 3

Фактичний та рекомендований за результатами моделювання розподіл площ під сільськогосподарськими культурами в сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області*

Назва культури	Розподіл площ, %		Відхилення, %
	Фактичний у 2010 р.	Рекомендований за результатами моделювання	
Зернові і зернобобові, в т.ч.			
пшениця озима	25,05	21,51	-3,54
пшениця яра	0,08	2,10	2,02
жито озиме	0,09	1,17	1,09
ячмінь озимий	19,95	15,71	-4,24
ячмінь ярий	10,79	9,90	-0,89
овес	0,15	12,10	11,95
кукурудза	3,73	3,93	0,20
просо	0,67	0,00	-0,67
гречка	0,35	3,00	2,65
зернобобові	1,28	0,79	-0,49

Технічні, в т.ч. цукрові буряки (фабричні)	0,03	0,00	-0,03
соняшник	27,28	19,89	-7,39
соя	1,23	1,00	-0,23
ріпак озимий	5,18	4,46	-0,72
ріпак ярий (кольза)	0,05	1,10	1,05
Картопля і овоче-баштанні культури, в т.ч.			
Картопля	1,34	1,12	-0,22
Капуста всяка	0,12	0,10	-0,02
Огірки	0,45	0,63	0,18
Помідори	0,47	0,50	0,03
Овочі інші	0,25	0,32	0,07
Баштанні продовольчі культури	0,25	0,67	0,42

* Розроблено автором

Висновки. Таким чином, запропонований підхід до визначення пріоритетних стратегій розвитку галузей рослинництва на основі моделювання з використанням матричної гри у змішаних стратегіях з критерієм оптимальності у вигляді гарантованого прибутку виробника з одиниці посівної площі при будь-якому сполученні агрокліматичних факторів можна застосовувати для прогнозування, планування та аналізу можливих варіантів подальшого розвитку рослинництва в сільськогосподарських підприємствах Південного степу України.

Анотація

Стаття присвячена обґрунтуванню засобів зменшення впливу на сільськогосподарське виробництво однієї з головних видів невизначеності навколишнього середовища – невизначеності, пов'язаної з погодними умовами. Автором побудовано і описано економіко-математичну модель визначення оптимальних стратегій розвитку галузей рослинництва з урахуванням невизначеності погодних умов в сільськогосподарських підприємствах Південного степу України з використанням апарату теорії ігор.

Ключові слова: економіко-математична модель, рослинництво, агрометеорологічні фактори, теорія ігор, матрична гра, критерій оптимальності

Анотация

Статья посвящена обоснованию способов снижения влияния на сельскохозяйственное производство одной из главных видов неопределенности окружающей среды - неопределенности, связанной с погодными условиями. Автором построена и описана экономико-математическая модель определения оптимальных стратегий развития отраслей растениеводства с учетом неопределенности погодных условий на сельскохозяйственных предприятиях юга Украины с использованием аппарата теории игр.

Ключевые слова: экономико-математическая модель, растениеводство, агрометеорологические факторы, теория игр, матричная игра, критерий оптимальности

Abstract

The article devoted to minimization of environment uncertainty related with weather conditions on crop production. The economic model for determination of optimal development

strategies of crop production in agricultural enterprises of South of Ukraine subject to weather conditions uncertainty with game theory application was built and described by the author.

Keywords: economic model, crop production, agrometeorological factors, game theory, matrix game, optimization criterion

Список використаних джерел:

1. Щербань І., Небезпечні агрометеорологічні явища в Україні. / І. Щербань. – Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. Випуск 56./2009
2. Розен В. В. Математические модели принятия решений в экономике. / В. В. Розен. – М. : Книжный дом «Университет», Высшая школа, 2002. – 288 с.
3. Мулен Э. Теория игр с примерами из математической экономики: Пер. с франц. – М. : Мир, 1985. – 200 с.
4. Яцура В. Модель вибору стратегії діяльності сільськогосподарського підприємства. / В. Яцура, З. Смаль. – Економіст №2, лютий 2001. – с. 40-42.

УДК: 331.108:338.43

Петренко М.П.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА СУТНІСТЬ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПЕРСОНАЛУ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин в Україні потребує більш глибокого дослідження теоретичних положень та розробки практичних підходів до підвищення ефективності кадрового персоналу аграрної сфери. Для в процесі вивчення цієї проблеми необхідно більш широко і творчо використовувати такі методи: абстрактно-логічний, балансовий, кореляційний, моделювання та інші. Крім того цілеспрямоване використання функціонального та системного підходів, дасть змогу обґрунтувати функції та структуру органів управління. Ряд питань методології, методів і форм здійснення дослідження кадрового персоналу в галузях агропромислового сектору регіону вимагають додаткового вивчення і розробки, конкретних практичних рекомендацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження підтверджують, що кадровий персонал галузей АПК слід розглядати не тільки з позиції оцінки сукупності процесів та явищ, а як складну територіальну систему організації соціально-економічних відносин між суб'єктами ринку праці, метою яких є сприяння продуктивній зайнятості населення, забезпечення реалізації інтересів та захисту їх прав, покращенню ресурсного, інфраструктурного та інформаційного забезпечення ринку. Основними ознаками сучасного кадрового персоналу аграрної галузі є його диференційований та сегментований характер, пріоритетність геопросторового критерію його формування. У відповідності до цього, регіональний ринок праці з його кадровим персоналом можна розглядати як геопростір, в межах якого відбувається трудовідтворення населення і одночасно, як сукупність суб'єктів, пов'язаних між собою системою соціально-економічних відносин з приводу реалізації купівлі-продажу послуг праці в агропромисловому секторі, які функціонують на певній території [1].

З цих позицій дана проблема вивчалась в наукових працях Біляцького С., Хохлюка А., Мірошниченко Т., Куликова Г., та інших вчених [1].

Формулювання завдання дослідження. В умовах ринкової економіки одним з ключових напрямків регіонального аналізу стану кадрового персоналу є проведення факторного аналізу безробіття. При цьому основним регулятором зайнятості населення виступає ринок праці, який визначає можливості та умови зайнятості, такі її ринкові регулятори, як попит і пропозиція на ресурси праці. Державне регулювання зайнятості здійснюється через механізм соціальної політики, за допомогою застосування балансових методів регулювання (баланс трудових ресурсів, кваліфікованих кадрів, робочого часу і робочих місць та ін.).

Регіональний ринок праці несе якісні зміни в розподіл трудових ресурсів і обумовлює появу нового змісту праці, нових галузей і форм виробництва, формування кадрового персоналу з новими знаннями та навичками праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стабілізація соціально-економічної та демографічної ситуації на селі, формування стабільного і ефективного ринку праці у сільській місцевості є однією з найбільш значимих та невідкладних завдань Української держави. Саме для кадрового персоналу сільської місцевості характерні депопуляція і старіння населення, суттєві зміни в структурі зайнятості, порушення основних співвідношень у формуванні та реалізації трудової активності, падіння продуктивності аграрної праці та зниження рівня життя працівників села. Похилий вік і низький професійний рівень зайнятих у сільськогосподарському виробництві вже сьогодні здійснюють негативний вплив на стан економіки сільських територій.

Тому перед наукою та практикою стоїть важливе завдання створення такого соціально-економічного середовища, яке стимулювало б впровадження в сферу аграрного виробництва комплексної стратегії підвищення ефективності управління персоналом та соціально-економічного розвитку села[2].

Персонал аграрної сфери має чітку суспільно-географічну сутність. На його формування та розвиток значно впливають суспільно-географічні чинники: система розселення, геодемографічна ситуація, історико-географічні особливості регіонів, спеціалізація та концентрація виробництва, рівень соціально-економічного розвитку та особливості територіальної організації суспільно-географічного розвитку в цілому. Слід сказати, що суспільна географія накопичила чималий досвід дослідження проблем народонаселення, розселення і трудових ресурсів.

Разом з тим проблеми ефективного використання кадрового персоналу в аграрному секторі економіки вивчені недостатньо. Ще більшою мірою це стосується зайнятості та формування ринку робочої сили у сільському господарстві регіонів.

Кадровий персонал в аграрному комплексі є складовою частиною трудового потенціалу країни. Він розуміється як сукупність соціально-економічних відносин, що мають специфічні територіальні особливості, за допомогою яких здійснюється формування попиту і пропозиції на робочу силу в межах окремої аграрної галузі. Саме якість кадрового персоналу, як сукупність фізичних та духовних якостей, якими володіє та користується у процесі праці людина, є товаром на ринку праці.

Особливості персоналу, як товару на ринку праці, визначають його суспільно-географічну сутність. Вона означає, що єдиного ринку праці практично не існує. Він диференціюється за професіями, галузями, регіонами. Трудові ресурси можуть переміщуватися територіально, змінювати заняття. Суспільно-географічну сутність ринку праці визначає також специфіка чинників, які впливають на пропозицію та попит кадрового персоналу, це – територіальні (системи розселення, функціональні типи населених пунктів, територіальний поділ праці), геодемографічні, соціально-економічні, психологічні.

Основоположні цілі функціонування ринку праці, в т.ч. і в сільській місцевості – це забезпечення раціонального використання трудових ресурсів у галузевому та територіальному аспектах, юридичного обґрунтування трудових відносин, суспільного визнання унікальної цінності людської праці, рівності сторін у виробничих відносинах.

Для досягнення поставлених цілей ринок уособлює наступні основні функції: суспільний поділ праці, інформаційну, посередницьку, ціноутворюючу, регулюючу.

Згідно з методологічними основами системно-структурного аналізу, кадровий персонал доцільно структурувати за територіальною, галузевою, професійною, соціальною, організаційно-управлінськими структурами. До структурних ознак класифікації відносяться: кількісне співвідношення покупців і продавців товару „робоча сила”, умови конкуренції, рівень демографічного навантаження, зайнятості та безробіття на тій чи іншій території. Таким чином, спільними рисами для галузевих та територіальних ринків праці є ідентичність товару, суб’єкти та об’єкти ринку, цілі та функції, ринкова інфраструктура, засоби державного регулювання та місцевого самоуправління. Ці висновки стосуються змісту ринку праці аграрної сфери та сільської місцевості. Разом з тим, цей ринок має певні особливості внаслідок дії особливостей аграрних відносин, провідну роль аграрної галузі в економіці, значну питому вагу сільських жителів та сільського способу життя [3].

Селяни на практиці залишаються найбільш безправними та дискримінованими по відношенню до права на працю. Рівень заробітної платні на селі є нижчим за рівень оплати міським жителям, що знижує мотивацію праці, призводить до розвитку дрібних неспеціалізованих, отже низькопродуктивних, особистих підсобних господарств.

Крім цього, ринок праці у сільській місцевості має найменш розвинуту інфраструктуру (центри зайнятості, біржі праці, центри підготовки та перепідготовки кадрів, інформаційно-рекламні організації, соціально-благодійні фундації). Це утруднює реальну оцінку становища на ринку праці у сільській місцевості, використання методик кількісного аналізу.

Ми вважаємо, що методика суспільно-географічного дослідження ефективності управління персоналом в аграрному секторі повинна охоплювати по-перше – вивчення головних чинників формування кадрового персоналу (демографічної ситуації та територіальної організації систем розселення), соціально-економічної бази сільських поселень, соціально-екологічної ситуації на селі; по-друге – дати оцінку рівня та якості життя сільських жителів, умов їх праці; по-третє – системно-структурний аналіз власне ринку праці (попит і пропозиція на робочу силу, рівень зайнятості і безробіття, галузева структура і територіальна організація трудових ресурсів) і, нарешті, прогноз та обґрунтування розвитку кадрового персоналу у сільській місцевості регіону на перспективу.

При оцінці якості персоналу аграрної галузі необхідно враховувати принаймні три групи ознак – виконувану роботу; професію, освіту; загальну кількість зайнятих та незайнятих. Важливе значення має вивчення соціально негативного явища серед потенційного складу персоналу АПК. Насамперед доцільно визначити його структуру та обсяги видів: фрикційного, структурного, циклічного. Але точного виміру безробіття на практиці досягти дуже важко.

Значна увага у методиці дослідження ефективності використання персоналу в аграрній сфері повинна приділятися методам його регулювання. Вони дозволяють зняти соціальну напругу у суспільстві, забезпечують раціональне використання трудових ресурсів, позитивно впливають на соціально-економічний розвиток агрокомплексу і регіону.

На формування персоналу аграрної галузі в регіонах України найбільше впливають: демографічна ситуація, міграційний рух населення, система розселення, інфраструктура сільської місцевості, соціально-економічні та екологічні умови праці в сільському господарстві. Функціональну залежність між формуванням персоналу та переліченими факторами можна відобразити наступним чином:

Найбільший вплив на формування персоналу в аграрному виробництві справляють демографічна ситуація, міграційний рух населення, сільська система розселення; інші фактори меншою мірою впливають на цей процес. Зменшення за останні

роки природного руху населення приводить до зменшення населення. Це негативно відбивається на забезпеченні трудовими ресурсами насамперед сільського господарства. У статеві-віковій структурі протягом багаторічного періоду переважають жінки. Така особливість є суттєвим фактором формування персоналу аграрної галузі.

Особливо негативним чинником відтворення трудових ресурсів у сільській місцевості є перевищення смертності над народжуваністю.

Інший негативний демографічний чинник впливу на якість персоналу в АПК – старіння населення. Відзначимо, що така демографічна ситуація характерна для всіх національностей, які проживають в аграрних регіонах.

Перспективи покращання ситуації з кадровим персоналом в сільській місцевості повинні базуватися на поєднанні заходів державного, регіонального та місцевого рівнів в єдину систему регулювання системного формування ефективного персоналу в аграрному виробництві країни[5].

Однією з важливих умов управління та регулювання персоналу аграрного комплексу суспільно-географічними методами є його структуризація в територіальному, галузевому, віковому, освітньому, професійному та соціальному структурних зрізах. Програма забезпечення зайнятості має бути широкомасштабною і включати вирішення певного комплексу проблем, пов'язаних з розвитком агропромислових зон. Насамперед це такі підпрограми: розвитку на селі інфраструктури соціально-комунального призначення; економічної допомоги розвитку приватної власності; житлового будівництва; розвитку сільського господарства і раціонального природокористування в сільській місцевості. Важливими каналами фінансування цих програм мають бути: бюджетне фінансування (у всіх розвинутих країнах світу сільське господарство є дотаційним); інвестиції підприємств (надходження з прибутку, від приватизації, із спеціально створюваних фондів); кошти громадських організацій, приватних осіб, селянських спілок (общин). Крім прямої фінансової підтримки, важливе значення має підтримка вітчизняного виробника на споживчому ринку; заборона ввозу неякісних закордонних продовольчих товарів за демпінговими цінами; забезпечення сприятливого інвестиційного середовища для закордонних інвесторів. Це буде сприяти розвитку агропромислового виробництва і, отже, створенню додаткових робочих місць та зростання кількісного складу персоналу [4].

У системі регулювання ринку праці важливе значення має соціальний захист. Він має здійснюватися у відповідності до структури безробітних або частково чи тимчасово непрацюючих. Насамперед це допомога жінкам, непрацюючій молоді, інвалідам, особам, які відбули покарання.

Державними органами управління та центрами зайнятості вже проводяться такі важливі заходи регулювання ринку праці у сільській місцевості, як: працевлаштування громадян на основі використання резервів та перерозподілу робочих місць; організація громадських робіт; професійна підготовка та перепідготовка кадрів у відповідності до попиту на робочу силу.

Всебічне дослідження ринку праці у сільській місцевості, тенденцій розвитку безробіття та інших негативних соціальних явищ дозволили здійснити суспільно-географічне обґрунтування головних напрямків підвищення рівня зайнятості та стабілізації ринку аграрної праці. Серед них виділяються насамперед три групи напрямків за функціональними й територіальними ознаками – загальнодержавного, обласного і районного значення.

До першої групи належать:

- політика соціального захисту населення на основі принципів, положень та концепцій Міжнародної організації праці, які визнані в Україні, нормативних та законодавчих актів Української держави, Конституції України;

- адаптація пропозиції робочої сили до попиту на неї у кількісному та якісному відношеннях з допомогою державного регулювання: підготовка та перепідготовка кадрів, створення нових робочих місць, сприятлива податкова та кредитна політика для

підприємств, які їх надають (активні форми соціальної політики);

- грошові виплати та компенсації найменш соціально захищеним верствам населення (пасивні форми соціальної політики).

При цьому, обов'язковою умовою здійснення названих загальнодержавних заходів є їх територіальна диференціація та галузева й соціальна структуризація у відповідності до територіальних галузевих, статево-вікових, освітньо-професійних особливостей ринку праці сільської місцевості, особливо рівнів зайнятості фіксованого та прихованого безробіття.

Джерелами фінансування цих заходів є:

- впровадження податкових пільг для сільськогосподарських виробників;
 - усунення диспаритету цін на сільськогосподарську та промислову продукцію;
 - постійна цілеспрямована фінансова підтримка розвитку сільської місцевості державою;

- приватні пожертвування та кошти громадських фондаций соціально-економічного спрямування.

Висновки. Основна ціль вивчення сутності і структури персоналу аграрної сфери викликана необхідністю підвищення ефективності його впливу на соціально-економічну ситуацію села, покращення зайнятості населення сільських територій в розвитку вищезгаданого АПК та відшукування мотиваційних важелів підвищення ефективності.

Анотація

Досліджено основні теоретичні положення, суть і структуру кадрового потенціалу агропромислового комплексу України. Визначено основні цілі функціонування кадрового потенціалу в сільській місцевості та запропоновано методологічні підходи структуризації ринку праці в контексті системно-структурного аналізу.

Ключові слова: кадровий потенціал, ринок праці АПК, єдина система регулювання ринку праці, напрямки підвищення рівня зайнятості та стабілізації аграрної праці.

Анотация

Исследованы основные теоретические положения, суть и структура кадрового потенциала агропромышленного комплекса Украины. Определены главные цели функционирования кадрового потенциала в сельской местности и предложены методические подходы структуризации рынка труда в контексте системного структурного анализа.

Ключевые слова: кадровый потенциал, рынок труда АПК, единая система регулирования рынка труда, направление регулирования уровня занятости и стабилизации аграрного труда.

Summary

Are investigated the basic theoretical regulations, the essence and structure of the staff potential of agroindustrial complex of Ukraine. Are identified the main objectives of functioning of staff capacity in rural areas and are proposed methodological approaches of structuring of the labour market in the context of the system - structural analysis.

Keywords: staff potential, the labour market AIC, unified system for regulating the labour market, adjustment and stabilization of agricultural labour.

Список використаної літератури:

1. Біляцький С., Хохлюк А., Мірошніченко Т. Нові світові тенденції на ринку праці // Україна: аспекти праці. – 2002. – №4.
2. Чорювський Р. Мінімальна заробітна плата, як інструмент мотивації праці // Україна:

- аспекти праці. – 2003. – №3.
3. Морозова О. Прогнозування розвитку ринку праці молодих фахівців в Україні // Україна: аспекти праці. – 2002. – № 3.
  4. Ходзинський К. Современное состояние труда в Украине и проблема его интенсивности // Экономика України. 2004. – №8. – с. 57-62.
  5. Шевченко О. Якість трудового потенціалу, як визначна умова конкурентоспроможності робочої сили // Україна: аспекти праці – 2000. – №7.

УДК: 332.155/338.3

Банєва І.О.

СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В РЕСУРСНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин в Україні визначає зміну поглядів на механізми господарювання та характеру управління аграрними виробництвами. Оскільки зовнішнє середовище постійно змінюється й ускладнюється, то система управління ресурсним потенціалом аграрного сектора економіки має набути нових якостей, розширюючи свої можливості. Ринок ставить підприємства аграрного сектора у принципово нові відносини з державними організаціями, з виробничими й іншими контрагентами, з працівниками стосовно формування та використання ресурсного потенціалу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Окремі аспекти формування ресурсного потенціалу й управління його використанням відображені в роботах російських і вітчизняних учених: Л. Абалкіна, В. Амбросова, О. Амосова, З. Балабаса, М. Беседіна, Я. Білоуська, В. Бойка, О. Бугуцького, А. Гальчинського, В. Галушки, А. Даниленка, М. Дем'яненка, В. Дієсперова, В. Добряка, Й.М. Кропивка, Г. Лісовського, М. Лобаса, І. Лукінова, І. Мазура, М. Маліка, П. Макаренка, В. Месель-Веселяка, В. Мілосердова, Л. Михайлової, О. Могильного, П. Музики, О. Олійника, О. Онищенко, Б. Пасхавера, Г. Підлісецького, В. Рябокonia, П. Саблука, В. Ситника, А. Третяка, І. Ушачова, М. Федорова, І. Червена, Г. Черевка, А. Чупіса, В. Шапіро, В. Шебаніна, В. Шеремета, О. Шпичака, О. Шпикуляка, В. Шияна, А. Юзефовича, В. Юрчишина, К. Якуби та ін. Вивчення природи, характеру взаємозв'язку й протиріч процесів інтенсифікації використання ресурсів, формування ефективних форм системи ресурсного забезпечення підприємств агропромислового комплексу є науковою основою для подальшого розвитку аграрної галузі економіки на якісно новому рівні.

Мета дослідження. Вивчити стан і тенденції ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств та опрацювати напрями його поліпшення.

Виклад основного матеріалу. Кожний окремий вид ресурсів і ресурсний потенціал аграрної сфери в цілому відображають вплив чинників, які створюються людиною штучно (машини, механізми, добрива, фінансові ресурси) або формуються природним шляхом (трудова ресурси, ґрунти, вода, сонячна енергія, повітря і т.д.). Взаємодія цих чинників і найскладніші процеси різної природи формують певні ефекти, тобто створюють масу споживчих вартостей, кількість та якість яких має відповідати суспільним потребам, забезпечувати конкурентоспроможність виробництва, зниження витрат виробництва, ефективне використання аграрного ресурсного потенціалу.

Ресурсне забезпечення сільськогосподарських підприємств свідчить про стан їх технічної бази, що визначає ефективність процесу виробництва. Під технічною базою прийнято розуміти, насамперед, сукупність матеріальних і технічних ресурсів, які

безпосередньо задіяні у виробничому процесі, оскільки від якості та стану розвитку цих ресурсів залежить якість і кількість одержаної в результаті господарської діяльності сільськогосподарської продукції. Саме тому питання оновлення та створення технічної бази є основним серед домінуючих, що визначають ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств.

Стан технічної і хімічної бази сільськогосподарських підприємств значною мірою визначає загальні перспективи розвитку господарств та можливі обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, що в свою чергу визначають продовольчу безпеку країни. Доцільно проаналізувати виробництво техніки в сільському господарстві (табл.1).

За аналізом показників таблиці можна зробити висновок про поліпшення ситуації в галузі забезпечення сільськогосподарських підприємств технічними ресурсами. Так, як показує співвідношення кількості наявних на 2010 р. тракторів з аналогічним показником 2006 р., забезпеченість сільського господарства тракторами збільшилася майже в 1,4 раза. Також, при порівнянні з 2006 р., зросло виробництво машин для внесення добрив - у 1,77 раза. Однак порівняно з 2009 р. відбулося зменшення виробництва майже на 40 %.

Таблиця 1

Виробництво продукції хімічної промисловості та машинобудування

Види ресурсів	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Добрива азотні мінеральні чи хімічні, тис. т	2470,0	2633,0	2566,0	2840,0	2689,0
Добрива калійні мінеральні чи хімічні, тис. т		11,0	6,4	7,4	14,3
Трактори для сільського та лісового господарства, шт.	4556,0	5543,0	3703,0	5282,0	6339,0
Плуги відвальні, шт.	4285,0	3058,0	2542,0	3025,0	7064,0
Сівалки, шт.	7983,0	11315,0	8968,0	7065,0	9938,0
Косарки, шт.	1542,0	3802,0	3206,0	3106,0	3404,0
Машини для внесення добрив, шт.	800,0	1135,0	1159,0	2296,0	1423,0
Обприскувачі переносні, тис. шт.	241	428,0	603,0	431,0	749,0
Комбайни бурякозбиральні та машини для обрізання бурячиння, шт.	398,0	88,0	201,0	18,0	-

Поряд з цим виробництво плугів, сівалок, косарок в останні роки набуло тенденцію до зростання.

У цілому родючість сільськогосподарських угідь і стабілізація агропромислового виробництва також значною мірою залежать від засобів хімізації. За даними ФАО, Західна Європа та США третину врожаю одержують за рахунок мінеральних добрив. Основна частка продукції землеробства у найбільш розвинутих країнах Західної Європи формується завдяки штучно створеній родючості - ефект від застосування засобів хімізації коливається від 26,2 до 35,9 ц/га. На її частку в зазначених регіонах припадає близько 70 % валового і товарного потенціалу землеробства й лише 30 % - на природну. Німецькі та російські науковці вважають, що за рахунок мінеральних добрив вони отримують 50 % прибавки урожаю, а французькі - 70 %. За даними вітчизняних і зарубіжних учених, у середньому 1 т мінеральних добрив, у перерахунку на діючу речовину, забезпечує такі прирости урожаю з 1 га: зерна - 4,5 т, цукрових буряків - 35-40, картоплі - 25-30, насіння соняшнику - 1,5-2 т.

За останні роки в Україні намітилася позитивна тенденція щодо збільшення виробництва та застосування засобів хімізації в сільському господарстві. Порівняно з 2006 р., у 2010 р. виробництво калійних добрив зросло майже в 1,8 раза. Дещо вагомніше відбулося збільшення у виробництві пестицидів та інших агрохімічних продуктів. За останні роки їх виробництво зросло більше ніж у 5 разів (рис. 1).

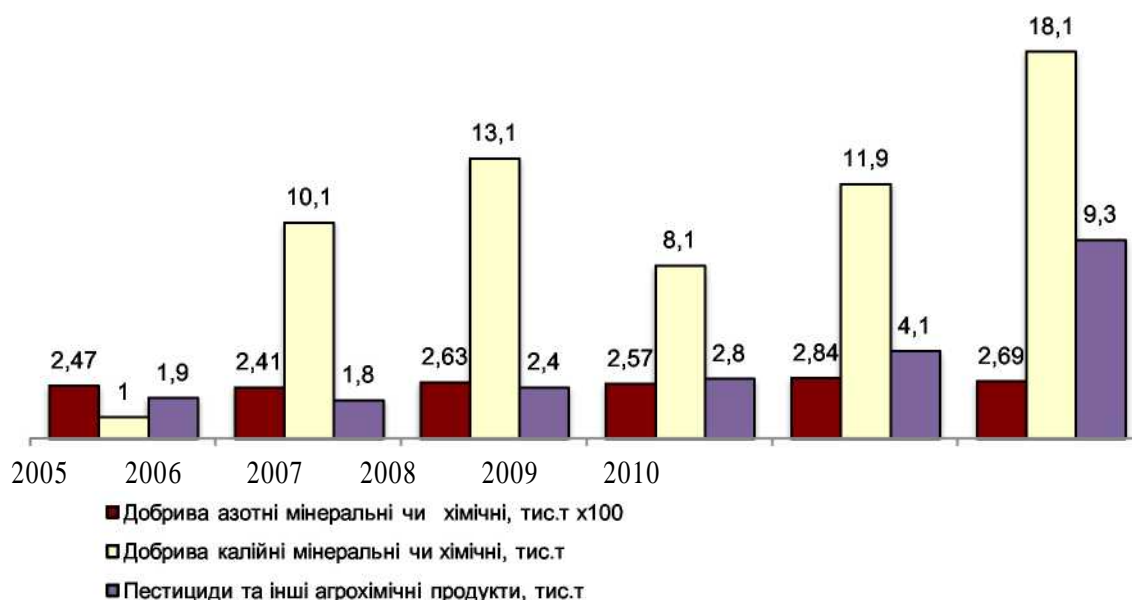

Рис. 1. Динаміка виробництва засобів хімізації в Україні, тис. тонн

На сучасному етапі основною вимогою до застосування мінеральних добрив є оптимізація норм одержання обов'язкового економічного ефекту. Таким чином, збільшення валового і товарного виробництва продукції землеробства досягається завдяки інтенсивному, науково обґрунтованому застосуванню добрив, адже урожайність сільськогосподарських культур перебуває в прямій залежності від внесених доз добрив та їх збалансованості.

Сучасні умови розвитку АПК зумовлюють реалізацію концептуальної моделі розвитку сільського господарства, що сполучає його ринкову організацію й орієнтацію на економічний інтерес виробника. Модель формування системи матеріально-технічного забезпечення в АПК базується на утворенні різних інтегрованих корпоративних структур, заснованих на принципах кооперування, горизонтальної й вертикальної інтеграції сільськогосподарських підприємств.

Для реалізації мети формування ефективної системи ресурсного забезпечення, скорочення ступеня зношування основного капіталу, задіяного в сільському господарстві,

необхідна розробка стратегії нарощування основного капіталу відповідно до науково-технічного прогресу.

Інтеграція сільськогосподарських підприємств і підприємств сільгоспмашинобудування впливає на скорочення питомих сукупних витрат обігу торгово-посередницьких підприємств й, таким чином, сприяє підвищенню ефективності функціонування систем ресурсного забезпечення: дозволяє підвищити конкурентоспроможність підприємств - учасників інтеграції, поліпшити показники діяльності порівняно з їхнім самостійним функціонуванням і забезпечити зниження торговельних націнок, зумовлюючи при цьому економію витрат споживачів кінцевої продукції АПК.

Одним з видів інтеграції сільгосппідприємств у сфері ресурсного забезпечення може стати міжвиробнича структура, що повинна перебувати в безпосередньому підпорядкуванні вищих органів управління, що поєднують діяльність підприємств. Будучи структурною одиницею, основним завданням якої є забезпечення інтегрованих функцій керування: планування, організації, керування й контролю діяльності підприємств, дана структура повинна координувати діяльність організаційно-функціональних структурних підрозділів підприємств (спільних або відособлених), відповідальних за здійснення закупівель, збуту, складування, транспортування й інших процесів ресурсного їх забезпечення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Кінцевий результат відтворення реалізується на його заключній стадії, тому об'єктивно на цьому етапі має здійснюватися стратегічний контроль над усією агропромисловою системою, головною якісною характеристикою якої є ступінь збалансованості її елементів. У зв'язку з цим рівень оцінки ефективності виробництва сільськогосподарської продукції у певних межах і темпів розвитку кожної галузі агровиробництва залежить не тільки від потенційних виробничих можливостей галузей, але й від реальних ринкових потреб у продукції, які обумовлюють економічний ефект діяльності в аграрному секторі економіки.

У міру поглиблення економічних реформ в аграрному секторі економіки головним фактором зростання сільськогосподарського виробництва стає не тільки приріст ресурсів, а й найбільш повне використання вже наявного потенціалу. Особливо цей шлях актуальний для сучасних умов розвитку регіональних АПК у силу обмеженості матеріально-технічних ресурсів окремих підприємств. Фактор обмеженості зумовлює розвиток процесів інтеграції у сфері ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Анотація

Досліджено розвиток ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств України, наявність технічних засобів виробництва, розглянуто систему інтеграційних змін в організації сільгосппідприємств як одного з елементів ефективної системи ресурсного забезпечення.

Ключові слова: ресурсно-технічне забезпечення, сільськогосподарське підприємство, технічна база, засоби хімізації.

Анотация

Исследовано развитие технического обеспечения сельскохозяйственных предприятий Украины, наличие технических средств производства, рассмотрено систему интеграционных изменений в организации сельхозпредприятий как один из элементов эффективной системы ресурсного обеспечения.

Ключевые слова: ресурсно-техническое обеспечение, сельскохозяйственные предприятия, техническая база, средства химизации.

Summary

Development of technical maintenance of the agricultural enterprises of Ukraine, their maintenance with manufacture means is investigated, considered system of integration changes in the organisation of agricultural productions as one of elements of effective system of resource maintenance.

Keywords: resource and technical maintenance, integration of the agricultural enterprises, technical base, maintenance with means of chemicalization, fertilizer.

Список використаної літератури:

1. Білоусько Я.К. Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази АПК в Україні / Я.К. Білоусько, В.І. Бойко // Матеріали до П'ятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 28-29 січня 2006 р.-К.: [б. в.], 2006.
2. Сільське господарство України за 2010 рік: Статистичний збірник/ [за ред. Ю.М. Остапчука]. - К.: Держкомстат України, 2011.
3. Малік М.Й. Конкурентоспроможність підприємств: методологія і механізми / Малік М.Й., Нужна О.А. – К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2009. – 270с.
4. Підлісецький Г.М. Формування ринкової системи матеріально-технічного забезпечення АПК України: наукова доповідь / Підлісецький Г.М., Білоусько Я.К., Герун М.І. - К.: [б. в.], 2007.
5. Полунєєва Ю.В. Конкурентоспроможність: країна, регіон, підприємство: Збірник / Ю.В. Полунєєва – К.: КНЕУ, 2008. – 176 с.
6. Шафронов А. Повышение рентабельности аграрных предприятий/ Шафронов А. // АПК: Экономика, управление. – 2006. – №5. – С. 32-38.

УДК: 338.1

Фоміна А.С.

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Молоко і молочні продукти є основними складовими щоденного раціону переважної більшості населення всіх країн світу і як біологічно повноцінні продукти харчування, і як функціональні продукти, тобто ті, що мають лікувально-профілактичну дію. Тому формування стратегій конкурентоспроможного виробництва молочної продукції в аграрних підприємствах для функціонування на внутрішньому і зовнішньому ринках є однією з найважливіших задач вирішення продовольчої безпеки країни та успішного розвитку аграрного сектора національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень показав, що багато питань ефективності виробництва в галузях сільського господарства є багатограними та залишаються ще недостатньо розробленими і дискусійними. Дослідженню проблем присвячені праці українських вчених: Б.К. Сухіпанова, О.М. Шпикач, С.І. Дем'яненко, Б.Й. Пасхавер, Ю.О. Лупенко, О.Г. Шпикуляк та інших.

Мета статті. Метою дослідження є визначення основних шляхів покращення розвитку підприємств молочної галузі, взаємодії між виробниками та переробниками молока в Миколаївській області.

Молокопродуктовий комплекс представлений багатонаменклатурною продукцією, а саме: молоко у чистому вигляді, молоко сухе, молоко знежирене, масло, кисломолочна

продукція (йогурти, кефір, сметана, закваски, ряжанка і т.д.), сири тверді, м'які, знежирені, кисломолочні, продукти з натуральних складових молока, морозиво та ін. Виробнича структура досліджуваного підкомплексу наведена на рис.1.

Як бачимо, підкомплекс розділений на виробників основної сировини та переробників. Постачальниками сировини в основному виступають підсобні господарства населення та господарські товариства. Вони є життєзабезпечувальною ланкою підкомплексу, але знаходяться у не найпривабливішому становищі. На сьогоднішній день господарства населення отримують державні пільги по сплаті податку на додану вартість за нульовою ставкою, підтримки та дотацій з боку переробних підприємств у розмірі ПДВ, що останні мали б сплачувати до державного бюджету.

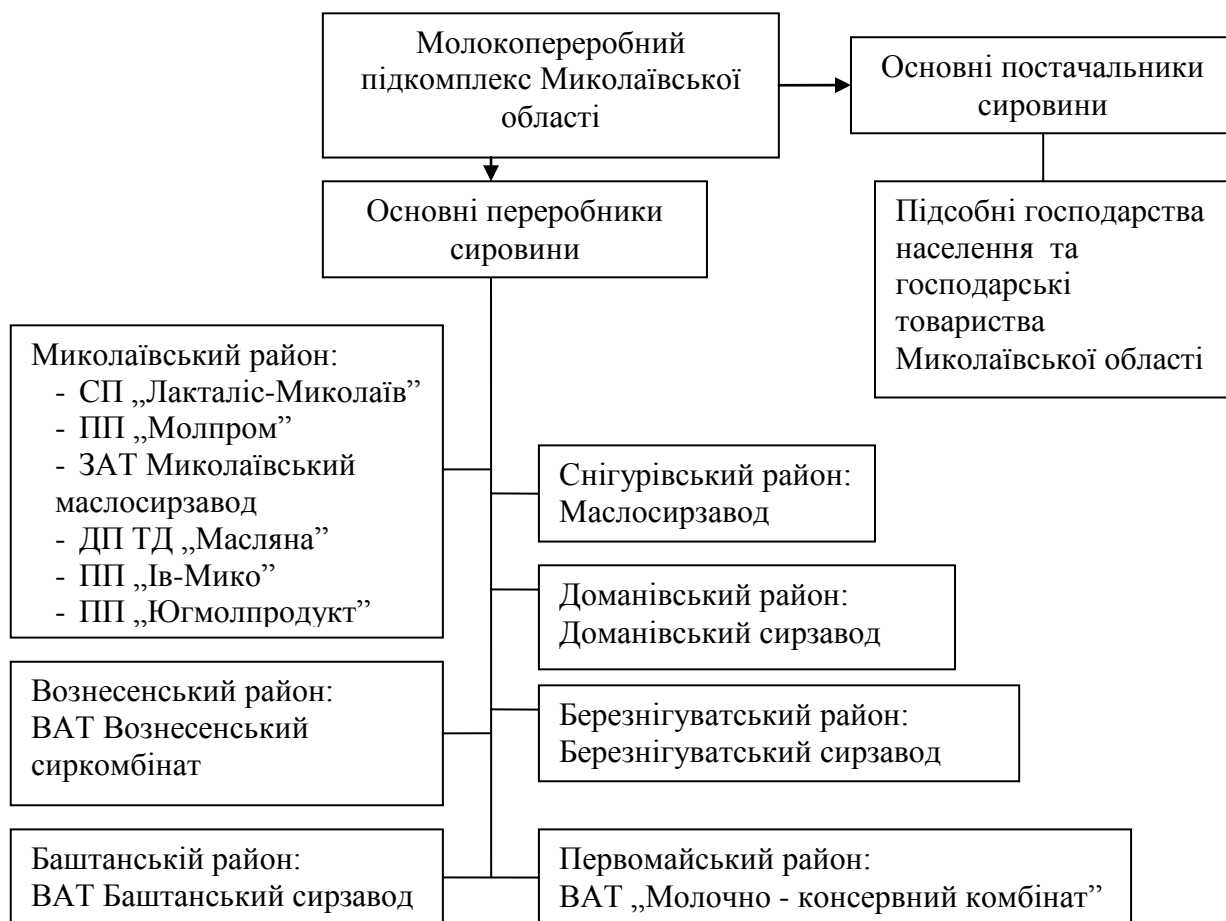

Рис.1. Структурна модель молокопродуктового підкомплексу Миколаївської області

Саме завдяки такій державній політиці ми маємо достатньо втішну тенденцію стабілізації виробництва основної сировини в молокопродуктовому підкомплексі. Для характеристики основних виробників сировини в Миколаївській області ми пропонуємо розглянути тенденцію виробництва молока всіма категоріями господарств в Миколаївській області, яку можна простежити у таблиці 1.

Аналізуючи дані таблиці 1 ми спостерігаємо відносно стабільну тенденцію росту виробництва молока. Слід зазначити, що найбільшу питому вагу у його виробництві займають господарства населення. Ми вважаємо за необхідне звернути увагу на переформування структури сировинного виробництва.

Виробництво молока в Миколаївській області по всіх категоріях господарств, тис. т

Роки	Україна	Миколаївська область	Питома вага Миколаївської області в національному виробництві, %	У тому числі :		
				сільськогосподарські підприємства	фермерські господарства	господарства населення
2005	12657,9	346,8	2,7	91,2	0,1	255,6
2006	13444,2	387,2	2,9	84,0	1,1	303,2
2007	14142,4	431,7	3,1	76,5	1,2	355,2
2008	13661,4	425,3	3,1	47,7	0,9	377,6
2009	13787,3	444,9	3,2	42,8	1,2	402,1
2010	13714,4	432,3	3,1	40,9	1,1	391,4

На нашу думку, молоко відповідної якості та кількості може бути вироблене лише у фермерських формуваннях, кооперативах та сільськогосподарських підприємствах. Оскільки впровадження міжнародних стандартів якості його виробництва можливе лише при масштабному виробництві, бо вартість устаткування та впровадження високорентабельних технологій невіддільне завдання для дрібних виробників, а тим паче підсобних господарств населення.

Великий розрив між валовим виробництвом молока та виробництвом молока товарного говорить про проблеми якості сировини. Тобто, підсобні господарства неспроможні виробляти необхідну кількість сировини для забезпечення попиту її переробників. Нажаль, офіційна статистика не показує реального виробництва товарного молока в області, хоча в даній сфері це дуже необхідно. На сьогодні товарність молока в Миколаївській області складає 60 %. Це свідчить про те, що переробна сфера не має можливості повномірно завантажувати свої потужності. Крім того, варто зазначити, що проблема якості сировини створює значні перепони в розвитку переробних підприємств.

Варто зазначити, що ринок молочної продукції в Миколаївській області безупинно розвивається. За даними Держкомстату асортимент молокопереробних підприємств налічує близько 90 найменувань. Найбільший асортимент мають кисломолочні продукти, особливо сирні вироби, сири, йогурти, десерти.

Структура виробництва молочних продуктів в Миколаївській області в 2010 р. наведена на рисунку 2. Найбільш питому вагу займають сири (31%), кисломолочні продукти (14%), масло, молоко і сухі вершки (10%).

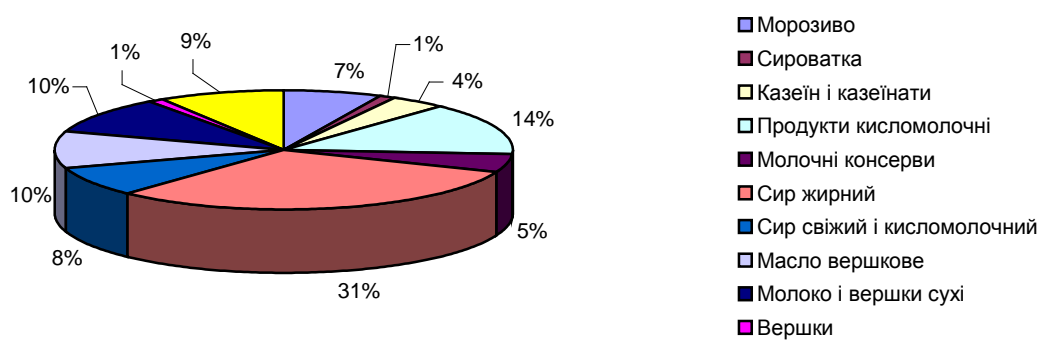

Рис. 2. Структура виробництва молокопродуктів в Миколаївській області в 2010р.

Також, пропонуємо розглянути в даній структурі питому вагу основних виробників молочної продукції (табл. 2).

Тобто, за даними таблиці 2 ВАТ „Баштанський сирзавод”, ЗАТ „Лакталіс - Миколаїв”, ВАТ „Вознесенський сиркомбінат” та ВАТ „Первомайський молочноконсервний комбінат” виробляють найбільшу частку молочних продуктів в

загальному обсязі області.

ВАТ „Баштанський сирзавод” спеціалізується на виробництві твердих та м'яких сирів, а також кисломолочної продукції з незбираного молока. В його асортиментному ряді є більше 15 видів твердих сирів, 5 видів м'яких сирів, сметана (15%, 20%, 30% жирності), кефір, масло, молоко пастеризоване тощо.

Потужність заводу по переробці молока складає в середньому 800 т на добу. Товариство укомплектоване новітньою технікою та використовує при виробництві стратегічних продуктів технології затверджені стандартами ЄС. Таким чином товариство виготовляє продукцію сертифіковану відповідно міжнародних стандартів якості ISO 9001-2003. Крім того в своєму портфелі капіталу підприємство має 48 % російських інвестицій, що підтверджує розвиток зовнішньоекономічних зв'язків підприємства і його спроможність залучати іноземні інвестиції в розвиток молокопродуктового підкомплексу області.

Таблиця 2

**Питома вага основних суб'єктів молокопродуктового підкомплексу
Миколаївської області в загальному виробництві за 2010р.,%**

Вид продукції	СП ЗАТ „Лакталіс – Миколаїв”	ВАТ Баштанський сирзавод	ВАТ Вознесенський сиркомбінат	ВАТ Снігурівський маслосирзавод	ВАТ Первомайський молочноконсер- вний комбінат	ДП ТД „Масляна”
1	2	3	4	5	6	7
Морозиво	-	9,0	-	3,0	28,0	60,0
Сироватка	-	45,0	28,0	17,0	10,0	-
Казеїн	35,0	40,0	6,0	7,0	-	12,0
Продукти кисломолочні	72,0	10,0	8,5	5,5	-	4,0
Молочні консерви	-	-	-	-	100,0	-
Сир жирний	-	58,0	24,0	18,0	-	-
Сир свіжий і кисломолочний	34,0	28,0	18,0	12,1	-	7,9
1	2	3	4	5	6	7
Масло вершкове	25	23,5	12	15,4	10,6	13,5
Молоко і вершки сухі	45,0	28,0	4,5	5,5	17,0	-
Вершки	47,0	18,8	20,2	10,0	3,0	-
Молоко оброблене рідке	30,0	30,0	15,0	5,0	15,5	4,5

ВАТ „Вознесенський сиркомбінат” також спеціалізується на виробництві твердих та м'яких сирів, а також масла. Потужність цього заводу по переробці молока складає в середньому 500 т на добу. Товариство виготовляє високоякісну продукцію, але займає незначне місце на ринку та має несформовану систему каналів реалізації.

ЗАТ „Первомайський молочноконсервний комбінат” спеціалізується на виробництві молочних консервів, сухого знежиреного та незбираного молока, морозива, казеїну тощо. Його добова потужність по переробці молока складає 900 т. Можливості заводу приваблюють російських імпортерів молочних консервів, які мають намір придбати 15% акцій товариства. Говорячи про виробництво сирів, варто зазначити, що їх промислове виробництво в області щорічно росте на 15-20%.

Приблизно 40% усього переробленого молока використовується для виробництва сиру, обсяги якого за останні шість років зросли в 4 рази. Слід зазначити, що головним виробником є ВАТ „Баштанський сирзавод”, який забезпечує 57 % попиту в області. Крім того, це підприємство чинить серйозну конкуренцію іншим виробникам в Україні і навіть стоїть в одному ряді з Голландськими виробниками. Основними його конкурентами на ринку Миколаївської області є ВАТ Вознесенський сиркомбінат, Березнігуватський сирзавод, ВАТ „Ковельмолоко”, ВАТ „Дубномолоко”, ВАТ „Вінницький міський молокозавод”, концерн „Молокопродукт”. На латвійському, польському, голландському ринках сильну конкуренцію ВАТ „Баштанський сирзавод” чинить Friesland Foods Chesse (Голландія).

ЗАТ „Лакталіс – Миколаїв” спеціалізується на виробництві кисломолочної продукції, а саме: йогуртів; десертів; творожків; сметани; ряжанки; масла; коктейлів; казеїну; крем – десертів; пудингів тощо. Його добова потужність по переробі молока є найбільшою в області і складає 1000 т. Крім того, товариство займається інвестуванням у заготівлі молока (з 2003р. в області встановлено 312 охолоджувачів молока), постійно здійснює закупівлі худоби для фермерських господарств (у більшості з них за рахунок дотацій відкрито доїльні зали з європейським комплектуванням). Говорячи про структуру капіталу товариства, варто зазначити, що його фінансові ресурси на 50 % складаються з французьких інвестицій – це перший досвід роботи з іноземним інвестором в Україні. СП „Лакталіс – Миколаїв” виробляє біля 140 найменувань молочної продукції торгівельної марки Prezident, щоденно відвантажуючи в торгову мережу біля 140- 160 тонн виробів. За об'ємами постачання продукції до всіх регіонів країни підприємство знаходиться на першому місці в Україні. 65% попиту на продукти молочної переробки в країні задовольняється продукцією виробництва ЗАТ „Лакталіс - Миколаїв”. Його головними конкурентами як на обласному так і національному ринку є підприємства „Західна молочна група”, „Галичина” та „Люстдорф”, а також група російських компаній „Юнімілк”, „Віям-Білль-Данн”, „Мілкіленд”. Значну конкуренцію на російському та французькому ринку чинить французька компанія „Danone”.

Приблизно 30% всього молока, що переробляє в промисловості, використовується для виробництва масла, сухого молока й казеїну. Основними виробниками цього номенклатурного ряду в Миколаївській області є ЗАТ „Лакталіс – Миколаїв”, ВАТ „Вознесенський сиркомбінат”, Снігурівський маслосирзавод та ЗАТ „Миколаївський маслосирзавод”. Перші два входять до п'ятірки найбільших компаній здатних формувати маркетингову політику на українському ринку масла та казеїну. Головним конкурентом на регіональному ринку виступає ТД „Тулчинка”, доля якого на ринку Миколаївщини складає 30%.

Кризова ситуація в сфері молочної переробки зумовлена багатьма чинниками. Негативно вплинув нееквівалентний обмін в структурі АПК, ціновий диспаритет між його підрозділами. В результаті зростання цін на промислову продукцію (матеріально-технічні ресурси, енергоносії) значно підвищилась собівартість молока. Виробнича собівартість 1т молока в області у 2010 році склала 553,9 грн., а рівень цін не відшкодував витрат виробництва. Ціни на молоко залежать від каналів реалізації (табл. 3).

Якщо у 2003 р. основним каналом реалізації були заготівельні організації (31%), то у 2010 р. крім останнього основними є ринки, власні магазини (36%). Крім того, варто зазначити, що канал реалізації через роздрібні ринки, власні торгові мережі за останні 7 років розвивається більш швидкими темпами, ніж шлях збуту заготівельним організаціям (9 в.п. та 6 в.п. відповідно). На нашу думку, підприємства області мають особливо звертати увагу на розвиток роздрібного каналу реалізації своєї продукції. Адже, саме роздрібний ринок та власна мережа реалізації продукції (внутрішня і особливо зовнішня) формує збільшений попит та приносить прибуток.

**Реалізація молока сільськогосподарськими підприємствами Миколаївської області
по основних каналах реалізації**

Канали реалізації	2003 р.			2010 р.		
	кількість, т	питома вага, %	ціна за т, грн	кількість, т	питома вага, %	ціна за т, грн
Всі канали	93980	100	327,7	73231	100	514,1
Заготівельні організації	29622	31	349,5	27369	37	566,0
Населенню через систему громадського харчування	17006	18	333,3	10464	14	481,6
На ринку, через власні магазини, палатки	25128	27	338,0	26264	36	501,0
За бартерними угодами	22222	24	282,6	9134	13	433,6

Цінову кон'юнктуру ринку молока і молокопродуктів характеризують такі види регіональних цін: договірні, закупівельні, оптово-відпускні, роздрібні та ринкові. Договірні ціни і державні дотації за реалізоване молоко молокопереробним підприємствам складають закупівельні ціни. В Миколаївській області відхилення між закупівельними і роздрібними цінами є значними (табл. 4).

Таблиця 4

Середньорічні ціни 1т молока в Миколаївській області, тис.грн

Показники	Середньорічні ціни за 2008р.	Середньорічні ціни за 2010р.	Індекс 2008р. до 2010р.	Питома вага закупівельної ціни у складі роздрібної, %
Договірні	0,47	0,48	1,02	29,6
Закупівельні	0,57	0,58	1,03	35,8
Оптово-відпускні	1,36	1,30	0,95	80,2
Роздрібні	1,70	1,62	0,95	100,0
Ринкові	1,34	1,06	0,79	65,4

За даними таблиці 4 ми бачимо, що закупівельна ціна складає лише 29,6% у складі договірної, і 65,4 % - у складі ринкової. Тож, зростання споживчих цін на кінцеву продукцію відбувається не у сфері виробництва, а у сфері переробки та обертання. Тому, частина прибутку створеного працею сільгоспвиробників розподіляється у іншій сфері підкомплексу.

На даний час у масштабах країни питома вага Миколаївської області по виробництву молока та молокопродукції в середньому за останні десять років складає 3%. Нажаль рентабельність даного виду продукції в області має від'ємний знак, хоча слід зазначити, що за останні три роки намітилась тенденція у його збільшення: від -11,2% до - 0,2%, проте дохідність молокопереробних підприємств коливається в межах 20 - 35%.

Аналізуючи кон'юнктуру внутрішнього молокопродуктового ринку слід відмітити, що середня еластичність пропозиції від зміни вартості факторів виробництва молока і молочної продукції становить -1,91. Середньорічні темпи зростання вартості витрат на виробництво молока і молочної продукції склали 9,6%, а середньорічний зріст обсягу виробництва - 7,5% . Це говорить про те, що підприємства даного підкомплексу, не дивлячись на труднощі, пов'язані з отриманням сировини, функціонують достатньо прибутково, проте зіткаються з проблемою розширення своїх ринків. Сучасний ринок

молочних продуктів Миколаївської області є таким, що динамічно розвивається, є висококонкурентним. У 2010 р. місткість українського ринку молочних продуктів склала 1871 тис. тонн (або 2 387 млн.долл), що на 3% більше, ніж у 2009р.

Не дивлячись на безліч труднощів, Миколаївщина залишається великим виробником молока серед інших областей при істотному зниженні поголів'я корів. Крім того, переробні підприємства є одними з найсильніших в своїй сфері. Також варто зазначити, що середньорічні темпи приросту регіонального ринку молочних продуктів у 2005 – 2010рр. становили 10,4%. Найбільш високі темпи росту спостерігались на наступних сегментах: сири – 15,9%; сухі молокопродукти – 10,9%; молочні консерви -8,5%.

На основі зробленого дослідження ринку молока і молочних продуктів Миколаївської області нами виділені наступні його характеристики:

- 1) значний розрив у загальному і товарному виробництві сировини, між закупівельними та роздрібними цінами на неї;
- 2) невизначеність тенденцій його розвитку через нестабільне ускладнене зовнішнє та нестабільне внутрішнє середовище;
- 3) невизначеність підприємств області із власною стратегією діяльності;
- 4) високий ступінь конкуренції на ринку;
- 5) наявність великого асортименту;
- 6) коливання попиту.

Ринок може розширитись у 2,5 рази за умови стабільного економічного розвитку країни та відповідного платоспроможного попиту населення

Узагальнюючи, варто зазначити, що структура ринку молочної продукції області складається з чотирьох сфер: виробництво молока та його заготівля; переробка молока; мережа підприємств торгівлі та громадського харчування; споживання молокопродуктів (рис.3).

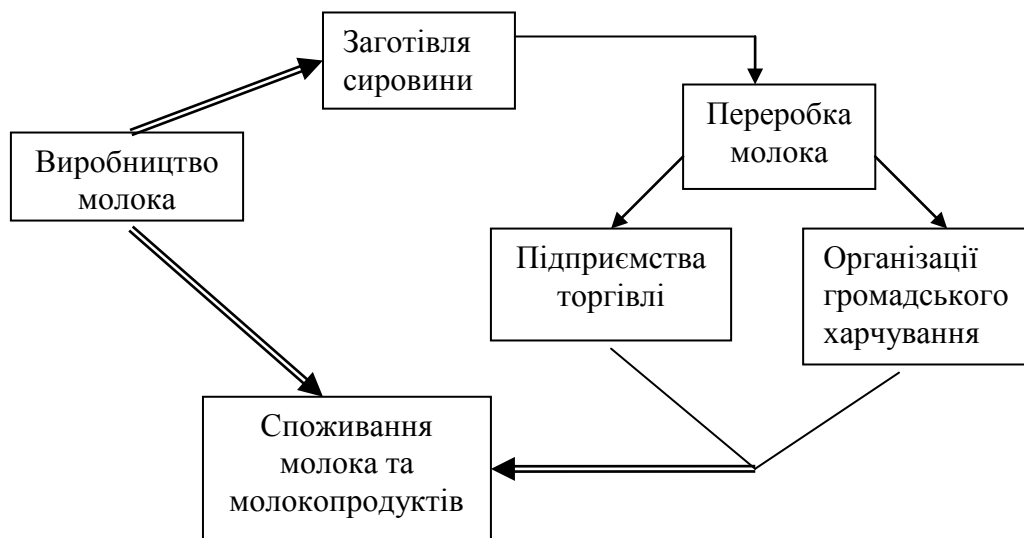

Рис. 3. Структура ринку молочної продукції Миколаївської області

Аналіз тенденцій та перспектив розвитку миколаївського ринку молока та молочних продуктів дозволяє зробити висновок, що ця ринкова ніша одна з найбільш, динамічних та рентабельних, а, отже, і найбільш перспективних. Тому першочергове завдання держави полягає у створенні законодавчої бази, яка б забезпечувала умови для ефективної діяльності молокопереробних підприємств, створення конкурентного середовища у галузі та захист споживачів від неякісної молочної продукції.

Список використаної літератури

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (випуск 6) / За ред. П.Т. Саблукатаін. –К.: ІАЕУААН, 2003. -764с.
2. Євчук Л.А. Проблеми ринку молокопродуктів // Економіка АПК, 2002, №12
3. Савицька В. Актуальні проблеми розвитку ринку молока і молочних продуктів // Економіка АПК. – 2002. - № 11. – с. 102-138.
4. Чабан Г.В. Молочна промисловість: стан, проблеми і перспективи // Економіка АПК. – 2003. - № 5. – с. 51-56.

УДК: 338.439:631.1.027:633.1

Джалал А.К.

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ В ПІДПРИЄМСТВАХ ЗЕРНОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

Постановка завдання. В сучасних умовах економіки основним завданням кожного підприємства є забезпечення його ефективної роботи. Рішення даної проблеми лежить у чітко спланованій маркетинговій стратегії, яка буде направлена на отримання найвищих результатів, скорочення витрат або вихід на нові ринки. Особливо актуальним питанням є створення маркетингової стратегії в зернопродуктовому підкомплексі. Сучасне важке становище на ринку зерна, відсутність адаптивних технологій для кожної культури і загальний стан сільського господарства в регіоні можуть бути вирішені за допомогою чітко спланованих маркетингових заходів.

Аналіз останніх публікацій. Дослідженнями питань розвитку зернопродуктового комплексу та розробці маркетингової стратегії присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Значний внесок у ці питання зробили Ф. Котлер [3], Пастухова В.В., Балабанов Г.В. [2], Грідін О.В. [4], Лебедев К.А. та інші. При всій важливості і значущості проведених досліджень більш детального розгляду потребують питання пов'язані з розробкою маркетингової стратегії в підприємствах зернопродуктового підкомплексу.

Цілі статті. Метою даної статті є формування основних напрямків розвитку підприємств зернопродуктового підкомплексу Автономної Республіки Крим, що мають забезпечити ефективну діяльність в сучасних умовах за рахунок створення найбільш раціональної маркетингової стратегії.

Виклад основного матеріалу. Зерно і продукти його переробки - життєво необхідні види продукції, від яких у значній мірі залежить могутність держави і добробут населення. Задоволення потреб країни в продовольчому і фуражному зерні, борошні, крупі, хлібобулочних виробках, комбікормах тощо, можливо лише при злагодженому і пропорційному розвитку всіх галузей і виробництв, пов'язаних з вирощуванням зернових і зернобобових культур, закупівлями, переробкою зерна і реалізацією кінцевої продукції. саме тому й необхідне ефективне функціонування зернопродуктового комплексу як найважливішої структурної ланки всього агропромислового комплексу України. [2]

Останнім часом спостерігається загальноукраїнська тенденція до підвищення рівня врожайності більшості сільськогосподарських культур. Це пов'язано, зокрема, з процесами запровадження прогресивних інноваційних технологій та постійним оновленням сільськогосподарськими товаровиробниками зразків техніки більш продуктивними. Проте суттєвий вплив, частіше за все негативний, здійснює природно-кліматична складова. [4]

Незважаючи на підвищення рівня врожайності та валового збору зернових, ефективність зернопродуктового підкомплексу залишається низькою. Однією з причин збитковості та неефективності діяльності є відсутність раціональної маркетингової стратегії, оскільки правильне позиціонування та розширення ринку збуту відіграє ключову роль у формуванні кращої ціни реалізації.

Маркетингова стратегія згідно Ф. Котлеру це логічна схема маркетингових заходів, за допомогою яких підприємство сподівається виконати свої маркетингові задачі. Вона складається з окремих стратегій для цільових ринків, позиціонування, маркетингового комплексу та рівня витрат на маркетингові заходи. [3]

Формування маркетингової стратегії у кожному підприємстві зернопродуктового підкомплексу має бути спрямовано на постійний поточний контроль і аналіз конкурентних переваг на ринку, на якому воно пропанує товари чи послуги. Загальний стан обсягів реалізації зерна в АР Крим представлений на рис.1.

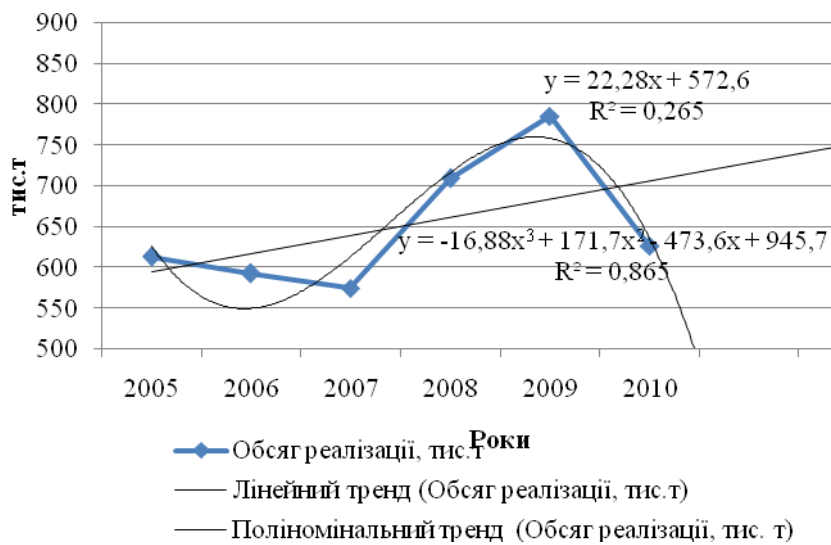

Рис.1. Обсяги реалізації зернових культур у сільськогосподарських підприємствах АР Крим, 2005-2010рр.

Скорочення обсягу реалізації в 2010 р. на 20% (159,2 тис.т) у порівнянні з 2009 р., майже досягнуло рівня 2005р., що обумовлено зниженням врожайності і скороченням обсягів виробництва.

При обробці даних за допомогою лінійного тренда функція буде мати наступний вигляд $Y = 572,63 + 22,286x$, коефіцієнт детермінації R^2 сягне рівня 0,2652. Поліноміальний тренд третього ступеня добре описує ряд даних, функція має вигляд $Y = 945,7 - 473,69x + 171,7x^2 - 16,889x^3$ точність апроксимації підтверджує високе значення $R^2 = 0,8651$. Але прогнозовані два роки припускають ще велике скорочення обсягів реалізації, а відповідно збільшення ціни.

Зменшення рівня рентабельності у зерновому підкомплексі супроводжується зростанням середніх цін реалізації за рахунок інфляційних процесів. Проте, це мало б забезпечити підприємства додатковими коштами, але через експортні обмеження з боку уряду, на більшості елеваторах та складах в наслідок неправильного зберігання значна частка зерна втрачає якісні властивості або гине.

При обробці даних середньої ціни за допомогою лінійного тренда функція буде мати наступний вигляд $Y = 14,933 + 58,882x$, коефіцієнт детермінації сягне рівня $R^2 = 0,8458$. Поліноміальна функція п'ятого ступеня буде мати наступний вигляд $Y = 161,69 - 137,17x + 47,228x^2 - 7,0461x^3 + 0,4669x^4 - 0,0113x^5$, коефіцієнт детермінації R^2 сягне рівня 0,5129, відповідне збільшення ціни і зниження рентабельності, зумовлює необхідність

створення маркетингової стратегії з урахуванням діяльності підприємства і умов функціонування.

Рис. 2. Середні ціни і рентабельність зернових культур у сільськогосподарських підприємствах, 1996-2010рр.

*Частка АР Крим у валовому виробництві зерна складає 4%

Таблиця 2

Структура реалізації зернових культур у сільськогосподарських підприємствах АР Крим, у відсотках до загального обсягу реалізації

Канали реалізації	Роки						Відхилення 2010р. до 2005р.
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Переробним підприємствам	7,9	4,3	3,7	4,8	4,5	1,8	-6,1
На ринку	13,0	15,4	14,1	10,6	9,8	10,7	-2,3
Населенню	7,9	7,4	4,8	3,8	2,4	2,2	-5,7
За іншими каналами	7,9	4,3	7,2	5,9	5,4	7,1	-0,8

За період 2005-2010 рр. у структурі реалізації зернових підприємств відбулися наступні зміни: найбільшим каналом залишається реалізація продукції на ринку, при значному зменшенні обсягів переробним підприємствам (у 4 рази) та населенню (майже на 6%). Дані тенденції свідчать, що реалізація зерна на ринку є більш прибутковою.

Негативним чинником діяльності зерновиробничих підприємств є необхідність реалізації зерна одразу після його збору. Особливе місце при створенні маркетингової стратегії має займати чітко сплановані дії підприємства на збереження зерна з найвищою якістю. Тому що, наприклад, експорт зернових найкраще здійснювати в жовтні, коли на тлі сезонного зростання цін на світовому ринку прибутковість експортних операцій помітно збільшується.

Маркетингова стратегія зернопродуктового підкомплексу повинна враховувати особливості кожного виробника: рівень виробництва, окремі кліматичні умови, матеріально-технічну базу та сегмент ринку де підприємство планує здійснювати свою діяльність.

Для вирішення першочергових кроків з розробки маркетингової стратегії необхідно : удосконалити структуру посівних площ в сільськогосподарських підприємствах; визначити оптимальну організаційну форму взаємовідносин між підприємствами зернопродуктового підкомплексу; збільшити виробництво продукції тваринництва (яке є значним споживачем зернофуражу); створити умови для залучення інвестиційних ресурсів; планувати діяльність згідно ринкових потреб.

У світовій практиці відокремлюють три основних види стратегій розвитку: стратегія зростання відображає намір підприємства збільшувати обсяги продажу, прибутку, капіталовкладень; стратегія стабілізації характеризує прагнення підприємства зберегти досягнуті обсяги виробництва в умовах суттєвої нестабільності обсягів продажу і прибутку; антикризова стратегія – оборонна стратегія в умовах глибокої кризи діяльності підприємства. [1]

Вважаємо, що актуальним для сьогодні у зернопродуктовому підкомплексі може стати стратегія пов'язана з ціноутворенням у стадії виживання підприємств. Цінова стратегія в першу чергу повинна бути спрямована на постійну зміну тенденцій на світовому ринку, по-друге діяльність підприємств повинна бути підкріплена державною підтримкою (стимулювання інтенсивних технологій обробки, страхування посівів і т.д.).

В основі створення маркетингової стратегії лежить чітко сформульована мета, у зернопродуктовому підкомплексі націленість може мати наступний вид: 1) асортимент продукції відповідно до запитів споживачів; 2) зацікавлення посередників та задоволення споживачів системою роздрібною мережі; 3) використання найкращої сировини для отримання найкращих результатів якості кінцевої продукції; 4) кластеризацію підприємств для отримання найбажанішого ефекту; 5) аналіз грошових потоків для прийняття наступних довгострокових чи операційних рішень для оптимального використання ресурсів; 6) створення кардинально нового продукту або модернізацію існуючого.

Таблиця 3

Створення маркетингової стратегії в підприємствах зернопродуктового підкомплексу

Стратегія пов'язана з продуктом	Зміна асортименту продукції. Диверсифікація виробництва. Вихід з новим товаром.	Удосконалення структури посівних площ.
Стратегія пов'язана з ціноутворенням	Цінова стратегія.	Необхідна державна підтримка, стимулювання збереження зерна високої якості, залучення інвестиційних ресурсів
Стратегія збільшення частки ринку	Збільшення частки ринку. Вихід на новий сегмент. Розподіл продукції.	Планування діяльності згідно ринкових потреб. Збільшення виробництва продукції тваринництва.
Стратегія спрямована на збільшення збуту	Комунікаційна стратегія. Стимулювання агентів з продажу. Стратегія охоплення ринку.	Оптимальна організаційна форма взаємовідносин.

Висновки. Таким чином, основними заходами щодо формування маркетингової стратегії у підприємствах зернопродуктового підкомплексу можна звести до наступного: необхідно чітко визначити місце на ринку, сформулювати основну ціль стратегії, та відтворювати діяльність тільки на науково обґрунтованому підході. Необхідно визначити загальний фінансовий стан підприємств які є в регіоні. Підприємства зернопродуктового комплексу мають нарощувати обсяги виробництва, планувати зберігання високоякісної продукції, впроваджувати інноваційні технології, розширювати ринок збуту к тому числі по світовому ринку зерна.

Анотація

Проаналізовано сучасний стан зернового підкомплексу АР Крим. Сформульовано основні напрямки розробки маркетингової стратегії підприємств зернопродуктового підкомплексу.

Аннотация

Проанализировано современное состояние зернового подкомплекса Крыма. Сформулированы основные направления разработки маркетинговой стратегии предприятий зернопродуктового подкомплекса.

Summary

The current state of the grain subcomplex of the Crimea. The basic directions of development of marketing strategy for businesses zernoproduktovogo subcomplex.

Список использованных источников:

1. Аранчій Д.С. Формування стратегії розвитку підприємств м'ясопродуктового підкомплексу регіону Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка: Економічні науки. Вип. 70. – Харків: ХНТУСГ, 2008р. – 365 с., С.3-8.
2. Балабанов Г.В. Зернопродуктовый комплекс Украины: Структура и территориальная организация. – К.: ЦПЕР, 1998. - 55с.
3. Основы маркетинга / Ф. Котлер, Г. Армстронг, Дж. Сондерс, В. Вонг: Пер. с англ. - М.; Спб.; К.: ИД «Вильямс», 1999. - 1152 с., с. 46
4. Грідін О.В. Стан та найближчі перспективи розвитку зерно продуктового підкомплексу Харківського регіону – Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка: Економічні науки. Вип. 70. – Харків: ХНТУСГ, 2008р. – 365 с., С.64

УДК: 336.012.23

Прохорчук С.В.

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Дослідження розвитку ринкових відносин породжує безліч взаємозалежних проблемних явищ у діяльності будь-якого підприємства. Під впливом проблемних економічних ситуацій сформовані господарські зв'язки та звичні методи його роботи порушуються, призводять до погіршення фінансового стану, припиненню розширеного відтворення. В таких випадках виникає необхідність підвищення ефективності розвитку підприємства, а керування бізнесом повинно бути направлено на визначення механізму забезпечення стабільності його роботи в цілому, процесів планування і контролю, що забезпечить активізацію та прискорення темпів кількісних та якісних перетворень в системі господарювання.

Мета дослідження полягає у визначенні та обґрунтуванні механізмів забезпечення стабільності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема стійкого розвитку підприємства приділяли увагу такі вчені, як І.Ансофф, М.Х.Корецький, А.О.Дегтяр, О.І.Дацій, В.А. Лосєв, А.В.Калина, С. Логинов, Е. Павлов, О.В. Раєвнева [1-5]. Проте механізми забезпечення стабільності підприємств залишаються не дослідженими, а дані

публікації створюють умови для управління генерації нових рішень за визначеною темою.

Виклад основного матеріалу. За умов ринкової економіки, самостійності підприємств, їхньої відповідальності за результати діяльності, виникає об'єктивна необхідність визначення тенденцій розвитку підприємств, забезпечення їх стабільності та визначення перспективних фінансових можливостей.

Реальність показує, що сучасні тенденції у напрямі постійних змін, внутрішньої гнучкості й відмови від штампів у роботі, підприємства несуть у собі значний деструктивний потенціал. Постійне оновлення підприємства генерує високу внутрішню нестабільність, звужує можливість роботи єдиною командою, а конкурентний попит є, як правило, короткостроковим, що суттєво впливає на поведінку підприємства. На нашу думку, важливим в таких випадках, є чітко визначена стратегія управління.

Огляд концепцій стратегічного управління підприємством свідчить про взаємозв'язок стратегії, планування і прогнозування, з одного боку, та вплив механізму процесів розробки стратегії, традицій прийняття відповідних рішень на ефективність функціонування та забезпечення стабільності підприємств - з іншого боку.

Як відомо, стратегія підприємства у 50-ті роки ХХ ст. будувалась переважно на результатах оцінювання переваг і недоліків різноманітних варіантів поведінки. В сучасних умовах високих темпів економічного розвитку перед розробниками стратегії стоїть завдання уникнути помилок при аналізі, перш ніж виявити суттєві переваги підприємства [1].

Однак практика засвідчила, що ці підходи до розробки стратегії відповідають лише періоду економічного зростання. З кінця 70-х років зовнішні умови діяльності підприємств стали більш мінливими, а їхня ефективність стала падати. Як наслідок, вченими було зроблено спроби вивести стратегію із жорстких рамок планування. Так, І. Ансоффом було введено у науковий обіг поняття стратегічний менеджмент, зазначивши, що у змінюваному світі не можна розділяти стратегію та оперативну діяльність, довгострокову і короткострокову перспективи, концепцію та її здійснення [1].

В умовах економічної кризи в Україні головною метою переважної більшості підприємств є адаптація до умов підвищеної динамічності зовнішнього та внутрішнього середовища. Відтак підприємствам необхідна відповідна стратегія розвитку, яка стала б основою прийняття ефективних управлінських рішень, що призведе до забезпечення їх стабільності.

Кожне підприємство унікальне за своїм існуванням, а процес розробки та реалізації стратегії для кожного з них індивідуальний і залежить не лише від зовнішнього та внутрішнього середовища, а й від їхньої взаємодії. Незважаючи на різноманітність визначень і трактувань стратегії, мета її полягає в тому, щоб досягти довгострокових конкурентних переваг, які забезпечували б підприємству стабільність та високу прибутковість.

Аналіз останніх публікацій показав, що реакцію підприємства на ринкові сигнали можна прослідкувати у зміні цін, асортименті товару, формах обслуговування клієнтів тощо. Така реакція підприємств на несподівані зміни у зовнішньому середовищі носить спонтанний характер, а можливо і суперечливий [2].

Зауважимо, що стратегія складається з багатьох конкурентоспроможних дій та підходів, від яких залежить успішне управління підприємством. Отже, зробити стратегічний вибір означає об'єднати певні рішення в управлінні та конкурентні дії в єдине ціле. Адже, єдність дій і підходів буде відображати поточну стратегію підприємства, а внесення нових дій і підходів відкриває можливі шляхи зміни такої стратегії. Добре продумане стратегічне бачення готує підприємство до майбутнього, дає змогу правильно вибрати довгострокові напрями розвитку та визначає наміри вищого керівництва стати на конкретні ділові позиції.

Ефективність управління підприємством сьогодні залежить від того, наскільки добре менеджери розробляють і виконують стратегію. Чим краще продумана стратегія і чим уміліше її виконано, тим більше у підприємства шансів на сильну ринкову позицію.

Зміна ситуації на макrorівні та на фінансовому ринку спричиняє коригування як загальної, так і фінансової стратегії розвитку підприємства.

Так, теорія фінансової стратегії, досліджуючи об'єктивні економічні закономірності ринкових відносин, розробляє форми та способи виживання й розвитку за нових умов. Фінансова стратегія включає методи та практику формування фінансових ресурсів, їх планування та забезпечення фінансової стабільності підприємства за ринкових умов господарювання. Фінансова стратегія охоплює всі форми фінансової діяльності підприємства: покращення управління оборотними коштами, які є найбільш вагомим фактором підвищення фінансової стійкості підприємства; розробка ефективної політики управління грошовими потоками, яка залежить від організації фінансового планування; створення системи фінансового контролінгу; формування та розподіл прибутку тощо [4].

Фінансове планування є необхідним для фінансового забезпечення розширення кругообігу виробничих фондів, досягнення високої результативності виробничо-господарської діяльності, створення умов, які забезпечили б платоспроможність та фінансову стійкість підприємства за визначеної фінансової рівноваги. Ринок висуває високі вимоги до якості фінансового планування, оскільки нині за негативні наслідки своєї діяльності відповідальність нестиме саме підприємство.

Оскільки фінансова стратегія підприємства зачіпає всі аспекти його фінансової діяльності, можна стверджувати, що елементи механізму фінансового менеджменту повинні нести в собі механізми і інструменти формування та реалізації фінансової стратегії [2].

Формування і реалізація фінансової стратегії як основи фінансового плану підприємства базується на використанні внутрішніх інструментів. До них можна віднести :

- традиційні інструменти фінансового управління – фінансовий аналіз, бюджетування, антикризове управління;
- механізми фінансової реструктуризації – ліквідація нерентабельних, неплатоспроможних структур підприємства, контроль за витратами грошових коштів, управління видатками виробництва, інтеграція капіталу з іншими підприємствами;
- інструменти ринку фінансових послуг – факторинг, страхування, лізинг.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, варто зазначити, що розроблені та реалізовані механізми загальної та фінансової стратегії, які вище наведені забезпечують синергійний ефект, а отже, сумарний результат діяльності будь-якої системи більше, ніж сума результатів окремих організаційних елементів цієї системи. За своєю природою синергійний ефект є організаційним ефектом, тому завдання полягає в тому, щоб знайти набір елементів і так з'єднати їх між собою, використовуючи прогресивні форми організації, при якому синергія забезпечувала б якісне і кількісне збільшення як потенціалу, так і результатів функціонування системи і складових частин.

Крім того, дослідивши структуру механізму забезпечення стабільності підприємства та особливості його функціонування, можемо зробити висновки, що підприємства, особливо працюючі в стратегічно важливих для економіки країни галузях, повинні формувати власні фінансові механізми та інструменти, виходячи із особливостей як кожного контракту, так і конкретних умов ринкового середовища – законодавчої бази, кон'юнктури ринку та інших факторів. Для цього в складі економічних структур підприємств повинні створюватися підрозділи фінансової інженерії, які призначені самим тісним чином взаємодіяти зі службами стратегічного планування і управління підприємством.

Анотація

Враховуючи, що за умов ринкової економіки, самостійності підприємств, їхньої відповідальності за результати діяльності, виникає об'єктивна необхідність визначення тенденцій розвитку підприємств, визначено та обґрунтовано один з механізмів забезпечення їх стабільності та перспективних фінансових можливостей такий, як чітко окреслена стратегія управління підприємством.

Ключові слова: стратегія, фінансова стратегія, фінансова стабільність, фінансове планування.

Аннотация

Учитывая, что в условиях рыночной экономики, самостоятельности предприятий, их ответственности, за результаты деятельности, возникает объективная необходимость определения тенденций развития предприятий, определен и обоснован один из механизмов обеспечения их стабильности и перспективных финансовых возможностей такой, как четко очерчена стратегия управления предприятием.

Ключевые слова: стратегия, финансовая стратегия, финансовая стабильность, финансовое планирование.

Summary

Taking into account, that at the terms of market economy, independence of enterprises, their responsibility, for the results of activity, there is an ob"ektivna necessity of determination of progress of enterprises trends, certainly and grounded one of mechanisms of providing of their stability and perspective financial possibilities such, as general and financial strategy of management an enterprise is expressly outlined.

Keywords: strategy, financial strategy, financial stability, financial planning.

Список використаних джерел:

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. – СПб.: Питер, 1999. – 416 с.
2. Корецький М.Х. Стратегічне управління. / М.Х.Корецький, А.О.Дегтяр, О.І.Дацій / Навч.посібн.- К.: ЦУЛ. - 2007. – 240 с.
3. Калина А.В. Прогнозування та макроекономічне планування // Навч.посібн. К.:МАУП, - 2008. - С.34-36.
4. Проблемы прогнозирования и стратегического планирования / С. Логинов, Е. Павлов // Экономист.- 2007, №5, с. 93 – 96.
5. Раєвнева О.В. Управління розвитком підприємства, Харків, 2006. – 356с.

ПРОБЛЕМА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Постановка проблеми. В процесі ринкової трансформації економічної системи України ефективність підприємницької діяльності значною мірою визначається рівнем її фінансового потенціалу. Підвищення результативності діяльності суб'єктів господарювання забезпечує зростання економічного потенціалу держави, і навпаки – виникнення кризових явищ на окремих підприємствах негативно відіб'ється на економічній системі в цілому. Зростання потреби забезпечення фінансовими ресурсами в сучасних умовах розвитку економіки вважається об'єктивним явищем, яке зумовлене, перш за все, зростанням економічної конкуренції, що вимагає від суб'єкта господарювання постійного оновлення, модернізації основних фондів, використання інноваційних технологій і матеріалів, пошуку нових ринків збуту.

З початком ринкових перетворень, коли держава і суб'єкти господарювання безпосередньо зіткнулися з необхідністю організації фінансової діяльності суб'єктів господарювання та їх фінансового забезпечення на нових засадах, розуміння змісту поняття “фінансове забезпечення” стало важливим і актуальним.

Виходячи з того, що фінансове забезпечення значною мірою визначає ефективність функціонування суб'єктів господарювання будь-якої галузі економіки, коло питань, пов'язаних з даною категорією, вимагає ґрунтовних теоретичних знань і практичних навичок у сфері фінансів підприємств.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій. Питання фінансового забезпечення перебуває у полі зору багатьох українських вчених та дослідників. У площині дослідження даної теми варто відзначити таких науковців, як Опарін В.М., Кірейцев Г.Г., Юрій С.І., Романенко О.Р. та ін., в працях яких ми можемо ознайомитися з поняттям та формами фінансового забезпечення, різновидами дії фінансового забезпечення. Вагомий внесок у дослідження окремих аспектів фінансового забезпечення підприємств зроблено також у працях вітчизняних науковців І.В. Зятковського, А.М. Поддєрьогіна, Р.А. Слав'юка, О.О. Терещенка та ін.

Ознайомлення з публікаціями показав, що на сьогодні відсутня єдина думка науковців щодо визначення поняття фінансового забезпечення підприємства. Більшість сучасних авторів не виділяють фінансове забезпечення як окрему фінансово-економічну категорію. Тому завданням даної статті є узагальнення теоретичних підходів до поняття фінансового забезпечення підприємницької діяльності та окреслення проблемних питань, пов'язаних з фінансовим забезпеченням суб'єктів господарювання в ринкових умовах.

Виклад основного матеріалу. Поняття, структура та призначення фінансового забезпечення підприємства в сучасній економічній літературі і наукових дослідженнях трактується по-різному. Думки дослідників різняться в залежності від того, в контексті якої економічної підсистеми розглядається дане поняття.

У роботах Опаріна В.М. поняття фінансового забезпечення розглядається як один із методів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток в контексті фінансового механізму. На думку автора, фінансове забезпечення реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке, в свою чергу, може здійснюватись у трьох формах: самофінансування (приватний, пайовий і акціонерний капітал), кредитування, зовнішнє фінансування. Дані форми фінансового забезпечення на практиці мають використовуватися одночасно, за допомогою встановлення оптимальних для конкретного етапу розвитку економіки співвідношень між ними [3].

Кірейцев Г.Г. [2] вважає, що фінансове забезпечення полягає у виділенні певної суми фінансових ресурсів на розв'язання окремих завдань фінансової політики. Причому,

автор також розглядає дане поняття в контексті фінансового механізму. До структури фінансового забезпечення автор включає самофінансування, кредитування, акціонерний капітал та бюджетні асигнування. Він розглядає забезпечувальну і регулятивну його дію. Забезпечувальна дія, за словами автора, характеризує пасивний вплив фінансового забезпечення, і проявляється у встановленні джерел фінансування, тобто покриття повсякденних потреб. Регулятивна дія здійснює вплив через виділення достатніх обсягів коштів, а також через конкретну форму фінансового забезпечення, що характеризує активний вплив фінансового забезпечення. Дія фінансового регулювання проявляється у двох напрямках: за допомогою фінансових інструментів встановлюються певні пропорції розподілу доходів, які впливають на забезпеченість фінансовими ресурсами; за допомогою встановлення певних пропорцій розподілу встановлюється відповідна система реалізації економічних інтересів.

Романенко О.Р. [4] виводить таке поняття, як “фінансове забезпечення відтворювального процесу”, яке трактує як покриття затрат за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих суб’єктами господарювання і державою, та розглядає його як один із напрямів фінансового впливу на процеси суспільного розвитку. Автор вважає, що фінансове забезпечення розширеного відтворення може здійснюватися у таких формах: бюджетне фінансування як надання коштів з бюджету на безповоротних засадах; кредитування – це надання коштів на принципах повернення, платності, строковості і забезпеченості; самофінансування передбачає відшкодування видатків суб’єктів господарювання з основної діяльності та її розвитку за рахунок власних джерел (принцип самофінансування допускає залучення кредитних ресурсів); оренда (лізинг) – це передання майна у користування за певну плату і на певний строк; інвестування – процес вкладення грошей у ті чи інші об’єкти з розрахунком збільшення їх вартості, а також отриманням додаткового доходу [4].

Проаналізувавши вищезазначене, не можна не погодитись з думкою Зятковскої Л.І. [1], яка стверджує наступне: з одного боку, завданням фінансового забезпечення є формування й використання фінансових ресурсів для задоволення потреб господарюючого суб’єкта, що регламентується відповідними нормативними актами, які визначають способи їх мобілізації, розподілу і використання на всіх рівнях господарського управління. Та з іншого боку, фінансове забезпечення здійснюється шляхом використання таких його форм, або методів залучення ресурсів як: самофінансування, кредитування, бюджетне фінансування, перерозподіл коштів, розміщення фінансових інструментів і боргових зобов’язань, що в свою чергу, гостро ставить питання щодо визначення потреби в ресурсах, встановлення доцільності і ефективності їх використання.

Доцільним було б розглянути проблеми фінансового забезпечення підприємства у розрізі різновидів його форм. Узагальнюючи, можемо сказати, що більшість авторів виділяє такі основні форми фінансового забезпечення, як самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування.

Самофінансування являється забезпеченням потреб простого і розширеного відтворення виробництва, які покриваються за рахунок власних коштів суб’єктів господарювання. Воно є вихідною формою фінансового забезпечення, бо розпочати будь-яку діяльність без наявних власних коштів не можна. Самофінансування за своєю сутністю тісно пов’язане з залученням кредитних ресурсів [3].

В умовах ринку для фінансування існуючих та впровадження нових інвестиційних проектів перед підприємствами гостро постає проблема залучення ресурсів. Це питання залишається особливо актуальна і тепер, в умовах світової фінансово-економічної кризи, за надмірної зношеності основних виробничих фондів у багатьох галузях економіки. За даними Державної служби статистики України, ступінь зносу основних засобів на кінець 2010 року складає 74,9%.

Головним внутрішнім джерелом фінансування підприємства являється самофінансування у відкритій чи прихованій формах. Відповідно, кожне підприємство для себе мусить обрати джерела та ефективну форму самофінансування.

Перед керівником підприємства постає непростий вибір. З одного боку, він може повністю вилучити отриманий у звітному періоді прибуток з метою його подальшого споживання або вкладення в інші інвестиційні проекти; чи реінвестувати отриманий прибуток в повному обсязі у діяльність власного підприємства, так як це рішення в умовах кризи може здатися найбільш прийнятним. Останній варіант передбачає комбінацію перших двох варіантів. В результаті, ми отримаємо розподіл доходу на дві частини – прибуток, який реінвестуємо та дивіденди. Такий варіант дозволить забезпечити приріст обсягів фінансово-господарської діяльності. У більш жорстких, кризових умовах, щоб не допустити банкрутства доводиться приймати рішення, щодо повного реінвестування отриманого прибутку у діяльність підприємства.

Аналізуючи дані Державної служби статистики, можемо сказати, що найбільша питома вага інвестицій вкладених у основний капітал в Україні за підсумками 2010 року, припадає на власні кошти підприємств і організацій (55,7%). В свою чергу, інвестування за рахунок кредитів банків та інші позики складають 13,7%, кошти державного і місцевих бюджетів - 9,2%. Наведені показники говорять про те, що в структурі фінансового забезпечення українських підприємств переважає частка самофінансування, і лише 13,7% інвестованих коштів припадає на кредитний ресурс [6].

Кредитування як одна із форм фінансового забезпечення, за Опаріним В.М., полягає у тимчасовому використанні позичених ресурсів. Якщо вихідною формою фінансового забезпечення є самофінансування, то кредитування, особливо в умовах ринкової економіки, вважається головною формою.

Треба відмітити, що світова економічна та фінансова криза значно вплинула на функціонування грошово-кредитного ринку України і, як наслідок, вітчизняна кредитна система опинилася в скрутному становищі. Усе зазначене, поряд із повільним здійсненням економічних реформ і незбалансованістю державних фінансів, створило велике боргове навантаження на приватний сектор.

Очевидним є те, що найбільш значними проблемами банківського кредитування підприємств, яке являється основним джерелом кредитного ресурсу в Україні, являється нестабільність політичної та фінансової систем, недосконале законодавство, занадто високі ставки відсотків за кредитами, не вигідні умови кредитних договорів, проблеми та строки оформлення кредитних угод тощо. В умовах, що склалися, банківський кредит для підприємства став майже недосяжним, на тлі спаду економічної ефективності підприємства просто не мають змоги платити надто дорогу ціну за даний ресурс.

За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, заборгованість за кредитами, наданими в економіку України на кінець листопада 2011 р. склала 802,1 млрд. грн. Порівняно з початком 2011 р. загальний обсяг наданих кредитів збільшився на 9,4%, у тому числі у національній валюті – на 19,6%. Це дає можливість сподіватися, що кредитні продукти для суб'єктів господарювання в цьому році стануть доступнішими [7].

Наступною формою фінансового забезпечення являється зовнішнє фінансування. Суть його полягає у виділенні певних коштів господарюючим суб'єктам на основі безповоротності і безоплатності. Прикладом може бути державне фінансування з боку бюджету чи державних фондів цільового призначення, надходження коштів від громадських, добровільних організацій країни та з-за кордону, гранти від міжнародних організацій та інше [3].

В умовах ринкової економіки ця форма є підпорядкованою відносно самофінансування і кредитування. Основним її видом є бюджетні асигнування. Деякі автори, наприклад, Кірейцев Г.Г., Романенко О.Р виділяють бюджетні асигнування як окрему форму фінансового забезпечення.

Згідно Господарського кодексу України, держава може надавати дотації суб'єктам господарювання на такі цілі, як підтримка виробництва життєво важливих продуктів харчування, життєво важливих лікарських препаратів та засобів реабілітації інвалідів, на послуги транспорту, що забезпечують соціально важливі перевезення, а також підприємствам, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання їх діяльності, на цілі технічного розвитку, що дають значний економічний ефект. Вітчизняна система бюджетних асигнувань відносно ефективно працює в тих галузях економіки, які мають важливе соціальне значення.

Якщо мова йде, до прикладу, про підтримку підприємництва в Україні, то тут виділення коштів є недостатнім. Довідково, згідно звіту українських фондів підтримки підприємництва, протягом 2010 року відповідно до заходів регіональних (місцевих) програм фонди надали фінансово-кредитну підтримку 108 суб'єктам малого підприємництва на загальну суму 18,3 млн. грн., зокрема: на пільгове кредитування – 2904,5 тис. грн.; на відшкодування (компенсацію) відсоткових ставок по кредитах комерційних банків – 1431,9 тис. грн.; на надання позик – 13966,0 тис. грн., фінансова допомога на безповоротній основі склала всього 8,0 тис. грн. [8].

Висновки. Підсумовуючи, можемо зазначити, що фінансове забезпечення підприємства значною мірою визначає ефективність функціонування суб'єкта господарювання в будь-якій галузі економіки. Основними причинами проблем фінансового забезпечення вітчизняних підприємств на сьогодні являється нестабільність політичної та фінансової систем, недосконале та нестабільне законодавство, нерозвиненість інфраструктури фінансово-кредитного ринку держави, неефективність державної регуляторної політики. Виходячи з того, що підприємницький сектор є одним з основоположних структурних елементів ринкової системи, в процесі сучасної ринкової трансформації країни проблеми фінансового забезпечення діяльності підприємств залишаються надзвичайно актуальними.

Анотація

В процесі сучасної ринкової трансформації економіки країни надзвичайно актуальними є проблеми фінансового забезпечення діяльності підприємств. У статті розглянуто суть фінансового забезпечення як складової фінансового механізму. Окреслено проблематику фінансового забезпечення суб'єктів господарювання.

Ключові слова: фінансове забезпечення, фінансовий механізм, самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування.

Аннотация

В процессе рыночной трансформации экономики страны актуальными являются проблемы финансового обеспечения деятельности предприятий. В статье рассмотрено сущность финансового обеспечения как составной финансовой системы.

Очерчено проблематику финансового обеспечения субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, финансовый механизм, самофинансирование, кредитование, внешнее финансирование.

Summary

The process of modern market transformation of the country problems of financial providing for enterprises is extremely important. The article essence of the financial providing is considered as a constituent of financial mechanism. The author searches the problems of financial providing the economic agents.

Keywords: financial providing, financial mechanism, self-financing, crediting, external financing.

Список використаних джерел:

1. Зятковська Л.І. Методологічні засади фінансового забезпечення підприємств/ Л.І. Зятковська// Фінанси України. – 2007. – №6. – С.148-155.
2. Кірейцев Г.Г. Гроші, Фінанси, Кредит/ Г.Г. Кірейцев, М.М. Александрова, С.О.Маслова – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 312с.
3. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія)/ В.М. Опарін – К.: КНЕУ, 1999. – 164 с.
4. Романенко О.Р. Фінанси/ О. Р. Романенко – К.; Центр учбової літератури, 2009. – 312 с.
5. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання/ О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2003. – 554 с.
6. Державна служба статистики України. Офіційний вебсайт [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Міністерство економічного розвитку і торгівлі. Офіційний вебсайт [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://me.kmu.gov.ua/>
8. Український фонд підтримки підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ufpp.gov.ua/>

УДК: 336.14

Стегней М.І., Сакаль М.М.

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ВИРІВНЮВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Постановка проблеми. В сучасних умовах трансформаційного періоду економіки України важливою проблемою виступає покращення використання наявних інструментів державного регулювання, як держави в цілому (макрорівень), так і окремих її адміністративно-територіальних одиниць (мезорівень). Поряд з цим, важливим є посилення фінансової самостійності регіонів України, надання їм повноважень у сфері розрахунку міжбюджетних трансфертів. Регіональна бюджетна політика впливає на соціальний добробут населення країни. Саме тому виникає потреба вдосконалення механізмів державного регулювання бюджетних питань, а також запровадження чіткого розподілу функціональних обов'язків між центральною та регіональною владами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням покращення фінансової забезпеченості місцевих органів самоврядування присвячено праці таких вчених, як Н. Балдич [1], І. Луніна, І Щербини та інших вчених. Теоретичні засади і складові фінансового вирівнювання місцевих бюджетів висвітлюються у наукових доробках І. Клітенко [2], О. Ковалюк [3], Ю. Яценко та інших. В сучасних умовах виходу з фінансової кризи вищезгадані питання і проблеми залишаються актуальними і потребують свого подальшого вивчення, зокрема, пошуку ефективних механізмів вирівнювання місцевих бюджетів.

Завдання дослідження полягає в систематизації теоретичних засад фінансового вирівнювання місцевих бюджетів, у пошуку шляхів вдосконалення розрахунку міжбюджетних трансфертів та механізмів вирівнювання місцевих бюджетів.

Виклад основного матеріалу. Об'єктивна необхідність здійснення державою фінансового вирівнювання зумовлена наявністю різних фіскальних дисбалансів, спричинених дією природно-кліматичних, історичних, географічних, соціально-демографічних, економічних та багатьох інших факторів. Характерні аспекти механізму фінансового вирівнювання визначаються особливостями територіальної організації влади,

чинної бюджетно-податкової системи та ступенем її централізації. У зв'язку з впливом різних ендогенних і екзогенних факторів, механізм фінансового вирівнювання зазнає постійних змін і потребує відповідних заходів щодо його ефективного функціонування і використання у динамічно змінюваних умовах. Цього неможливо досягти без удосконалення механізмів формування дохідної і видаткової частин місцевого бюджету.

Як зазначив О.М. Ковалюк щодо теоретичного обґрунтування суті механізму фінансового вирівнювання: «чітке розуміння його структури, місця і мети окремих елементів має непересічне значення, оскільки може сприяти визначенню слабких ланок у цьому механізмі, а отже, і шляхів їхнього зміцнення, посилення їхньої позитивної дії тощо» [3, с. 59].

Н.І. Балдич визначає механізм фінансового вирівнювання як сукупність засобів регулювання відносин з приводу розподілу, перерозподілу та використання частини виробленого ВВП, спрямованих на скорочення міжтериторіальних фіскальних диспропорцій. На його думку, це здійснюється з метою фінансового забезпечення і фінансового регулювання соціально-економічного розвитку територій країни [1, с. 131].

На нашу думку, доцільно визначати фінансове вирівнювання як складову бюджетної системи, а саме як процес приведення у відповідність витрат бюджетів (за економічною та функціональною класифікацією) до гарантованого державою мінімального рівня соціальних послуг на душу населення та ліквідацію значних диспропорцій щодо здійснення видатків у розрізі окремих територій.

В сучасних умовах трансформаційних процесів важливим є приведення у відповідність рівня видатків кожного окремого місцевого бюджету на душу населення до середнього рівня, який склався в цілому по країні. Для того, щоб мінімізувати такі відхилення і використовується механізм фінансового вирівнювання.

Американський економічний журнал «Working paper» розглядає фінансове (фіскальне) вирівнювання у загальному вигляді – «це передача фінансових ресурсів між юрисдикціями з метою відшкодування відмінностей у справлянні дохідного потенціалу або у вартості надання суспільних послуг. При цьому, головним завданням є надання можливості субнаціональним урядам забезпечувати своїх громадян приблизно однаковими наборами суспільних послуг при приблизно однаковому податковому тягарі» [4]. Дане твердження враховує необхідність соціальної справедливості, таке трактування поняття фінансового вирівнювання враховує соціальний аспект (податкоспроможність кожного окремого громадянина держави).

За дослідженнями зарубіжних вчених, Україна відноситься до країн з централізованою системою фінансового забезпечення місцевих бюджетів, а це означає, що розподіл повноважень здійснюється на державному рівні. Якщо порівнювати Україну з іншими унітарними європейськими державами, то вона характеризується як країна з низьким рівнем таких показників, як частки доходів від операцій з капіталом у загальному обсязі доходів без урахування грантів, частки неподаткових надходжень у загальному обсязі поточних доходів, частки податків на майно у податкових надходженнях, частки доходів від підприємницької діяльності та власності в структурі неподаткових надходжень [3, с.58].

Дослідження вищезгаданих науковців і практиків дають можливість встановити, що система фінансового забезпечення в Україні знаходиться на стадії свого становлення і потребує розробки ефективних механізмів її формування. Для розвитку і зміцнення системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні доцільно:

- формувати два види бюджетів на місцевому рівні: бюджети місцевих державних адміністрацій як складову частину державного бюджету та бюджети місцевого самоврядування як бюджети територіальних громад, районних та обласних бюджетів органів місцевого самоврядування;
- розвинути муніципальні запозичення у формі банківських кредитів та облігаційних позик, збільшити неподаткові доходи, доходи від операцій з капіталом;

- формувати територіальну громаду як первинну адміністративну одиницю з метою поліпшення організації системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні.

Фінансове вирівнювання може здійснюватися специфічними інструментами: дотаціями і міжбюджетними трансфертами. При побудові та застосуванні таких інструментів використовуються фінансові показники, нормативи, ліміти. Показники характеризують кількісну та якісну сторони соціально-економічних явищ і процесів країни. До них включаються прогнозовані та фактичні обсяги доходів і видатків бюджетів, обсяг видатків на фінансування окремих повноважень, кількість споживачів суспільних послуг, працівників бюджетної сфери, бюджетних установ, показники їх оснащення (кількість лікарняних ліжок, місць у закладах культури, спорту тощо), податкоспроможність і т. ін.

Вітчизняні науковці і практики сфери фінансового забезпечення знаходяться у стані пошуку ефективного діючого механізму вирівнювання обсягів місцевих бюджетів. Комітет Верховної Ради України з бюджету ввів у використання математичну формулу для розрахунку обсягу дотацій місцевого бюджету, які виступають важливим інструментом бюджетного вирівнювання [5]. Зазначена формула має такий вигляд:

$$G_i = (E / P - R / P_x * F_{ci}) * P_i, \text{ де}$$

G_i – дотація місцевому бюджету (+), кошти передані (–);

E/P – середні по місцевим бюджетам району видатки на душу населення

R/P_x – середні по місцевим бюджетам району доходи на душу населення;

P_i – населення відповідної місцевої Ради;

F_{ci} – відносна податкоздатність кожної місцевої Ради у вигляді коефіцієнту, який показує, як доходи населення кожної місцевої Ради відносяться до показника середніх доходів на душу населення в цілому по місцевим Радам.

Дану формулу фінансового вирівнювання можна вважати недосконалою і такою, що потребує подальшого дослідження в частині її підкріплення відповідним і належним теоретико-практичним і методологічним обґрунтуванням. І тому постановою Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2011 р. № 992 затверджено: обсяг дотації вирівнювання з державного бюджету, що надається бюджету Автономної Республіки Крим, обласному бюджету, зведеному бюджету м. Києва та Севастополя, міста республіканського значення Автономної Республіки Крим і обласного значення, району, або коштів, що передаються з таких бюджетів до державного бюджету (Т), визначається за загальним фондом місцевого бюджету як різниця між розрахунковим показником обсягу видатків (V) та розрахунковим обсягом доходів (кошика доходів), закріплених за відповідними місцевими бюджетами (D), розрахованим у порядку, передбаченому законодавством, із застосуванням коефіцієнта вирівнювання альфа (α) за такою формулою [6]:

$$T = \alpha (V - D).$$

У Бюджетному кодексі передбачено, що коефіцієнт вирівнювання може визначатися в межах від 0,6 до одиниці. Коли значення коефіцієнта «альфа» встановлено на рівні одиниці, формула передбачає повне вирівнювання у групі місцевих бюджетів. Усі місцеві бюджети в цьому випадку є або одержувачами трансфертів, або донорами коштів для державного бюджету. При значенні «альфа», меншому за одиницю, обсяг як позитивних трансфертів (з держбюджету), так і негативних трансфертів (до держбюджету) в цьому конкретному випадку скорочується на 20 відсотків. Однак, оскільки обсяг позитивних трансфертів більший за обсяг негативних, загальна сума фінансування місцевих бюджетів скорочується, а доходи держбюджету відповідно збільшуються.

Чинний на сьогодні Бюджетний кодекс має багато недоліків в частині здійснення фінансового забезпечення. Необхідні зміни щодо побудови чіткої структури і видів міжбюджетних трансфертів. Очевидною є доцільність розробки та введення в дію закону «Про фінансове (фіскальне) вирівнювання», яким будуть визначені організаційно-методологічні підходи до обчислення обсягів таких трансфертів.

Висновок. Отже, бюджетна система України потребує детального перегляду організаційно-правових засад здійснення фінансового забезпечення, а також внесення значних змін у чинні нормативно-правові акти та запровадження нових форм фінансового вирівнювання. Потребують вдосконалення складові механізму фінансового вирівнювання у сторону розширення різноманітності засобів вирівнювання фіскальних дисбалансів.

Враховуючи існуючий зарубіжний досвід, одним із шляхів покращення фінансового забезпечення місцевих бюджетів може виступити створення спеціальних бюджетних фондів фінансового вирівнювання територій. Перерозподіл доходів між бюджетами одного рівня доцільно здійснювати з урахуванням податкової спроможності територій та мінімального рівня, до якого повинні вирівнюватись фінансові можливості цих територій. Саме тому виникає необхідність визначення обґрунтованого нормативу бюджетної забезпеченості кожної області, району, міста з урахуванням їх економічного, соціального, природного й екологічного стану. Визначення таких показників дасть змогу визначити реальний розмір фінансових ресурсів для задоволення необхідних потреб регіонів, а також значно вдосконалити функціонування механізму фінансового вирівнювання місцевих бюджетів.

На вирішення цих завдань і повинні спрямовуватися подальші дослідження організаційно-правових і нормативних основ механізму фінансового вирівнювання на загальнодержавному та регіональному рівнях управління.

Анотація

У статті розглянуто теоретичні засади фінансового вирівнювання місцевих бюджетів і заходи щодо зміцнення системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні. Проаналізовано розрахунок міжбюджетних трансфертів для адміністративно-територіальної одиниці бюджетної системи України. Окреслено шляхи покращення фінансового забезпечення місцевих бюджетів

Ключові слова: доходи і видатки місцевого бюджету, фінансове вирівнювання місцевих бюджетів, розрахунок міжбюджетних трансфертів, державне регулювання.

Аннотация

В статье рассмотрены теоретические основы финансового выравнивания местных бюджетов и меры по укреплению системы финансового обеспечения местного самоуправления в Украине. Проанализированы методы расчета межбюджетных трансфертов для административно-территориальной единицы бюджетной системы Украины. Определены пути улучшения финансового обеспечения местных бюджетов.

Ключевые слова: доходы и расходы местного бюджета, финансовое выравнивание местных бюджетов, расчет межбюджетных трансфертов, государственное регулирование.

Annotation

The article reviews the theoretical basis of financial equalization of local budgets and measures to strengthen financial systems of local government in Ukraine. Analysis of the calculation of intergovernmental transfers to local government area of the budget system of Ukraine. The ways of improving the financial security of local budgets.

Keywords: income and expenditures of local budgets, financial equalization of local budgets, the calculation of intergovernmental transfers, state regulation.

Список використаних джерел:

1. Балдич Н. І. Механізм фінансового вирівнювання місцевих бюджетів: сутність, структура, функції / Н. І. Балдич // Державне управління: теорія та практика / НАДУ (Київ). - 2009. - № 1. - с. 126–132.
2. Клітенко І. Ю. Запозичення до місцевих бюджетів / І. Ю. Клітенко// Казна. - 2010. - №4.- с.31 - 32.

3. Ковалюк О. М. Методологічні основи фінансового механізму / О. М. Ковалюк // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 51–59.
4. Fiscal equalization in OECD countries. Working paper №4. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.worldbank.org>
5. Офіційна сторінка комітету Верховної Ради України з питань бюджету. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://budget.rada.gov.ua/kombjudjet/control/uk/doccatalog/list?currDir=45077>
6. Постанова Кабінету Міністрів України №1149 29.12.2011 Деякі питання розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kodeksy.com.ua/norm_akt/source-КМУ/type-Постанова/1149-08.12.2010

УДК: 657:658.115

Ксьонжик І.В., Архіпова О.В., Маломуж О.Г.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРЕДУМОВИ УНІФІКАЦІЇ ОБЛІКУ В БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

Постановка завдання. Розвиток сучасного суспільства тісно пов'язаний з глобалізацією економіки та відповідним їй процесом розширення міждержавних економічних відносин в усіх сферах діяльності. У зв'язку з цим, виникає об'єктивна потреба у формуванні єдиних підходів до однієї з основних функцій управління - обліку. Враховуючи той факт, що стандартизація та уніфікація у цьому процесі відіграють ключову роль, необхідно дослідити можливості наближення й адаптації вітчизняної систем обліку до єдиного базису.

Загалом йдеться не про зміну основоположних загальних теоретичних основ, а про формування адекватної надбудови, яка, з точки зору філософії обліку, може й повинна розвиватися та вдосконалюватися у відповідності до сучасних потреб. В Україні процес уніфікації обліку стосовно банківської та виробничої сфер уже досяг певного позитивного результату - переходу на міжнародні та національні (сформовані відповідно до міжнародних) стандарти. Поки що поза увагою залишилася одна з найбільш стратегічно важливих сфер нашої держави – бюджетна. Таке становище засвідчує наявність проблем у забезпеченні переходу до міжнародних принципів обліку в державному секторі та необхідність здійснення наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці в останні роки активно проводять фундаментальні дослідження можливостей удосконалення обліку в бюджетній сфері. Зокрема, питання організації та методики розглядалися в роботах П.Й. Атамаса, Ф.Ф. Бутинця, Р.Т. Джоги, Є.В. Калюги, Л.М. Кіндрацької, С.О. Левицької, С.В. Свірко та інших. Проте попри активізацію досліджень в даному напрямі, невирішеними залишаються принципові положення теорії, методології та практики. Особливо проявляється різносторонність проблем у випадку облікової діяльності казначейств.

Завдання і методика досліджень. Метою написання статті стало формування концепції уніфікації та модернізації обліку в бюджетних установах на основі дослідження проблем і недоліків існуючих базових підходів до його організації в сучасних умовах.

Під час дослідження були використані системно-структурний, аналітичний, стратегічний методи та метод аналітичного прогнозування.

Викладення основного матеріалу. На органи Державного казначейства покладено виконання таких основних функцій: управління наявними коштами Державного бюджету України та ведення обліку його касового виконання; управління коштами державних позабюджетних фондів; організація касового виконання бюджету та здійснення контролю за цим процесом; управління державним боргом; здійснення видатків бюджету; розподіл між Державним бюджетом України та бюджетами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя та ін.

Проте, органи Державного казначейства характеризуються тим, що їх слід розглядати ще й з точки зору бюджетних установ, тобто саме Казначейство - це бюджетна установа, яка, крім обліку виконання бюджетів, веде облік як розпорядник бюджетних коштів. Ця особливість має відповідний вплив і на організацію обліку, адже йдеться про різні Плани рахунків, і, відповідно, на різну методику обліку [4].

Єдина централізована система Державного казначейства України та його територіальні управління на місцях, створена з метою: підвищення дієздатності державної бюджетної політики; ефективного управління доходами та витратами у процесі виконання державного бюджету; підвищення відповідальності учасників бюджетного процесу та забезпечення належної бюджетної звітності; оперативності у фінансуванні державних програм; посилення контролю за надходженням, цільовим і ефективним використанням державних коштів.

Функціонування казначейської системи ґрунтується на:

а) створенні певного органу управління, який централізовано здійснює опрацювання платежів, веде бухгалтерський облік відповідного бюджету, складає фінансову звітність про виконання бюджету;

б) консолідації фінансових ресурсів на єдиному казначейському рахунку в установах Національного банку України;

в) впровадженні найбільш досконалих технологій і контрольних функцій під час здійснення платежів у перебігу виконання бюджету;

г) впровадженні процедур управління готівковими коштами бюджету.

З точки зору фінансування Державне казначейство України – це бюджетна установа, яка веде облік відповідно до Інструкції про кореспонденцію субрахунків бухгалтерського обліку для відображення основних господарських операцій бюджетних установ, затвердженої наказом Держказначейства України від 14.02.05 р. № 28 [1] та Інструкцією про форми меморіальних ордерів бюджетних установ та порядку їх складання, затвердженою наказом ДКУ від 27.07.2000 р. № 6 8 [2].

Головне призначення казначейської системи – сприяти оптимальному управлінню доходами та витратами бюджету, а призначення казначейства як бюджетної установи – забезпечити цільове використання коштів, виділених згідно кошторису на його функціонування. Казначейська система виконання бюджету має в своїй основі такі базові принципи, як принцип єдності, збалансованості, повноти, цільового спрямування, відповідальності, тоді як по відношенню до бюджетних установ виконуються принципи, визначені Законом України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” (табл. 1) [3].

Відповідно до вказаних двох напрямів облікової роботи функціонують і відповідні структурні підрозділи та посадові особи. Так, для здійснення облікових робіт та організації документообігу по операціях з державним бюджетом, функціонує Департамент бухгалтерського обліку операцій державного бюджету. Він є самостійним структурним підрозділом центрального апарату Державного казначейства України, до якого входять чотири відділи: зведений відділ бухгалтерського обліку; відділ бухгалтерського обліку та звітності головних розпорядників коштів; відділ оперативного контролю з виконання операцій державного бюджету; відділ бухгалтерського обліку валютних операцій.

Принципи обліку, які використовуються Державним казначейством України [4]

Казначейство як бюджетна установа	Казначейство як орган державної виконавчої влади
Обачність, зумовлена невизначеністю певних подій.	Принцип єдності каси і вимог до бухгалтерського обліку та складання звітності. В Україні принцип єдності каси і єдиних вимог бухгалтерського обліку та складання звітності впливає із визначальної норми бюджет права про єдність (цілісність) бюджетної системи.
Принцип повного висвітлення означає, що фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій і подій, здатних вплинути на рішення, що приймається на її основі.	Принцип здійснення платежу з видатків шляхом погашення фінансових зобов'язань розпорядників бюджетних коштів скарбниками (принцип збалансованості, згідно з яким повноваження на здійснення витрат бюджету повинні відповідати обсягу надходжень до нього).
Згідно з принципом автономності кожен суб'єкт господарювання розглядається як юридична особа.	Принцип повноти включення в облік і звітність усіх операцій, пов'язаних із надходженням та здійсненням витрат бюджету.
Згідно з принципом послідовності, Казначейству потрібно постійно (з року в рік) застосовувати обрану облікову політику.	Принцип цільового спрямування бюджетних коштів. Бюджетні кошти спрямовуються казначейством тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями.
Принцип безперервності передбачає, що діяльність продовжуватиметься впродовж невизначеного періоду і не буде припинена в доступному для огляду майбутньому.	Принцип відповідальності. Бюджетним кодексом України запроваджується поняття бюджетне правопорушення та встановлює відповідальність за нього.
Принцип нарахування та відповідності доходів і витрат означає, що результати операцій та інших подій потрібно відображати в облікових регістрах і фінансових звітах тоді, коли вони виникли, а не тоді, коли суб'єкт сплачує або отримує кошти.	
Превалювання сутності над формою означає, що операції та події мають обліковуватись і подаватись у звітності відповідно до їх економічної сутності.	
Принцип історичної (фактичної) собівартості означає, що пріоритетною є оцінка активів і зобов'язань виходячи з фактичних витрат на їх придбання.	
Згідно з принципом єдиного грошового вимірника, вимірювання та узагальнення господарських операцій Казначейства в його фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій одиниці.	

Основними завданням Департаменту бухгалтерського обліку операцій державного бюджету є:

- організація роботи щодо забезпечення обслуговування операцій коштами державного бюджету на центральному рівні Державного казначейства в національній та іноземних валютах;

- забезпечення дотримання принципів операційних процедур щодо кожної операції, яка проводиться на центральному рівні Державного казначейства, єдиних правил бухгалтерського обліку здійснених операцій та розрахунків;

- організація роботи з питань своєчасного складання звітності про виконання державного бюджету на центральному рівні Державного казначейства;

- забезпечення внутрішнього контролю, спрямованого на попередження, виявлення і виправлення суттєвих помилок, повноти і точності облікової інформації за операціями які проводяться на центральному рівні Державного казначейства, та за коштами переданими і отриманими територіальними органами ДКУ.

Зовсім інше коло питань охоплює облік, що здійснюється в Казначействі як в бюджетній установі. Це, зокрема, облік асигнувань, активів, розрахунків та інших об'єктів і операцій, які здійснюються у процесі фінансово-господарської діяльності Державного казначейства. Основним завданням обліку, при цьому, виступає забезпечення своєчасного, точного відображення усіх господарських операцій та забезпечення цільового використання виділених асигнувань.

Реалізація функцій і завдань бухгалтерського обліку в бюджетних установах, вимагає формування нових підходів, які виникають у сучасних умовах.

По-перше, це розвиток міжнародних зв'язків і необхідність впровадження міжнародних стандартів в державному секторі.

По-друге, проведені нами дослідження свідчать, що необхідна розробка інтегрованого плану рахунків бюджетного обліку.

По-третє, розвиток бюджетної системи і розширення сфер діяльності бюджетних установ (особливо, впровадження платних послуг) вимагає відповідного удосконалення вітчизняної облікової термінології.

Розглядаючи першу, з визначених, позицій, зауважимо, що питання утворення системи Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку щодо діяльності суб'єктів державного сектору економіки вже не є дискусійним, оскільки Указом Президента України „Про зміцнення фінансової дисципліни та запобігання правопорушень у бюджетній сфері” від 25.12.2001 р. № 1251/2001 Міністерству фінансів України та ДКУ надані повноваження щодо розроблення Національних стандартів на основі міжнародних стандартів обліку фінансової звітності державного сектору [4, с. 159].

Питання створення загального плану рахунків, до складу користувачів якого мали б увійти і бюджетні установи, піднімалося неодноразово. Обговорення такого варіанта тривало достатньо довго (до 1998 р.), при цьому, не тільки на рівні теорії, а й практики, що підтверджують два проекти плану рахунків бухгалтерського обліку, запропоновані Методологічною радою з питань бухгалтерського обліку в Україні до розгляду на сторінках спеціалізованого науково-практичного журналу „Бухгалтерський облік і аудит”. На користь ідеї інтеграції рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ та промислових підприємств свідчить той факт, що загальна питома вага споріднених чи аналогічних субрахунків в існуючих на той час планах рахунків становила до 35 одиниць зі 117 та 200 відповідно. Крім того, зазначена ідея відповідала тогочасній концепції адаптації елементів фінансово-господарської діяльності бюджетних установ до сфери матеріального виробництва. Утім, цей задум не було реалізовано, а з 1999 р. намітилася тенденція до більш тісного економічного поєднання учасників, бюджетного процесу [4, с. 159].

Вказані законодавчі процеси призвели до змін в системі обліку бюджетних установ. Проте, на теоретичному рівні, не всі категорійні означення були достатньо вивчені та узагальнені.

Внаслідок цього, виникає ряд непорозумінь та неточностей, адже двозначність трактувань призводить до появи можливостей різного підходу до відображення інформації у системі бухгалтерського обліку. Саме тому проблеми удосконалення організації обліку, в останні роки, стали предметом уваги уряду та законодавців. Так, 16.01.2007 р. була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 рр.” № 34 [5], яка містить основні положення та напрями вирішення окремих проблем. Одним із ключових напрямів, при цьому, є формування узгодженого законодавства та визначення категорійного апарату.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Як свідчать наші дослідження, сучасні умови функціонування бюджетної системи України характеризуються наявністю ряду проблемних питань в організації обліку виконання бюджетів та бухгалтерського обліку в бюджетних установах. Необхідність їх вирішення актуалізується у зв'язку з інтеграцією України у міжнародну спільноту та її прагненням до модернізації й уніфікації обліку. Таким чином, наукові розробки в даному напрямі тісно пов'язані з розвитком специфічних економічних явищ в галузі міжбюджетних взаємовідносин та характеризуються високою перспективністю особливо в контексті формування базових принципів та підходів, які б відповідали міжнародним вимогам. Слід підкреслити, що досягнення мети в галузі уніфікації обліку в бюджетній сфері стикається з проблемою неузгодженості категорій, які подаються в різних законодавчих актах. Це в свою чергу, має негативний вплив не лише на організацію обліку, а й на таку його характеристику як прозорість та зрозумілість. Виходом зі становища може стати взяття за основу рекомендацій міжнародні стандартів для державного сектора.

Базові концепції, для цього, вже сформовані у Законі України „Про бухгалтерський облік і фінансову звітність”. Необхідно лише більш детально та зважено підійти до їх удосконалення.

Анотація

В статті охарактеризовано особливості Державного казначейства як органу виконавчої влади та як бюджетної установи й відповідні цьому розбіжності базових принципів обліку. На основі критичної оцінки проблем і недоліків існуючих базових підходів до організації обліку в органах Державного казначейства автором сформовано концепцію його уніфікації та модернізації в бюджетних установах.

Ключові слова: Державне казначейство, бюджетна установа, облік, принципи обліку, міжнародні стандарти.

Аннотация

Статья характеризует особенности Государственного казначейства как органа исполнительной власти и как бюджетной организации, свойственные ему расходования базовых принципов учета. На основе критической оценки проблем и недостатков существующих базовых подходов к организации учета в органах Государственного казначейства автором сформировано концепцию его унификации и модернизации в бюджетных организациях.

Ключевые слова: Государственное казначейство, бюджетная организация, учет, принципы учета, международные стандарты.

Summary

The paper described the features of the State Treasury as the executive body and as budgetary institutions and those that differences of basic accounting principles. Based on critical

assessment of problems and shortcomings of existing basic approaches of accounting in the State Treasury the author formed his concept of unification and modernization of budgetary institutions.

Keywords: State Treasury, budgetary institutions, accounting, principles of accounting, international standards.

Список використаної літератури:

1. Інструкція Державного казначейства України „Про кореспонденцію субрахунків бухгалтерського обліку для відображення основних господарських операцій бюджетних установ” від 14.02.2005 р. № 28.
2. Інструкція Державного казначейства України “Про форми меморіальних ордерів бюджетних установ та порядок їх складання” від 27.07.2000 р. № 68 зі змінами та доповненнями. – 45 с.
3. Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999 р. № 996-XIV зі змінами та доповненнями від 09.02.2006 р. № 3422-IV. – 45 С.
4. Свірко С. В. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: методологія та організація : монографія / С. В. Свірко. – К. : КНЕУ, 2010. – 244 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі н; 2007-2015 роки” № 34. - 5 с.

УДК: 336.71:336.78

Мармуль Л.О., Мухіна М.В., Добичина І.В.

ВІДСОТКОВА ПОЛІТИКА: РОЛЬ І МІСЦЕ У СТРАТЕГІЇ БАНКІВ

Постановка проблеми. Відсоткова політика є однією з найважливіших складових банківської політики. Вивчення динаміки руху відсоткових ставок показує, що відсоткова політика виступає одним з визначальних і, в той же час, непростих механізмів регулювання ощадної та інвестиційної діяльності банку.

Відсоткова політика, на макроекономічному рівні, представляє собою сукупність заходів в області відсотка, що направлені на забезпечення рентабельності банківської системи та забезпечення оптимальних темпів розвитку економіки. Проведення політики на макроекономічному рівні, як правило, здійснює центральний банк країни. Відсоткова політика НБУ визначається цілями і задачами грошово-кредитної політики держави, а та, в свою чергу, – процесами, що відбуваються в економіці, і тими завданнями, що ставляться на певних етапах її розвитку [1, с. 41-44].

Відсоткова політика конкретного комерційного банку служить для забезпечення максимальної, в існуючих умовах, рентабельності, тобто вона повинна бути направлена на максимізацію операційних доходів та мінімізацію операційних витрат. Однак, банк зобов’язаний піклуватись про досягнення рентабельності не тільки у короткостроковому, але і в довгостроковому періоді. Розуміючи це, фінансово-кредитні установи прагнуть, створити та розширити коло клієнтів, надаючи їм допомогу у зміцненні економічного становища; підвищенні їх ділової активності. Більш того, з різних причин, не всі комерційні банки розглядають максимізацію рентабельності в якості єдиної мети організації своєї діяльності. Тому відсоткову політику, що проводиться на рівні фінансово-кредитної установи, у загальному вигляді можна визначити як стратегію і

тактику банку в області регулювання відсоткових ставок, спрямованих на забезпечення ліквідності, рентабельності та розвитку його операцій.

Одним з найважливіших принципів ефективної реалізації банківськими установами функцій фінансового посередника є дохідність кредитних операцій, які ним безпосередньо здійснюються. З цього можна зробити висновок, що найбільш актуальною проблемою функціонування банківських установ, в наш час, є формування такої відсоткової політики, яка б повною мірою забезпечувала йому отримання необхідного рівня прибутку, а також приваблювала достатню кількість клієнтів.

Ця проблема зумовлює необхідність поглибленого теоретичного обґрунтування низки заходів, які мають бути спрямовані на формування належної концепції відсоткової політики комерційних банків, а також визначення базових напрямків, що зумовлюють оптимізацію кредитних відносин банку з клієнтами шляхом мінімізації величини відсоткового ризику [2, с. 409].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню цього питання присвячено багато публікацій та наукових досліджень. Серед авторів можна виділити праці таких вітчизняних економістів, як О.Ф. Андросова, О.В. Васюренко, А.С. Гальчинського, Ф.С. Мишкіна, О.М. Петрука, А.В. Черепа, та зарубіжних вчених-економістів Р.Г. Габбарда, Р.К. Гросіан та ін.

Незважаючи на достатню кількість наукових доробок, невирішеною залишається низка питань. Зокрема, можливість практичного застосування відповідної наукової бази у роботі комерційних банків, а також розробка, кожним із них, власної ефективної концепції відсоткової політики.

Завдання і методика досліджень. Метою статі є аналіз елементів відсоткової політики комерційного банку, що охоплюють: її вихідні засади; фактори впливу на величину відсоткової ставки та порядок розрахунку відсотку за кредитом; механізм управління відсотковим ризиком. Ці складові єдиної цілісної цінової стратегії комерційного банку на ринку послуг необхідно чітко формулювати у вигляді певного документу та проводити з метою оптимального поєднання інтересів банку і позичальника.

Під час проведення дослідження було використано наступні методи: монографічний, абстрактно-логічний, графічний та системно-структурний.

Результати досліджень. Протягом останніх 15 років вітчизняними комерційними банками вкладним операціям приділялося другорядне значення. Ще за часів Радянського Союзу, монопольне становище Ощадбанку у відношенні залучення заощаджень населення, а також нерозвинута система вкладів не сприяли удосконаленню відсоткової політики. У таких умовах відсоток часто виконував страхову функцію, а його стимулююча роль була недостатньою. В результаті, відсоток не стимулював населення до тривалого зберігання коштів; не враховував інфляційного стану грошового обігу і соціальної структури населення. У відсотковій політиці була відсутня науково обґрунтована диференціація умов залучення коштів у депозити. Для встановлення адекватного рівня відсотку мають бути враховані чинники макро- і мікроекономічного характеру. Вони зумовлюють можливості покриття витрат комерційного банку, отримання ним прибутку, а також управління ризиками за операціями, що проводяться. Відсотковою політикою фінансово – кредитної установи слід вважати сукупність заходів, спрямованих на встановлення оптимальних ставок позичкового відсотка, з метою забезпечення прибутковості банку при здійсненні кредитних операцій і мінімізації ризиків, що супроводжують зміну цін на кредитні послуги. Загалом, така політика мала б формуватися на основі чіткого документа, у вигляді затвердженої, належним чином, концепції, яка б враховувала вплив усіх можливих факторів розвитку економіки та особливості діяльності тих груп позичальників, на обслуговування яких орієнтований банк. Зазначений документ повинен включати у себе всі вихідні параметри, що враховує фінансово – кредитна установа під час встановлення ціни на кредитні послуги. До них слід віднести: визначення базових засад, на яких має ґрунтуватися цінова стратегія

комерційного банку; оцінка усіх можливих факторів впливу, які потрібно враховувати при визначенні відсоткових ставок за кредит, механізм їх розрахунку; порядок і способи управління відсотковим ризиком. Умови діяльності кожного, окремо взятого комерційного банку та позичальника є вихідними мікроекономічними параметрами, що формують основу для визначення відсоткової ставки за кредит.

До цих чинників слід відносити витрати на формування ресурсної бази банку, що спрямовуються на видачу кредитів різним групам клієнтів; термін використання позички, який відображає фактор врахування ризику кредитної діяльності банку; якість забезпечення, що надається при отриманні кредиту; репутація і надійність позичальника. Для ефективної відсоткової політики банку недостатньо враховувати виключно мікроекономічні аспекти його взаємовідносин з позичальниками. Тому обов'язково має бути враховано комплекс макроекономічних чинників:

1. Рівень державного регулювання ставок на ринку. Йдеться про вплив регулятивних органів держави в особі центрального банку за допомогою адміністративних або економічних методів [5, с. 396]. Потрібно звернути увагу, що в умовах змінної зовнішньоекономічної кон'юнктури і високої мінливості транскордонних потоків капіталу економіка дуже чутлива до змін іноземних відсоткових ставок. Тому необхідно, щоб при проведенні облікової політики Національний банк України враховував різницю між відсотковими ставками всередині країни та за її межами.

Зміна розміру рефінансування виконує роль сигналу для всього грошового ринку, надаючи його учасникам інформацію щодо оцінки рівня інфляції. Тому в своїй відсотковій політиці комерційні банки повинні орієнтуватися на рівень ставки рефінансування. У січні 2007 р. облікова ставка Національного банку України зберігалася на рівні 8 % річних. В умовах високого рівня ліквідності банківської системи обсяги проведених операцій з рефінансування банків у серпні були незначними. Доцільно проаналізувати рівень відсоткових ставок за кредитами і депозитами порівняно з обліковою ставкою Національного банку України (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка середньозважених відсоткових ставок за кредитами та депозитами банків

У січні – серпні 2007 р. спостерігалася загальна тенденція до зниження вартості кредитів, наданих банками в економіку України (без урахування операцій за овердрафтом – з 13,7 % річних у грудні 2006 р., до 12,6 % річних у серпні 2007 р.), та депозитів, залучених банками у суб'єктів господарювання та фізичних осіб (з 7,2 % річних у грудні

2006 р., до 6,8 % річних у серпні 2007 р.) при певних коливаннях протягом цього періоду. Різниця між середньозваженими відсотковими ставками за кредитами та депозитами протягом 2007р. була суттєво нижчою, ніж у 2006 р. [4, с. 67]. В Україні відповідні регулятивні механізми ще не набули належного рівня розвитку і ефективності.

2. Зміна кон'юнктури на ринку кредитних відносин, тобто зміну попиту і пропозиції на банківські позички. На стадії економічного зростання попит на банківські кредити також підвищується, а це призводить до зростання відсоткових ставок. За умов зниження економічної активності спостерігається зменшення рівня відсоткових ставок за кредитами.

3. Темпи зростання інфляції у країні. Він має безпосередній вплив на формування відсоткової політики комерційного банку. Відображає рівень прибутковості банківської діяльності, спираючись на необхідність підтримання реальних відсоткових ставок на достатньому, для комерційного банку, рівні. Якщо спостерігаються високі темпи інфляції, то це, безпосередньо, відображається на стимулюванні зростання відсоткових ставок внаслідок підвищення рівня цінних ризиків для кредитора. Результати оцінки рівня прибутковості такого виду фінансових інструментів, як депозити, за підсумками 2008 р. показали, що зберігати гроші на них в українських банках стало не вигідно. Висновки досліджень були невтішними, адже більшість вкладників понесли значних збитків тому, що відсоткові ставки за депозитами не покрили річного рівня інфляції. Найбільших втрат зазнали ті клієнти, які зробили ставку на американську валюту. Хоча курс долару був відносно стабільним по відношенню до гривні, але ціни стрімко зростали, і 9-10 % річних, які були запропоновані вітчизняними банками за депозитами в американській валюті не змогли зберегти гроші від знецінення. Тільки ті клієнти, які зробили ставку на євро, отримали прибуток. Незважаючи на те, що ставки були не досить високими – приблизно 9 % річних, курсова різниця принесла власникам євровалюти прибуток. А вже за 2007 р. курс євро по відношенню до гривні зміцнів на 10,2 %.

4. Розмір бюджетного дефіциту. Цей чинник є визначальним при врахуванні динаміки попиту на кредитні ресурси з боку держави, що, безпосередньо, впливає на зміну ринкових ставок відсотку. Таким чином, врахування усіх необхідних чинників впливу в процесі формування відсоткової політики комерційного банку, має бути своєрідним механізмом досягнення адекватності ставки відсотка за позичками реальним умовам функціонування банківської установи, а також певній ситуації, яка складається у конкретний період часу. Чим більше таких чинників буде враховано при розробці цінової стратегії банківської установи, тим більшими є можливості для ефективної реалізації кредитного процесу.

Окремої уваги, при формуванні змісту відсоткової політики комерційних банків, заслуговує розробка ефективного механізму мінімізації відсоткового ризику за кредитними операціями. В Україні комерційними банками, у порівнянні з банківськими установами розвинутих країн світу, приділяється недостатньо уваги цій проблемі.

Висновки і пропозиції. Побудова ефективною відсотковою політики будь-якої фінансово-кредитної установи неможлива без поєднання елементів банківської політики: по-перше, досягнення оптимального залучення вільних коштів (у тому числі населення) на рахунки внесками; по-друге, одержання усіма підрозділами банку прибутку, що забезпечує його нормальну комерційну діяльність в цілому; по-третє, забезпечення гарантій соціально-економічної захищеності вкладників [3, с. 958].

Перспектива подальших досліджень. З метою удосконалення відсоткової політики комерційного банку по депозитах, варто виходити, по-перше, із того, що в умовах сформованого збалансованістю грошових прибутків і витрат населення, а також наявності значних коштів у тіні необхідно підсилити стимулювання стабільного і тривалого зберігання заощаджень. По-друге, з огляду на зниження купівельної спроможності гривні і, відповідно, знецінення заощаджень населення в умовах інфляції, необхідна індексація коштів по внескам у банках. При цьому, реальна

відсоткова ставка за внесками включає, власне, відсоток, що забезпечує збільшення вартості вкладеної суми, та інфляційний відсоток, що забезпечує зберігання реальної вартості вкладень. По-третє, при удосконаленні відсоткової політики банку важливо брати до уваги зростання і диференціацію доходів населення. На сучасному етапі створюються передумови для активізації механізму соціального контролю, і, на цій основі, попередження негативного впливу зростання інфляції на заощадження, особливо для пенсіонерів, молоді та інших малозабезпечених груп населення.

Анотація

Висвітлено питання доцільності оптимізації відсоткової політики комерційних банків України. Надається особлива увага підвищенню ефективності організації кредитного процесу, а також шляхом зменшення відсоткового ризику. Розглянуті чинники, які впливають на рівень відсоткової ставки з метою виявлення шляхів її мінімізації.

Ключові слова: банківська політика, облікова ставка, відсоткова ставка, рентабельність, комерційний банк.

Аннотация

Охарактеризованы вопросы целесообразности оптимизации процентной ставки коммерческих банков Украины. Уделяется особое внимание повышению организации кредитного процесса, а также пути уменьшения процентного риска. Рассмотрены все факторы, которые влияют на уровень процентной ставки с целью выявления путей ее минимизации.

Ключевые слова: банковская политика, учетная ставка, процентная ставка, рентабельность, коммерческий банк, деньги.

Summary

The article are characterized expediency of interest policy optimization of commercial banks in Ukraine is analyzed. Special attention is devoted to increasing of credit process organization, and the ways of percentage risk reduction as well. All factors, that influence on the interest rate, are examined by the purpose of revealing of ways of its minimization.

Key words: bank policy, registration rate, interest rate, profitability, commercial bank, money.

Список використаних джерел:

1. Васюренко О. В. Банківські операції : [навч. посіб.] / О. В. Васюренко. – К. : Знання, 2001. – 255 с.
2. Гальчинський А. С. Теорія грошей / А. С. Гальчинський. - К.: Основи, 2008. – 413 с.
3. Мишкін Ф. С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Ф. С. Мишкін. - К.: Основи, 2006. – 963 с.
4. Петрук О. М. Банківська справа : [навч. посіб.] / О. М. Петрук. - К.: Кондор, 2004. – 461 с.
5. Череп А. В. Банківські операції : [навч. посіб.] / А. В. Череп, О. Ф. Андросова. – К.: Кондор, 2008. – 410 с.

ОСОБЛИВОСТІ АУДИТУ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Постановка завдання. Для підвищення ефективності виробництва в Україні виникає необхідність диверсифікації обсягів діяльності. Це можливо при оснащенні підприємств новим обладнанням, транспортом і технологічними лініями. Однак, більшість організацій неспроможні здійснити розширення своєї діяльності через нестачу коштів. Однією з причин такого стану є їх фінансова нестабільність. Сьогодні відсоткові ставки за кредитом значно перевищують рівень інфляції, через що більшість підприємств не справляються з виплатою великих відсотків, навіть якщо їх діяльність є прибутковою. У зв'язку з чим більш вигідним, для організацій, способом придбання необхідного майна є лізинг. Головною перевагою лізингу є його доступність: підприємство може отримати саме те обладнання, яке йому необхідне на умовах досить довгої відстрочки платежу. Тому виникає необхідність у підсиленому контролі за лізинговими операціями, як у лізингодавця, так і у лізингоодержувача. Одним із ефективних видів контролю є незалежний зовнішній аудит. Однак, здійснення контролю обумовлює необхідність застосування методик, що враховують особливості аудиту лізингових операцій. Через, це більшість аудиторських фірм і аудиторів проводять перевірку лізингу загально прийнятими процедурами аудиту основних засобів, що не відображає специфіку лізингових операцій та знижує якість перевірки.

Стан вивчення проблеми. Загальні питання аудиту, а також методики перевірок організацій різних видів діяльності розглядалися в окремих роботах вчених: українських – Ф.Ф. Бутинця, М.Я. Дем'яненка, Г.Г. Кірейцева; і зарубіжних – П. Балтуса, Г. Бірмана, Р. Брейлі та ін. В працях, присвячених питанню планування і проведення загального аудиту, специфіка аудиту лізингових операцій розглядається недостатньо, не дивлячись на їх теоретичну та практичну значимість.

Завдання і методика дослідження. Метою вивчення даної теми стала самостійна розробка методики аудиторської перевірки операцій лізингу, яка може стати практичним керівництвом аудиторів при проведенні перевірок, як організації бухгалтерського обліку лізингодавця так і лізингоодержувача. Під час виконання дослідження використовувалися наступні методи: монографічний, абстрактно – логічний, діалектичний.

Результати досліджень. Аудит лізингових операцій проводиться у відповідності з вимогами та положеннями Законів України „Про аудиторську діяльність”, „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”, Кодексу професійної етики аудиторів України, Національних нормативів аудиту та Міжнародних стандартів аудиту МФБ. Під час проведення аудиту доходів та витрат майбутніх періодів необхідно керуватися Положенням (Стандартом) бухгалтерського обліку 16 „Витрати” та 15 „Доходи”, 14 „Оренда” а також 2 „Баланс” [3].

Основною метою аудиторської перевірки є вираження аудитором думки про достовірність бухгалтерської (фінансової) звітності економічного суб'єкта та відповідності порядку ведення бухгалтерського обліку відповідно до чинного законодавства України та міжнародних стандартів аудиту.

Аудиторський процес складається з таких стадій:

- початкова;
- дослідна;
- завершальна.

Початкова стадія включає визначення об'єкта аудиту й організаційно-методичну підготовку. При виборі об'єктів аудиторська фірма використовує складений план своєї діяльності.

До виїзду на перевірку бригада вивчає економічний стан об'єкта аудиту, знайомиться з планами виробничої і фінансово-господарської діяльності підприємства та їх виконанням, з річною і періодичною фінансовою звітністю, актом (висновком) попередньої аудиторської перевірки, аналізує фінансовий стан, вивчає акти (довідки) перевірок з боку банків, податкових та інших державних органів, після чого керівник бригади складає програму аудиту, яку затверджує директор аудиторської фірми. У програмі вказуються об'єкт аудиту, зміст перевірки, періоди суцільного та вибіркового контролю. Конкретизується аудит у плані-графіку, де відображено строки перевірки кожного розділу теми і виконавців робіт. Завершується початкова стадія процесу аудиту складанням робочого плану аудитора, де передбачено об'єкт контролю, обсяг роботи і час її виконання (початок і закінчення).

Дослідна стадія аудиту проходить безпосередньо на підприємстві. Для здійснення якісної та своєчасної аудиторської перевірки мають бути створені відповідні умови, надані засоби обчислювальної техніки тощо.

Завершальна стадія включає узагальнення і реалізацію результатів аудиту. На цій стадії аудиту слід згрупувати виявлені недоліки, скласти нагромаджувальні відомості порушень, аналітичні таблиці, розрахунки, графіки, узагальнити та відобразити результати перевірки в аудиторському висновку.

Відповідно до статті 9 Закону України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи. Основними джерелами аудиту орендованих основних засобів є:

1. Первинні документи (акт прийняття-здавання відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об'єктів, ОЗ-2, інвентарна картка обліку основних засобів, ОЗ-6, картка обліку руху основних засобів);
2. Розрахунок амортизації основних засобів;
3. Договори оренди основних засобів;
4. Розрахункові документи (платіжні доручення, рахунки фактури, виписки банку, журнал та інші первинні документи);
5. Регістри синтетичного і аналітичного бухгалтерського фінансового обліку;
6. Дані квартальної та річної звітності;
7. Податкова, статистична й оперативна звітність [6].

Необхідною умовою успішного виконання аудиторських робіт є договір на проведення попередньої експертизи.

За результатами попередньої експертизи між аудиторською фірмою і клієнтом укладається угода. Згідно її одна сторона (виконавець) зобов'язується виконати відповідну роботу на завдання іншої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу. Угода вважається укладеною з часу досягнення сторонами згоди з усіх суттєвих пунктів, і, від цього часу, виникають права і обов'язки сторін.

Аудит лізингових операцій аудитором проводиться в тих випадках, коли частка лізингових платежів є великою або перевірка передбачена договором [5]. Аудит починається з перевірки відповідності договору лізингу та договору купівлі-продажу лізингового майна вимогам чинного законодавства.

Договір лізингу укладається у письмовій формі і може включати в себе умови з надання додаткових послуг та проведення додаткових робіт. Предметом договору фінансової оренди можуть бути будь-які неспоживчі речі, які використовуються для підприємницької діяльності, крім земельних ділянок та інших природних ресурсів. У відповідності до Закону „Про лізинг” в договорі вказується загальна сума платежів за договором лізингу (лізингові платежі), їх способи і періодичність [4]. До них входить: відшкодування витрат лізингодавця (пов'язаних з набуттям і передачею предмета лізингу лізингоодержувачу, з наданням інших, передбачених договором лізингу, послуг); дохід лізингодавця.

Зміст договору лізингу повинен відповідати вимогам ст. 7 Закону „Про лізинг”. В ньому повинні бути вказані дані, що дозволяють безумовно встановити майно, яке підлягає передачі лізингоодержувачу в якості предмета лізингу.

Слід мати на увазі, що Закон про лізинг містить ряд неточностей і певні суперечності. Не розшифрувавши значення понять, термінів „витрати лізингодавця, пов'язані з придбанням предмету лізингу” і „викупна ціна предмета лізингу”, він передбачає включення в загальну суму договору лізингу ще викупної ціни предмета лізингу, якщо договором передбачено перехід права власності на предмет лізингу до лізингоотримувача.

Таким чином, аудиторів необхідно встановити відповідність договору лізингу чинному законодавству; наявність в ньому предмету лізингу, обов'язкового додатку - договору купівлі-продажу лізингового майна; правильність визначення лізингових платежів; структуру укладеного договору, тобто наявність в договорі лізингу елементів інших договорів (купівлі-продажу, комісії і т.д.), а також наявність у лізингової компанії необхідної ліцензії [7].

Після перевірки договору лізингу і договору купівлі-продажу лізингового майна аудитор приступає до перевірки правильності і повноти заповнення первинних документів, правильності нарахування амортизації предмету лізингу (основного засобу). Стаття 18 Закону „Про лізинг” дозволяє застосовувати прискорену амортизацію предмету лізингу [4]. Амортизаційні відрахування проводить сторона договору лізингу, на балансі якої знаходиться предмет лізингу.

Законодавець не зробив виключення для оборотних (споживаних) активів, що входять до складу підприємства (майнового комплексу). Основна мета прискореної амортизації - оперативне відшкодування витрат лізингодавця.

Слід зазначити, що коефіцієнт прискорення амортизації предмету лізингу законом про лізинг не встановлено і, таким чином, не обмежено. Фактично у договорах лізингу використовується коефіцієнт прискорення у розмірі 3,0, тобто з урахуванням вимог податкового законодавства і нормативних документів бухгалтерського обліку. Застосування коефіцієнта в розмірі вище 3,0 значно ускладнило б процес бухгалтерського і податкового обліку витрат лізингових операцій, а також призвело б до судових спорів з податковими органами.

Якщо ж договір лізингу було складено з правом викупу, то застосування підвищеного коефіцієнта прискорення амортизації може призвести до того, що договір лізингу податковим органом і судом буде визнано договором купівлі-продажу з відстроченням платежу на 6 місяців [1, 2].

МСБО не вирішує застосування коефіцієнтів прискорення амортизації лізингового майна. В той же час вони дозволяють встановлювати реальні терміни корисного використання предметів лізингу.

Якщо об'єкт лізингу буде використаний лише протягом певної кількості років, а його корисність виявиться меншою в силу зменшення попиту на продукцію чи послуги які надаються за допомогою даного об'єкта, то і з бухгалтерської точки зору відбудеться зменшення терміну експлуатації об'єкта лізингу.

Доходи від реалізації об'єкта лізингу будуть відображені у складі операційних доходів, а витрати на демонтаж і реалізацію - у складі операційних витрат.

У продавця лізингового майна останнє могло обліковуватися у складі основних засобів, тому приймання – передача таких активів оформляється актом. Якщо лізингове майно обліковується у складі матеріалів, готової продукції і товарів, то у якості первинних документів можуть застосовуватися різні спеціалізовані та уніфіковані форми облікової документації. Загальні вимоги до їх складання повинні містити наступні обов'язкові реквізити:

- Найменування документа;
- Дату складання документа;

Найменування організації, від імені якої складено документ;

Зміст господарської операції, її вимірники у натуральному і грошовому виразі;

Найменування посад осіб, відповідальних за здійснення господарської операції і правильність її оформлення;

Особисті підписи відповідальних осіб.

Надалі аудитор перевіряє правильність ведення бухгалтерського та податкового обліку лізингових операцій і вірність складання фінансової та податкової звітності підприємства.

За результатами аудиторської перевірки складаються аудиторський висновок та інша документація, що передається замовнику.

Аудиторський висновок — це офіційний документ, який складається в установленому порядку за результатами проведення аудиту і містить судження-оцінку аудитора стосовно достовірності звітності, повноти і відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам бухгалтерського обліку фінансово-господарської діяльності. Аудиторський висновок розрахований на широке коло користувачів.[8].

Висновки та пропозиції. Програма аудиту лізингових операцій має ґрунтуватися на наступних основних процедурах:

Юридична експертиза договору лізингу з певним впливом їх положень на ведення обліку;

Перевірка повноти, оцінки вартості і документального оформлення прийнятих до обліку об'єктів лізингу;

Перевірка обліку лізингових платежів;

Перевірка сум амортизації, що нарахована за об'єктами лізингу;

Перевірка обґрунтованості включення лізингових платежів до складу витрат, що приймаються в цілях оподаткування прибутку;

Вивчення реєстрів податкового обліку.

Отже, своєчасно проведений аудит лізингових операцій з використанням вищезазначених процедур перешкодить появі розбіжностей з фіскальними органами; приведе в порядок бухгалтерські записи; забезпечить достовірність фінансової звітності.

Анотація

Досліджено методичні й організаційні проблеми проведення аудиту лізингових операцій в Україні; сформовано пропозиції щодо вдосконалення методики аудиту лізингу, окремих процедур аудиту та структурних елементів аудиторської перевірки; розроблено основні пункти програми аудиту лізингових операцій з урахуванням їх специфіки, які ведуть до підвищення якості перевірки.

Ключові слова: лізинг, аудит, лізингові операції, договір, лізингові платежі, амортизація.

Аннотация

Исследованы методические и организационные проблемы проведения аудита лизинговых операций в Украине; сформулированы предложения относительно совершенствования методики аудита лизинга, отдельных процедур аудита и структурных элементов аудиторской проверки; разработаны основные пункты программы аудита лизинговых операций, с учетом их специфики, которые ведут к повышению качеству проверки.

Ключевые слова: лизинг, аудит, лизинговые операции, договор, лизинговые платежи, амортизация.

Summary

The methodical and organizational problems of realization of audit of leasing operations are investigational in Ukraine; formulated suggestion in relation to perfection of methods of leasing audit, separate procedures of audit and structural elements of public accountant verification; the basic points of the program of audit of leasing operations are worked out, taking into account their specific, which conduce to the increase to quality of verification.

Key words: leasing, audit, leasing operations, agreement, leasing payments, depreciation.

Список використаних джерел:

1. Білик М. Д. Організація і методика аудиту сільськогосподарських підприємств : [підручник] / М. Д. Білик – К.: КНЕУ, 2003. – 628 с.
2. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік : [підручник] / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир: ПП “Рута”, 2002. – 687 с.
3. Давидов Г. М. Аудит : [навч. посіб.] / Г. М. Давидов – К.: „Знання”, 2001. – 320 с.
4. Закон України „Про лізинг” № 723/97 - ВР від 16.12.97 р.
5. Закон України „Про аудиторську діяльність” від 22 квітня 1993 р. // Голос України. – 1993. – № 434-16.
6. Кім С.Г. Бухгалтерський облік: первинні документи та порядок їх заповнення : [навч. посіб.] / С.Г. Кім, В.В. Сопко – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 440 с.
7. Кулаковська Л. П. Організація і методика аудиту : [навч. посіб.] / Л. П. Кулаковська, Ю. В. Піча. – К.: Каравела, 2004. – 568 с.
8. Малік М. Й. Організація бухгалтерського обліку : [навч. посіб.] / М. Й. Малік – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 638 с.

УДК: 331.2:332.021

Коваль С.В., Метляєва О.С., Доброскок О.В.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Заробітна плата є основним джерелом доходів працівників, найсильнішим мотиватором трудового потенціалу більшості населення. Економічна криза різко погіршила структуру та зменшила питому вагу заробітної плати у валовому внутрішньому продукті. На сьогоднішній день відчувається різке зниження купівельної спроможності населення. Актуальною, і, в той же час, складною проблемою є підвищення реальної заробітної плати на підприємствах. Завдання полягає в тому, щоб протягом найближчих років створити об'єктивні передумови підвищення заробітної плати, як мінімум, вдвічі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням організації заробітної плати та реформування присвячено праці таких авторів-економістів, як: Д.П. Богиня, А.М. Колот, А.В. Калина, Г.А. Кулікова, Н.О. Павловська та ряда інших. Разом з тим питання проблеми методології підвищення заробітної плати не мали необхідного висвітлення не дивлячись на їх теоретичну та практичну значимість.

Завдання і методика досліджень. Метою написання цієї статті стало здійснення аналізу сучасного стану заробітної плати в Україні; визначення основних чинників, що впливають на її розмір. Під час написання статті були використані монографічний, статистичний методи.

Виклад основного матеріалу. Заробітна плата як соціально-економічна категорія, з одного боку, є основним джерелом грошових доходів працівників, тому її величина значною мірою характеризує рівень добробуту всіх членів суспільства. З іншого боку, правильна організація зацікавленості працівника в підвищенні ефективності виробництва безпосередньо впливає на темпи й масштаби соціально-економічного розвитку країни. Заробітна плата - це точка перетину інтересів багатьох: підприємства, працівника, податкової, фондів обов'язкового соціального страхування тощо. Кожна з цих сторін оцінює значення заробітної плати, як найважливіше. Тому, певною мірою, ефективність праці визначається саме діючою системою заробітної плати [1, с. 7-8].

Під час визначення заробітної плати як ціни робочої сили необхідно враховувати єдину міру оплати праці, критерієм якої є реальна вартість життя працівника та його сім'ї. Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконання роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства, установи, організації максимальним розміром не обмежуються. Рівень заробітної плати визначається, з одного боку, розвитком суспільного виробництва, а з іншого - ефективністю праці окремих працівників. Через систему заробітної плати суспільство здійснює мотивацію праці, контроль за мірою споживання матеріальних і духовних благ працівниками. Заробітна плата є найбільш дієвим інструментом активізації людського чинника використання трудового потенціалу. При цьому, використання існуючого кваліфікаційного творчого потенціалу працівник має повністю залежати від наукової обґрунтованості вибору методів ув'язки заробітної плати з кваліфікацією, змістом роботи, що виконується, результатами праці й умовами, в яких вона здійснюється. На сьогоднішній день у нашій країні існує велика кількість невирішених питань та протиріч у сфері оплати праці.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки, низький рівень заробітної плати в значній частині населення України призвів до того, що держава входить до трійки найбідніших країн Європи; понад 70 % населення, в тому числі висококваліфіковані працівники, належить до категорії бідних; через низький рівень доходів від зайнятості. Таким чином, навіть маючи роботу, людина фактично не може прожити на ті кошти, які й платить власник суб'єкта господарювання або держава. За даними Державного комітету статистики в Україні, в третьому кварталі 2011 р. заробітна плата населення становила 40,3 % загальної частки доходів, отже, населення України живе, переважно, за рахунок додаткових доходів (прибутки від власності, соціальна допомога) ніж від доходів, що одержує за виконану роботу.

На відміну від України, в країнах СНД влада приділяє велику увагу підвищенню купівельної спроможності населення за рахунок заробітної плати, оскільки це найважливіша передумова розвитку підприємств та економіки в цілому, адже внаслідок цього збільшуються надходження до бюджетів, що є підґрунтям для соціальних виплат та виплати заробітної плати працівникам державних секторів економіки. За даними щорічного звіту дослідницької компанії GFK Geo-Marketing, у країнах Європи в 2010 р. найбільша купівельна спроможність була у громадян Люксембурга, котрі на рік можуть витратити на покупки в середньому 28 192 євро, в Ірландії - 22 540, Франції - 19 525, Німеччині - 18 734, Бельгії - 17 695 євро. В Україні, за даними цього самого дослідження, купівельна спроможність населення становила лише 1 688 євро.

Численні дослідження експертів доводять: у країнах СНД, як правило, рівень заробітної плати зростає швидше, ніж ціни на споживчі товари та послуги, що забезпечує гідний рівень життя населення. Але у цих країнах також є певна частка населення з низькою заробітною платою, але це в основному емігранти, зайняті на роботах, що не потребують високої кваліфікації, тобто на сезонних роботах зі збирання врожаю, по догляду за дітьми, людьми похилого віку та інвалідами.

На сьогоднішній день в Європейських країнах на державному рівні докладається чимало зусиль для збереження рівнів доходів населення в умовах світової фінансової

кризи та підвищення заробітної плати певним категоріям працівників, які належать до низькооплачуваних [2, с. 4-6].

Актуальності набуває питання підвищення мінімальної заробітної плати, яка є відправним пунктом для розрахунку соціальних виплат. Нині, рівень мінімальної заробітної плати в Україні, порівняно з європейськими країнами, один з найнижчих.

В Україні достатньо фахівців пов'язують проблему низької заробітної плати зі спадом виробництва, несприятливим інвестиційним кліматом, низькою продуктивністю праці. Деякі вважають, що низький рівень мінімальної заробітної плати в державі обумовлений, передусім, орієнтацією його на мінімальний прожитковий рівень, який має певні негативні наслідки, тому що досягнення мінімального розміру заробітної плати рівня прожиткового мінімуму - завдання доволі складне, тому що саме цей мінімум не що інше, як стандартний споживчий набір продуктів, товарів та послуг, визначений у поточних цінах. Кожні п'ять років цей набір має, згідно з чинним законодавством, переглядатися, оскільки змінюється структура споживання, типовою закономірністю якої є збільшення абсолютних розмірів витрат навіть за незмінних цін. Також орієнтація заробітної плати на мінімальний прожитковий рівень обумовлює те, що в такому разі відсутній прямий зв'язок між економічними успіхами країни та соціальним становищем населення. Навіть за вдалого розвитку економіки заробітна плата більшості працівників залишиться на низькому рівні, оскільки зорієнтована на прожитковий мінімум.

У країнах ЄС прожитковий мінімум є лише критерієм для сфери соціальної допомоги, але не для системи розподільчих відносин в оплаті праці. Розмір заробітної плати, як правило, визначається на підставі середнього рівня заробітної плати - це стала практика для багатьох європейських країн. Орієнтир для визначення розміру мінімальної заробітної плати для більшості країн - 50 % розміру середньої заробітної плати. Такий підхід у цих країнах до регулювання заробітної плати забезпечив значно вищий рівень мінімальної заробітної плати від розміру прожиткового мінімуму. В Україні слід перейти до подібного регулювання оплати праці, до орієнтації на показник середньої заробітної плати. Крім того, мінімальна заробітна плата має зростати темпами не нижчими, ніж середня заробітна плата та ціни [3, с. 8-10].

Як важлива соціально-економічна категорія заробітна плата в ринковій економіці має виконувати так функції:

- 1) відтворювальну - як джерела відтворення робочої сили засобу залучення людей до праці;
- 2) стимулюючу - встановлення залежності рівня заробітної плати від кількості, якості результатів праці;
- 3) регулюючу - як засіб розподілу перерозподілу кадрів по регіонах країни, галузях економіки з урахуванням ринково кон'юнктури;
- 4) соціальну - забезпечення соціально справедливості, однакової винагороди за однакову працю;
- 5) облікову - як грошовий вираз за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці за тарифними ставками, відрядними розцінками та посадовими окладами [4].

Проте в сучасних умовах становлення ринку в Україні заробітна плата не може виконувати цих функцій. Її рівень забезпечує не більш як 20 % відтворення робочої сили, яке не відшкодовує навіть прямих затрат праці, не викликає зацікавленості в переорієнтації робочої сили на пріоритетні сфери діяльності. Тому нині заробітна плата виконує інші функції, а саме: збереження зайнятості, запобігання безробіттю шляхом зниження заробітної плати; забезпечення соціальних гарантій; збереження попереднього статусу, пов'язаного з попереднім робочим місцем; стримування інфляції (шляхом заборгованості із заробітної плати); поширення нелегальної діяльності та вторинної зайнятості; посилення мобільності робочої сили.

Отже можна зробити висновок, що на сьогоднішній день в країні низький рівень заробітної плати, її диференціація за галузями економіки та надмірна орієнтація на рівень

прожиткового мінімуму, що має особливо негативне значення для розвитку національної економіки. Таким чином, система оплати праці в Україні потребу певного реформування.

Проблема удосконалення оплати праці є ключовою в системі соціально-економічних відносин не тільки тому, що торкається інтересів основної частини населення країни, але й у зв'язку з тим, що впливає на розвиток ринкової економіки: через механізми попиту та пропозиції - на структуру виробництва, його динаміку; через конкуренцію між працею та капіталом - на технологічний рівень виробництва його ефективність; на якість робочої сили; на рівень зайнятості; динаміку цін, інфляцію.

Реформування системи заробітної плати має стати невід'ємною складовою ринкових перетворень в Україні. В основу її реформування необхідно покласти перехід від визначення ціни праці як вартості засобів для особистого споживання працівника до визначення реальної ціни робочої сили як вартості засобів, необхідних для повноцінного розширеного відтворення працюючої людини, повинна бути забезпечена провідна роль держави в реформуванні політики оплати праці доходів населення. Реформа заробітної плати має носити комплексний характер, охоплювати ринковий і неринковий сектори економіки переслідуючи наступні цілі:

- підвищення платоспроможного попиту на внутрішньому ринку зростання інвестиційної активності;
- реструктуризацію валового внутрішнього продукту в частині підвищення питомої ваги заробітної плати (для порівняння: в розвинутих країнах світу рівень заробітної плати у ВВП становить 60-70 %);
- встановлення раціональних співвідношень між заробітною платою, підприємницьким прибутком і прибутком від власності;
- забезпечення раціонального співвідношення в оплаті праці працівників бюджетної та небюджетної сфер;
- визначення заробітної плати виходячи від показника середньої заробітної плати;
- втілення в життя конституційних прав громадян та загальновизначених норм міжнародного права щодо гідного рівня оплати праці та життя;
- зменшення надмірної диференціації доходів населення, яка провокує соціальну нестабільність у суспільстві [6].

Висновки та перспективи подальших досліджень. На сьогоднішній день оплата праці в Україні вимагає певного реформування. Насамперед, необхідно втілити в життя принцип визначення заробітної плати виходячи від показника середньої заробітної плати. В ринковому секторі бізнес має заохочуватися до підвищення оплати праці на підприємствах та створення нових високооплачуваних робочих місць. Це, зокрема, може відбуватися за рахунок надання підприємствам податкового кредиту в розмірі, необхідному для облаштування нових робочих місць чи підвищення продуктивності існуючих. Зважаючи на зростаючу конкуренцію за кваліфіковану робочу силу на ринку праці, вже у короткостроковому періоді слід очікувати поширення тенденції до підвищення компаніями заробітної плати незалежно від законодавчо встановленого мінімального рівня. Мають бути удосконалені підходи до визначення впливу підвищення заробітної плати на інфляційні процеси в країні. Зокрема, слід розрахувати вплив на економічну активність прискореного зростання номінальних доходів при підтриманні інфляції на відносно високому рівні.

Анотація

В статті досліджувались основні проблеми розрахунку розміру заробітної плати в Україні, сучасний стан формування її структури. Було здійснено аналіз чинників, які впливають на формування заробітної плати та запропоновано методи її підвищення.

Ключові слова: заробітна плата, середня заробітна плата, підвищення, оплата праці, прожитковий мінімум.

Анотація

В статті досліджувались основні проблеми розрахунку розміру зарплатної плати в Україні, сучасне становище формування її структури. Було здійснено аналіз факторів, що впливають на формування зарплатної плати і запропоновано методи її підвищення.

Ключові слова: зарплатна плата, середня зарплатна плата, підвищення, оплата праці, прожиточний мінімум.

Summary

The paper investigated the main problems of salary in Ukraine, the current state of formation of its structure. It analyzes the factors that affect wage setting, methods to improve it.

Keywords: salary, average salary, promotion, pay, living wage.

Список використаних джерел:

1. Костенко Л. В. Теоретичні аспекти формування структури зарплатної плати на підприємстві / Л. В. Костенко // Праця зарплата, 2010. - № 6 (682). – С.7-8.
2. Левицький К. Ю. Загальна методика нарахування зарплатної плати на підприємстві / К. Ю. Левицький // Праця зарплата, 2010. - № 4 (680). – С. 4-6.
3. Доненко О. Л. Зарплатна плата і прожитковий мінімум / О. Л. Доненко // Праця зарплата, 2010. - № 8 (684). – С. 8-10.
4. Дісперов В. Оплата праці як похідна від продуктивності та дохідності : [навчальний посібник] / В. Дісперов. – К., 2008. – 124 с.
5. Мерзляк А. В. Економіка праці і соціально-трудові відносини : [навчальний посібник] / А. В. Мерзляк, Т. П. Михайлов, М. Х. Корецький, Г. О. Михайлова. – К., 2005. – 210 с.

УДК: 339.71.003.8

Мармуль Л.О., Кохацька К.Ю., Сисак М.С.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ЗА РАХУНОК ОБСЛУГОВУВАННЯ VIP-КЛІЄНТІВ

Постановка проблеми. Практично в кожного українського банку сформувалася група клієнтів, які приносять йому найбільший прибуток. Їх прийнято називати VIP-клієнтами. Ними можуть бути і юридичні, і фізичні особи. Статус „VIP” в банку присвоюється клієнту відповідно до його портфелю особистих активів (кошти, розміщені на строкових депозитах; отримані кредити; середні залишки коштів на поточних і карткових рахунках; щомісячні надходження на банківські рахунки), або ж результатів поточної співпраці з банком чи статусу клієнта у суспільстві. Говорячи про конкретні цифри, варто зауважити, що критерії віднесення до групи VIP є комерційною таємницею кожної банківської установи, оскільки, зазвичай, такими критеріями виступають обсяг коштів, розміщених клієнтом у банку або сума надходжень коштів на рахунки клієнта - а це конфіденційна інформація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні аспекти діяльності банку на ринку банківського обслуговування клієнтів, знайшли віддзеркалення в наукових працях вітчизняних економістів, зокрема А.І. Басова, А.І. Жукова, Е.Ф. Жукова, В.А. Галанова, Ю.В. Головіна, А.Н. Іванова, О.І. Лаврушина, Ю.С. Масленченко, Б.Б. Рубцова, В.М. Усоскіна та в роботах зарубіжних вчених: Б. Бухвальд, Ханс-Ульріх Деріг, Ю. Зайтц, Ф.

Котлер, З. Де Куссерг, Же.-Ж. Ламбен, Б. Маруа, Д. Норкорт, М. Портер, П. Роуз, Дж. Еванс і ін.

Разом з тим, питання залучення та обслуговування саме VIP-клієнтів досліджені недостатньо. Це і обумовило актуальність обраної теми дослідження.

Завдання і методика досліджень. Завдання дослідження полягало у формуванні поняття “VIP-клієнт”, визначенні умов віднесення клієнтів банківської установи до такої категорії, виявлено специфіку їх обслуговування.

Виклад основного матеріалу. При зарахуванні клієнта до категорії VIP йому передається лист, підписаний президентом банку, у якому повідомляється про зміну його статусу, а також набір інформаційно-рекламних матеріалів. Персональний менеджер доводить до відома клієнта перелік одержуваних ним пільг. Надалі, в ході обслуговування клієнта, йому передаються інформаційні бюлетені, звіти, довідки, рекламні матеріали [1].

В українських банках VIP-персон визначають по-різному: в одних VIP-статус присвоюють заможним клієнтам, які співпрацюють із фінансовою установою щонайменше 3 роки, в інших умови більш лояльні. Деякі банки надають VIP-послуги будь-якому клієнту, який розмістив більш ніж 100 тис. дол., інші - не менш ніж 1 млн. дол. (середня сума по ринку банківських послуг - 200-500 тис. дол.). Дрібні українські фінансові установи у 99 % випадків називають VIP-ами двох-трьох найбільших клієнтів. Зазвичай це люди, тісно пов'язані бізнес-відносинами з власниками або топ-менеджерами банків.

Корпоративними VIP-клієнтами зазвичай стають великі компанії з великим обігом і залишками на рахунках. Наприклад, щоб стати VIP-клієнтом ПриватБанку, компанія повинна задовольняти хоча б трьом з таких вимог:

- споживати широкий комплекс банківських продуктів;
- мати обсяг реалізації продукції на суму понад 5 млн. дол. на рік, обіг за поточними рахунками понад 500 тис. дол. на місяць, експорт на суму понад 5 млн. дол. на рік, середньоденні залишки на рахунках за один календарний місяць понад 100 тис. дол.;
- займати монополіне становище в галузі і/або регіоні;
- досягти високих темпів зростання фінансових показників [2].

В процесі роботи з клієнтами кожна банківська установа ставить перед собою дві основні цілі: залучення нових клієнтів та утримання вже існуючих. Пошуку нових покупців послуг необхідно приділяти постійну увагу. Крім того, високий процент постійних клієнтів забезпечує високу стабільність бізнесу і його привабливість для зовнішніх інвестицій.

У сучасній банківській системі одна з ділянок роботи комерційних банків, що динамічно розвивається, є розрахунки. Причини цього - це зміцнення господарських зв'язків між суб'єктами ринкової економіки, що недавно сформувалася, поява в різних галузях великих холдингових структур, розвиток у цих структурах нових сучасних технологій управлінського обліку й бюджетування.

Потреби VIP-клієнтів у розрахунковому обслуговуванні, обумовлені їх економічним розвитком, провокують банки на створення нового виду банківського сервісу. Однією з таких новинок є організація розрахунково-інформаційного обслуговування клієнтів банку, що виходить за рамки звичного розрахунково-касового обслуговування [1].

Щодо пільг у кредитуванні, то VIP-клієнтам банк може організувати видачу кредитів під лояльні відсотки і без розгляду питання про видачу кредиту на кредитному комітеті (тобто в гранично стислі терміни). Банк може допомогти своєму VIP-клієнту у випуску облігацій як менеджер позики, андеррайтер (взяти на себе зобов'язання часткового викупу облігацій), платіжний агент під час розміщення позики, погашення, виплати прибутку. Крім того, банки надають VIP-клієнтам гарантії на пільгових умовах, а саме - виконання контракту, повернення кредиту, забезпечення повернення платежів, надання тендерних, авансових гарантій. Отримання банківської гарантії дає змогу клієнтам банку використати власні кошти в обігу на час відстрочення платежу.

Під кожного такого клієнта виділяється персональний працівник банку (так званий VIP-менеджер), який „веде” конкретного клієнта (рідше - групу клієнтів). Фактично VIP-менеджер виконує доручення клієнта, за яким закріплений: наприклад, відстежує обіг з рахунків, хід проплат за контрактами, дає консультації щодо найвигіднішого розміщення коштів. Корпоративним VIP-клієнтам банк може „організувати” видачу кредитів під лояльніші відсотки і без розгляду питання про видачу кредиту на кредитному комітеті (тобто в гранично стислі терміни).

До комплексу спеціальних послуг для VIP-клієнтів також входить бюджетування - процес планування майбутніх операцій і оформлення його у вигляді системи взаємопов'язаних бюджетів з контролем за їх виконанням. Система бюджетування - це оперативне планування і контроль за товарно-грошовими потоками підприємства в рамках розробленого бюджету [3].

Ще однією специфічною послугою, що надається банківськими установами VIP-клієнтам є холдинговий овердрафт - це надання групі пов'язаних один з одним підприємств - VIP-клієнтів можливості перерозподіляти між собою ліміти в межах загально встановленого для групи ліміту кредитування. Крім того, вони можуть гасити заборгованість перед банком шляхом виконання взаємних договорів поручництва за зобов'язаннями один одного перед банком. Такий продукт дає змогу оптимізувати фінансові потоки і витрати з обслуговування боргових зобов'язань кожного з підприємств групи. В окремих випадках VIP-менеджер може „домовитися” з VIP-клієнтом про короткострокове „перекидання” його коштів з іншого банку, запропонувавши йому вигідніші відсотки. Це робиться, наприклад, у разі необхідності підтримати ліквідність банку [4].

Між VIP-клієнтами і банком існують і „неформальні” стосунки. Компанія - VIP-клієнт може попросити свого VIP-менеджера зробити якусь небанківську послугу, скажімо, придбати за безготівковим розрахунком авіаквитки для персоналу компанії.

Фізичних осіб банки відносять до категорії VIP-клієнтів приблизно за тими ж параметрами, що й компанії - великий обсяг депозитів у банку, великі обіги за картковими рахунками, часта купівля великої кількості валюти, дорожніх чеків тощо. Фізичними VIP-клієнтами зазвичай опікується особливий підрозділ банку, основне завдання якого - не допустити, щоб VIP-клієнт „стояв у черзі”, а також запропонувати йому пільгові умови та спеціально розроблені банком програми [5, с. 7].

Більшість спеціальних програм для VIP-клієнтів - фізосіб стосуються карткових продуктів. Деякі українські банки вже розпочали видачу своїм VIP-клієнтам „елітних” кредитних карток Visa Platinum. Більшість із додаткових можливостей, що надаються власникам таких карток, „звичайним” клієнтам банку просто не потрібні. Так, наприклад, власники „платинових” карток можуть стати учасниками дисконтної програми International Airline Passengers Association (IAPA), що дає змогу отримувати знижки в багатьох країнах світу в готелях, у разі оренди автомобіля, а також доступ у VIP-зали більш як чотирьохсот аеропортів світу.

Сьогодні в Україні жорсткої конкуренції у VIP-сегменті не існує, оскільки конкуренція зазвичай виникає навколо тих споживачів, до яких продавці мають досить вільний доступ. Незважаючи на те, що клієнти можуть, якщо захочуть, обслуговуватися в різних банках, переважно вони мають основний фінансовий „порт приписки”. Але про повну відсутність конкуренції говорити не можна. У VIP-клієнтах банкіри дуже зацікавлені, зокрема, з огляду на підвищення рентабельності діяльності банку, оскільки операції вони проводять рідше, ніж масові клієнти, проте в набагато більших обсягах [6, с. 59].

Робота з VIP-клієнтами будується як довготривала, з індивідуальним підходом, що вимагає особливої уваги і оперативного реагування на зміни законодавства. Дуже важливим чинником у просуванні послуг VIP-клієнту є особисті контакти керівництва банку з ним. Залучення VIP-ів неможливо без особистого спілкування (часто

неодноразового) з головою і членами правління банку, навіть попри те, що великі клієнти приходять до банку з рекомендаціями, які заслуговують на довіру [7, с. 60-62].

Сьогодні відносини „Банк - VIP-клієнт” вийшли на такий рівень, коли клієнт має право ставити перед банком багаточислові завдання: щодо зв'язків із партнерами, оптимізації оподаткування та диверсифікації ризиків ведення свого бізнесу, стратегічного планування бізнесу, схем його фінансування, вирішення питань купівлі сировини і реалізації продукції. При цьому менеджер, який працює з VIP-клієнтом, практично не має права на помилку. Головним завданням будь-якої банківської установи є не тільки залучення VIP-клієнту, а й перетворення його у стратегічного партнера банку [8].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сегмент клієнтів з категорією “VIP” становить для банку високу цінність. Задоволення потреб клієнта у вирішенні його фінансових проблем є оцінкою ділових відносин банку з VIP-особою. Для задоволення запитів клієнта пропонується широкий спектр фінансових інструментів з високою якістю обслуговування і професіоналізмом персоналу банку. Результатом такого підходу стане збільшення кількості VIP-клієнтів.

Анотація

Сформовано поняття “VIP-клієнт”, визначенні умов віднесення клієнтів банківської установи до такої категорії, виявлено специфіку їх обслуговування.

Ключові слова: прибуток, “VIP-клієнт”, діяльність банку, послуги.

Аннотация

Сформировано понятие “VIP-клиент”, определении условий отнесения клиентов банковского учреждения к такой категории, выявлена специфика их обслуживания.

Ключевые слова: прибыль, “VIP-клиент”, деятельность банка, услуги.

Summary

Formed the concept of “VIP-client” definition of terms referring customers to the banking institution in this category, revealed the specifics of their service.

Keywords: Income, “VIP-client”, bank's activities, services.

Список використаних джерел:

1. Мороз А. М. Банківські операції : [підручник] / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. – К.: КНЕУ, 2007. – 412 с.
2. Белецький В. М. Моделювання макроекономічних процесів / В. М. Белецький, В. Д. Бакуменко. – К., 2005. – 319 с.
3. Василик О. Д. Теорія фінансів / О. Д. Василик. – Київ: НІОС, 2008. – 416 с.
4. Білорус О. Г. Глобалізація фінансових ринків / О. Г. Білорус, Ф. В. Костенко. – К., 2006. – 75 с.
5. Гумен І. Складові банківських рейтингів: науково-практичний аспект / Вісник НБУ – 2007. - № 1. – С. 7.
6. Жуков В. Комерційні банки та інвестиційна діяльність / Банківська справа. – 2007 р. – № 2. – С. 59.
7. Кортюк В. Стратегія і тактика розвитку банківської системи / Вісник НБУ – 2007 р. – № 10. – С. 60-62.
8. Кручок С. І. Гроші та кредит / С. І. Кручок, В. М. Алексійчук, Ю. І. Ляшенко. - Київ: ДІА, 2007. – 132 с.

ВПЛИВ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Постановка проблеми. Активне входження іноземного капіталу у банківський сектор України загострює конкуренцію за ресурси, призводить до збільшення концентрації банківського сектора, лібералізації банківської діяльності, інтернаціоналізації та глобалізації фінансових ринків, посилення ролі нецінових методів конкуренції [2].

Банки з іноземним капіталом складають сьогодні гідну конкуренцію вітчизняним банкам. Це пояснюється тим, що, по-перше, до іноземних банків, враховуючи їх можливості та умови обслуговування, переходить клієнтура вітчизняних банківських установ, а по-друге, залученням висококваліфікованих кадрів. За таких обставин виникає необхідність поглиблених досліджень щодо прояву впливу на конкуренцію у банківській системі присутності іноземного капіталу, специфіки та складових елементів конкурентного середовища іноземних банків, підходів до аналізу їх конкурентоспроможності та напрямів розвитку банківської конкуренції в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням теорії та практики банківської конкуренції загалом та впливу іноземного капіталу на розвиток банківського сектора і поглиблення конкуренції серед банків зокрема присвячені дослідження таких вітчизняних вчених-економістів, як О. Васюренко, В. Герасимчук, В. Грушко, О. Дзюблюк, А. Карчева, Л. Кузнецова, Б. Луців, В. Міщенко, А. Мороз, Л. Примостка, С. Реверчук, Т. Сива, О. Шевцова та інші. Вагомий внесок у розробку цих питань зробили зарубіжні вчені: Є. Єгоров, О. Лаврушин, П. Роуз, Е. Севрук, Д. Синки. Водночас, незважаючи на численні публікації з даної проблематики, у вітчизняній економічній науці відсутні комплексні дослідження теоретико-методологічних основ щодо формування та прояву конкуренції у банківській сфері за умов присутності іноземного капіталу у банківській системі України.

Завдання і методика досліджень. Метою статті є обґрунтування чинників, що впливають на залучення іноземного капіталу в банківський сектор та визначення його впливу на розвиток банківської конкуренції з урахуванням внутрішнього і зовнішнього конкурентного середовища банку.

Виклад основного матеріалу. Іноземний банківський капітал відіграє важливу роль у формуванні ринкової економіки та її фінансуванні в Україні. Присутність зарубіжних банківських установ на вітчизняному ринку дає можливість надавати іноземним компаніям банківські послуги і залучати іноземні інвестиції на внутрішні фінансові ринки. Але, в свою чергу, іноземні банки повинні лише доповнювати українську банківську систему і не перешкоджати розвитку національних фінансово-кредитних інститутів [1].

Водночас, залучення іноземного капіталу у банківську систему України потрібно проводити під пильним контролем НБУ. Серед форм приходу іноземних банківських структур в Україну реальними є наступні: створення дочірніх іноземних банків, купівля діючого вітчизняного банку-банкрута, здійснення портфельних інвестицій у діючий банк, створення представництв іноземних банків. У світовій практиці успішно застосовується така форма проникнення іноземного капіталу у національну банківську систему як філія. Однак в Україні питання допуску філій іноземних банків в економіку є невирішеним.

НБУ повинен чітко регулювати притік іноземного банківського капіталу, використовуючи при цьому такі основні інструменти регулювання:

- ліцензування діяльності;

- пред'явлення вимог до розмірів іноземного банківського капіталу: гранична частка іноземного капіталу у банку; загальна квота на участь іноземного капіталу у сукупному банківському капіталі країни;
- встановлення спеціальних вимог до системи управління банком з іноземним капіталом;
- запровадження ліміту на більшість створюваних банків з іноземним капіталом;
- обмеження сфер ринкових операцій іноземних банків; наприклад, здійснювати операції тільки в іноземній валюті;
- заборона на здійснення окремих видів операцій, наприклад, на залучення депозитів фізичних осіб;
- розробка спеціальної системи оподаткування іноземних банків;

Всі інструменти державного регулювання і контролю за іноземним банківництвом необхідно поділити на адміністративні (заборони і обмеження) і економічні (оподаткування доходів). Іноземне банківництво в Україні має як свої переваги, так і певні загрози.

Головними перевагами, на наш погляд, є наступні: збільшення та здешевлення кредитних ресурсів для вітчизняних фізичних і юридичних осіб; залучення іноземних партнерів для розвитку вітчизняного підприємництва; висока репутація іноземних банків на світових ринках, яка сприяє зміцненню довіри вкладників; стабільність іноземних банків, що гарантована великими активами материнських банків; виникнення нових робочих місць, котрі оснащені сучасною технікою і технологією банківського виробництва; запровадження високих стандартів банківського бізнесу; розширення спектра і кількості банківських послуг і продуктів; зростання капіталізації банківської системи та підвищення її прибутковості, збільшення податкових надходжень до державного бюджету [3, с. 57-63].

Водночас залучення іноземного банківського капіталу, особливо безмірне і бездумне, може завдати певних суперечностей і загроз як окремим споживачам, так і національним інтересам: іноземні банки можуть витіснити вітчизняні банківські установи з українського ринку, що призведе до занепаду національної банківської системи; великі іноземні банки не бажають надавати банківські послуги фізичним особам і громадянам-підприємцям; банки зі 100%-им іноземним капіталом, які тільки починають свою діяльність, мають слабку мережу філій; іноземні банки обмежені у прийнятті самостійних управлінських рішень і залежать від материнського банку, що створює певні незручності в обслуговуванні клієнтів; зростання іноземного капіталу до високих часток заважає НБУ ефективно регулювати грошово-кредитні потоки і проводити національну політику у фінансово-банківській сфері.

Отже, присутність іноземного капіталу у банківській системі України має мати обґрунтовану межу. На сьогодні вітчизняне законодавство не передбачає жодних обмежень на участь іноземного капіталу в банківському секторі країни. Вважаємо, що регулятором має бути встановлена гранична межа участі іноземного капіталу у банківському секторі України. Цією межею має бути не більше 30% загальних активів банківської системи України. Таке обмеження, на нашу думку, сприятиме розвитку як вітчизняного, так і іноземного банківського капіталу.

Водночас у випадку світових фінансових криз або непередбачливих політичних рішень вітчизняний банківський бізнес з часткою у 70% у загальних активах забезпечить стабільність і не допустить спаду макроекономічних показників. Окрім того, іноземні банки, які захочуть піти з нашого ринку, навіть не зможуть у повному обсязі повернути свої первинні інвестиції, адже попит на банківські активи впаде [4, с. 79-86].

Зрозуміло, що за 2007 і 2008 рр. присутність іноземного капіталу у банківській системі України зростає, і за часткою капіталу наближається до 50%. А це вже пряма загроза національним економічним інтересам. Відомо, що саме дочірні філії материнських

банків розпочали вилучати капітали з банківської системи України і дали перші поштовхи до паніки серед вітчизняних вкладників у період останньої фінансової кризи.

Банківський сектор належить до стратегічних у вітчизняній економіці, тому обмеження на його розширення за рахунок іноземного капіталу є необхідними. Особливо це стосується введення обмежень іноземних державних банків, наприклад, Внешторгбанк (Росія) і РКО (Польща). Державні банки у своїй діяльності керуються не тільки економічними інтересами, а й політичними, тому вони, захопивши значну частку ринку, можуть використовувати її для політичних маніпуляцій і впливів. Відтак обмеження державного іноземного капіталу є інструментом захисту національної економіки від державної політики інших країн.

Центральний банк може запропонувати дуже багато способів (або їх комбінацій) для регулювання обсягів іноземного банківництва з метою мінімізації від'ємного впливу іноземного капіталу на вітчизняну економіку, зокрема такі:

- серед банків першої десятки частка іноземних банків має становити не більше 20%, серед банків першої двадцятки – не більше 30%, а решта – не більше 40%;
- обсяг іноземного капіталу або активів не може бути більшим за обсяг сукупного капіталу або активів вітчизняних державних банків;
- в умовах фінансової кризи прив'язка сектора може бути ефективним інструментом впливу. У цьому разі держава отримує важіль впливу на банківський бізнес, щоб компенсувати спекулятивні дії іноземних банків [6, с. 100-107].

Можна, як варіант, не обмежувати іноземне банківництво вітчизняним державним банківництвом, а просто фінансувати їх паритет, що означало б регулярне збільшення за рахунок держбюджету статутного капіталу державних банків до рівня іноземного сектора. Також доцільно відмовитись від застосування принципу або норми адекватності капіталу до державних банків, оскільки вони виконують особливі соціально-економічні і політичні функції.

Необхідно наголосити, що запровадження обмежень на іноземний капітал у вітчизняне банківництво може мати різні наслідки. З одного боку, цей інструмент зменшить обсяги іноземних інвестицій у вітчизняне банківництво. Точніше, іноземні банки не зможуть нарощувати свій бізнес швидшими темпами, ніж українські банки.

З іншого боку, наслідком обмеження буде те, що темпи зростання банківської системи падатимуть. Тоді перед іноземцями постане питання як домогтися прискореного зростання українських банків. Але досягти такого прискорення можна шляхом розвитку малого банківництва.

На нашу думку, в Україні ступінь іноземної участі на ринку депозитів фізичних осіб є співставною з часткою іноземного банківництва у банківській системі країни. Нами встановлено, що у дочірніх іноземних банках існує чимала частка «кептивних» депозитних операцій, тобто депозити у них розміщують тільки співробітники і менеджери цього банку, клієнти компаній, яким банк надає послуги з виплати зарплати. У цих банках зберігають свої кошти тисячі іноземних громадян, які живуть і працюють в Україні.

Поширена в економічній літературі теза про те, що іноземні банки завдяки довірі до себе, завжди підвищують середні строки залучення приватних заощаджень у банківську систему країни – потребує доведення. В Україні нині ще значна частка приватних вкладів припадає на державний Ощадбанк. Значною мірою це зумовлено тим, що цей банк на 100% гарантує повернення вкладів. Однак із введенням страхування всіх приватних банківських вкладів умови конкуренції між державним і приватним сектором почали вирівнюватися.

В Україні конкуренція між вітчизняними та іноземними банками на ринку депозитів фізичних осіб носить в основному неціновий характер. Дочірні іноземні банки зацікавлені у мінімізації середніх ставок по залучених коштах фізичних осіб і роблять головний наголос не на дохідність, а на надійність вкладів. З посиланнями на структуру свого акціонерного капіталу вони переконують вкладників, що є частиною відомого іноземного

банку з потужною капіталізацією і високим рейтингом. Це дозволяє їм котувати відсоткові ставки за депозитами значно нижче середніх на ринку [5, с. 12].

Необхідно наголосити, що низькі ставки залучених ресурсів не обов'язково приводять до симетричного зменшення відсоткових ставок за кредитами. Все залежить від наслідків конкуренції на ринку комерційного кредитування. Якщо вона не вимагає цього, то в іноземних банків немає причин демпінгувати і кредитувати за ставками, нижчими середньоринкових.

У науковій літературі дуже часто до загроз від збільшення іноземної присутності зараховується те, що іноземні банки не зацікавлені у підтримці розвиненої мережі філій. Водночас її скорочення може залишити сільське населення або населення віддалених від обласного або районного центру територій без потрібних банківських послуг. Аналіз зарубіжної практики показує, що іноземні дочірні банки є надто консервативними у справах відкриття нових регіональних філій і нерідко згортають мережу філій придбаних місцевих банків, а не розвивають її. Між тим скорочення кількості філій і відділень не обов'язково супроводжується зменшенням банківського обслуговування.

По-перше, закриваються, як правило, слабкі і неефективні філії. По-друге, виникають нові форми обслуговування населення через банкомати, по телефону, через Інтернет, через автоматизовані офіси. По-третє, вирішення соціальних завдань не входить у місію іноземного банку і не зафіксовано в наданій йому ліцензії. Зберіганням дрібних вкладів, виданням соціальних допомог, наданням споживчого кредитування у периферійних місцевостях повинні займатися інші фінансово-кредитні установи – кредитні кооперативи, поштово-ощадні інститути, ощадні каси.

Нами виявлено, що в літературі розміщення депозитів у банках-нерезидентах часто розглядається як форма втечі приватних заощаджень за кордон. Зрозуміло, що кошти громадян, які зберігаються в іноземних банках за кордоном, безпосередньо не беруть участі у формуванні ресурсної бази вітчизняних банків для інвестицій в національну економіку. Однак за певних умов вони можуть бути залучені.

На нашу думку, лібералізація валютного регулювання не може (при всіх інших рівнях умовах) призвести до серйозного додаткового відтоку приватних збережень із України.

По-перше, відкриття рахунку і депозитів за кордоном і управління ними із України дуже незручне, має технічні труднощі і пов'язано з певними грошовими затратами.

По-друге, дохідність за вкладами, яку пропонують серйозні зарубіжні банки, є нижчою за ту, яку пропонують найбільш надійні із дочірніх іноземних банків в Україні.

По-третє, посилення міжнародної боротьби з відмиванням доходів і серйозні репутаційні ризики послабили у багатьох материнських іноземних банків інтерес до роботи з клієнтами з колишнього СРСР.

По-четверте, серйозний і солідний іноземний банк погоджується працювати тільки з великими сумами, тому масовим інструментом заощадження депозитів за кордоном ще довго не будуть.

По-п'яте, в українську економіку починають повертатися приватні кошти для виробничого інвестування, які були вивезені в період трансформаційного спаду [1].

Істотний вплив на розвиток банківської конкуренції можуть мати іноземні філії. На відміну від дочірнього банку, філія є підрозділом іноземного банку, тобто материнський банк несе повну відповідальність за всі зобов'язання філії перед приватними вкладниками. Переваги іноземних філій могли позитивно вплинути на обслуговування великих вкладників, які надто консервативні у виборі банку і сподіваються на абсолютну надійність. З появою іноземних філій депозити у них склали б альтернативу вкладенням за кордоном і залучили б у банківську систему додаткові ресурси.

Висновок і перспективи подальших досліджень. Отже, входження у вітчизняний банківський сектор великих іноземних банків призведе до зменшення кількості малих банків, а середнім доведеться або об'єднатися, або приєднатися. Малі банки мають інтерес

для іноземних інвесторів хоча б за наявності у них ліцензії, яку самостійно отримати в НБУ стає все більш складніше.

Переважання іноземного капіталу у банківській системі України дозволяє їй успішно мобілізувати приватні збереження. Має значення не форма залучення приватних депозитів, а саме обсяги їх залучення. Водночас до позитивних результатів присутності іноземного капіталу у банківській системі можна віднести: високу надійність, сприяння у подоланні недовіри до банків; залучення додаткових ресурсів у вигляді валюти; розвиток і підтримку довгострокового кредитування.

Анотація

Розглянуто роль іноземного капіталу у формуванні банківської конкуренції, а також форми іноземних банківських структур в Україні. Визначено головні переваги та загрози, які несе іноземне банківництво в Україні.

Ключові слова: банківський сектор, обмеження державного іноземного капіталу, національні фінансові ринки, світовий досвід.

Аннотация

Рассмотрена роль иностранного капитала в формировании банковской конкуренции, а также формы иностранных банковских структур в Украине. Определены главные преимущества и угрозы, которые несет иностранное банковское дело в Украине.

Ключевые слова: банковский сектор, ограничение государственного иностранного капитала, национальные финансовые рынки, мировой опыт.

Summary

The impact of foreign capital on shaping bank competition is analyzed in the article. Forms of foreign banking institutions in Ukraine. Foreign banking in Ukraine: benefits and threats.

Key words: banking sector, foreign capital restriction, national financial markets; world experience.

Список використаних джерел:

1. Реверчук С. К. Банківський капітал: історія, теорія, досвід / С. К. Реверчук, У. В. Владичин, С. І. Кубів. – Львів, ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. – 276 с.
2. Економічна енциклопедія: / С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – Т. 1. – 864 с.
3. Гриньков Д. Вторжение / Д. Гриньков // Бизнес. – 2007. – № 1. – С. 57–63.
4. Шелудько Н. М. Іноземний капітал у банківському секторі України: проблеми і наслідки / Н. М. Шелудько // Фінанси України. – 2006. – № 7. – С. 79–86.
5. Барановський О. Іноземний капітал на ринках банківських послуг України, Росії та Білорусі / О. Барановський // Вісник НБУ. – 2007. – № 9. – С. 12.
6. Прімерова О. К. Особливості діяльності банків з іноземним капіталом / О. К. Прімерова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – 3. – С. 40-43.

Коваль С.В., Клімук А.В., Василенко О.О., Поповиченко О.Л.

ОБЛІК ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

Постановка проблеми. В результаті реформування відносин власності, приватизації і роздержавлення земель та майна на теренах трансформованих колгоспів і радгоспів виникли нові організаційно-правові господарські структури, зокрема; селянські (фермерські) господарства; спілки селян; акціонерні товариства; кооперативи тощо. Їх діяльність диктує необхідність зміни обліку процесу сільськогосподарського виробництва, побудови раціональної системи обліку витрат, виходу продукції [1].

Облік виробництва повинен забезпечити одержання достовірних даних, які необхідні для управління, контролю за додержанням норм виробничого споживання засобів і предметів праці та живої праці з метою обчислення собівартості продукції та оцінки діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розробку теорії і практики обліку витрат і калькуляції собівартості сільськогосподарської продукції значний внесок зробили такі видатні українські вчені-економісти, як: Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, В.М. Жук, Г.Г. Кірейцев, Ю.Я. Литвин, В.Г. Лінник, В.В. Сопко, Л.К. Сук, П.Т. Саблук, Л.С. Шатковська, В.О. Шевчук, В.П. Ярмоленко, а також зарубіжні вчені: П.С. Безруких, С.О. Марченко, А.Ш. Маргуліс, П.П. Новиченко, В.Ф. Палій, І.І. Поклад, Я.В. Соколов та інші [2].

Проте в теорії залишаються дискусійні положення щодо складу витрат і порядку їх обліку, а практика не має однозначних рішень із питань обліку виробництва продукції. Це і зумовило вибір теми, її мету і завдання.

Завдання і методика досліджень. Метою написання статті стало теоретичне обґрунтування та науково-прикладна розробка перспективних напрямків удосконалення обліку витрат аграрного виробництва в умовах ринку.

Виклад основного матеріалу. Для одержання своєчасної та вірогідної інформації про витрати на виробництво слід раціонально організувати систему обліку прямих і непрямих виробничих витрат. Вона повинна забезпечити швидке одержання точних і об'єктивних даних про витрати за окремими підрозділами (цехами, відділами); за видами продукції; економічними елементами та статтями собівартості [3].

Методичні основи класифікації витрат сільськогосподарських підприємств подано у П(С)БО 16 „Витрати” [7], а також у Методичних рекомендаціях з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, що затвердженні наказом Міністерства аграрної політики України від 18.05.2001 р. № 132 [4].

Методи обліку витрат на виробництво і калькулювання собівартості продукції повинні бути гнучкими, простими у використанні і дозволяти в оперативному порядку отримати необхідну інформацію.

Одним із важливих завдань обліку витрат є забезпечення підприємства інформацією про виробничі витрати за статтями, передбаченими інструктивними положеннями; обліковувати фінансові результати господарської діяльності на основі порівняння грошових доходів та витрат.

Згідно з чинними нормативними документами, розподілу підлягають загальновиробничі витрати. Адміністративні та витрати на збут не включаються до собівартості продукції, а списуються на зменшення фінансового результату в періоді їх виникнення. Доцільно проводити розподіл адміністративних та витрат на збут і, тим самим, визначати повну собівартість продукції в межах управлінського обліку. Отримана інформація буде використана для ціноутворення, прийняття довгострокових управлінських рішень. Розподіл накладних витрат, на нашу думку, необхідно

здійснювати, застосовуючи нормативні ставки, що сприятиме підвищенню оперативності обліку та створенню передумов ефективного управління діяльністю сільськогосподарських підприємств.

У сільському господарстві значна частина власної готової продукції використовується для подальшого процесу виробництва: зерно – на посів; корми – для годівлі тварин; гній – для внесення у ґрунти тощо. Тому є підстави для застосування елементів напівфабрикатного варіанту обліку. Але використання його в промисловій та аграрних сферах різняться тим, що у сільському господарстві відбувається розмежування витрат за різними звітними періодами, і спожита готова продукція показується у вигляді звичайних матеріальних витрат [5].

Метою обліку витрат на сільськогосподарських підприємствах є документоване, своєчасне, повне і достовірне відображення фактичних витрат на виробництво продукції для забезпечення контролю за використанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Облік витрат у сільськогосподарському виробництві повинен забезпечувати оперативне, надходження інформації щодо кількості та вартості одержаної продукції (виконаних робіт і наданих послуг); трудових, матеріальних і грошових витрат на виробництво продукції по підприємству в цілому, та окремих його структурних підрозділах зокрема.

При постановці обліку виробництва в умовах автоматизованої обробки інформації особливу увагу слід приділити організації документообігу; переліку рахунків, що будуть використовуватися в обліку; визначенню об'єму і змісту документів для внутрішньої та зовнішньої звітності. Це забезпечить достатню, для щоденного управління, оперативність даних, яка ґрунтується на високій швидкості обліку; можливість методологічно правильного рішення логічних задач, що виникають в процесі бухгалтерського обліку і калькулювання [1].

Застосування персональних комп'ютерів суттєво полегшує нормативне калькулювання окремих видів продукції, робіт і послуг, бо постійна інформація вводиться в машину один раз, а потім лише уточнюється в зв'язку зі зміною технології виробництва, організації робіт, цін. Змінна інформація залежить від мов виробництва, строки її введення в машину можуть бути більш рухомими залежно від потреб [5].

Бухгалтерський облік має бути перетворений у надійний інструмент пошуку та мобілізації резервів підвищення ефективності виробництва і прискорення темпів економічного розвитку. В сучасних умовах саме облікова інформація повинна стати компасом оперативного управління виробництвом, її можливості поки що стримуються внаслідок великого поширення укрупнених показників про собівартість продукції, її рентабельність і прибутки, які усереднюють досягнення та недоліки окремих ланок виробництва, рівні собівартості й рентабельності окремих видів продукції.

Висновки та пропозиції. Формування собівартості сільськогосподарської продукції не є економічно обґрунтованим і не відображає повною мірою рівень фактичних витрат на виробництво усієї виробленої продукції та окремих її видів, тому виникає потреба у калькуляції собівартості з повним розподілом витрат та калькуляції собівартості по змінних витратах.

В даний час впровадження автоматизації на сільськогосподарських підприємствах стримується недосконалістю облікового забезпечення АРМ бухгалтера на етапі документування і контролю інформації, що вводиться, особливо обліку процесу виробництва продукції [6].

Застосування технічних засобів для автоматизації бухгалтерського обліку, дозволить по-новому забезпечити формування облікової інформації; знизити трудомісткість її обробки; зменшити витрати часу на обчислення і розрахунки, створити умови для уніфікації форм первинних документів і методів їх обробки; прискорити документообіг; підвищити оперативність доступу бухгалтерського апарату до інформації, яка обробляється.

Анотація

У статті обґрунтовано особливості вибору методів обліку витрат та обчислення собівартості продукції; виявлено їх зв'язок із структурою управління і технологією виробництва на сільськогосподарському підприємстві.

Ключові слова: бухгалтерський облік, виробництво, сільськогосподарська продукція, витрати, методи обліку, собівартість, калькуляція.

Аннотация

В статье обосновано особенностях выбора методов учета затрат и исчисления себестоимости продукции, выявлено их связь со структурой управления и технологии производства на предприятии.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, производство, сельскохозяйственная продукция, расходы, методы учета, себестоимость, калькуляция.

Summary

The features of choosing methods of accounting expenses and calculating the production price, which must be connected with the management structure and production technology at the enterprise, are grounded in the article.

Key words: accounting, manufacturing, agricultural production, costs, accounting methods, cost price, calculation.

Список використаних джерел:

1. Бутинець Ф. Ф. Організація бухгалтерського обліку / Ф. Ф. Бутинець, О. В. Олійник, С. М. Шулепова. – Ж.: ПП Рута, 2001. - 575 с.
2. Грачова Р. В. Енциклопедія бухгалтерського обліку / Р. В. Грачова. – К. : А.С.К., 2008. – 862 с.
3. Мельник В. Ш. Основи економічного аналізу : [навч. посіб.] / В. Ш. Мельник. – К. : Кондор, 2007. – 128 с.
4. Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств: Затверджені наказом Міністерства аграрної політики України від 18 травня 2001 р. № 132 // Баланс-Агро. - 2001. - № 6 (30).
5. Литвин Ю. Я. Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу в сільському господарстві : [навч. посіб.] / Ю. Я. Литвин. – К. Вища школа, 2003. – 301 с.
6. Огійчук М. Ф. та ін. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах : [підручник] / За ред. проф. М. Ф. Огійчука. – К.: Аграрна освіта, 2001. – 605 с.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 „Витрати”, затверджене наказом МФУ від 31.12.1999 р. № 318, зі змінами й доповненнями.

ВРАХУВАННЯ НЕПОВНОГО НАДХОДЖЕННЯ СТРАХОВОГО ПЛАТЕЖУ ПРИ ФОРМУВАННІ СТРАХОВОГО ТАРИФУ

Постановка проблеми. Як відомо, страхова діяльність є одним з наріжних каменів ринкової економіки, що, з одного боку, дозволяє одним її суб'єктам отримувати додатковий підприємницький прибуток завдяки інвестуванню акумульованих коштів, а з іншого – забезпечує функціонування великої кількості інших, які саме є джерелом цих коштів, від наслідків страхових ризиків. В класичному розумінні страхова діяльність передбачає, що всі отримані у вигляді страхових платежів внески мають бути перерозподілені між постраждалими внаслідок страхових випадків. З часом страховики, користуючись лагом між надходженням та витрачанням коштів, стали заробляти додатковий інвестиційний прибуток. Частина прибутку, отримувана завдяки інвестиційній діяльності, наприклад, для страховиків провідних країн складає понад 22 %, в Україні – 11,45 % [1]. Але ця частина прибутку страховиків так і не знайшла свого відображення у страховому тарифі, хоча могла знизити його.

На наш погляд, цьому є як об'єктивні, так і суб'єктивні причини. Об'єктивною причиною цього факту могло б стати недоотримання страхових платежів внаслідок відмови чи неможливості страхувальника виконати свої зобов'язання перед страховиком. На нашу думку, мають місце й окремі суб'єктивні причини. Дослідження цього питання є важливим для розуміння економічного механізму страхування для теорії страхування та для уточнення методів розрахунку страхових тарифів для практичної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Практичним питанням формування страхового тарифу приділяли увагу такі фахівці як В.О. Точилін, А.І. Худяков, Т.М. Рассолова та ін. Аналіз страхового ринку та прибутків страховиків також є цікавою проблемою для розгляду, що підтверджують праці О.Л. Лельчука, С.О. Мельникової, О.В. Соловйової та ін. ще починаючи з праць академіка К.Г. Воблого. Структура прибутків страховиків більше цікавить податкові органи, так як є інформацією для оподаткування за різними ставками а, отже, визначає надходження до бюджету, та Держрегулятора у сенсі недопущення рівня підприємницького ризику, що спричинить для страховика (страховиків) зниження надійності порівняно із визначеним державою. Але з точки зору впливу на прибуток і тариф перерв у надходженні запланованого страхового платежу проблема не розглядалася.

Формулювання завдання дослідження. Мета даного дослідження – окреслити та обґрунтувати можливість удосконалення методичних підходів до розрахунку страхового тарифу в умовах ненадходження або затримки страхових платежів.

Виклад основного матеріалу. Розуміння необхідності страхування ще не притаманне нашим підприємствам. Якщо поглянути на структуру надходжень страхових платежів, надану Держрегулятором, то помітна переважаюча роль обов'язкових видів страхування у страхових портфелях усіх страхових компаній України. Інвестиційна привабливість страхування життя для населення також занадто низька, широкі верстви не довіряють таким дорогим та довгостроковим проектам та не мають достатніх вільних коштів для лайкового страхування. В той же час окремі страхувальники готові укласти угоди за добровільними видами страхування, але їм досить важко виконувати свої фінансові зобов'язання перед страховиками. Це вимагає наявності значних сум вільних грошових коштів, які можна витягти з господарського обігу на період півроку чи більше. Тому й виникають в страхових угодах можливості щодо внесення страхового платежу частинами, звичайно ж, із застосуванням пропорційного страхування.

В умовах швидкоплинного ринкового середовища страхувальник не може гарантувати виконання своїх зобов'язань через 1-3-6 місяців, внаслідок чого відбувається

розрив або перерва у надходженні запланованих платежів у страховика. Якщо страховик недоотримає страховий платіж, це може потягти за собою цілу низку негативних наслідків як для нього, так і для страхувальника. Зупинимося на них докладніше, прийнявши (умовно), що загальна сума страхового платежу розбита на дві рівні частини.

Надходження першої частини страхового платежу служить підґрунтям для виникнення у страховика зобов'язань перед бюджетом по податках та зборах, причому податкові органи трактують початок дії договору страхування як виникнення таких зобов'язань у повному обсязі, не зважаючи на лише часткове надходження платежів. Страховикам доводиться сплачувати податок на прибуток з усієї суми договору або вступати в суперечку із податковим органом. Якщо платіж до страховика надійде в розмірі 50 %, то після сплати податку залишиться 47 %.

Для подальшого розуміння наслідків необхідно згадати структуру страхового тарифу як частки страхової суми. Як відомо, структура страхового тарифу складається з нетто-тарифу (який саме і визначає його ризикову складову) та навантаження – витратної та прибуткової частини, не пов'язаної безпосередньо з відшкодуванням наслідків страхових ризиків.

Нетто-тариф містить складові: основну та надбавку за ризик. Перша – математичне сподівання збитку за договором страхування, в загальному випадку визначається імовірністю настання страхової події. Друга – призначена для підвищення надійності страхування, так як реальний страховий ризик по певному об'єкту або в певному регіоні може суттєво відрізнятись від середнього.

Якщо страхувальник не повністю внесе страховий платіж, то страховою угодою або Правилами страхування має бути передбачена дія так званого пропорційного страхування. При цьому реальний обсяг відповідальності страховика буде меншим за передбачений при укладенні договору страхування, але у страховика на даний момент залишилася від страхового платежу (за стандартним тарифом) частина у 47 %, яка має покрити 50 % від ризику. Якщо прийняти типовий для структури тарифу розподіл, коли нетто-тариф складає близько 50...60 % від повного, то страховик на покриття пропорційного ризику витратить близько 27 %. Але формування страхових резервів в неповному обсязі викличе незадоволення Держрегулятора через формальне невиконання вимог регуляторних актів, тому більшість страховиків надають перевагу формуванню повного страхового резерву. Отже, теоретично у страховика залишиться 20 % від платежу на покриття інших витрат, а фактично він вже використає весь платіж на формування резервів.

Так як більша частина страхових надходжень отримується завдяки діяльності страхових агентів, їх праця має бути винагороджена. Держава визначає максимальний розмір комісійної винагороди страхового агента, який складає 15 % (для окремих видів страхування – 20 %). Якщо страховикові надійде 50 % від платежу, то винагорода страхового агента теж складе 7...8 % від тарифу. Ці витрати страховик на практиці несе за рахунок прибутку від інших договорів. Теорія ж передбачає використання на ці потреби залишку від платежу, після чого у страховика залишиться 12...13 %.

Страховик витрачає на поточні потреби не менше 12...15 % надходжень, які включені у навантаження на страховий тариф разом із комісійною винагородою та прибутком страховика від страхової діяльності. Ці витрати будуть понесені за рахунок залишку або ж перенесені за рахунок прибутку від інших договорів.

Таким чином, з 50 % надходження страхового платежу, якщо розглядати економічний механізм страхування, у страховика залишається близько 0 %. На практиці ж, через особливості національного законодавства та регуляторних актів, у страховика спостерігається збиток не менше 10 % від загальної суми платежу (20 % від надходження). Надходження другої частини платежу дозволить страховикові вийти із зони збитку та отримати прибуток, який з урахуванням дисконтування грошового потоку буде мати менше значення, ніж планувалося.

Подолання таких негативних наслідків, на нашу думку, можливе завдяки стохастичним моделям, які передбачають зупинку потоку доходів. Оскільки кількість періодів із доходами (кількість часток, на які поділено страховий платіж) є обмеженим, а їх терміни строго визначені договором страхування, можна використати моделі з дискретним часом.

Головною задачею в таких моделях є визначення сьогоденньої цінності потоку доходів, що може перерватися:

$$EPV = \sum_{t=1}^n y_t \cdot d^t \cdot q^t$$

q – імовірність продовження потоку;

d – коефіцієнт дисконтування;

y – доход t -ого періоду;

n – кількість періодів отримання доходів.

Прийmemo наступні міркування. Нехай $d \cdot q = D$ – скоригований на імовірність отримання результату коефіцієнт його дисконтування. Так як у більшості випадків страховики розділяють страховий платіж на рівні частини, можна прийняти $y = const$. отже, маємо:

$$EPV = y \cdot \frac{D(1 - D^n)}{1 - D}$$

Для визначення y (частити страхового платежу, що надходить в кожному періоді) достатньо визначити страховий платіж за нормальних умов страхування та розділити його на обумовлену договором страхування кількість частин.

Слід чітко собі уявити, що страховик бажає отримати з урахуванням ризику, що зріс, суму не меншу ніж та, що визначена за нормальними умовами страхування, тобто добуток страхового тарифу на страхову суму (вартість об'єкту або його частку). Тому очікувана поточна цінність надходжень має бути не меншою за суму одноразового платежу, тобто

$$T \cdot S = \frac{T_b \cdot S}{n} \cdot \frac{D \cdot (1 - D^n)}{1 - D}$$

де T_b – тариф, розрахований для базисних умов;

T – шуканий тариф.

Провівши нескладні спрощення, маємо змогу стверджувати, що можливо визначити страховий тариф при несподіваній зупинці надходжень за наступною моделлю:

$$T = \frac{T_b}{n} \cdot \frac{D \cdot (1 - D^n)}{1 - D}$$

Висновки. В статті обґрунтовано, що несподівана зупинка надходження страхових платежів по укладеному договору страхування призводить у більшості випадків до збитковості такого договору для страховика. В той же час багато страховиків, особливо дрібних, змушені погоджуватися з розстрочкою страхового платежу, навіть усвідомлюючи зростання ризику. В той же час в математиці давно відомі інструменти врахування такого ризику, зокрема, стохастична модель зупинки потоку доходів у дискретному часі. Завдяки застосуванню такої моделі та незначному ускладненню формули

для розрахунку страхового тарифу фахівці страхових компаній можуть запобігти втратам та суттєво знизити ризик у діяльності страховика.

Анотація

В статті визначаються наслідки часткового ненадходження або несвоечасного надходження частини страхового платежу та запропонована модифікація розрахунку страхового тарифу на основі моделі переривання доходів з дискретним часом.

Ключові слова: страховий тариф, прибуток страховика, розстрочений платіж, переривання потоку доходів, дискретний час.

Аннотация

В статье определены негативные последствия неполного или несвоевременного поступления страхового платежа и предложена модификация расчета страхового тарифа с использованием модели прерывания поступления дохода с дискретным временем.

Ключевые слова: страховой тариф, прибыль страховщика, рассроченный платеж, прерывание потока доходов, дискретное время.

Summary

The article identified the negative consequences of incomplete or untimely receipt of the insurance payment and the proposed modification of the insurance rate calculation using the model of interruption of income received in discrete time.

Keywords: insurance rates, the profit of the insurer, installment, interrupt the flow of income, the discrete time.

Список використаних джерел:

1. Інтернет-матеріали <http://insurancetop.com/>.
2. Ватник П.А. Теория риска: учеб. пособие // Павел Абрамович Ватник. – СПб.: СПбГИЭУ, 2009. – 270 с.
3. Худяков А.И. Теория страхования // Александр Иванович Худяков. – М.: Статут, 2010. – 656 с.
4. Лельчук А.Л. Прибыльность долгосрочного страхования жизни / Александр Львович Лельчук. – Страховое дело. – 2009. – № 3. – С. 15 – 27.
5. Воблый К.Г. Страховое дело. Основы экономии страхования (репринтне видання). // Воблый Константин Григорьевич. – М.: Анкил, 1993. – 261 с.

УДК: 657.6:368

Калінська Т.А., Самчинська Я.Б.

ОБ'ЄКТИ АУДИТУ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Постановка проблеми. Тенденція консолідації страхових компаній, формування страхових груп і холдингів зумовлює підвищення уваги до ефективності систем їх управління, обліку, контролю та аудиту. Своєю діяльністю страхові компанії забезпечують безперервність та збалансованість суспільного виробництва, повноту й своєчасність відшкодування втрат від настання страхових випадків, залучають тимчасово вільні кошти страхового фонду до інвестиційної діяльності, за рахунок частини прибутку від страхових та інших господарських операцій зростають доходи бюджету країни.

Збільшення ролі страхування, як складової економічної системи та одного з інструментів суспільних відносин і стратегічного сектору розвитку економіки держави, актуалізує питання щодо визначення шляхів функціональної активізації аудиту в сфері страхового бізнесу, удосконалення наукового та методичного обґрунтування проблем, пов'язаних з перспективами цього виду діяльності на сучасному фінансовому ринку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Задоволення інформаційних потреб користувачів інформації про фінансовий стан суб'єктів страхового бізнесу через незалежну та професійну аудиторську експертизу, вимагає вдосконалення організаційних та методичних аспектів аудиту страхових компаній.

Галузеві аспекти обліку, контролю та аудиту діяльності страхових компаній досліджено в роботах таких зарубіжних та вітчизняних вчених, як М.М. Александрова, Т.А. Архангельська, С.Н. Асабіна, А.Н. Ахметбеков, М.Т. Білуха, О.Д. Заруба, Т.А. Дубровіна, Е.Ф. Дюжиков, В.С. Приходько, А.К. Солодов, В.П. Суйц, В.А. Сухов, Дж. Хемптон, А.Д. Шеремет та ін.

У вітчизняних наукових дослідженнях надається пріоритет висвітленню передусім теоретичних основ, методології та методики обліку, а також використанню окремих методів і контрольних процедур у сфері аудиту страхового бізнесу. При цьому залишаються невирішеними проблемні питання раціональної організації аудиту діяльності страхових компаній з урахуванням специфіки страхової галузі України. Серед науковців відсутня єдина думка про структуру технології процесу аудиторського контролю, дискусійним питанням залишається зміст складових процесу аудиту. Недостатня увага приділяється дослідженню об'єктів аудиторської перевірки як основи удосконалення методичного забезпечення аудиту страхових компаній з позицій юридичних аспектів і специфічних напрямів обліку їх діяльності.

Формулювання завдання. Метою статті є удосконалення організаційно-методичних аспектів аудиту страхових компаній на основі формування системи і розробки класифікації об'єктів аудиторської перевірки.

Виклад основного матеріалу. Організацію слід розуміти як внутрішню упорядкованість та узгодженість взаємодії автономних частин цілого, обумовленого його побудовою, сукупність процесів або дій, що приводять до створення і вдосконалення взаємодії між частинами цього цілого. Це поняття вживається у контексті з поняттям „структура” і „система” і виражає регламентовані закономірності їх побудови, функціонування, взаємодії [2].

Окремі автори розглядають організацію здійснення аудиту як встановлений аудиторською фірмою порядок і технологію виконання договірної роботи суб'єктами аудиту при узгодженні зусиль і способів виконання з метою забезпечення максимальної ефективності використання аудиторської праці при виконанні умов договору [3]. Погоджуючись з цим твердженням, вважаємо, що на рівні окремих аудиторських перевірок, зокрема діяльності страхових компаній, під організацією аудиту потрібно розуміти цілеспрямоване упорядкування й удосконалення процесів збору аудиторських доказів і формування робочих документів, їх оцінки та узагальнення з метою висловлення думки (висновків) про достовірність фінансової звітності страхових компаній.

Отже, аудит, як цілісна інформаційна система, має здійснюватися в певній послідовності, тобто функціонувати упорядковано у відповідному технологічному режимі. Звідси виникає питання про визначення технології аудиторського контролю та її складових, як елементів структури технології аудиту.

На нашу думку, технологія аудиту діяльності страхових компаній - це науково-організований процес, що являє собою єдину систему послідовного виконання аудиторських робіт, процедур і операцій для вирішення поставлених задач і досягнення мети аудиторської перевірки.

Від повноти і наукової обґрунтованості технології аудиту залежить покращення праці аудиторів, раціональність, ефективність та результативність їх дій, тому розробку і

використання в аудиторській практиці технології аудиту слід розглядати як один з основних шляхів удосконалення процесу аудиторського контролю діяльності страхових компаній.

Технологія аудиту, як засіб практичної роботи, є предметом теоретичного конструювання і осмислення аудиторами-практиками та науковцями. Не дивлячись на наявність наукових розробок в сфері організації аудиту, актуальними та дискусійними питаннями сьогодні залишається визначення складових процесу (технології) аудиту, їх назви, змісту та функцій.

Наукові думки вітчизняних і зарубіжних вчених щодо складових процесу аудиту можна поділити за формальними ознаками, тобто прийнятою авторами назвою складових аудиту, їх кількістю, а також за сутнісними ознаками, тобто за змістом складових частин процесу аудиторської перевірки.

Загалом науковці використовують такі підходи для визначення складових процесу аудиту (табл. 1). Як видно, спільними для всіх наукових трактувань є наявність таких складових аудиту, як планування, перевірка фінансової інформації та заключний етап. Вони є основними складовими процесу аудиту страхових компаній, який складається з підготовчої, проміжної, дослідної та заключної стадій.

Поняття “фази аудиту” використовується переважно зарубіжними авторами. Враховуючи, що при перекладі з іноземних джерел можуть бути подвійні тлумачення та неточності, застосування такої назви, як „фаза аудиту” не є визначальним.

Таблиця 1

Підходи до визначення складових процесу аудиту

Етапи аудиту [4]	Стадії аудиту [3]	Фази аудиту [1]
1. Підготовчий 2. Проміжний 3. Фізичної перевірки 4. Основний 5. Заключний	1. Організаційна 2. Підготовча (планування) 3. Технологічна 4. Результативна	1. Планування та розробка аудиторського підходу 2. Тестування господарських операцій 3. Перевірка окремих елементів сальдо 4. Завершення аудиту

Отже, процес аудиту складається зі стадій - певних моментів, періодів процесу здійснення аудиту, що мають свої якісні особливості. Стадії аудиту можуть включати ряд етапів - окремих складових стадій, їх елементи або періоди [3].

У свою чергу, зміст етапів аудиту складає певну послідовність аудиторських процедур. Аудиторські процедури формує сукупність аудиторських операцій, які є основою технології аудиту та являють собою дії над обліковими даними та іншою економічною інформацією страхової компанії відповідно до виконання аудиторських завдань.

Беручи до уваги вищезазначене, доцільно виділити три рівні об'єктів організації на рівні аудиторських перевірок страхових компаній:

- технологія аудиту і робота його виконавців;
- елементи структури технології аудиту: стадії аудиту, етапи аудиту - види аудиторських робіт (ознайомлення з бізнесом клієнта, планування аудиту, перевірка системи внутрішнього контролю, визначення величини аудиторського ризику і суттєвості інформації та ін.), аудиторські процедури, аудиторські операції;
- робочі документи аудитора та аудиторські докази (рис. 1).

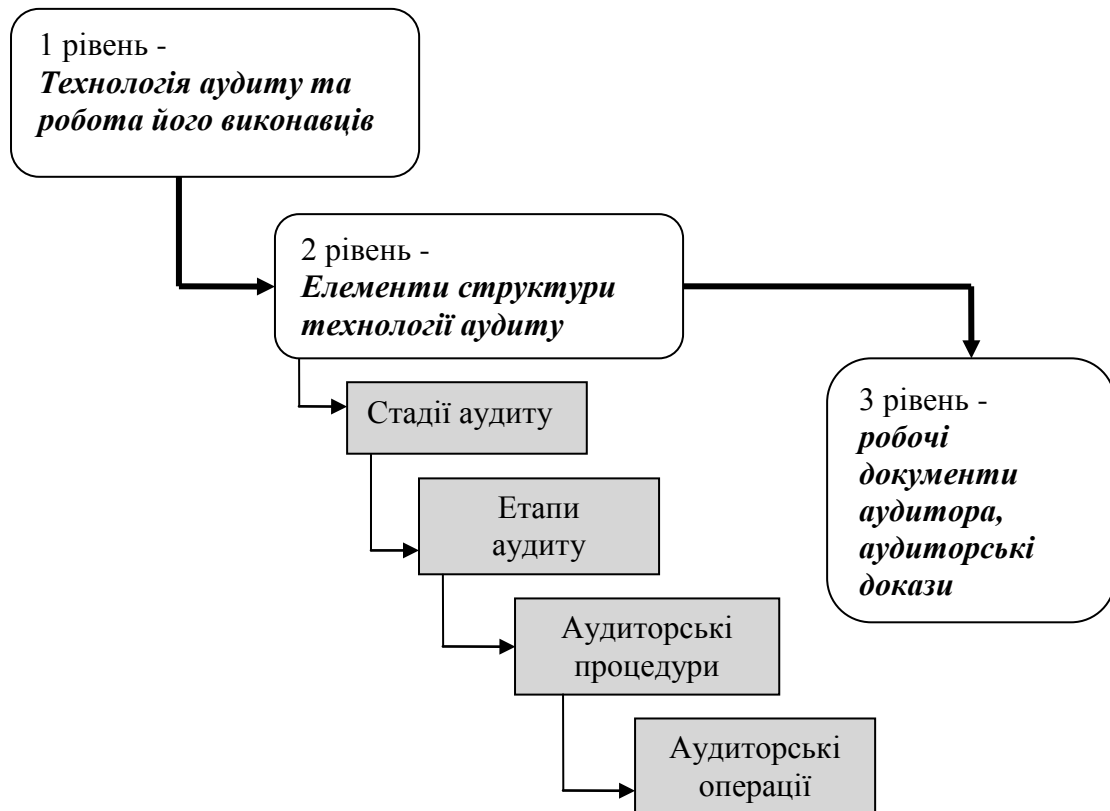

Рис. 1. Модель технології аудиту страхових компаній

Така структура технології аудиту обумовлена двостороннім підходом до організації аудиторського контролю. З одного боку, це технологічний процес, що представляє собою сукупність певних операцій, з іншого - це вид діяльності, що здійснюють виконавці аудиту.

Організація аудиторської діяльності потребує подальшого дослідження та пошуку можливостей підвищення її ефективності. Зокрема, необхідна наукова систематизація та класифікація об'єктів аудиту страхових компаній та розробка на їх основі аудиторської програми, яка має базуватися на знанні страхового бізнесу клієнта і містити перелік послідовних аудиторських стадій, процедур (із зазначенням об'єкту перевірки на кожній стадії) і склад робочих документів аудитора як носіїв проміжних і підсумкових аудиторських номенклатур.

Методичні рекомендації щодо формату аудиторського висновку за наслідками проведення аудиту річної фінансової звітності та річних звітних даних страховика, затверджені Аудиторською палатою України, об'єктом аудиту визначають річну фінансову звітність страховика та річні звітні дані, які подаються до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України.

На нашу думку, таке визначення об'єкту аудиту звужує поле аудиторської перевірки, не охоплює всіх завдань, що мають бути розглянуті в процесі аудиторського контролю. Обмеження об'єкту аудиту страхових компаній рамками річної звітності не задовольняє всіх запитів користувачів і є недостатнім для проведення ефективного та якісного аудиту діяльності суб'єктів страхового бізнесу, який може бути не тільки обов'язковим з поданням результатів до державних наглядових органів, але й ініціативним, що включає, окрім перевірки фінансової звітності, набагато ширше коло об'єктів дослідження для аудитора.

У фаховій літературі найбільш поширеною є думка, що об'єкти аудиту - це взаємопов'язані економічні, організаційні, інформаційні, технологічні та інші сторони

функціонування суб'єктів господарювання [3]. При проведенні аудиту страхових компаній об'єктами аудиторського контролю є весь обсяг документації, звітності, інформації, яка формується структурними підрозділами, відділами, страховими агентами тощо.

Пропонуємо систематизувати зазначені об'єкти аудиторської перевірки діяльності страхових компаній в такий спосіб (рис. 2), що має стати основою для подальшого планування аудиту, в ході якого розробляється його загальний план і програма, визначається суттєвість помилок, оцінюється рівень аудиторського ризику.

Висновки. Найбільш ефективною у сфері страхового бізнесу є технологічна модель аудиту, обумовлена двостороннім підходом до організації аудиторського контролю як до технологічного процесу і виду діяльності, та структурована за трьома системними складовими: організація роботи виконавців аудиту; поелементна структуризація технології аудиту; робочі документи аудитора та аудиторські докази.

Рис. 2. Система об'єктів аудиторської перевірки діяльності страхових компаній

З метою забезпечення достатнього рівня деталізації дослідження всіх суттєвих бізнес-процесів страхової компанії, ефективного проведення аудиту і формування обґрунтованого аудиторського висновку доцільною є систематизація об'єктів аудиторської перевірки за такими основними сферами: 1) правове забезпечення діяльності; 2) система внутрішнього контролю; 3) бухгалтерський облік і звітність страхових компаній.

Такий підхід до визначення і класифікації об'єктів аудиторського контролю дає змогу сформувати систему методичного забезпечення аудиту страхових компаній шляхом розробки й удосконалення:

- методики аудиту страхових компаній з позицій юридично-правових аспектів їх діяльності;
- методики якісної оцінки стану внутрішнього контролю страхових компаній;
- методики аудиту специфічних операцій та об'єктів бухгалтерського обліку

страхових компаній, таких як страхові надходження, страхові виплати, страхові резерви, операції перестраховування та ін.

Анотація

У статті досліджено систему об'єктів аудиту страхових компаній, яка забезпечує достатній рівень охоплення та деталізації напрямів аудиторського контролю фінансово-господарської діяльності суб'єктів страхового бізнесу, необхідних для ефективного та якісного проведення аудиту та формування обґрунтованого аудиторського висновку.

Ключові слова: аудит, страхові компанії, організація, технологія, система об'єктів.

Аннотация

В статье исследована система объектов аудита страховых компаний, которая обеспечивает достаточный уровень охвата и детализации направлений аудиторского контроля финансово-хозяйственной деятельности субъектов страхового бизнеса, необходимых для эффективного и качественного проведения аудита и формирования обоснованного аудиторского заключения.

Ключевые слова: аудит, страховые компании, организация, технология, система объектов.

Annotation

The system of audit's objects of insurance offices is investigated in this article, which provides sufficient level of inclusion and detailed directions of auditing control of financial – economic activity of subjects for effective and qualitative realization of audit and development of well-grounded auditing conclusion.

Keywords: audit, insurance offices, organization, technology, system of objects

Список використаної літератури:

1. Аренс А. Аудит / Аренс А., Лоббек Дж.; пер. с англ.; гл. ред. серии проф. Я.В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 560 с.
2. Бодюк А. Принципи й вимоги до організації аудиту// Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. - № 12, с. 46 - 51
3. Бутинець Ф.Ф. Аудит: [підруч. для студентів спеціальності „Облік і аудит” вищих навч. закладів] / Ф.Ф. Бутинець. - [2-е вид., перероб. та доп.]. - Житомир: ПП „Рута”, 2002. – 672с.
4. Петрик О.А. Аудит: методологія і організація: [монографія] / О.А. Петрик. – К.: КНЕУ, 2003. – 260 с.

УДК: 330.322(477)

Мельник Ю.Д.

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Постановка проблеми. Держава що знаходиться в після кризовому становищі потребує значною мірою фінансування. Досить актуальним це питання є для України від реалізації якого ми зможемо забезпечити покращення соціально-економічного життя. Найкращим варіантом розв'язання існуючих проблем є активізація політики держави щодо розвитку інвестиційної діяльності, в тому числі на засадах розвитку системи

державних інвестицій, впровадження державно-приватного партнерства та стимулювання залучення приватних інвестицій у реальний сектор економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми інвестиційного клімату відображались в працях вітчизняних і зарубіжних економістів — Музиченко А.С., Козик В.В., Данілов О.Д., Грабенко О.В. Івашина Г.М., Чумаченко О.Г., Омельченко А.В. Лесечко М.Д., Черемис А.О., Черемис О.М., Даннінг Дж., Енрайт М. Проте деякі аспекти все ж потребують розгляд.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є дослідження і теоретичне обґрунтування та розробка системи заходів щодо покращення інвестиційного клімату.

Виклад основного матеріалу. Наслідки глобальної фінансової кризи відчувається нами і сьогодні. Ситуація ускладнювалась тим що відбувся значний стрибок цін на продовольчі товари, що спричинили ріст інфляції і зростанню безробіття. Нині ми відстаємо від більшості країн майже за всіма макроекономічними позиціями та оцінками і залишаємось на узбіччі інвестиційних потоків. Завдяки впровадженню ефективних проектів Українська економіка змогла відновити свій приріст і вже в 2010 році зріст ВВП склав чотири відсотки.

За період 2010 - 2011 років в Україні було прийнято низку нормативно-правових актів, які мають позитивний вплив на інвестиційний клімат України. Між тим, попри суттєві зусилля у формуванні відповідних організаційно-економічних та правових засад зміцнення інвестиційного клімату міжнародними експертами відзначається зниження інвестиційної привабливості України. Так, за результатами щорічного рейтингового дослідження Міжнародної фінансової корпорації, група Світового банку «Ведення бізнесу – 2012» Україна погіршила свої позиції з 149 на 152 місце, за рахунок зменшення рейтингів у категоріях: «реєстрація власності», «отримання дозволів на будівництво «доступ до кредитів», «міжнародна торгівля», «захист прав інвесторів». Водночас відбулося збільшення рейтингу за такими категоріями: «реєстрація підприємств», «отримання дозволів на будівництво» [1]. Наразі Україна продовжує поступатися своїм місцем у більшості з рейтингів. Наприклад, порівняно з 2009 р. вона втратила сім позицій і опинилася на 89-му місці в Глобальному індексі конкурентоспроможності за 2010–2011 рр. та спустилася на два щаблі в індексі економічної свободи за 2011 р., посівши 164-те місце. З усіх європейських країн, підданих аналізу, тільки Україна й Білорусь залишаються в категорії країн з обмеженою економічною свободою в індексі економічної свободи, маючи показники, нижчі як за регіональні, так і за глобальні середні значення [4].

Інвестиційний клімат є найбільш важливим моментом при ухваленні іноземним інвестором рішення про інвестування в тій або іншій країні; він є комплексним поняттям. Це сукупність політичних, економічних, правових, адміністративних умов діяльності іноземного інвестора, що існують в конкретній країні, включаючи заходи, що робляться в ній в цілях залучення іноземного капіталу (умовно суб'єктивні чинники). Інвестиційний клімат розглядають одночасно із забезпеченістю країни ресурсами, необхідними для реалізації проектів, він показує привабливість країни для інвесторів, що вже діють і потенційно залучаються. Крім об'єктивних чинників (не залежних від державної політики), що впливають на привабливість держави для інвестування, існують і суб'єктивні чинники (залежні від державної політики). Перша група чинників робить в першу чергу вплив на ступень ризику вкладень, друга — на прибутковість вкладень.[5].

Іноземний інвестор, маючи великий вибір країн, куди він має можливість помістити капітал, вибирає найбільш сприятливі умови, оцінює їх, звертаючи першочергову увагу на те, наскільки ці умови стабільні і як довго вони збережуться. Якщо довгострокові перспективи для іноземного інвестора сприятливі, він може не звернути уваги на тимчасові перешкоди. Якщо ж стабільності немає, і вона не є видимою в майбутньому, то ніякі заходи не привернуть іноземного інвестора.

Аналізуючи статистичні данні можна спостерігати надходження прямих інвестиційних в Україну \$ млн. за 2001- 2010[] на рис. 1.

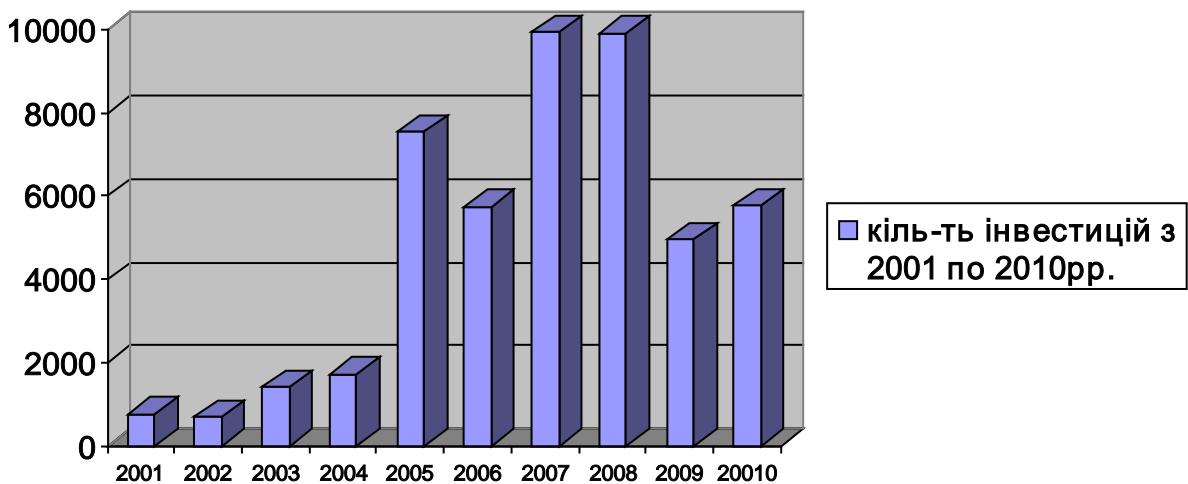

Рис. 1. Інвестування в економіку України

Обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у 2010 р. хоча і збільшив показники 2009 р., але був значно меншим, ніж у докризових 2007 і 2008 рр. Сума ПІІ на душу населення в Україні у 2010 р. становила \$142, що менше, ніж, наприклад, у сусідній Росії (\$290), Вірменії (\$186) чи Казахстані (\$610)

Зокрема слід звернути увагу на кількість іноземних інвестицій в Україну цифра дещо збільшилася у зв'язку з проведенням «Євро 2012». Але це є сезонним фактором і не як не значить, що інвестиційна привабливість країни покращилась. Так як інвестиції надходять регіонально лише в ті міста, де буде проходити чемпіонати (Київ, Донецьк, Львів, Харків), що взагалі не впливає на міста, які не приймають участі в ньому. До того ж слід зазначити, що інвестиції в основному вкладаються в прокладання нових доріг, готельно - ресторанний комплекс, будівництво, обходячи такі основні галузі, як промисловість, сільське господарство, енергопостачання.

Багато інвесторів зацікавленні в Україні у її щедрих ресурсах, у її робочій силі, проте не поспішають зробити рішучий крок. Потенційні інвестори побоюються таких негативних факторів формування інвестиційного клімату як надмірне регулювання; складні, плутані й високі податки; не стабільність політичної ситуації; неможливість виконувати контракти. Все це створює несприятливе середовище для інвестицій. В той же час американські бізнесмени певні, що президент і його економічна команда висловлюють правильні думки про економічну реформу і бажання України приймати інвестиції.

О. Грабенко зазначає що важливими факторами формування кращого інвестиційного клімату можна назвати такі:

- Вивіз грошей за кордон. Курс валют один з основних економічних ризиків інвестора, який існує в усьому світі, за винятком єврозони. Між тим, Національний банк України, намагаючись захистити курс гривні, ввів значну кількість обмежень на переказ грошей за кордон та з-за кордону. Гірше те, що ці обмеження щодня змінюються і дуже часто повідомляються комерційним банкам факсом у короткий відрізок часу. Не треба доводити, як це підриває впевненість інвесторів і зменшує їх бажання щодо інвестування.

- Трудове законодавство. Інвестор, який наймає новий штат, хоче знати принципи поведінки з працівниками у разі згортання бізнесу і обсягів своїх зобов'язань. Чи може він скоротити штат, чи повинен забезпечити людей робочими місцями до їх пенсійного віку? Чим важче звільнити людей з робочих місць, тим обережнішим буде інвестор при найманні працівників. Українське трудове законодавство зберігає комуністичні тенденції

захисту прав працюючих, і, що дивно, дуже мало іноземних інвесторів висловлює скарги з цього приводу.

- **Непрозорість бізнесу.** Дуже ненадійними є щорічні доповіді про баланс прибутків і витрат, що їх надають українські компанії (до того ж, їх важко одержати). Для запровадження у банках були створені західні облікові стандарти, але й досі вони залишаються невідомими багатьом бізнесменам. Звичайно, це стримує прагнення іноземних інвесторів співпрацювати з українськими компаніями. Більше того, в Україні чимало ділових операцій ґрунтується на особистих стосунках між керівництвом компаній і банків, такі (операції) рідко бувають узаконеними.

- **Високий рівень злочинності.** Злочинність загрожує безпеці, добробуту, здоров'ю і навіть життю людей. В економічному плані вона є серйозним фактором, який впливає на поведінку інвестора. Він вимушений турбуватися про охорону, оплату захисту тощо. Зрозуміло, що створення безпечного середовища для бізнесу є важливим завданням уряду.

- **Втручання уряду у справи бізнесу.** Незважаючи на обіцянки розвивати ринкову економіку, український уряд постійно втручається у справи бізнесу. Це особливо помітно у банківській галузі, де здійснюється вплив на банки:

- щодо надання позик компаніям (особливо державним), які зазнали труднощів;
- щодо придбання в уряді облігацій позики при конвертації цих облігацій у довгострокові і менш прибуткові форми надання кредиту уряду. [2].

Очевидно, що інвестування (особливо за кордон) — справа ризикована. Певні види ризику, властиві бізнесу (наприклад конкуренція), це нормальне явище, так як це стимулює нововведення, прогрес і процвітання. Інших видів ризику зусиллями уряду або інших організацій можна позбутися, забезпечивши сприятливіший інвестиційний клімат в Україні.

Для збільшення інвесторів Україні насамперед потрібно проаналізувати та усунути перешкоди на шляху іноземного інвестування. Це сприятиме розквіту України [6].

Для покращення умов для надходження інвестицій необхідно здійснити ряд заходів для покращення економіко - правового середовища в Україні, а саме:

- удосконалити нормативно-правову та організаційну бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки;

- провести дослідження та вдосконалення проблем, які найбільш негативно впливають на інвестиційні процеси в Україні, сконцентровані у сфері діяльності: судової гілки влади; корпоративного управління; земельних відносин; функціонування аграрного ринку; фондового ринку; банківської системи; сфери технічного регулювання; податкової системи, зокрема адміністрування податків, валютного регулювання, звітності і контролю у цій сфері;

- створити системи стимулів, спрямованих на залучення інвестицій, які включають податкові пільги, передачу новим підприємствам держзамовлень, надання послуг за митним оформленням, консультування, спрощення процедур реєстрації та ліцензування, фінансова підтримка;

- ввести систему оподаткування, яка б не стримувала підприємницьку та інвестиційну активність;

- створити програми для налагодження ефективного співробітництва із стратегічними іноземними партнерами. [3].

Висновки. Сприятлива інвестиційна діяльність може відбуватися лише при створенні позитивного інвестиційного клімату. Стратегічні напрямки подальшої активізації інвестиційної діяльності в Україні повинні забезпечити створення привабливого інвестиційного потенціалу і розвиток інфраструктури, необхідної для забезпечення стійкого економічного росту і підвищення життєвого рівня населення.

Анотація

Досліджено сучасний стан інвестиційного клімату в Україні. Особливу увагу приділено розвитку залучення іноземних інвестицій. Окреслено основні завдання щодо вдосконалення зв'язку з іноземними інвесторами.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, інвестиційний клімат, іноземні інвестиції.

Аннотация

Исследовано современное состояние инвестиционного климата в Украине. Особенное внимание уделено развитию привлечения иностранных инвестиций. Очерчены основные задания относительно совершенствования связи с иностранными инвесторами.

Ключевые слова: инвестиционная деятельность, инвестиционный климат, иностранные инвестиции.

Summary

The modern state of investment climate is investigational in Ukraine. The special attention is spared to development of bringing in of foreign investments. Basic tasks are outlined in relation to perfection of connection with foreign investors.

Keywords: investment activity, investment climate, foreign investments.

Список використаних джерел:

1. Ведение бизнеса 2012 [Электронный ресурс], Международный банк реконструкции и развития/ Всемирный банк. – Режим доступа: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine/>
2. Грабенко О.В. Управління реальними інвестиціями на підприємстві // Фінанси України. – 2001. - №11.
3. Другов О. О. Активізація інвестиційної діяльності в умовах росту в ній участі іноземних інвесторів / О. О Другов, О. С. Орловській // Регіональна економіка . – 2010. - № 8 (44).
4. Електронний ресурс 2011 Freedom of Economy Index, the Heritage Foundation and the Wall Street Journal Режим доступа : <http://www.heritage.org/index/>.
5. “Про режим іноземного інвестування” від 19.03.96 р. Закон України // Відомості Верховної Ради. — 1996. — №19.
6. Омельченко А.В. Правове регулювання іноземних інвестицій в Україні. - К., 2001.

УДК: 330.322: 338.431

Миرونчук О.Б.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Ефективний розвиток ресурсного потенціалу аграрної сфери, виробництво конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції та підвищення рентабельності підприємств цієї галузі, залежить, передусім, від рівня розвитку інвестиційних ресурсів. Останні є джерелом як простого, так і розширеного відтворення виробничого капіталу і спрямовуються на відтворення нових підприємств і потужностей, їх розширення, модернізацію, реконструкцію, технічне переозброєння,

капітальний ремонт основних засобів, а також на приріст оборотних активів підприємств. Більшість проблем економічного розвитку в аграрному виробництві є взаємозалежні. Визначальною серед них є проблема нестачі інвестиційного забезпечення аграрного виробництва як передумови поступального розвитку галузі.

Аналіз новітніх публікацій з теми досліджень. Дослідженню проблеми інвестиційного забезпечення аграрного сектора економіки присвячені публікації відомих учених економістів, зокрема В.Г.Андрійчука, М.Я.Дем'яненка, П.І.Гайдуцького, О.Є.Гудзь, С.М.Кваші, М.І.Кісіля, Ю.О.Лупенка, В.Я.Месель-Веселяка, Б.С.Пасхавера, Г.М.Підлісецького, П.Т.Саблука. Багато питань, особливо в умовах антикризової політики, потребують подальшого поглибленого дослідження та розв'язання.

Формування мети та завдань, які розв'язуються. Метою нашого дослідження стало узагальнення сучасного стану інвестиційного забезпечення аграрного сектору економіки та обґрунтування подальших напрямів його розвитку.

Обговорення основних результатів. Нині в нестабільних кризових умовах проблема залучення інвестиційних ресурсів і забезпечення їх раціонального використання є ключовою. Саме від її розв'язання залежать можливості подальшого економічного розвитку аграрного виробництва.

Україна має всі необхідні передумови, щоб стати провідним виробником і експортером сільськогосподарської продукції у світі. Природні ресурси, клімат, ґрунти і споконвічні традиції аграрного виробництва забезпечують міцну основу для потужного сільського господарства. Країна має кілька конкурентних переваг і в цілому сильні експортні позиції за деякими видами продукції, попит на яку у світі постійно зростає. У 2011 р. 14% загального обсягу експорту України припадало на експорт сільськогосподарської продукції, в якому 83% склали зернові й олійні культури, рослинні та тваринні жири. Попри це, недостатня прозорість, непослідовність і здебільшого безсистемний характер державного регулювання заважають країні залучити інвестиції, необхідні для стимулювання розвитку і зростання економіки. Негативним наслідком цього є значні коливання як загального обсягу виробництва продукції, так і врожайності сільськогосподарських культур. Через це аграрному сектору ніяк не вдається повною мірою скористатися значними природними перевагами. Показники виробництва багатьох видів рослинницької та тваринницької продукції залишаються значно нижчими порівняно з відповідними показниками розвинених країн.

Слід зазначити, що за дослідження проведеніми групою Світового банку в рамках консультативної програми з покращення інвестиційного клімату в регіоні Європи та Центральної Азії в цілому [1, с. 75] інвестиції в підвищення продуктивності, покращення управління аграрним бізнесом та нарощення загального виробничого потенціалу є прибутковими. Протягом 2002–2007 рр. сільське господарство мало річну дохідність капіталовкладень в середньому понад 25%, що є найвищим показником серед усіх провідних галузей економіки України. Але за обсягом інвестицій цей сектор далеко не перший. Незначний приплив іноземних інвестицій у сільське господарство, попри вищі за середні показники дохідності, вказує на існування глибинних гальмуючих чинників в цій сфері. Ці негативні чинники мають структурний характер й стримують як іноземних, так і внутрішніх інвесторів від інвестицій у цю, здавалося б, потенційно привабливу галузь.

Нарощування темпів та обсягів нагромадження капіталу забезпечує перехід на інвестиційно-інноваційну модель розвитку, створює передумови для економічного прориву. Про це свідчить досвід таких країн як Японія, Китай, Чехія, Словаччина, які досягли помітних успіхів у розвитку економіки завдяки використанню у 90-х роках минулого століття 35-40% валового внутрішнього продукту на інвестиційні потреби [2, с. 641].

Встановлено, що нині в сільському господарстві держави намітилася сприятлива тенденція активізації інвестиційних процесів. У 2011 р. за рахунок усіх джерел

фінансування тут освоєно 18 млрд. грн інвестицій в основний капітал, що в перерахунку на співставні ціни на 32% більше порівняно з попереднім роком (табл.1).

Таблиця 1

**Обсяг інвестицій в основний капітал сільського господарства
за 2000-2011 роки, млн.грн**

Показники	Роки				
	2000	2005	2009	2010	2011
Сільське господарство та мисливство, млн.грн					
у фактичних цінах	871	4905	9295	12106	17981
у порівнянних цінах	496	1644	1869	2171	2866
у % до попереднього року	88,6	126,0	49,9	116,4	132,0

За розрахунками, рівень інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства в перспективі будуть характеризувати співвідношення між фактичними обсягами інвестицій в основний капітал сільського господарства за рахунок усіх джерел фінансування та їх потребою, яка, за розрахунками на 2015^ор. становить 30, а на 2020^ор. –45 млрд. грн. Оцінки свідчать, що в Україні є достатні можливості для того, щоб вже в 2015^ор. повністю досягти визначених у процесі досліджень значень інвестиційного індикатора (у порівнянних цінах), які в 2010^ор. склали 48, а у 2011^ор. – 63 відсотка. Для цього потрібно підвищити середньорічні темпи приросту інвестицій в основний капітал до 10-12% проти 5,5% у середньому за 2006 – 2010 роки.

Зростання інвестиційних можливостей сільськогосподарських товаровиробників буде характеризувати такий індикатор розвитку як підвищення частки власних джерел фінансування інвестицій в основний капітал сільського господарства у 2015^ор. до оптимального рівня –65% проти 51% у середньому за 2006 – 2010 роки. З метою активізації розвитку дорожнього господарства на селі необхідно на ці цілі щорічно спрямовувати не менших однієї третини надходжень до дорожніх фондів, що в 2012-2015^орр. складе 2,9, а в 2016-2020^орр. — 4,3 млрд. гривень [3].

Сільське господарство вимагає значних інвестицій, які б дозволили виробникам залучити необхідні ресурси й забезпечити підвищення ефективності виробництва за рахунок технологічного переоснащення виробничих процесів, а не лише за рахунок залучення додаткових сільгоспугідь. За результатами досліджень групи Світового банку в рамках консультативної програми з покращення інвестиційного клімату в Україні майже половина підприємств-респондентів (49%) повідомили, що інвестували в сільгоспугіддя. Це, згідно з результатами даного дослідження, було основним видом аграрних інвестицій. Більше третини приватних підприємців (34%) надавали пріоритет також саме такому виду інвестицій. Оскільки й досі діє мораторій на продаж сільськогосподарських земель, агропідприємства активно орендують землі, при цьому максимальний строк оренди становить 49 років. Така ситуація може означати, що підприємства збільшують обсяги виробництва сільгосппродукції, насамперед, шляхом розширення своєї виробничої бази (оренованих площ), а не підвищення врожайності за рахунок інвестицій в інноваційні технології.

Частка агропідприємств, що спрямовують свої інвестиції в розвиток потужностей зі зберігання продукції, становить 14%. Ця цифра досить низька, зважаючи на те, що гостра нестача зернохосовищ та елеваторів у межах господарств вважається багатьма операторами ринку однією з основних причин, через які сільгоспвиробники вимушені продавати свій урожай одразу після збору. У цьому разі продукція надходить на ринок за нижчою ціною, аніж могла би бути продана на пізніших стадіях маркетингового року, коли цінова кон'юнктура є більш привабливою [1, с. 76].

Одним з ефективних механізмів активізації інноваційних процесів є, на думку Н.О.Долгошеї, створення потужного механізму спонукального інноваційного поштовху

підприємств. Такий механізм, будучи внутрішнім ядром підприємства, має спонукати до постійного саморозвитку підприємства на інноваційній основі та внутрішньому потенціалі з акцентом на важливість людського фактора в цих процесах. Вказаний механізм має охоплювати наступні аспекти внутрішнього середовища організації. МСП орієнтований, перш за все, на активізацію внутрішнього потенціалу сільськогосподарського виробництва. Даний механізм має на меті формувати особливий клімат в колективі та відповідну мотивацію персоналу, орієнтовану на те, що всередині організації є багато резервів розширення виробництва і зростання прибутковості на інноваційній основі. Підкріплюючи ці резерви відповідними інвестиціями, отримуємо сталий ефективний інвестиційно-інноваційний розвиток як окремих аграрних підприємств, так і аграрного сектора в цілому [4]. Водночас за твердженнями Ю.Мельника та П.Саблука доступ сільськогосподарських підприємств на ринок позичкових капіталів значною мірою утруднений через проблеми з формуванням довгострокових кредитних ресурсів, низьку капіталізацію та ліквідність банківської системи, високий розмір відсоткових ставок, складні умови та процедури надання кредитів [5, с. 6]. Тому система кредитного забезпечення підприємств аграрного сектора економіки потребує удосконалення, створення сприятливих умов для залучення лізингових компаній, фондів, агентств, приватних інвестицій і має базуватися на ринкових засадах з використанням механізмів державного регулювання.

Розглядаючи проблему формування інвестиційної політики держави в аграрній сфері, М.І.Кісіль вважає, що основна роль держави полягає в регулюванні інвестиційних процесів та стимулюванні інвестиційної активності всіх суб'єктів господарювання [6, с. 68]. В той же час основними напрямками покращення інвестиційного забезпечення аграрної економіки, на думку Ю.А.Лузана [7] є створення сприятливого клімату для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій і перехід до інноваційної моделі розвитку, передусім державне сприяння підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників, ефективне використання бюджетних коштів, вжиття заходів для усунення диспаритету цін на продукцію сільського господарства та матеріально-технічні ресурси для аграрного виробництва, створення умов для формування власних джерел інвестування, забезпечення довгострокової кредитної підтримки інвестиційних проектів, удосконалення механізмів надання агровиробникам лізингових послуг, стимулювання залучення інвестицій у виробництво екологічно чистої та органічної продукції.

Висновки. З метою реалізації у перспективі інвестиційної моделі економічного розвитку аграрного виробництва необхідно забезпечити концентрацію капіталу на пріоритетних напрямках розвитку; на основі концентрації інвестицій підвищити конкурентоспроможність виробництва аграрної продукції. Основними пріоритетними напрямками повинні стати інвестиції у розвиток людського капіталу, що є основою вироблення і впровадження нових знань організаційного, технологічного, економічного, екологічного спрямування; переорієнтацію інвестицій у розвиток галузей сільського господарства з порівняно високою інтенсивністю виробництва, що нині потребують якнайшвидшого відродження на новій техніко-технологічній основі, забезпечують створення додаткових робочих місць на селі та виробництво імпортозамінних товарів; залучення у використання технології з глибокої переробки сільськогосподарської продукції і виготовлення нових інноваційних продуктів; впровадження інвестиційно-інноваційних проектів з будівництва потужностей по прийманню, доробці та зберіганню сільськогосподарської продукції, зокрема із залученням іноземних кредитів для придбання обладнання та об'єктів інфраструктури; впровадження інвестиційно-інноваційних проектів з будівництва промислових об'єктів по переробці енергетичних продуктів і виробництва біопалива, що сприятиме виробництву альтернативних видів екологічно чистого пального й зменшенню залежності країни від імпорту енергоносіїв, утилізації надлишків виробленої сільськогосподарської продукції і проміжної продукції

промислового виробництва, створенню нових робочих місць на селі, збільшенню доходів сільського населення та надходжень до бюджету.

Список використаної літератури:

1. Інвестиційний клімат в Україні: яким його бачить бізнес. Жовтень 2011. Консультативна програма з покращення інвестиційного клімату в регіоні Європи та Центральної Азії Проект ІФС «Інвестиційний клімат в Україні»
2. Економіка України: Стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. В.М. Гейця. – К.: Фенікс, 2003. – 720с.
3. Кісіль М.І. Стратегічні напрями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства [Електронний ресурс] / М.І.Кісіль – Режим доступу:
4. www.nbu.gov.ua/portal/.../18-4-32.pdf
5. Долгошея Н.О. Інвестиційне забезпечення розвитку агробізнесу/ Н. О. Долгошея// Ефективна економіка. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=965>
6. Мельник Ю.Ф. Агропромислове виробництво України: уроки 2008 року і шляхи забезпечення інноваційного розвитку / Ю.Ф.Мельник, П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2009. - №1. - с. 3-15
7. Кісіль. М.І. Принципи і орієнтири формування інвестиційної політики держави в аграрній сфері / М.І.Кісіль // Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів та впровадження стратегії інновативно-інноваційного розвитку в Україні // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. м.Київ, 23-24 жовтня 2008р. – У трьох частинах / РВПС України НАН України. – К.: РВПС України НАН України, 2008. –ч.1. - с. 68-70.
8. Лузан Ю.А. Інвестиційне забезпечення розвитку аграрного виробництва [Електронний ресурс] / Ю.А. Лузан – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/.../Luзан_Yu.A.pdf

СТРУКТУРНО-ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ В УПРАВЛЕНИИ ПРОЦЕССАМИ РЕИНЖЕНИРИНГА СУДОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Постановка проблемы. В условиях глобализации, проблемы развития управления имеют особое значение для Украины, где происходят крупномасштабные, глубинные процессы преодоления экономического и управленческого кризисов.

В настоящее время украинские предприятия оказались в постоянно меняющейся экономической обстановке в крайне нестабильных условиях. Поэтому возникла необходимость использовать такую модель деятельности предприятия как организации, с помощью которой можно было бы достаточно эффективно модернизировать общую схему бизнеса, корректируя организационную структуру управления с учетом внешних и внутренних условий.

Для решения задач комплексного моделирования сложных систем существуют методологии и стандарты, относящиеся к одному семейству, включающему: структурный анализ и структурное проектирование SA/SD, методологию структурного анализа и проектирования SADT и методику IDEF.

Анализ последних исследований и публикаций. В развитие современных автоматизированных методов проектирования информаци-онных систем (ИС), основанных на использовании новейших разработок в области теории и практики управления, большой вклад внесли зарубежные ученые Е. Кодд, Д. Росс, Т. Рэмей, Е. Йордан, Т. Де Марко, К. Гейн, Т.Сарсон, М. Джексон, Дж.-Д. Варнье, К. Опп, Дж. Мартин, П. Чен, Р. Баркер, Д. Марка, К. Мак-Гоуэн, М. Хаммер, Дж. Чампи, И. Якобсон, М. Эрикссон и другие.

Вопросы моделирования деятельности предприятий рассматривались в трудах отечественных ученых В.М. Глушкова, А.Г. Мамиконова, Е.Г. Ойхмана, Э.В. Попова, Г.Н. Калянова, В.А. Ивлева, Е.З. Зиндера, Б.Я. Советова, Г.Г. Куликова, О.Б. Низамутдинова, Ю.А. Кафтаныка, О.В. Логиновского, В.А. Ирикова, А.В. Кострова, В.А. Горбатова, С.А. Редкозубова и других.

Формулирование задания исследования. Целью статьи есть развитие SADT-методологии, повышение эффективности ее применения для создания функциональных моделей организационных структур организаций в изменяющихся условиях, а также разработка на этой основе методики реинжиниринга организаций.

Изложение основного материала. Переход Украины на инновационный путь развития требует адекватных решений в области организационной перестройки структуры экономических систем и условий их функционирования, отвечающих требованиям гибкости и мобильности при смене общественных и социальных приоритетов, а также влияния внешней среды.

Высокая динамика изменений окружающей среды, проблема выбора методов приспособления к этим изменениям, которая стоит перед управленцами организаций, и реализация наилучших вариантов преобразования деятельности этих организаций - все это реалии сегодняшнего дня.

Разработка стратегии преобразования организации является в основном процессом творческим. Многое в нем определяется интуицией руководителя, умением предвидеть изменение ситуации, правильно уловить тенденции рынка и внешней среды в целом. Данный процесс достаточно сложно формализовать, предложить готовые технологии и схемы.

Рынок потребителя диктует целесообразность выпуска определенного ассортимента продукции, гибкого реагирования на запросы рынка, кооперации с другими организациями, своевременного создания и внедрения инновационных и инвестиционных

проектов. При этом возникает необходимость учета всех сторон процесса организационных преобразований, особенно в экономических системах большой сложности.

Развитие, а иногда и выживание организации в рыночных условиях, зависят от своевременности и глубины обновления организации. Важнейшую роль при этом играют структурные преобразования. Это, в первую очередь, перепроектирование и оптимизация структуры организации, формирование и реализация новой системы управления, разработка механизмов ее функционирования и развития в условиях жесткой конкуренции в рыночных условиях.

Ключевым элементом модели бизнеса является описание организационной структуры предприятия, т.е. его структурных подразделений: отделов, цехов и т.д., и связей между ними. Между составляющими организационной структуры управления предприятием существуют сложные взаимосвязи, поэтому изменение в каждой из них вызывает необходимость пересмотра всех остальных, что является сложной и трудоемкой процедурой. В связи с этим возникает потребность в формализации этой процедуры и разработке алгоритмов, позволяющих с минимальными затратами проверять идеи по изменению структуры, обрабатывать варианты и вносить изменения после проведения машинного эксперимента.

Основой методов моделирования сложных структур является системный подход. Среди методов системного моделирования широкое распространение получила методология структурного анализа и проектирования SADT (Structured Analysis and Design Technique, англ.), успешно применяемая в целом ряде сложных и ответственных систем и принятая во многих странах в качестве стандарта. Вместе с тем в имеющихся средствах SADT не обеспечиваются многие важные формальные операции, что ограничивает ее возможности.

В связи с этим в данной статье предлагаются развитие математической модели SADT-методологии, операции создания и модификации SADT-моделей и алгоритмы их выполнения.

Совершенствование модели SADT-методологии за счет введения в ее состав встроенных средств анализа и формальных алгоритмов модификации приведет к сокращению трудовых и временных, и вследствие этого - финансовых затрат на реинжиниринг бизнеса и приведение в соответствие структурообразующих документов организации, а также повысит корректность и снизит уровень риска в решениях, принимаемых при реструктуризации.

Для достижения поставленной цели решаются следующие задачи:

1. Исследование методов формирования организационных структур, реорганизация и эффективность организационных изменений.
2. Выявление сущности, формализация и развитие методологии структурного анализа и проектирования SADT с учетом особенностей ее применения для описания ОС организаций.
3. Разработка алгоритмов создания и модификации моделей.
4. Разработка методики реинжиниринга организаций на основе SADT-моделей.

Проведенные исследования, базируются на методах классификации, теории множеств, системном анализе, теории проектирования систем, математического моделирования, методологии структурного анализа и проектирования SADT.

Научная новизна работы заключается в следующем:

1. Развита средства формализации SADT-методологии для создания моделей организационных структур организаций.
2. Введены базовые операции на SADT-моделях и разработаны алгоритмы их выполнения.
3. Разработана методика модификации SADT-моделей.

Практическая значимость работы заключается в том, что результаты исследований легли в основу реальных алгоритмов, методики и средств автоматизации функционального моделирования сложных систем, при этом:

1) разработаны, реализованы и внедрены методика и средства автоматизации модификации SADT-моделей;

2) унифицированы операции, выполняемые при функциональном моделировании сложных объектов на основе SADT-моделей;

3) разработаны и реализованы алгоритмы создания и модификации SADT-моделей;

Предложенные методика и алгоритмы могут быть полезны для решения широкого круга задач в области функционального моделирования по методологии SADT, поскольку при этом обеспечиваются корректность и обоснованность решений при модификации моделей, а также возможность анализа того или иного варианта модификации. Кроме того, значительно сокращаются сроки проектирования структуры рассматриваемой предметной области.

Выводы. Главным свойством организации будущего станет постоянное приспособление к динамичной внешней среде. Как адаптирующий механизм, организация будет меняться в соответствии с внешними условиями и объективными требованиями к ней. Обобщение происходящих процессов и наметившихся тенденций показывает, что на первый план выдут такие черты организаций, как большая гибкость, приверженность к индивидуумам, преимущественное использование команд, высокая внутренняя конкурентоспособность, стремление к диверсификации. Для обеспечения этих возможностей необходима автоматизация реинжиниринга бизнеса.

В процессе исследований была выявлена сущность SADT-методологии, развита эффективность ее применения для создания функциональных моделей организационных структур предприятий и организаций в изменяющихся условиях. При этом были решены следующие задачи:

1. Исследованы методы формирования организационных структур, структурообразующих документов, реорганизация и эффективность организационных изменений.

2. Проведена формализация и развитие методологии структурного анализа и проектирования SADT с учетом особенностей ее применения для описания ОС организаций.

3. Разработаны алгоритмы создания и модификации моделей с учетом существующих взаимосвязей между функциями.

4. Разработана методика реинжиниринга организаций на основе SADT-моделей.

Аннотация

Проанализировано развитие SADT-методологии, повышение эффективности ее применения для создания функциональных моделей организационных структур организаций в изменяющихся условиях. Основное внимание уделено структурно-функциональному анализу в управлении процессами реинжиниринга.

Ключевые слова: реинжиниринг, организационная структура, моделирование, реструктуризация, SADT методология.

Анотація

Проаналізовано розвиток SADT методології, підвищення ефективності її застосування для створення функціональних моделей організаційних структур організацій в умовах, що змінюються. Основна увага приділена структурно-функціональному аналізу в управлінні процесами реінжинірингу

Ключові слова: реінжиніринг, організаційна структура, реструктуризація, SADT методологія.

Summary

Analyzed the development of SADT-methodology, improving the efficiency of its application to create functional models of organizational structures of organizations in a changing environment. Emphasis is placed on the structural and functional analysis in the management process reengineering.

Keywords: re-engineering, organizational structure, the simulation, restructuring, SADT-methodologi.

Список использованной литературы:

1. Александров Д.В. Подход к реинжинирингу предприятия на основе методологии SADT // Современные информационные технологии в образовательном процессе и научных исследованиях: Сб. статей к конф. (часть 2). Шуя: "Весть", 2000. С. 67 - 70.
2. Анисимов Б.П., Котов В.В. Современные методологии структурного анализа и проектирования систем обработки информации, с. 2 5 // "Программные продукты и системы", 2001, № 2.
3. Гончарук В. А. Маркетинговое консультирование. Оптимизация организационной структуры предприятия // "Консалтинг", № 52.
4. Калянов Г.Н., Козлинский А.В., Лебедев В.Н. Сравнение и проблема выбора методов структурного системного анализа, с. 46, 47, 50 // "PC WEEK/RE", 2008, № 34 (27 августа).
5. Калянов Г.Н., Козлинский А.В., Лебедев В.Н. Сравнительный анализ структурных методологий // "СУБД", 2009, № 5-6, с. 75 78.
6. Куликов Г.Г., Набатов А.Н., Речкалов А.В. Автоматизированное проектирование информационно-управляющих систем. Системное моделирование предметной области: Учебное пособие. Уфа: Уфимск. гос. авиац. техн. ун-т, 2008. - 104 с.
7. Марка Д.А., МакГоуэн К. Методология структурного анализа и проектирования. М.: "МетаТехнология", 2000. - 239 с.
8. Никулина Н.О. Интеллектуальная информационная поддержка процессов организационного управления: Дис. . канд. техн. наук: 05.13.06 / Уфимск. гос. авиац. техн. ун-т. Уфа, 2000. - 253 с.
9. Смолкин А.М. Организационная перестройка на предприятии. М.: Экономика, 2009. - 175 с.
10. Франчук В.И. Основы построения организационных систем. М.: "Экономика", 2001.
11. Шонбергер Р. Японские методы управления производством: (девять простых уроков): Сокр. пер. с англ. / Науч. ред. и авт. предисл. Л.А. Конарева. -М.: Экономика, 2007.- 251 с.

УДК: 338.24

Пашко П.В.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ТАМОЖЕННЫЙ АУДИТ КОНТРОЛЬ

Постановка проблемы в общем виде. Международная торговля – это ключевой путеводитель для экономического роста и развития. Она поднимает уровень жизни в развитых и развивающихся странах, способствует снижению уровня бедности, равно как создает более стабильный, безопасный и спокойный мир. Международная торговля руководствуется правилами региональной и многосторонней торговых систем, преференциальными торговыми соглашениями и национальными правительствами. Новое

развитие руководствуется объединением факторов, включающих мгновенную информацию о товарах, перемещаемых между странами, и технические средства связи, достижения в методах транспортировки и торговую либерализацию, усовершенствования и изменения в формах контроля со стороны государства.

Перед Украиной стоит задача восстановления роста и модернизация экономики страны. Единственный путь выхода Украины на траекторию устойчивого развития – это решительные и всеобъемлющие реформы, направленные на повышение конкурентоспособности Украины.

В Программе экономических реформ на 2010–2014 годы «Богатое общество, конкурентоспособная экономика, эффективное государство» [1], подготовленной Комитетом по экономическим реформам при Президенте Украины, в разделе «Реформирование таможенных процедур» предложено для упрощения, повышения эффективности и ускорения процесса таможенного оформления имплементировать Киотскую конвенцию, в частности концепцию авторизованных таможенных операторов, и осуществлять дальнейшую модернизацию таможенного законодательства на основе законодательства ЕС, а именно, ЕС Customs Blueprints.

Некоторые из наиболее новаторских решений, заложенных в Модернизированный Таможенный Кодекс ЕС, об упрощении процедур, а именно о централизованном таможенном оформлении, смогут быть полноценно реализованы только в случае организации эффективного таможенного постаудиторского контроля, который сможет, в конечном счете, стать доминирующим инструментом таможенного контроля ЕС [2].

Важной составляющей национальной безопасности Украины является таможенная безопасность [3]. Новый таможенный Кодекс Украины, который вступает в действие с 1 июня 2012 года, определил целью таможенной политики государства обеспечение национальных таможенных интересов и безопасности Украины. При этом кодексом определено, что таможенные интересы Украины – это те национальные интересы, обеспечение и реализация которых достигается путем совершения таможенного дела, а таможенная безопасность – это состояние защищенности таможенных интересов [4].

Таможенный постаудиторский контроль – одна из форм таможенной деятельности, направленной на реализацию таможенной политики государства и обеспечивающей ее таможенные интересы. Состояние осуществления таможенного постаудиторского контроля является составной показателем уровня обеспечения таможенной безопасности государства, однако комплексное изучение вопроса реализации механизмов таможенного постаудиторского контроля как составной системы анализа рисков на сегодня проработано еще недостаточно.

Для реализации Программы [1] в таможенной сфере, в части введения постаудиторского контроля, необходимо определить механизмы, которые позволят обеспечить и повысить эффективность таможенного контроля.

Анализ последних исследований и публикаций. В условиях формирования конкурентоспособной экономики, эффективного государства задача таможни состоит в контроле за движением товаров и обеспечении безопасности интересов государства и наполнения государственной казны. Определение механизмов обеспечения эффективности таможенного контроля получило довольно широкое распространение в научной литературе, учебных пособиях в связи со значительным вниманием, которое уделяют данному вопросу государство, общественные организации, различные партии и движения, ученые.

Поиску и разработке методов научной оценки процессов формирования таможенной безопасности, методических подходов и практических рекомендаций относительно механизмов формирования таможенной деятельности уделяют внимание в своих работах такие ученые, как А.В.Агапова, С.В.Барамзин, И.Г.Бережнюк, А.Д.Войцешук, В.П.Горбулин, А.Б.Егоров, Я.А.Жалило, Е.В.Зыбина, Т.Д.Липихина, В.И.Мунтян, В.П.Науменко, П.Я.Писной, С.С.Терещенко, В.А.Чижович и другие.

Основной целью данной статьи является определение отдельных вопросов обеспечения эффективности таможенного контроля, связанных с проведением государственного таможенного постаудиторского контроля и системой анализа рисков.

Содержание работы. Недавние исследования определили новые нужды и перспективы роли современного государства. Результатом этих исследований явилось также признание коллективной ответственности государств в создании более спокойного, процветающего и справедливого мира, поскольку нации и общества всё в большей степени становятся взаимосвязанными и зависимыми друг от друга. Масштабные задачи выходят за рамки государственных границ и требуют масштабных решений. Кроме сотрудничества на мировом уровне, государства также укрепляют сотрудничество на региональном уровне посредством учреждения и развития таможенных объединений, зон свободной торговли и договоров об экономическом сотрудничестве.

Стратегические генераторы и новые транснациональные и национальные задачи привели к возрастанию нужд и ответственности государств в 21-ом веке. Согласно определению ООН глобализация не сокращает, а пересматривает роль государства и его ответственность на национальном, региональном и международном уровнях. ООН устанавливает ключевые обязанности государств [2], являющиеся сегодня определяющими:

1) стимулирование социально-экономического развития: обеспечение надлежащего уровня управления социальным и экономическим развитием путем внедрения и реализации соответствующей социально-экономической политики;

2) создание условий для экономического роста: определение правил игры и содействие эффективной международной торговой системе, важной для экономического роста и наполнения государственного бюджета;

3) управление границами: обеспечение безопасности границы – одна из первейших функций государства. Выполнение этой функции в открытом мире сегодня более важно и многообещающе, чем когда-либо. Государства признают, что международная торговля и экономическая интеграция актуализируют новые глобальные задачи безопасности, которые должны быть направлены в международном плане таким образом, чтобы могли реализовываться в совместные решения;

4) страхование: обеспечения безопасности также является одной из главных функций государства, расширенным традиционным понятием военной и политической национальной безопасности, национальной экономической безопасности;

5) защиту граждан: защита граждан перед такими угрозами, как зараженная пища, опасные игрушки и потребительские товары, поддельные лекарства и другая фальшивая продукция, также выдвигает новые требования для выполнения таможенной.

От государственных органов, в том числе таможенных, требуется быть ориентированными на обслуживание, быть готовыми удовлетворить чаяния общества и деловых кругов. Иными словами, от таможенных администраций ожидают гарантирование выполнения их задач, равно как и прислушивание к ожиданиям заинтересованных сторон.

Задача таможни в 21-ом веке заключается в контроле за движением товаров и обеспечении безопасности интересов государства и наполнения государственной казны [2]. Ключевые цели должны достигаться с соблюдением государственной политики и законов, применяемых при пересечении границы товарами и ориентированных на защиту таможенных интересов государства, борьбу с контрабандой и нарушениями таможенных правил, защиту государственной границы и содействие законной торговле.

Для реализации этой задачи каждому государству необходимо достичь следующих **целей:**

– обеспечить достоверность, предсказуемость и безопасность международного движения товаров и людей, сопровождающих товары, посредством установления прозрачных и точных стандартов;

- ликвидировать дублирование и задержки в цепи поставок, в частности многократное ведение отчетности по проверкам;
- обеспечить получение, обработку и защиту информации о движении перемещаемых через границу товаров и их реализации внутри страны;
- укрепить сотрудничество между таможенными администрациями, между таможнями и бизнесом, таможней и другими государственными учреждениями, путем создания многозначного и благотворного сотрудничества; и
- предоставить таможенным администрациям полномочия в упрощении механизмов и правил законной торговли.

Глобализация и другие стратегические путеводители требуют нового подхода к управлению движением товаров через международные торговые цепи поставок и через границы. Это ведет к развитию нового стратегического направления в деятельности таможни.

Упрощение процессов таможенного оформления, постепенный переход на современные технологии электронного документооборота (в том числе электронного таможенного оформления) все больше и больше влияют на процессы таможенного налогообложения. Международные компании в перспективе смогут не только производить товары и услуги и вести свой бухгалтерский учет где угодно, но и перемещать товары через границы и реализовывать их с использованием различных схем по всей территории своей страны, стран различных сообществ и стран мира. Таможенные органы тогда должны будут отслеживать эти действия, но для этого необходимо изменить еще и их полномочия, постепенно приблизив к требованиям современности. Это особенно актуально для таможенных органов Украины, поскольку осуществить такие действия они пока не имеют возможности из-за наличия определенных ограничений в действующем законодательстве. Помощью в решении вопроса полного налогообложения импортируемых товаров является использование возможностей таможенного постаудиторского контроля, проведение которого должно базироваться на праве доступа таможенных органов к бухгалтерским документам не только импортеров товаров, но и транзитных субъектов и конечных продавцов товаров.

Обеспечение эффективности таможенного контроля требует осуществления достаточного количества процедур по проверке сведений о товарах, перемещаемых через таможенную границу, что, в свою очередь, гарантирует противодействие мошенничеству. Это делает еще более необходимыми:

- контроль на базе постаудиторских проверок в помещениях экономических операторов, что обеспечит более высокое качество проверок и во многих случаях сократит задержки на границах и ускорит оформление товаров;
- получение электронной информации от министерств и ведомств о разрешительных документах, нормирующих меры нетарифного регулирования;
- введение систем юридического подтверждения достоверности информации, а также персональной идентификации лиц, которые предоставляют эту информацию (например, посредством электронной цифровой подписи);
- изменения в системе бухгалтерского учета для предприятий – экономических операторов внутри страны. Такие изменения должны предусматривать введение обязательного указания в бухгалтерских документах номера грузовой таможенной декларации, подтверждающей факт ввоза товара на территорию Украины, и соответствующего учета товара, что позволит осуществлять процедуры контроля не только в момент декларирования товара в таможенном органе, но и при проверке раздробленной партии товара в сети розничной торговли;
- изменения в системе учета товаров для предприятий с упрощенным порядком такого учета;
- введение дополнительных мер контроля для товаров, которые экспортируются, перемещаются транзитом и находятся в таможенных режимах,

предусматривающих продолжительное пребывание товаров на территории страны;

- создание системы получения и обработки информации от правоохранительных и государственных органов о характеристиках товара, контролируемого таможенными органами на таможенной границе Украины и внутри государства;
- создание системы контроля со стороны общественности за добросовестностью продавцов товара. Например, путем создания сайта таможенной службы, предусматривающего возможность получать по номеру грузовой таможенной декларации информацию о названии ввезенного товара, что, в свою очередь, требует не только разработки такого сайта и его оперативного круглосуточного сопровождения, но и развернутой системы доступа граждан к Интернет-ресурсам, а также недорогих конечных устройств и прочее;
- определение лиц и их прав на проведение таможенного постаудиторского контроля, а также предоставление определенным специалистам возможности оперативного доступа к централизованным базам данных таможенной информации;
- модернизацию и укрепление системы защиты таможенной информации от возможности ее замены и подделки;
- предоставление возможности таможенным органам получать от правоохранительных и других органов и обрабатывать информацию, касающуюся борьбы с преступностью (путем, например, делегирования таможенным органам права на осуществление оперативно-розыскной деятельности [5] в части обеспечения таможенной безопасности);
- введение многоэтапной системы анализа рискованных ситуаций, которая будет включать несколько основных этапов. Опыт работы в различных странах мира дает возможность внедрить систему управления рисками на основе результатов анализа деятельности компаний-импортеров [7], что требует от таможни усиления таможенного контроля на этапе «фундаментального контроля» [8] с сокращением объема таможенных процедур в момент пересечения товарами границы и при таможенном оформлении. Таким путем может быть реализован концептуальный подход «Таможня доверяет честным субъектам», что приведет к усиленному контролю только за деятельностью потенциальных нарушителей таможенных правил, в отличие от существующего подхода, когда таможня фактически осуществляет тотальный контроль.

Таможенный **постаудиторский контроль** – это метод контроля за деятельностью экономических операторов путем проверки их счетов, учета и систем.

Эксперты Всемирной таможенной организации на семинаре по управлению рисками и таможенному аудиту, проходившему 7-10 июня 2005 года в КНР, разъяснили понятие таможенного контроля после выпуска товаров с использованием метода аудита (post-clearance audit): «это процесс, позволяющий сотрудникам таможни проверять точность деклараций посредством проверки книг, записей, бизнес-систем и всех соответствующих таможенных коммерческих данных физических и юридических лиц, напрямую или косвенно задействованных в международной торговле» [9].

Многофункциональная комплексная система «Электронная таможня», которая создается в таможенной службе Украины, позволит применять методы обмена информацией, традиционно используемые в аудите (обмен по запросу, автоматический обмен, спонтанный обмен), со всеми субъектами внешнеэкономической деятельности, таможенными органами разных стран и правоохранительными органами внутри государства.

Согласно Киотской конвенции, таможенный аудит – это форма таможенного контроля, осуществляемого таможенными органами для проверки правильности и достоверности данных, указанных в таможенных декларациях, путем изучения бухгалтерских документов, счетов, систем управления бизнесом.

В Законе Украины «Про аудиторскую деятельность» [10] сказано, что аудиторская

деятельность - предпринимательская деятельность, которая включает в себя организационное и методическое обеспечение аудита, практическое выполнение аудиторских проверок(аудит) и предоставление других аудиторских услуг. Аудит - проверка данных бухгалтерского учета и показателей финансовой отчетности субъекта ведения хозяйства с целью высказывания независимого мнения аудитора о ее достоверности во всех существенных аспектах и соответствии требованиям законов Украины, положений(стандартов) бухгалтерского учета или других правил(внутренних положений субъектов ведения хозяйства) согласно требованиям пользователей. Аудит осуществляется независимыми лицами(аудиторами), аудиторскими фирмами, какие уполномоченные субъектами ведения хозяйства на его проведение. Аудит может проводиться по инициативе субъектов ведения хозяйства, а также в случаях, предусмотренных законом (обязательный аудит).

При этом в новом Таможенном кодексе Украины (ТКУ)[4] среди форм таможенного контроля нет такой формы, как аудит или постаудит контроль.

Статья 345 Таможенного кодекса определяет возможность проведения документальных проверок соблюдения требований законодательства Украины по вопросам государственного таможенного дела, а статья 346 предусматривает возможность плановых и внеплановых выездных проверок. При этом таможня может проверить только субъекта внешнеэкономической деятельности, который непосредственно ввез товар в Украину.

Основная задача таких проверок выражена в самом названии статьи, где целью проверки определена своевременность, достоверность, полнота начисления и уплаты таможенных платежей.

Однако сфера проведения таких проверок ограничена п. 7 статьи 346 Кодекса, где определено, что документальной внеплановой выездной проверкой считается проверка предприятия, которая предусмотрена планами работы таможенного органа и может проводиться при наличии хотя бы одного из следующих обстоятельств.

Кроме этого Кодекс требует независимые аудиторские проверки для уполномоченных экономических операторов и финансовых гарантов (статья 13 и 315 ТКУ).

Таким образом, можно предположить, что таможенная служба имеет право не только сама проводить аудиторские проверки, но и привлекать к их проведению аудиторские фирмы. Однако такая возможность в ТКУ не прописана. Хотя прямо и не запрещена.

Исследовав опыт применения таможенного аудита в России [9], установлено, что в регионе деятельности Северо-Западного таможенного управления ФТС России проводился эксперимент по определению путей создания и оптимального развития системы таможенного аудита. В данном случае таможенный аудит рассматривался как одно из направлений предпринимательской деятельности – предметный вид аудиторской деятельности 17. В результате по методике таможенного аудита было проверено более 20 таможенных брокеров Санкт-Петербурга, выявлены серьезные недостатки, пресечение которых со стороны таможенных органов (таможенной инспекции) проявилось бы для брокеров в приостановлении действия и отзыве лицензии.

Термин же «таможенный аудит» может означать только предметный вид предпринимательской деятельности, проведение которой методически сходно с таможенным контролем после выпуска товаров. Методически таможенный аудит аналогичен с проверкой таможенных органов после выпуска товаров. Однако цели таможенного аудита и таможенного контроля, осуществляемого таможенными органами, различаются. Так, целью проведения таможенного контроля является выявление и пресечение правонарушений, связанных с недостоверным заявлением сведений в таможенной декларации, а цель проведения таможенного аудита – формирование мнения о достоверности информации, заявленной в таможенной декларации и выявления возможности нарушений законодательства государства в части таможенного

законодательства.

Введение таможенного постаудиторского контроля позволит реализовать концепцию добровольного соблюдения субъектами таможенного оформления товаров норм законодательства. Это значит, что таможенная служба ожидает от плательщиков таможенных налогов и сборов соблюдения закона без какого-либо принуждения со стороны государства и считает, что плательщик не решает для себя вопрос, платить ему налоги или нет. Из этого следует, что при любом отклонении от такой нормы поведения должны применяться принудительные меры.

Для этого нормы такого государственного аудитконтроля необходимо закладывать в Таможенный кодекс.

Государственный таможенный постаудиторский контроль – одна из мер предупреждения возможных таможенных правонарушений, применение которой позволит таможенной службе своевременно и в достаточной степени выполнить экономико-регуляторную, защитную, фискальную и информационно-статистическую функции таможенной политики, используя существующие кадровые возможности.

Для введения системы эффективного действенного государственного таможенного постаудиторского контроля необходимо не только внесение изменений в законодательство, но и осознание этой идеи в научном мире. Доведение ее до общественности для ясного понимания того, что цель предложенных механизмов – выведение товарооборота импортируемых товаров из тени и устранение возможности получения сверхприбылей благодаря применению схем незаконного обращения товаров и средств, которые часто связаны с коррупционными действиями. Практические действия по реализации упомянутого выше связаны с:

- оказанием практической помощи таможенным органам в овладении опытом других стран в проведении таможенного постаудиторского контроля;
- определением основных элементов, необходимых для проведения таможенного постаудиторского контроля;
- использованием существующего перечня стандартов, получивших одобрение налоговых и таможенных администраций стран мира;
- содействием проведению более эффективного таможенного контроля в каждой точке таможенной территории без увеличения административных или исполнительных затрат операторов благодаря более гармонизированному подходу к постаудиторскому контролю.

Внедряя это, руководство таможенных органов будет содействовать единому подходу к государственному таможенному постаудиторскому контролю и применять его методы в контексте международной, национальной и локальной законодательной специфики, при которой должностные лица таможенных органов осуществляют свою ежедневную работу.

Проблемы защиты внутреннего рынка от незаконного ввоза товаров на таможенную территорию любого государства, а также правильности определения таможенной стоимости данных товаров, уменьшения количества нарушений и злоупотреблений в сфере внешнеэкономической деятельности и сегодня остаются актуальными. Из этого следует необходимость теоретической разработки проблемных вопросов, определения сущности и механизма осуществления государственного таможенного аудита [11, 12], а также усовершенствования подходов к формированию и повышению качества системы управления рисковыми ситуациями [13].

Выводы. Осуществление таможенного контроля после выпуска товаров в обращение является для Государственной таможенной службы Украины одной из наиболее перспективных мер обеспечения эффективности таможенного контроля, соблюдения таможенного законодательства Украины, одним из приоритетов в деле усовершенствования таможенного администрирования. Таможенная служба должна иметь возможность проводить государственный таможенный аудит контроль сама и привлекать

к его проведению независимый аудиторские фирмы. Субъект внешнеэкономической деятельности, который по собственной инициативе проведет таможенный аудит контроль и обнаружит недостатки о который заявит таможенным органам, должен законодательно иметь возможность избежать экономических санкций. Применение таких мер должно содействовать упрощению и ускорению таможенных формальностей. Кроме того, при этом решаются задачи рационального использования трудовых ресурсов таможенных органов, создания благоприятных условий для деятельности участников внешнеэкономических отношений, что способствует обеспечению таможенной безопасности государства[3, 4].

Список используемой литературы:

1. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. – Програми економічних реформ на 2010–2014 роки. – Комітет з економічних реформ при Президенті України. – www.president.gov.ua/docx/Programa_reform_final_2.pdf.
2. Митниця в 21 сторіччі. – Зростання росту та розвитку шляхом сприяння та безпеки кордону. – Бачення Всесвітньої митної організації. – ВТО. – Брюссель. – Червень 2008. – www.wcoomd.org/files/1.%20Public%20files/PDFandDocuments/Annex%20II%20%20Customs%20in%20the%2021st%20Century.pdf.
3. Пашко П.В. Митна безпека (теорія, методологія та практичні рекомендації) / Монографія. – Одеса: АТ «Пласке», 2009. – 628 с., іл.
4. Митний кодекс України, Закон України від 13.03.2012 №4495-VI.
5. Войцещук А.Д. Актуальні питання порушення митного законодавства та економічна контрабанда у сфері зовнішньоекономічної діяльності //Актуальні питання реформування правової системи України: Зб.наук.ст. за матеріалами VI Міжнародна науково-практична конференція, Луцьк, 29–30 травня 2009 р./ Уклад. Т.Д.Климчук. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2009. – 722с. – С.151–152.
6. Фінальний звіт для Міністра фінансів України стосовно проведеної оцінки ВМО щодо імплементації рамкових стандартів ВМО: програма Колумб. – Київ. – Жовтень 2006.
7. Баширов І.Х., Писаренко Т.П. Управління митними ризиками. – К.: Митний брокер. – 2010. – №8(159). – С.77–81.
8. Письмаченко Л.М. Напрямки вдосконалення системи контролю й аудиту в митній службі та її роль у забезпеченні економічної безпеки України // Матеріали конференції «Митна політика України у контексті європейського вибору: проблеми та шляхи вирішення». - 20–21 листопада 2003 р., АМСУ, м. Дніпропетровськ. – С.77–78.
9. Агапова А.В. Таможенный аудит: государственный контроль или предпринимательская деятельность? - С.-Петербург. – Ученые записки Санкт-петербургского имени В.Б.Бобкова филиала Российской таможенной академии, №2(39), - 2011. – С.17-24.
10. Про аудиторську діяльність. - Закон України від 14 вересня 2006 року № 140-V.
11. Копцева Л.О. Влив міжнародних митних правил на законодавство України щодо митного аудиту. – Львів, Митна справа. – 2010. – №4(70). – С.62–71.
12. Czyżowicz Wiesław. Wspólnotowy Kodeks Celny. Komentarz – recenzja , w : Przegląd podatkowy, Warszawa. – 2008. - nr 3 (203). - s.20-21.
13. Зыбина Е.В. Концепции дальнейшего развития системы управления рисками в таможенных органах Российской Федерации в условиях функционирования Таможенного союза. – С.-Петербург. – Ученые записки Санкт-петербургского имени В.Б.Бобкова филиала Российской таможенной академии, №1(38), - 2011. – С.20-24.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Постановка проблеми. Питання планування економічних процесів завжди було предметом дискусій. У тоталітарному СРСР вважалося, що важливою перевагою над капіталістичною системою є можливість ведення планового господарства, але реально плани перетворювалися у директивні вказівки, які не мали будь-якого обґрунтування. Незалежна Україна перейшла до ринкової економіки, що потребує перегляду методології та методики планування. Відомо, що в країнах з розвинутою ринковою економікою планування є важливим елементом господарського механізму. Однак у нашій країні менеджери користуються радянськими методами планування, тобто не враховується невизначеність функціонування та розвиток економічних систем, їх системні характеристики, в тому числі економічний ризик. Ринковість економіки передбачає державне регулювання економікою країни та застосування індикативного планування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Планування функціонування та розвиток економічних систем – складна інтелектуальна праця. Цією проблемою на рівні народного господарства, галузей, підприємств тощо займалися багато вчених: Аккофф Р, Андрійчук В. Г, Вітлінський В. В., Кадієвський В. А., Кардаш В. А., Наконечний С. І., Нелеп В. М., Саблук П. Т., Тунєєв М. М. та інші, а також відображена у роботах науковців [4, 5, 6, 8, 9, 11, 14, 16]. Фахівці розробили концепцію прийняття рішень, реалізація якої потребує постійної інтелектуальної діяльності. Вона враховує наступне:

1) Менеджер повинен усвідомити необхідність прийняття рішення. Для сільськогосподарських підприємств очевидним є, що урожайність сільськогосподарських культур формується під дією космічних сил і людської праці. Ця величина недетермінована. А це значить, що більшість техніко-економічних показників є недетерміновані.

2) Менеджер свідомий того, що земля – основний ресурс, на якій можна вирощувати будь-яку культуру цієї природнокліматичної зони. Важливою проблемою є раціональне використання ресурсів, поєднання галузей сільськогосподарського підприємства, особливо рослинництва і тваринництва. Формування варіантів діяльності сільськогосподарського підприємства здійснюється на основі множини існуючих високих технологій вирощування рослин і тварин, які включають в економіко-математичні моделі в якості змінних. Крім того, урожайність сільськогосподарських рослин у різних кліматичних зонах різна. Це повинно бути відображеним в економіко-математичній моделі, тобто має бути врахована невизначеність урожайності цієї культури. Оскільки урожайність сільськогосподарських культур стохастична, то всі інші техніко-економічні показники виробничих процесів сільськогосподарських підприємств також мають бути стохастичними. Відомо, що виробничі сільськогосподарські процеси формуються під дією великої кількості факторів різної природи, то саме вони визначають сутність розроблюваної економіко-математичної моделі.

3) Використовуючи існуючі або розробляючи нові економіко-математичні моделі, з допомогою ЕОМ знаходимо оптимальний план за даним критерієм або будуємо компромісний. Вибраний варіант плану для практичної реалізації повинен бути економічно ефективним. У роботі [2] зроблена спроба аналізу методів оцінювання економічної ефективності виробництва сільськогосподарськими підприємствами. Автор цієї роботи стверджує: "Щоб зробити обґрунтований висновок, який саме вид економічного ефекту доцільніше за все використовувати для виміру економічної ефективності, потрібно розкрити їх сутнісну специфіку, спираючись на яку можна було б побудувати ієрархію переваг одного виду ефекту над іншим. У законодавчих документах,

економічній літературі і практиці загальнозживаними видами економічного ефекту стали дохід (валовий дохід), валова продукція, товарна продукція, чиста продукція і прибуток. Саме вони і розглядаються як кінцеві результати господарської діяльності товаровиробників" [2, с. 29].

Виклад основного матеріалу. З методологічної точки зору такий підхід оцінювання економічної ефективності є необґрунтованим. На якість показника економічної ефективності претендує багато економічних параметрів. Однак практично неможливо побудувати ієрархію переваг одного виду ефекту над іншим, оскільки не поставлена мета діяльності підприємства. В залежності від реальної ситуації мета може змінюватися на протилежну. Наприклад, фермер ставить собі за мету досягти максимального багатства. Однак поточний рік був неврожайний, зібрано біля 40% від запланованого обсягу товарних рослинницьких і кормових культур. Звичайно, мета діяльності змінюється. Необхідно використати наявні ресурси так, щоб втрати були мінімальні, зберегти основне поголів'я тварин. Економічний ефект сільськогосподарського виробництва залежить від зовнішніх факторів, особливо погодних ситуацій. Планова величина економічного ефекту може реалізовуватися як відповідна подія з деякою ймовірністю.

Природно, виникає питання: який із показників - товарна продукція чи прибуток - буде стояти вище у побудованій ієрархії? Відомо, що при максимізації товарної продукції сільськогосподарського підприємства у його структурі максимально будуть представлені тваринницькі галузі, а при розгляді прибутку – рослинницькі.

Нехай якимось чином побудована ієрархія двадцяти показників, які претендують бути використаними в якості цільових функцій. Як знайти оптимальний план з урахуванням всіх цих цільових функцій?

Теоретичні дослідження [7] і практичний досвід показують, що при оптимізації структури галузей сільськогосподарських підприємств в якості критеріїв оптимальності слід використовувати максимізацію товарної продукції, прибутку і рентабельність, а також методи багатокритерійності, тобто побудувати компромісні плани. Оскільки техніко-економічні показники сільськогосподарського виробництва вимірюються у натуральних або грошових одиницях (цінах), які схильні часто змінюватися як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, то різні економічні показники, очевидно, не можна сумувати. Крім цього, постійно змінюється курс валют.

Сільськогосподарські підприємства являють собою слабоструктуризовану, складну систему, яка функціонує і розвивається в умовах невизначеності, перебуває під впливом зовнішнього середовища, яке постійно змінюється. Саме через такі умови доводиться приймати рішення щодо керування сільськогосподарським виробництвом.

Деякі вчені-економісти вважають, що в умовах трансформації економіки планування техніко-економічних процесів є неможливим [11]. З приводу цього професор Нелеп В. М. пише: «Усупереч загальноприйнятим в Україні твердженням про неадекватність і неможливість планування з використанням вартісних показників в умовах економічної кризи, інфляції і нестабільного законодавства [11] автор переконаний у зворотному. Про це свідчить досвід як ряду господарств України, так і розвинених країн світу, де стало аксіомою: чим більше хаосу у зовнішньому середовищі, тим більше порядку має бути у внутрішній організації дій підприємств. Саме планування, що є провідною функцією управління, має відігравати важливу роль у виході з економічної кризи, у стабілізації і розвитку підприємств – головної ланки виробничої сфери» [10, с. 7].

Власне, у цьому випадку менеджер повинен усвідомлювати наявність невизначеності, це означає доцільність планування. Відсутність планування підприємств означає [10, с. 227], що вони :

- не розуміють майбутніх завдань;
- не розглядають господарювання як безперервний процес, не враховують, що прийняття рішень тісно пов'язані з майбутніми результатами;
- орієнтуються на короткострокові інтереси і не враховують майбутніх

результатів діяльності;

- не враховують попит ринку;
- опиняються в умовах не конкурентоспроможності.

Менеджер має розуміти, що наше суспільство є відкритим, а тому жодна людина не може володіти істиною в останній інстанції. Ринкова економіка і демократія мають багато недоліків, але людство поки що кращого не придумало. Дискусії стосовно планування ведуться постійно. Ще в 20-х і 30-х роках ці проблеми розглядалися вченими та практиками. У багатьох роботах вчених розглядається необхідність поєднання ринкових відносин з плануванням виробництва. Вважається за потрібне врахування стихійності, невизначеності розвитку економічних систем, оцінки ризику, надійності та гнучкості планів.

Важливим є уточнення сутності планування – складної інтелектуальної праці. Професор Нелеп В. М. приводить таке визначення: "Планування – це цілеспрямована інтелектуальна діяльність людей, що має на меті визначення цілей і завдань функціонування певних систем (підприємство, район, держава...) та шляхів і методів досягнення цих цілей і завдань" [10, с. 10]. У цьому визначенні не відображені роль менеджера, а також невизначеність внутрішнього і зовнішнього середовища економічної системи.

Відомий вчений Р. Акофф стверджує: "Мудрість – це здібність передбачити наслідки дій, які здійснюються, готовність пожертвувати тимчасовою вигодою ради більших благ у майбутньому та вміння керувати тим, що піддається керуванню, та не засмучуватися через те, що є некерованим" [1, с. 14]. Отже, менеджер повинен бути мудрим, вміти прогнозувати майбутнє в умовах невизначеності, намагатися впливати на майбутній результат. Таким чином, рішення впливає на результат. Це явище Дж. Сорос назвав рефлексивністю: "Рефлексивність – це просто нова назва для явища двосторонньої взаємодії між мисленням і реальністю, розуміння якої довго і глибоко вкоренилося у нашому світогляді" [15, с. 37]. Саме в сучасному плануванні не приділяється або мало приділяється уваги рефлексивності та невизначеності. На цей факт звернув увагу автор роботи [9]. Він пише: "Людина не тільки прогнозує, а намагається впливати на майбутні результати, тобто рішення впливає на результат. Саме рефлексивності, а також невизначеності мало уваги приділяється у сучасному плануванні. Пізнавальна функція і функція участі менеджерів впливають одна на одну, внаслідок чого розуміння економічних процесів виявляються недосконалими, а результати – невизначеними" [9, с. 6–7]. Отже, рефлексивність та невизначеність є суттєвими факторами адекватності планування.

Невизначеність економічних процесів та явищ підтверджується не тільки теорією, а також практикою. Відомий російський вчений М. Я. Петраков писав: "Недетермінованість великих систем, в тому числі економічних, настільки очевидна, що це положення не зустрічає заперечень ні серед теоретиків, ні серед практиків господарських працівників" [12, с. 14]. Важливим є зауваження цього автора: "Недетермінованість центральної керованої системи у жодному разі не тотожна за своїм змістом зі стихійністю розвитку економічних процесів. Стихійність протистоїть свідомому керуванню, плановості. Але наявність осмисленої цілеспрямованої діяльності по управлінню економікою не еквівалентна жорсткій обумовленості всіх процесів, які проходять у середині системи" [12, с. 15]. Ігнорування при плануванні факту існування невизначеності економічних процесів призводить до неадекватності рішень, значних негативних економічних і соціальних наслідків.

Надалі треба дотримуватися такого визначення планування вченого Р. Акоффа: "Планування – це процес завчасного прийняття та оцінки взаємозв'язаної сукупності рішень у ситуації, коли допускається, що бажаний стан в майбутньому навряд чи наступить, якщо не прийняти спеціальні міри, і що, прийнявши відповідні міри, можна збільшити ймовірність благополучного результату" [1, с. 14]. Згідно з цим визначенням, у

процесі планування використовується невизначеність, яка породжує економічний ризик, а також інші системні характеристики. Економічний (підприємницький) ризик сільськогосподарських підприємств – це ризик функціонування та перспективного розвитку підприємства, "... що виникає в результаті будь-яких видів діяльності, пов'язаних з виробництвом продукції, товарів, послуг, їх реалізацією, товарно-грошовими і фінансовими операціями, комерцією, здійсненням соціально-економічних і науково-технічних проектів" [4, с. 46]. Тут ідеться перш за все про ризик виконання плану по товарній продукції, прибутку та рентабельності (основні економічні показники).

У сучасних умовах світової продовольчої кризи ціни постійно зростають. Це добре видно на прикладі виробництва і реалізації зерна. У сприятливі роки урожайність зернових культур висока, а тому держава повинна скуповувати у виробників зерно за гарантованими досить високими ринковими цінами і реалізовувати його на світовому ринку, коли ціни на нього будуть підвищуватися. Тому треба погодитися з Т. Наконечним, який стверджує, що: «рівновага – це наслідок, що впливає із системи аксіом, і всі висновки – наслідок логічних операцій над ними. Припущення, що рівноважний стан неосяжний, не спростовує логічної конструкції, але, якщо гіпотетична рівновага наводиться як модель дійсності, неминуче з'являються істотні викривлення» [9, с. 7]. Отже, методологія планування ринкової економіки (діяльності сільськогосподарських підприємств) повинна будуватися на економічній теорії фізичної економіки, в будь-якій ситуації землеробство повинне отримати три з п'яти частин абсолютної додаткової вартості. Учасники ринку автоматично цього не забезпечують. Це має бути здійснене державою. В Україні здійснена спроба встановлення цін не нижче фіксованого гарантованого рівня. Однак реалізація цього підходу не забезпечена відповідними бюджетними коштами, об'ємами складських приміщень, наприклад, елеваторами потрібної потужності тощо.

Планування сільськогосподарського виробництва має деякі особливості, які розглянуті у роботах [7, 9]. Необхідно враховувати якість розроблених планів, яка визначається системними характеристиками (маневреність, стійкість, надійність, інерційність, ефективність, напруженість, еластичність, ризикованість, зворотність тощо). Кожна з них керована, приймає відповідне оптимальне значення. Системні характеристики змінюються у значних межах, вони формуються під дією невизначеності умов виробництва. Отже, їх обов'язково треба визначити і врахувати під час розробки і прийняття планів, знаходити їх оптимальне (раціональне) значення, оскільки їх параметри суттєво впливають на кінцеві результати. Наприклад, ризиком економічних показників (товарна продукція, прибуток, рентабельність) треба керувати, а не тільки їх оцінювати.

Проблемам планування виробництва сільськогосподарських видів продукції та сировини приділяють увагу багато вчених (економістів, математиків тощо). Як правило, економісти правильно ставлять завдання, наприклад, у роботі [3, с. 41–42], але їх розв'язування мають ряд недоліків. У згаданій роботі відсутній системний підхід. Відомо, що сума оптимумів підсистеми не дає оптимуму системи. Автор роботи [3] використовує підхід: рішення «ресурс-продукт», «ресурс-ресурс», «продукт-продукт», «продукт-ресурс». Відомо, що один і той же ресурс, наприклад, рілля, використовується для виробництва всіх можливих видів продукції та сировини, тому оптимізація плану використання цього ресурсу повинна здійснюватися одночасно для всіх видів продукції. Крім цього одночасно треба враховувати всі ресурси використання продуктів у внутрігосподарській діяльності (корми), сівозміни, інерційність і маневреність процесів тощо. З цією метою будують відповідні економіко-математичні моделі, наприклад, для сільськогосподарських підприємств така модель приведена у роботі [7]. Це стосується також оцінюванням ризику та управління ним.

Звернемо увагу ще на один аспект планування в умовах невизначеності. Треба розглядати повний спектр подій, включаючи ті, що можуть реалізуватися з дуже малою ймовірністю, але ведуть до «економічних катастроф». Однак економісти порушують цей

постулат. Так у роботі [3, с. 176] автор пише: «Якщо виходити з припущення, що розподіл величини ймовірності урожайності нормальний, то можна сподіватися, що в одному випадку з трьох фактична урожайність буде вищою за середню, але не більше як на величину одного стандартного відхилення. Ми кажемо в одному випадку із трьох тому, що в нашому прикладі сума величин становить $460,5+47=507,5$. За досліджуваний період (6 років) є два роки з урожайністю у межах від 460,6 до 507,5 ц. Отже, ймовірність настання врожайності в зазначених межах становить 33,3 %, тобто в одному випадку із трьох (2 роки : 6 років = 0,333). Низька ж урожайність в межах з 460,5 до 413,5 ц ($460,5-47=413,5$) може настати лише в одному випадку із шести (1 рік : 6 років = 0,166). Це дає підстави орієнтуватися на швидше одержання урожайності в межах середньої і вище». По-перше, ймовірності приймають значення від 0 до 1 (не виражаються у процентах). По-друге, зовсім не зрозумілий вираз «швидше одержання урожайності в межах середньої і вище». По-третє, аргументи, викладені автором, не є обґрунтуванням того, що ймовірність урожайності цукрового буряку «в межах середньої і вище» більша, ніж ймовірність прийняття значення цього показника нижче середнього, оскільки за умов нормального розподілу ймовірностей величина приймає значення $a \pm 3\sigma$, де a - середнє значення, σ - середньоквадратичне. Отже, автор не враховує повний спектр подій. Більше того, автор роботи [3, с. 176] помилково стверджує: «...що в разі погіршення природного фактору або інших неконтрольованих факторів урожайність цукрового буряку може бути нижчою від запланованої на величину в межах стандартного відхилення...». Це неправильна оцінка, оскільки, згідно з теорією розподілу величини за нормальним законом, урожайність від середнього може відхилитися на три середньоквадратичних відхилення. Подібні методичні неточності у плануванні призводять до значних викривлень у прийнятті рішень, економічних витрат.

Розглянемо приклад. У роботі [9] описані результати досліджень виробництва цукру, тобто розв'язується така ж задача планування, як і в роботі [3], але враховується повний спектр можливих подій. Згідно з роботою [9, с. 14], при середньому рівні урожайності цукрового буряку цукровий завод отримає прибуток 41 млн. грн., при найнижчому – 20 млн. грн. Менеджери заводу вирішили купити в кредит (застава – цукровий завод вартістю 20 млн. грн.) нове устаткування з розрахунку, що завод отримає 41 млн. грн. прибутку. Однак поточний рік виявився несприятливим, у результаті завод опинився в умовах боргу 21 млн. грн., тобто він збанкрутував. Отже, при плануванні функціонування та розвитку сільськогосподарських підприємств необхідно враховувати «повний спектр» ситуацій, особливо ті, що можуть з'явитися з малою ймовірністю, але ведуть до «економічних катастроф».

Висновки. Проведений огляд нормативних актів та літературних джерел, аналіз звітної інформації, досвіду функціонування та розвитку сільськогосподарських підприємств і формувань, а також узагальнення та систематизація наукових і практичних публікацій з проблем планування сільськогосподарських підприємств за умов невизначеності дають можливість зробити такі висновки:

1. Україна має надзвичайно сприятливі природнокліматичні умови для розвитку землеробства. Стан АПК країни вказує на його високі потенційні можливості галузі. Сільське господарство може виробити за рік 67-80 млн. тонн зерна, 70 млн. тонн цукрового буряку, 26-30 млн. тонн молока, 3,4-4 млн. тонн яловичини тощо, тобто ефективно використання наявного виробничого потенціалу може повністю задовольнити потреби внутрішнього ринку. Однак недостатня увага зі сторони органів державного управління та світова економічна криза привели до посилення негативних явищ у сфері аграрного виробництва.

2. Проведені реформи не були науково обґрунтованими, що призвело до кризи у сільськогосподарському виробництві. Державні органи повинні вжити термінових заходів щодо розвитку АПК, розробити та впровадити відповідні закони, які базуються на фізичній економічній теорії.

3. Сучасне сільськогосподарське виробництво потребує значної державної підтримки, встановлення справедливих правил гри, науково обґрунтованих гарантованих цін на основні види продукції. З цією метою у бюджеті необхідно передбачити відповідні кошти, а при необхідності скористатися послугами (кредитами) Нацбанку, забезпечити доступність сільськогосподарського виробника до кредитів під помірний відсоток, ліквідувати субсидії та дотації, які, як правило, не доходять до селян, забезпечити прибутковість та конкурентоспроможність АПК на базі ефективного використання виробничого та економічного потенціалу агроєкосистеми, генофонду сільськогосподарських рослин і тварин, відновлення родючості ґрунтів, законів фізичної економіки, енергії прогресу М. Руденка, космічної енергії, матеріальних і грошових ресурсів тощо.

Анотація

У статті розглянуті аспекти планування діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах невизначеності та заходи, які необхідно враховувати при прийнятті управлінських рішень.

Ключові слова: планування діяльності сільськогосподарських підприємств, невизначеність, рефлексивність, економічний ризик.

Аннотация

В статье рассмотрены аспекты планирования деятельности сельскохозяйственных предприятий в условиях неопределенности и мероприятия, которые необходимо учитывать при принятии управленческих решений.

Ключевые слова: планирование деятельности сельскохозяйственных предприятий, неопределенность, рефлексивность, экономический риск.

Summary

In article aspects of planning of activity of the agricultural enterprises in the conditions of uncertainty are considered and actions which are necessary for considering at adoption of administrative decisions are discussed.

Keywords: planning of activity of the agricultural enterprises, uncertainty, reflektivnost, economic risk.

Список використаної літератури:

1. Акофф Р. Планирование в больших экономических системах / Акофф Р. - М. : Сов. радио, 1972. - 224 с.
2. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: моногр. / Андрійчук В. Г. - К. : КНЕУ, 2005. - 296 с.
3. Андрійчук В.Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: моногр. / Андрійчук В. Г. - Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007. - 216 с.
4. Вітлінський В.В. Моделювання економіки: [навч. посіб.] / Вітлінський В. В. - К.: КНЕУ, 2003. - 408 с.
5. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року // Економіка АПК. - 2007. - № 11. - С. 3 — 57.
6. Кононенко А. Ф. Принятие решений в условиях неопределённости / Кононенко А. Ф., Холезов А. Д., Чумаков В. В. — М.: ВЦ АН СССР, 1991. — 197 с.
7. Наконечний С.І. Погодний ризик АПК : адаптивне моделювання, економічне зростання та прогнозування / С. І. Наконечний, С. С. Савіна. -К.: ДЕМІУР, 1998. - 162 с.

8. Наконечний Т. С. Економічна теорія фізіократів : аспекти розвитку / Т. С. Наконечний. - Вісн. Сум. нац. аграр. ун-ту. Сер. Фінанси і кредит. - 2002. - № 2. - С. 65 — 66.
9. Наконечний Т.С. Оптимізація виробничого потенціалу економічних систем (на прикладі бурякоцукрового підкомплексу) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук.: спец. 08.03.02 / Т. С. Наконечний. - К.: 2004. - 21 [2] с.
10. Нелеп В. М. Планування на аграрному підприємстві : [підруч.] / Не-леп В. М. - К.: КНЕУ, 2000. - 372 с.
11. Організація і планування виробництва в сільськогосподарських підприємствах. - Тернопіль : ТАНГ, 1995. - 402 с.
12. Петраков Н.Я. Фактор неопределенности и управление экономическими системами / Н. Я. Петраков, В. И. Ротарь. - М. : Наука, 1985. 190 с.
13. Руденко М.Д. Енергія прогресу : Нариси з фізичної економії / Руденко М. Д. - К. : Молодь, 1998. - 528 с.
14. Саблук П. Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період / Саблук П. Т. // Економіка АПК. - 2008. - № 4. - С. 19-37.
15. Сорос Дж. Криза глобального капіталізму: (Відкрите суспільство під загрозою) / Сорос Дж. ; пер. з англ. Р. Ткачук, А. Фролкін. – К.: Основи, 1999. – 259 с.
16. Цюпко С.В. Економіко-математичне моделювання процесів сільсько-господарського виробництва / Цюпко С. В. - К.: Логос, 2006. - 336 с.

УДК: 657.658

Сарапіна О.А., Стефановіч Н.Я.

ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ЧЕРЕЗ ФОРМУВАННЯ ПІДХОДІВ ЩОДО ЇЇ ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЇ

Постановка проблеми. Несприятливі зовнішні фактори, низький рівень менеджменту, нездатність ефективно та своєчасно управляти оборотними активами призводять до зниження ділової активності підприємства, наднизької платоспроможності. Українські підприємства практично не мають можливості нормально функціонувати у зв'язку з наявністю дебіторської заборгованості, яка, за статистичними даними, займає майже 59% у складі оборотних активів. Характерними ознаками неплатоспроможності є несвоєчасне погашення дебіторської заборгованості, повернення її у неповному обсязі, що сприяє виникненню сумнівної та безнадійної заборгованості. Саме за таких умов система управління дебіторською заборгованістю як важливий чинник підвищення ефективності функціонування підприємств набуває особливої актуальності.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню проблем визначення сутності і класифікації дебіторської заборгованості присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, таких як М.Д. Білик, Є.В. Дубровської, Р.М. Іванчук, Д.В. Глінкіної, П.Б. Кватирки, С.Л. Берези, Н.М. Новікової, А.Р. Лейпі, Н.Ю. Зудіної та інших.

Проведене дослідження свідчить про те, що серед науковців відсутня єдність поглядів на економічну сутність та класифікацію дебіторської заборгованості.

Формування завдання. З огляду на зазначене вище мета статті полягає у формуванні підходів щодо визначення сутності дебіторської заборгованості та доповнення

її класифікації, що сприятиме підвищенню ефективності управління цією складовою оборотних активів.

Виклад основного матеріалу. Критичний огляд сучасної вітчизняної літератури дозволив встановити напрямки досліджень в області управління дебіторською заборгованістю, які представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

**Аналіз напрямів наукових досліджень
щодо управління дебіторською заборгованістю**

Автор	Дослідження і рекомендації різних авторів
СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ	
Білик М.Д.	Розглядає економічну сутність дебіторської заборгованості, питання аналізу та внутрішнього контролю, проведення яких може підвищити ефективність управління дебіторською заборгованістю на підприємстві. Запропонована класифікація заборгованості за 6 ознаками: способу виникнення, строку погашення, забезпеченості, контрагентам, ступеню дотримання фінансової дисципліни, формі погашення
Бланк О.І.	Розглядає питання формування політики управління дебіторською заборгованістю
Бондаренко О.	Запропонувала методика ефективного управління портфелем дебіторської заборгованості на підприємстві
Новікова Н.М.	Запропонувала бухгалтерський та управлінський підходи до класифікації дебіторської заборгованості.
Смачило В.В., Дубровська Є.В.	Досліджують сучасні підходи щодо класифікації дебіторської заборгованості та факторингові операції. Запропонували економічний та юридичний підходи щодо класифікації дебіторської заборгованості.
ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ	
Городянська Л.В.	Розробила перелік облікових номенклатур та форм первинних документів за видами дебіторської заборгованості на етапі первинного обліку. Розробила шляхи зниження обсягів дебіторської заборгованості
Власова І.О.	Досліджує взаємозв'язок між зобов'язаннями, розрахунками та заборгованістю
Акиншина О.В., Плотниченко І.Б.	Розглядають механізм списання безнадійної заборгованості за видами і обґрунтували доцільність застосування такого виду контролю за станом розрахунків з дебіторами, як внутрішній аудит
Нашкерська Г.	Розглядає практичні аспекти обліку дебіторської заборгованості і формування резерву сумнівних боргів. Метод класифікації сумнівних боргів доцільно використовувати підприємствами, які мають значну кількість дебіторів, і навпаки – метод розрахунку резерву на підставі платоспроможності кожного окремого дебітора краще використовувати тоді, коли кількість дебіторів незначна
Сопко В.В., Завгородній В.П.	Запропонували з метою організації обліку дебіторської заборгованості визначати на підприємстві об'єкти заборгованості за строками її погашення і скупувати суб'єктів боргу за видами заборгованості. Аналітичний облік доцільно вести за кожним видом заборгованості і окремому контрагенту
Бутинець Ф.Ф., Олійник О.В., Шигун М.М., Шулепова С.М.	Пропонують відображати в обліковій політиці підприємства такі основні моменти організації обліку дебіторської заборгованості, як: критерії групування заборгованості за строками її виникнення та погашення; метод формування резерву сумнівних боргів; графік руху

	документообігу, які підтверджують виникнення дебіторської заборгованості; облікові реєстри, в яких фіксується дебіторська заборгованість; процедуру передачі інформації з облікових реєстрів в центральну бухгалтерію та її відображення в обліку
Федорченко О.Є.	Розглядає проблеми обліку та аналізу розрахункових операцій з дебіторами
Матиціна Н.	Розглядає інструменти фінансової політики управління дебіторською заборгованістю. Визначені її складові, а також фактори, які впливають на формування дебіторської заборгованості, перелік первинних документів, які можуть бути основою для відображення в обліку різних видів дебіторської заборгованості
Кузнєцова С.А.	Розглядає види і методи оцінки дебіторської заборгованості. Запропонувала з метою мінімізації відхилень розрахункової вартості боргу від її реальної величини комплексний підхід до оцінювання дебіторської заборгованості, що базується на коригуванні первісної вартості дебіторської заборгованості відповідно до коефіцієнта часу.
Большакова О., Гавриловська Л.	Розглядають проблеми обліку, аналізу і контролю вексельних операцій
Петрук О.М.	Розглядає особливості відображення в обліку договірних зобов'язань і прав
Кияшко О.М.	Обґрунтувала необхідність розробки внутрішніх стандартів управлінського обліку дебіторської заборгованості
Лейпі А.Р.	Розглядає недоліки аналізу оборотності дебіторської заборгованості та пропонує методику перспективного аналізу дебіторської заборгованості
Зудіна Н.Ю.	Пропонує різні стратегії роботи з дебіторською заборгованістю: стратегія обліку, стратегія стягнення, стратегія спостереження за можливістю стягнення. Розглядає методи контролю та оцінки достовірності заборгованості.
Петров О.М.	Розглядає методику комплексного аналізу дебіторської заборгованості.

На кожному етапі економічного та політичного розвитку в Україні та світі відбувалися істотні зміни у трактуванні поняття „дебіторська заборгованість”.

Особливий підхід до тлумачення дебіторської заборгованості спостерігається у закордонних авторів. Так, accounts receivable поряд з дебіторською заборгованістю мають такі варіанти перекладу: рахунки до отримання, рахунки дебіторів, дебітор за розрахунками. Латинське слово debitum перекладається як борг, обов'язок. У більш пізні періоди зміст дебіторської заборгованості дещо змінився, проте основне ототожнення із боргом або заборгованістю залишається незмінним.

Історичний аспект та сучасні підходи до визначення сутності дебіторської заборгованості досліджувала М.Д. Білик, яка виділила шість груп авторів та їх трактувань дебіторської заборгованості (табл. 2).

Запропоноване групування підходів до визначення сутності дебіторської заборгованості доповнив В. Белозерцев. Він виділив цьому групу авторів (Т. Момот, О.П. Крайник, З.В. Клепикова), які розглядають дебіторську заборгованість під кутом кредитних відношень як безкоштовний відкритий кредит.

Доволі лаконічне визначення дебіторської заборгованості дає П(С)БО 10, відповідно до якого дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Під дебіторами розуміються юридичні або фізичні особи, що внаслідок минулих подій заборгували підприємству визначені суми коштів, їх еквівалентів чи інших активів.

Підходи до визначення сутності дебіторської заборгованості

Група авторів	Автори	Трактування сутності дебіторської заборгованості
I	А.В. Вещунова, А.Ю. Редько	Грошові кошти до оплати
II	Л.Е. Алексеева, О.М. Бандурка, І.О. Бланк, М.Я. Коробов, Е.П. Козлова, В.Д. Гвоздецький, Л.А. Чекаль, А.М. Черній, Е.М. Причепій	Борги
III	Г.Г. Кирейцев, І. Бернар, Ж.-К. Коллі	Вимоги до сплати
IV	М.В. Кужельний, В.Г. Лінник	Права на повернення боргу
V	Н.В. Дембінський, І.А. Єфремов, Ю.С. Ігумнов	Кошти в розрахунках
VI	В.Ф. Палій, В.В. Палій	Вкладання в обігові кошти

Ми вважаємо необхідним доповнити визначення дебіторів. Це стосується, в першу чергу, того факту, що заборгованість юридичних чи фізичних осіб за внесками до статутного капіталу не визнається дебіторською заборгованістю. В обліку така заборгованість відображається у складі власного капіталу за статтею „Неоплачений капітал” у першому розділі пасиву балансу.

З огляду на все вищезазначене ми пропонуємо таке визначення дебіторів. Дебітори – це юридичні або фізичні особи, що внаслідок минулих подій заборгували підприємству визначені суми коштів, їх еквівалентів чи інших активів (за винятком операцій з формування власного капіталу підприємства).

Ми можемо бачити цілий калейдоскоп підходів до розуміння сутності дебіторської заборгованості, тлумачення її поняття. Але вважати той чи інший підхід неправильним, на наш погляд, було б необачно. Всі перелічені автори розглядають одну і ту ж проблему під різними кутами.

Тому пропонуємо систематизувати визначення сутності дебіторської заборгованості на основі економічного, облікового та юридичного підходів.

Сутність дебіторської заборгованості з економічного підходу розкривається через природу цього об'єкта дослідження як стану розрахунків за фінансовими зобов'язаннями та як форми кредитування покупців та замовників.

Обліковий підхід розглядає дебіторську заборгованість під кутом фінансової звітності як актив у формі: грошових коштів до отримання (I група авторів), вкладень в обігові кошти (VI група авторів), коштів в розрахунках (V група).

Юридичний підхід щодо визначення сутності дебіторської заборгованості базується на концепції боргу. В той же час прихильники цього підходу трактують цей борг під різними кутами: як право на повернення боргу (IV група авторів), як борг (II група авторів) та як вимогу на сплату боргу (III група).

Використання економічного, облікового, юридичного підходів до визначення сутності дебіторської заборгованості надасть можливість підвищити ефективність її управління на підприємстві, розподілити функціональні обов'язки між службами підприємства, які задіяні в процесі формування і погашення дебіторської заборгованості.

Класифікація дебіторської заборгованості є дієвим методом вивчення цього складного економічного та правового явища, яка надає можливість виявити причини виникнення та існування, а також склад дебіторської заборгованості з метою прийняття управлінських рішень та застосування ефективних методів та інструментів щодо управління нею.

В той же час класифікація дебіторської заборгованості є вихідним моментом побудови обліку розрахунків з покупцями та замовниками. Класифікаційні ознаки мають

охоплювати комплексне вивчення дебіторської заборгованості та забезпечувати у потрібному розрізі її групування.

Заслужують на увагу підходи щодо класифікації дебіторської заборгованості запропоновані Н.М. Новиковою - бухгалтерський та управлінський [10] - та Є.В. Дубровською – економічний та юридичний [7]. (табл. 3).

Таблиця 3

Підходи до класифікації дебіторської заборгованості

Підходи	Сутність	Класифікаційні ознаки	Групи	Автори
1	2	3	4	5
Бухгалтерський	Відображення дебіторської заборгованості згідно з вимогами бухгалтерського обліку	Залежно від операційного циклу	Товарна, нетоварна	П.Б.Кватирка, С.Л. Береза, К.С. Сурніна
		За термінами виникнення заборгованості	Довгострокова, поточна	Д.В.Глінкіна, П.Б.Кватирка, С.Л. Береза, Б.О. Жнякін, В.В.Краснова, Н.М. Новікова
		Залежно від термінів позовної давності	Термін сплати не настав, прострочена, відстрочена	М.Д. Білик, Б.О. Жнякін, В.В. Краснова
		За ймовірністю погашення	Нормальна, сумнівна, безнадійна	Р.М. Іванчук, О.А. Іванчук, В.В. Краснова
		За видами оцінки суми заборгованості	Первісна вартість, чиста реалізаційна вартість	Н.М. Новікова
		За статтями бухгалтерського балансу	Заборгованість за товари (роботи, послуги), із бюджетом, за виданими авансами, за нарахованими доходами, із внутрішніх розрахунків, інша поточна заборгованість	
		За джерелами погашення	Погашена на умовах договору, погашена за рахунок резерву сумнівних боргів, списана на збитки	
		Залежно від податкового статусу дебітора	Заборгованість з платниками ПДВ та податку на прибуток, не платниками ПДВ та податку на прибуток	Запропоновано нами
Управлінський	Відображення заборгованості згідно вимог системи	Залежно від часового аспекту	Заборгованість до 15 днів, від 15 до 30 днів, від 30 до 60 днів, від 60 до 90 днів, від 90 до 120 днів, від 120 до 180 днів, від 180 до 360 днів, понад 360 днів	П.Б.Кватирка
		Залежно від ступеня дотримання фінансової дисципліни	Виправдана (допустима, нормальна) та не виправдана	М.Д. Білик Р.М. Іванчук, О.А. Іванчук,

				Н.М. Новікова
		По відношенню до суб'єкта господарювання	Внутрішня дебіторська заборгованість Зовнішня заборгованість	Запропоновано нами
		Залежно від територіального розміщення боржника	Заборгованість з вітчизняними та іноземними дебіторами	М.Д. Білик, П.Б.Кватирка, С.М. Береза
		За забезпеченістю	Забезпечена та незабезпечена	М.Д. Білик
		Залежно від статусу дебітора	Заборгованість державного підприємства, недержавного, бюджетної установи, фінансової установи, населення	Н.М. Новікова
		Залежно від керованості	Керована та некерована заборгованість	Є.В. Дубровська
		За ступенем спланованості	Запланована чи незапланована	Запропоновано нами
		Залежно від безпечності фінансового положення підприємства	Дебіторська заборгованість нормального розміру, мінімального та максимального	Н.М. Новікова
Юридичний	Розглядає дебіторську заборгованість з точки зору юридичної відповідальності		Залежно від здійснення впливу на боржника	Загребувана та незатребувана заборгованість
			Залежно від законності утворення	Законно утворена та незаконно утворена
Економічний	Визначає рівень дотримання фінансово-розрахункової дисципліни, розміри обігових коштів		Залежно від доцільності існування дебіторської заборгованості	Доцільна та недоцільна
			Залежно від джерела утворення	Власні кошти, авансовані в заборгованість та позикові кошти, авансовані в заборгованість

Висновки. Систематизація визначення сутності дебіторської заборгованості на підставі економічного, бухгалтерського та юридичного підходів та доповнена її класифікація надасть можливість підприємствам сформулювати кредитну політику та підвищити ефективність управління дебіторською заборгованістю.

Анотація

У статті досліджено проблеми формування підходів щодо визначення сутності дебіторської заборгованості та доповнена її класифікація, що сприятиме підвищенню ефективності управління цією складовою оборотних активів.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, ефективність управління, класифікація, неплатоспроможність.

Аннотация

В статье исследована проблема формирования подходов к определению сущности дебиторской задолженности и дополнена её классификация с целью повышения эффективности управления этой составляющей оборотных активов.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, эффективность управления, классификация, неплатёжеспособность.

Summary

In the article is investigated the problem of approaches to determining entity accounts receivable and is complemented its classification with a view to enhancing the effectiveness of the management of current assets.

Keywords: receivables management, classification, insolvency.

Список використаної літератури:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 „Дебіторська заборгованість” / Україна. М-во фінансів // Все про бухгалтерський облік.-10/1/2008.-№ 2 - с.7-10
2. Бернар І, Колли Ж.-К. Толковый экономический словарь: французская, русская, английская, немецкая, испанская терминология: в 2-х т.-М.: Международные отношения. – 1997.-с.597
3. Белозерцев В. Щодо товарного кредитування та дебіторської заборгованості на підприємстві// Економіст.-2008.-№ 5.- С.58-61.
4. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю/ Білик М.Д. // Фінанси України . – 2003.-№ 12. – С. 24-36.
5. Бланк І.А. Фінансовий менеджмент: навч.курс/ Бланк І.А.- К.:Ніка-Центр Ельга, 2001.- 528с.
6. Бондаренко О.С. Методика управління портфелем дебіторської заборгованості//Актуальні проблеми економіки.-2006.-№ 4.- С.17-23.
7. Дубровська Є.В. Формування підходів щодо класифікації дебіторської заборгованості/Дубровська Є.В.//Формування ринкових відносин в Україні.-2009.- №5.-С.18-23.
8. Кияшко О.М. Необхідність облікового забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємства //Актуальні проблеми економіки.-2009.-№3. –С.190-196.
9. Матицина Н. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю // Бухгалтерський облік і аудит. - 2008.-№ 9.- С. 38-42.
10. Новікова Н.М. Методичні підходи до класифікації дебіторської заборгованості підприємства//Вісник Львівської державної фінансової академії. Економічні науки.- 2005.-№9.-С.203-211.

РОЛЬ ЖІНКИ В СУЧАСНОМУ ТРУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Постановка проблеми. Науково-технічний прогрес починається, розвивається й упроваджується у виробництво людиною, а її зв'язок з ним постійно зміцнюється, перетворюючись у функціональну залежність на користь останньої. Виходячи із цих позицій, надто актуальним видається переосмислення ролі людини в її взаємовідносинах з економікою, розгляд її ролі не тільки з позиції виробництва, а й з позиції розвитку самої людини.

В сучасному суспільстві на особливу увагу заслуговують жінки. Їх частка становлять понад 53,8 % населення країни або 24,5 млн. осіб. Це велика соціальна спільність, відрізняється специфічними психологічними, різнобічними функціями та соціальним статусом. Роль жінки не можна зводити тільки до народження і виховання дітей, збереження сімейного вогнища і затишку - жінка є активним учасником народного господарства України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному суспільстві відбуваються позитивні перетворення пов'язані зі зміною соціальної ролі жінок, з підвищенням їх статусу в світовому співтоваристві. Соціальні запити щодо використання духовного та економічного потенціалу жінок на даному етапі розвитку нашої держави постійно зростають, адже вони не тільки мають рівні з чоловіками права у здобутті середньої та вищої освіти, навчанні в аспірантурі та докторантурі, закріплені в Конституції України та Законі України „Про освіту”, а й успішно реалізують їх. Це підтверджують статистичні дані, які свідчать, що кількість жінок в Україні, які отримали середню і вищу освіту, в порівнянні з чоловіками значно більша.

У той самий час в умовах економічної кризи, що спостерігається в нашій країні, кількість безробітних жінок переважає над кількістю чоловіків, які тимчасово не працюють. Таку ситуацію можна пояснити стереотипами, які склалися в суспільстві: жінка - матір, хатня господиня, а у громадському житті вона відіграє в переважній більшості випадків другорядні ролі, чоловік - здобувач матеріальних благ, керівник, політик тощо. Проблема жінок та жіночої реалізації вивчається такими вченими, як Р. Брайдотті, С. Ларсен, Е. Фергюсон, Х. Хейн. За останні десятиліття ця проблема розглядається в роботах таких вчених, як І. Жерьобкіна, Т. Кліменкова, Л. Денисова, Т.Виноградова, В. Семенова.

Постановка цілей статті. Метою статті є аналіз ролі та місця жінок в суспільстві в різні періоди його розвитку, показати на скільки сьогодні змінюється соціально-економічна роль представниць „слабкої половини” людства та підвищується їх статус у світовому співробітництві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Життя підтверджує, що без трудової участі жінок у суспільному виробництві народне господарство функціонувати не зможе. А тому у контексті людського фактора слід розглядати і проблеми жіночого розвитку, зокрема формування та реалізацію трудової активності і зайнятості жінок. Нині жінка - активний учасник суспільно-політичного життя, її трудова активність може бути практично так само, як і у чоловіка висока протягом усього працездатного періоду.

Більш як половина українців вважає, що чоловікам у нашій країні живеться легше, ніж жінкам. Про це свідчать передані УНІАН результати опитування, проведеного Інститутом Горшеніна у березні 2011 року. Зокрема, згідно з даними опитування, 55,7% респондентів вважають, що у нашій країні легше живеться чоловікам, аніж жінкам. Близько чверті опитаних (26,8%) висловили думку, що чоловікам і жінкам живеться в Україні однаково, а кожний десятий респондент (10,6%) вважає, що легше живеться жінкам. Важко відповісти на це запитання 6,9% опитаних. Кожен другий українець

(50,3%) вважає, що більше можливостей для самореалізації в нашій країні мають чоловіки. Більше третини (36,2%) висловили думку, що таких можливостей більше у жінок, а 13,5% опитаних важко відповісти на це запитання.

Значна частина громадян України (58,8%) висловили думку, що в Україні чоловікам простіше зробити кар'єру. Вважають, що шанси на успішну кар'єру у представників обох статей однакові, - 30,1% опитаних, а 9,6% вважають, що жінкам простіше зробити кар'єру у нашій країні. Важко відповісти на це запитання 1,5% респондентів. Всього, згідно з випадковою вибіркою, було опитано 800 респондентів віком від 18 років у всіх обласних центрах України, містах Києві і Севастополі. Квотами були регіон проживання, стать і вік респондентів. Похибка репрезентативності дослідження не перевищує +/-3,5%.

Певний інтерес становить також питання участі жінок у керівних структурах держави. Право жінок на участь у політичному житті гарантується низкою міжнародних конвенцій. Політичні партії - ключ до участі жінок у політичному житті, оскільки саме політичні партії залучають і підбирають кандидатів на вибори і визначають політичний порядок країни. Проте, як правило, у політичних партіях жінки надмірно представлені на низовому рівні або на допоміжних ролях, а у владних структурах - недостатньо.

Без доступу до органів управління, маючи дуже обмежені ресурси, маючи вкрай мало зразків для наслідування і наставників, часто зіштовхуючись із нерозумінням з боку родини та громади, жінки значно менше залучені до діяльності політичних партій, ніж чоловіки.

Розвиток демократичного врядування потребує створення і підтримання такого середовища, в якому тривають всебічні та керовані політичні процеси і яке сприяє розширенню прав і можливостей жінок. Дослухатися до думок жінок та їх участь у політичному житті - необхідні умови демократичного розвитку, що сприяють належному врядуванню.

У всіх країнах світу різною мірою переважає стереотипний підхід до гендерних ролей та існують гендерні упередження, що відбивається на суспільному житті. Ці упередження зумовлюють і закріплюють нижчий економічний статус і відносну бідність жінок, що є одним з найбільш серйозних бар'єрів, які унеможливають участь жінок у політичному житті. Результати досліджень показують, що кількість жінок у парламенті має дуже велику роль. Чим більше жінок у парламенті, тим більша ймовірність того, що парламент вирішуватиме гострі соціальні питання, освітні, охорони здоров'я, проблем сім'ї, молоді, допомоги безпомічним, інвалідам тощо.

«Якщо уряд не хоче використовувати потенціал жінок – він втрачає можливості» Екс-міністр праці та соціальної політики України Л. Денисова переконана, що жінка може «пом'якшити» жорсткі правила гри в українській політиці, оскільки має особливий жіночий прискіпливий погляд на речі і більше переймається соціальними питаннями.

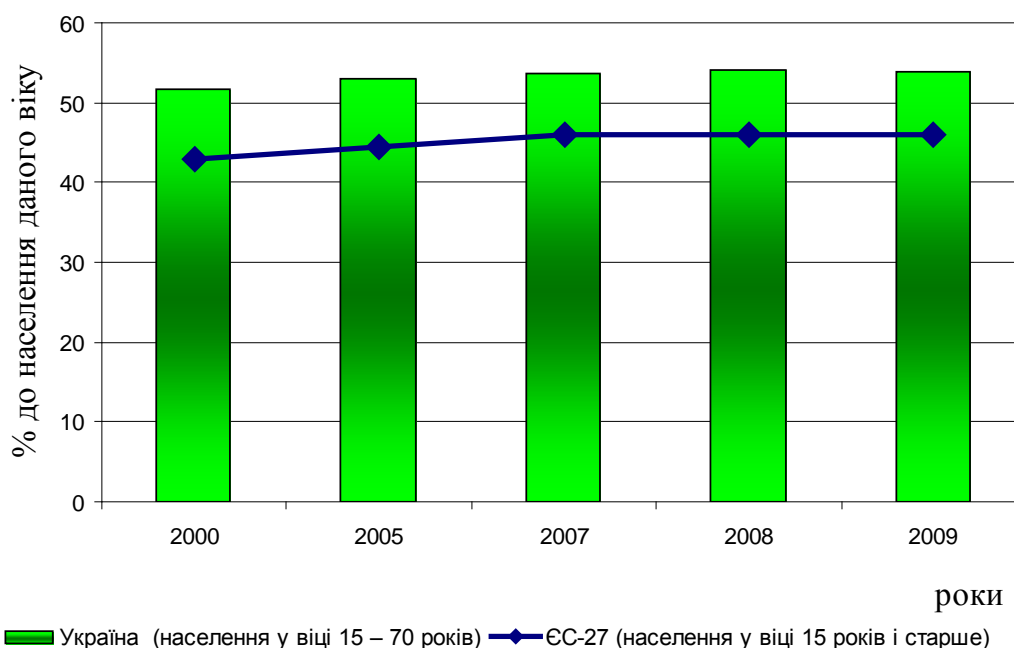
Визнаним «чемпіоном Європи» з рівноправ'я при владі жінок та чоловіків залишається Швеція. Її парламент поділений між обома статями майже порівну. Далі йдуть Фінляндія, Данія, Нідерланди, Іспанія, Бельгія, Австрія та Німеччина. Представниці прекрасної половини людства там посідають від 32 до 40 відсотків депутатських місць, приблизно таке ж статеве співвідношення і в урядах цих держав. Жінки України складають 8,5 % від загальної кількості депутатів у Верховній Раді. Що стосується уряду, то упродовж 10 років у жодному складі Кабінету Міністрів було не більше трьох представниць прекрасної статі. І чим вищий ранг державного службовця, тим менше шансів отримати його жінці.

При загальній тенденції скорочення чисельності виконавців наукових досліджень і розробок (дослідників, техніків і допоміжного персоналу) число докторів і кандидатів наук серед них зменшилось лише на 0,4% і у 2010р. Їх питома вага становила 18,6 % (4481 докторів та 17009 кандидатів наук). Зокрема, частка дослідників з науковими ступенями зросла на 1,0 в.п. і становила 29,2 %. У 2010 р. 45,2 % дослідників становили жінки. Хоча

чисельність жінок-дослідників порівняно з 2009 р. зменшилась на 2,8%, частка докторів і кандидатів наук серед них зросла на 1,3 в.п. і становила 23,8 %. Так, найвища частка жінок (75,8%) спостерігалась у галузі мистецтвознавства, 55,2 % яких – доктори та 79,0 % - кандидати наук, економічних наук (30,9 % і 52,1 %) у галузі сільськогосподарських наук (14,9 % і 42,6 %), найнижча частка жінок – у галузі фізико-математичних наук (28,5% і 34,0%). Як і раніше майже три чверті загальної чисельності докторів і кандидатів наук, виконавців наукових досліджень і розробок, працювали в організаціях державного сектору економіки, їх питома вага у числі виконавців наукових досліджень і розробок сектору становила 30,5%, 12,9% – в організаціях підприємницького сектору (5,1%), 14,3% – вищої освіти (30,8%).

У 2010 році середньооблікова кількість жінок зайнятих в сільському господарстві складала 200,5 тис. осіб, що становить 33,7 % до всієї середньооблікової кількості працівників за видами економічної діяльності. При цьому співвідношення заробітної плати жінок і чоловіків склало в сільському господарстві 92,9 %, що на 15,1 % більше ніж в середньому по країні.

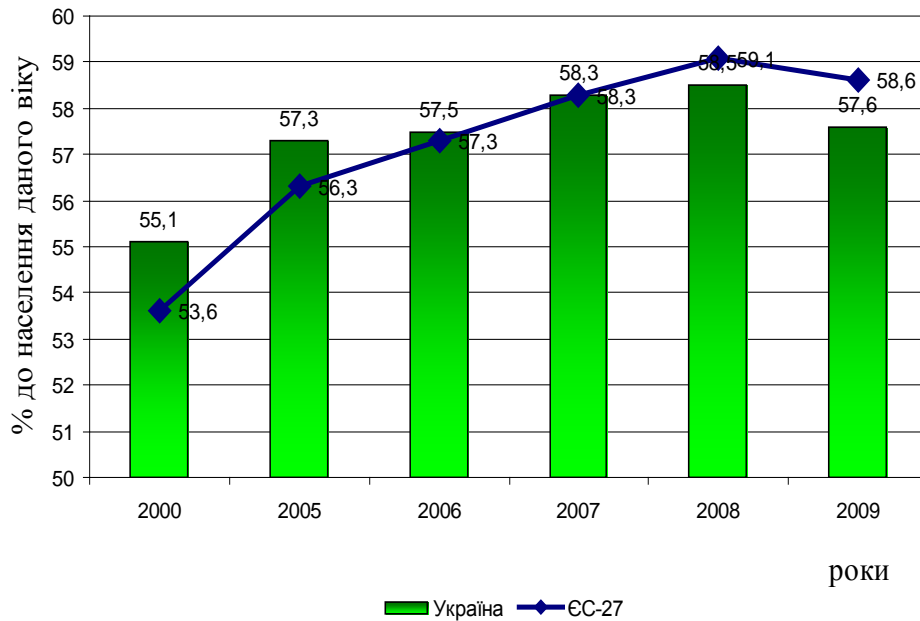
Подібна ситуація простежується й із зайнятістю жінок. На тлі поступового підвищення протягом 2000 – 2009 рр. зайнятості жінок у віці 15 ≤ років в Україні, слід відзначити її значно вищий рівень у зіставленні з європейськими країнами. У 2000 р. український показник зайнятості жінок цієї вікової категорії становив 51,6 % та був на 8,7 % вище ніж у країнах ЄС-27, а у 2009 р. – 53,9 %, що на 7,9 % вище середньоєвропейського показника (Рис. 1).

Рис. 1. Рівень зайнятості жінок в Україні та країнах ЄС-27

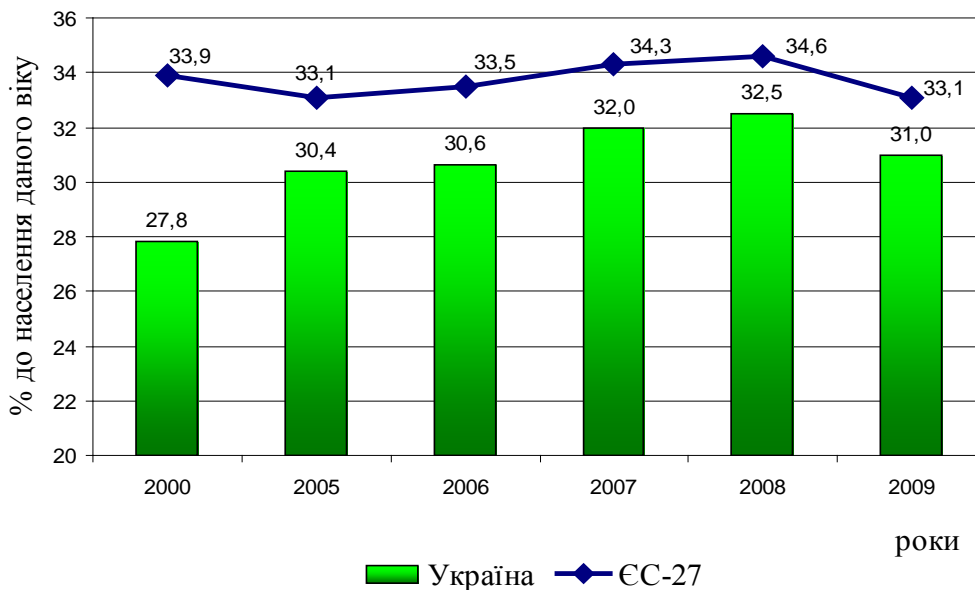
З 2000 – 2006 рр. рівень зайнятості жінок у віці 15 – 64 років в Україні був стабільно вищим, ніж у країнах ЄС-27, а у 2007 р. їх рівень зрівнявся. Починаючи з 2008 р., в європейських країнах простежуються високі темпи зростання зайнятості жінок цієї вікової категорії, водночас в Україні темпи цього зростання були менш рухливими, що зумовило нижчий рівень зайнятості українських жінок у віці 15 – 64 років (у 2008 р. – нижче на 0,6 %, а у 2009 р. – нижче на 1,0 %) відносно європейського аналогу (Рис. 2). Аналіз рівня зайнятості жінок молодшого віку свідчить про скорочення відставання України від країн ЄС-27.

Рис. 2. Рівень зайнятості жінок у віці 15 – 64 років в Україні та країнах ЄС-27

Так, якщо у 2000 р. рівень зайнятості жінок у віці 15 – 24 років в Україні порівняно із середньоєвропейським рівнем був нижчим на 6,1 %, то у 2008 р. та 2009 р. – нижчим на 2,1 % (Рис. 3).

Рис. 3. Рівень зайнятості жінок у віці 15 – 24 років в Україні та країнах ЄС-27

Одним із пояснень високого рівня зайнятості населення обох статей у віці $15 \leq$ років в Україні на фоні відносно низької зайнятості чоловіків і жінок у віці 15 – 24 років та 15 – 64 років є зростаюча потреба вітчизняного ринку праці у висококваліфікованих кадрах, яка дещо перекривається за рахунок працюючих пенсіонерів.

За даними офіційного сайту СЕФ індекс рівноправності статей розраховується шляхом порівняння можливостей чоловіків і жінок у чотирьох сферах діяльності: політиці, працевлаштуванні і побудові кар'єри, освіті та охороні здоров'я. Цього року рейтинг очолила Ісландія, за якою йдуть Фінляндія та , Норвегія. У десятку кращих також

увійшла ПАР, яка в 2008 році зайняла 22-е місце, і Лесото, яке перемістилося з 16-го місця на десяте. Росія зайняла 51-е місце, випередивши Словенію та Македонію і пропустивши вперед Польщу та Нікарагуа. Україну випереджають такі країни як Китай, Таїланд і Узбекистан, а ситуація з рівноправністю статей у Словаччині, Чехії та Румунії виявилася трохи гіршою від української. У 2008 році Україна займала в рейтингу 62-е місце, а в 2007 - 57-е місце.

Загальний рейтинг розрахований на основі всіх чотирьох показників, але при аналізі кожного з них окремо положення багатьох країн може досить суттєво змінитися. За рівнем рівноправності статей в питаннях працевлаштування та кар'єри Україна займає 33-е місце. А за рівнем участі жінок у політичному житті Україна посідає 117 місце. Отже, за результатами дослідження Міжнародної фінансової корпорації в Україні жінкам набагато складніше займатися бізнесом, ніж чоловікам.

Висновки. З розвитком продуктивних сил зростає соціально-економічне значення і роль людського фактора в економічному потенціалі країни. Завдяки біологічним властивостям людини її психологічній структурі вона є головним елементом продуктивних сил суспільства незалежно від системи його виробничих відносин. Поєднання цих властивостей і якостей притаманних людині, як живій особистості з трудовим, розумовим та інтелектуальним потенціалом, є необхідним для створення матеріальних благ і духовних цінностей. За останні роки частка жінок, зайнятих у народному господарстві, зросла. Отже, спостерігається тенденція до перетворення господарського сектора у жіночу сферу. А тому дослідження і об'єктивна оцінка соціального та економічного становища жінки, її місця у формуванні і використанні трудового потенціалу має не тільки теоретичне, а й практичне значення.

Анотація

У статті представлено аналіз ролі та місця жінок в суспільстві в різні періоди його розвитку, показано, що сьогодні змінюється соціально-економічна роль представниць „слабкої половини” людства та підвищується їх статус у світовому співробітництві.

Ключові слова: трудова активність жінки, зайнятість, трудовий процес.

Аннотация

В статье представлен анализ роли и места женщин в обществе в разные периоды его развития, показано, что сегодня меняется социально-экономическая роль представительниц "слабого пола" человечества и повышается их статус в мировом сотрудничестве.

Ключевые слова: трудовая активность женщины, занятость, трудовой процесс.

Summary

The paper presents the analysis of the role and place of women in society in different periods of its development, shows that today is changing social and economic role of representatives' weak half "of mankind and raises their status in world affairs.

Keywords: labor activity women, employment, labor process.

Список використаної літератури:

1. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2010 році: Статистичний збірник. ДП „Інформаційно-видавничий центр Держстату України. – К. 2011. - 282 с.
2. Населення України за 2010 рік. Демографічний щорічник. – Київ. 2011. - 442 с.
3. Праця України у 2010 році. Статистичний збірник. – Київ. 2011. - 324 с.
4. В Україні чоловікам живеться легше, ніж жінкам – опитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/society/2011/03/4/74215/>
5. Жінки при владі чи поза нею? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/2006121.html>

СТВОРЕННЯ КЛАСТЕРА ЯК МОЖЛИВІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПОЛІПШЕННЯ СТАНУ ГАЛУЗІ ДИТЯЧОГО ХАРЧУВАННЯ НА ПЛОДОВООВОЧЕВІЙ ОСНОВІ

Постановка проблеми. Дитяче харчування відіграє важливу роль у формуванні організму дитини. Піклування про здоров'я нації повинно починатися із задоволення фізіологічних потреб дитини у достатній кількості корисного та безпечного дитячого харчування. Стан забезпечення в Україні потреби у дитячому харчуванні на плодоовочевій основі промислового виробництва є поганим, навіть незважаючи на прийняті державою програми розвитку вітчизняного виробництва. Тому, держава повинна впроваджувати нові форми взаємодії із виробниками, що допоможе росту ефективності державного регулювання та покращить економічні показники галузі.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Необхідність та корисність державного регулювання економіки досліджували такі всесвітньо відомі вчені, які є ідеологами інституціоналізму, як Веблен Т., Коммонс Дж., Мітчелл У.К., а також Кейнс Дж.М. та інші. У сучасній економіці, також багато уваги приділяється питанню державного регулювання, бо саме цей чинник є одним з найбільш впливових, але непередбачуваних внаслідок нестабільного стану законодавчих органів та політики держави. Такі українські вчені, як Саблук П.Т., Кропивко М.Ф. та інші вносять реальні пропозиції по зміні законодавчого поля, регламентуючого агропромислову галузь. У журналі «Державне управління» піднімаються питання теорії та практики впливу держави на економічні та соціальні процеси [1, 2]. Дитячому харчуванню здебільше приділяється увага, у контексті технічних питань, а питання взаємовідносин між владою та учасниками ринку, регламентація цих стосунків, майже не відображається в роботах науковців.

Мета статті. Метою даної статті є аналіз впливу державного регулювання на галузь дитячого харчування та розробка пропозицій, щодо впровадження нової форми взаємодії, більш ефективної ніж існуюча, між підприємствами - учасниками виробництва дитячого харчування та владою.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз ринку дитячого харчування (далі ДХ) показав нестабільність як у категорії «соки» так і у категорії «пюре». В обох категоріях частка, яку займають українські виробники у загальному ринку дуже низька. За підсумками 2011 р. обсяг виробництва ДХ вітчизняними виробниками найменший за період з 2006 р. Загальний стан ринку ДХ у категорії «пюре» наведено на рис. 1.

Рис.1. Обсяги внутрішнього ринку консервів плодовоовочевих та фруктових у вигляді пюре.

Джерело: Побудовано автором за даними Держкомстату та СП «Вітмарк-Україна» ВАТ

Проведений аналіз ринку соків для дитячого харчування (рис. 2) свідчить, про значне падіння виробництва у 2007 р., що обумовлено введенням у дію змін до Закону «Про дитяче харчування». За даними проведених розрахунків, рівень насичення ринку поре коливався у 2007 – 2010 рр. на рівні 47 – 70 % від загальної потреби, соками – 29 – 44 %, а якщо врахувати псевдо – дитячі соки, то 18 – 27 %. Такі низькі показники можливо побачити і у індикатора продовольчої безпеки, який за 2008 -2010 рр. не перевищував по поре вітчизняного виробництва 40 % у загальному обсязі ринку поре, а соків 50 % [3], що свідчить про продовольчу залежність України від продукції імпортного виробництва: на рис. 1 і 2 коливання лінії тренду імпорту, повністю співпадає із коливаннями реального ринку.

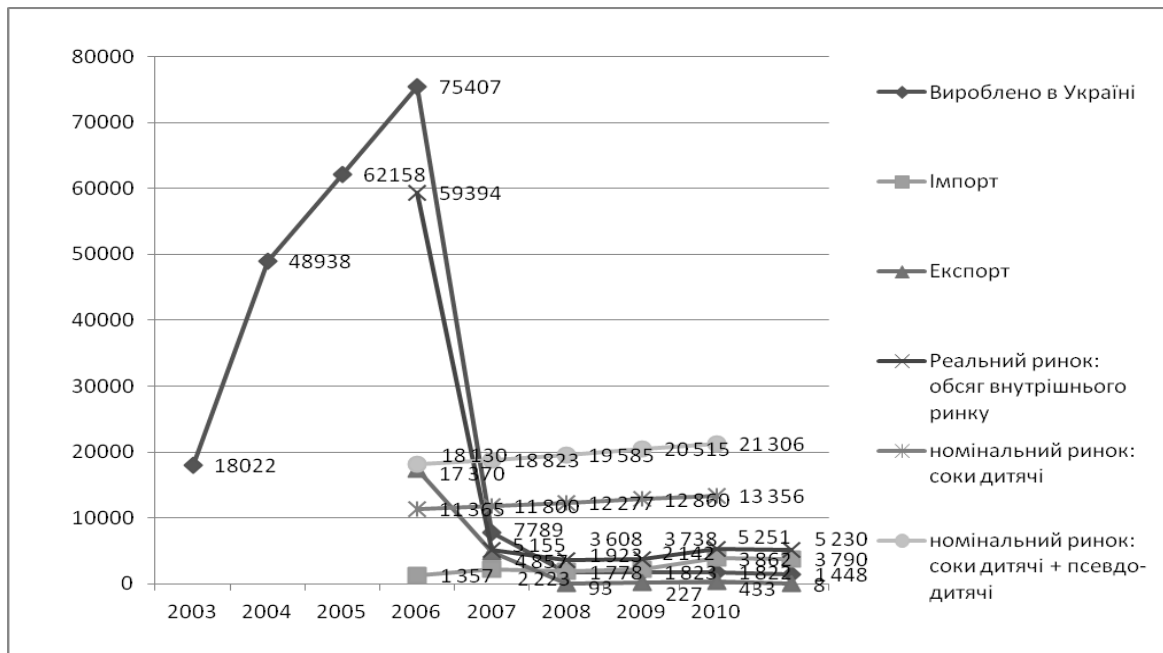

Рис. 2. Обсяги внутрішнього ринку соків дитячих

Джерело: Побудовано автором із частковим використанням даних Держкомстату та СП «Вітмарк-Україна» ВАТ

Такий стан, став можливим, внаслідок проблем виникаючих із наявністю державного регулювання рівня рентабельності виробництва, встановленням обмеження торговельних надбавок та відсутністю плодоовочевої сировини, тощо. Існує дисбаланс між потребами виробників та умовами, які створені внаслідок встановлення державою норм, що приводять до негативної динаміки розвитку ринку ДХ на плодоовочевій основі. Тобто, треба покращити взаємодію між виробниками, іншими підприємствами, задіяними у виробництві ДХ, та державою, з метою створення умов, що сприятимуть збільшенню виробництва та укріпленню ринкової позиції вітчизняних виробників.

Однією з моделей інноваційного розвитку, що може забезпечити покращення бізнес-показників є модель «трійної спіралі», яка передбачає сукупність та активну взаємодію трьох елементів: бізнесу, влади та науки. Реалізація цієї моделі можлива за умови налагодження комунікацій та у межах правового поля, яке повинно створюватися при участі всіх трьох сторін.

Взаємодія на основі формування кластерів, на думку автора, є найбільш ефективною при використанні моделі «трійної спіралі». На підставі проведених досліджень, зроблено висновок, що *кластер* – це добровільне, багатогалузеве об'єднання підприємств та організацій (виробників однієї галузі, працюючих на засадах конкуренції та допоміжних підприємств цієї та інших галузей - постачальників, сервісних та торговельних компаній, тощо), які мають юридичну самостійність та працюють на умовах договору, мають підтримку держави та співпрацюють із науковими установами, створені

з метою отримання економічних та конкурентних переваг, та мають певну локалізацію. Ядром кластеру, у залежності від того наскільки він є інноваційним, можуть бути наукові установи або/та виробники товарів або послуг.

Проведений автором аналіз оцінки дотримання принципів кластерної організації із застосуванням оцінно-ситуаційного експертного підходу [4, 5], показав, що при створенні кластеру з виробництва ДХ на плодоовочевій основі, основні недоліки, які треба виправити, існують у площині того чи іншого рівня взаємодії між сторонами, тобто найгірші показники є по параметрах, що характеризують стан та можливість співпраці: організаційні форми партнерства, кооперацію та довіру, спільну дистрибуцію. Саме на подолання виявлених недоліків при формуванні кластера треба звернути увагу у першу чергу.

Особливої уваги заслуговують перевага участі у кластері для держави. У роботі Медведенко О.В. [6] було відмічено, що немає органу, який би фокусував увагу на вирішенні конкретних проблем у сфері дитячого харчування, тому для вдосконалення існуючого стану доречно запропонована необхідність реформування управління розвитком підприємств дитячого харчування в Україні та запропонована нова схема. Серед основних положень цієї схеми створення нових органів: Служби підтримки та оперативного реагування на потреби виробників дитячого харчування; Служби сприяння розвитку дитячого харчування 2-го рівня при Комітеті Харчової промисловості та при обласних Державних Адміністраціях; Органу моніторингу та маркетингового вивчення ринку; Відділу розробки рецептур продуктів дитячого харчування при Інституті м'яса та молока; а також, найм інспекторів по роботі на місцях. Згідно наведених Медведенко О.В. розрахунків, на першому етапі витрати на оплату праці усього лише 10 осіб становитимуть близько 129 тис. грн. на рік в цінах 2008 року. Подальші розрахунки у роботі не наведені, але за нашими оцінками реалізація цієї схеми потребує створення щонайменш 40 нових робочих місць, що з урахуванням середнього рівня оплати державних службовців, який склав у квітні 2012 року 3247,00 грн./місяць [7], буде коштувати державному бюджету близько 2135 тис. грн./рік, включаючи податки на заробітну плату, і це не враховуючи витрати на розташування, офісне обладнання, тощо. Таке збільшення адміністративного апарату з огляду на тенденції 20-30 % скорочення державних службовців та витрат на їх утримання є суттєвими та не прийнятними на теперішній час.

Створення кластерів, та участь у них держави на різних рівнях, дає можливість отримати тісну взаємодію із усіма учасниками кластеру, та максимально використовувати вже існуючі державні структури. Не треба мати інспекторів по дитячому харчуванню у кожній області або створювати Службу моніторингу та маркетингової діяльності, як державну структуру, бо вона може та повинна існувати у кластері. Частина інформації надходитиме безпосередньо від виробників, іншу - повинна забезпечити держава. Існуючий адміністративний апарат дає змогу отримувати потрібну інформацію, інша річ, що не всі мають до неї доступ, та її потрібно «добувати» з різних місць. Окрім того, здебільшого для підприємств це відбувається «на комерційній основі» та немає відповідальної особи, яка консолідувала б цю інформацію. Тому, першочергова мета, це виділити відповідальну особу з боку держави (державного представника – координатора), наділити її повноваженнями достатніми для витребування з державних установ потрібної інформації та створити умови, за яких на першому етапі вона зможе виступити у ролі фасилітатора у процесі створення кластера дитячого харчування на плодоовочевій основі.

Нова схема взаємодії найбільш задіяних органів державної влади у регулюванні виробництва дитячого харчування наведена на рис. 3, хоча треба зазначити, що це не повний перелік державних органів, які мають вплив на цю галузь.

На думку автора, фасилітатором на першому етапі повинен бути саме представник держави, який зможе провести роботу по початковому аналізу, створити огляд ринку та організувати зустрічі із потенційними учасниками кластеру, де доведе до них переваги

спільної праці. Особливо важливо це в галузі ДХ на плодоовочевій основі, бо рівень співпраці та бажання до неї між виробниками дуже низький, тому навряд вони самі проведуть цю роботу доки не зрозуміють переваг кластеризації. Роль фасилітатора неможливо недооцінювати, бо головне це зацікавити потенційних учасників у налагодженні діалогу та вигодах, яких можливо досягнути саме завдяки об'єднанню зусиль у деяких видах бізнес-процесів.

Рис.3. Схема взаємодії органів державної влади та кластеру з виробництва дитячого харчування.

Джерело: власна розробка

На теперішній час, найбільш поінформованою структурою у сфері дитячого харчування є НА «Укрконсервмолоко», тому, саме у штат цієї структури доречно ввести посаду координатора/ фасилітатора майбутнього кластера, адже, саме НА веде реєстр спеціальних сировинних зон та координує здійснення державної політики в галузі дитячого харчування, у тому числі шляхом організації практичних конференцій та семінарів-навчань. Треба зауважити, що у майбутньому посаду фасилітатора повинно бути виведено у самостійну незалежну посаду, що викликано тим, що не всі виробники дитячого харчування на плодоовочевій основі по внутрішнім причинам входять до НА, а також тим, що фасилітатором повинна бути людина обрана та прийнятна більшості учасників кластера. Тому, після досягнення домовленостей, щодо організації роботи кластера, фасилітатора можливо переобрати, таким чином, забезпечиться баланс інтересів бізнесу та влади

Роль державного представника - координатора, після того як обов'язки фасилітатора буде виведено в окрему посаду – це представлення інтересів держави та координування діяльності всіх державних органів, у тому числі представлених на рис.3, які мають вплив на діяльність пов'язану з ланцюгом виробництва та реалізації дитячого харчування. Мета роботи – розвиток галузі дитячого харчування шляхом допомоги та

узгодженні дій влади та бізнесу, інформаційної та організаційної підтримки. Таким чином, держава у кластері, що пропонується створити, займає одне із провідних місць, особливо на першому етапі.

Автором розроблена структура кластера (рис.4), який пропонується створювати у два етапи. На першому етапі мета фасилітатора провести зустрічі та забезпечити об'єднання виробників дитячого харчування, які є ядром кластера, і навколо яких буде його побудовано. Зустрічі треба проводити разом із виробниками плодоовочевої сировини та представниками місцевих державних адміністрацій.

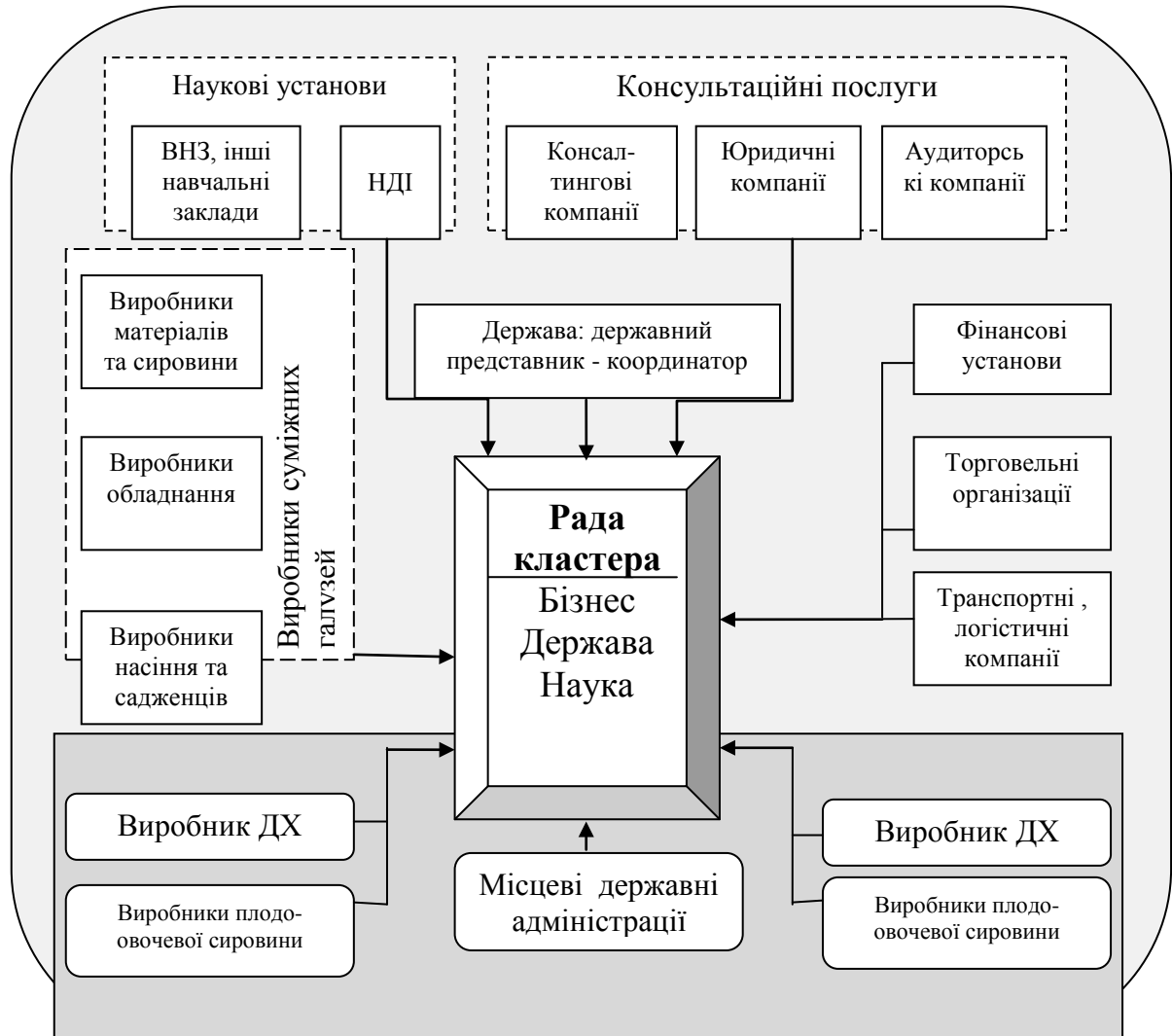

Рис. 4 Загальна структура кластера з виробництва дитячого харчування на плодоовочевій основі

Джерело: Власна розробка

За досвідом автора, найбільш важко зацікавити саме виробників харчування, причому чим більше та міцніше завод, тим це важче зробити, що пояснюється небажанням ділитися інформацією із конкурентами та недовірою до державних органів. До участі у кластері, з боку виробників ДХ пропонується запросити СП «Вітмарк-Україна» ВАТ / ОКЗДХ (Одеська область) та Асоціацію дитячого харчування / ПКЗДХ (Херсонська область). Виробники плодоовочевої сировини, більш контактні для створення кластера, бо мають інтерес до гарантованого збуту продукції. В рамках кластера передбачається з боку виробників ДХ річне планування виробництва, а також доведення до відома та погодження обсягів сировини, що буде необхідна для цього протягом року,

сільгоспвиробникам. Особливо гостро стоїть питання відсутності таких виробників. Бажано, щоб кожен завод дитячого харчування мав у границях своєї області щонайменш одного, а краще декілька, сільгоспвиробників екологічно чистої плодоовочевої сировини, але на теперішній час існує тільки один такий виробник - СС ТОВ «НВФ «Насіння – Сервіс» (Херсонська область), обсяги виробництва якого, згідно проведених нами розрахунків, у порівнянні із потребою одного тільки СП «Вітмарк-Україна» ВАТ не можуть забезпечити навіть 10-15 % потреби. Саме тому, першим питанням, яке потребує координації зусиль учасників кластера є збільшення виробництва сировини у єдиного сертифікованого, як спеціальна сировинна зона, виробника. Одночасно, треба проводити пошук місцевостей, які відповідають вимогам законодавства, щодо виробництва сировини для дитячого харчування, та сільгосппідприємств, які можливо зацікавити у сертифікації. Також, вже на першому етапі, пропонується дієва участь місцевих державних адміністрацій, бо саме за їх підтримки можливо створення гарного середовища, для побудови кластера. Враховуючи, що на теперішній час державні адміністрації регулюють граничний рівень рентабельності та торговельні надбавки, саме вони є одним із чинників, стримуючих розвиток вітчизняного дитячого харчування .

До другого рівня можуть увійти такі підприємства, як Тетра-Пак, ПАО «Київській картонно-паперовий комбінат», ПАО «Рубіжанській картонно-паперовий комбінат», ПАТ «Консюмерс-Скло-Зоря»), виробники насіння та саджанців. Наукові установи можуть представляти Одеська національна академія харчових технологій, Одеській аграрний університет, Національний університет харчових технологій, інші учбові заклади різних напрямів та науково-дослідні інститути. Інші послуги можуть надавати достатня кількість підприємств, тому це не є вузьким місцем при побудові кластера.

Висновки. Таким чином, на наш погляд, необхідно створити кластер з виробництва дитячого харчування на плодоовочевій основі, що дасть надію на розвиток галузі. Особливо важлива участь держави у кластері, адже така взаємодія дає змогу державним органам бути більш поінформованими про стан галузі та проводити дієву регуляторну політику, яка сприятиме збільшенню вітчизняного виробництва та робочих місць, а також забезпечить потребу дітей у якісному дитячому харчуванні.

Анотація

У статті проведено аналіз стану українського ринку дитячого харчування на плодоовочевій основі та виявлені його негативні тенденції; запропоновано створення кластера та його загальна структура, а також схема взаємодії органів державної влади та кластеру.

Ключові слова: ринок дитячого харчування, кластер, державне регулювання.

Аннотация

В статье проведен анализ состояния украинского рынка детского питания на плодоовощной основе и выявлены его негативные тенденции; предложено создание кластера и его общая структура, а также схема взаимодействия органов государственной власти и кластера.

Ключевые слова: рынок детского питания, кластер, государственное регулирование

Summary

In an article was analysed the state of the ukrainian market of child fruit food and identified its negative tendencies; suggested the creation of the cluster and its general structure, proposed the scheme of its interaction with the state authorities.

Keywords: baby food market, cluster, state regulation.

Список використаних джерел:

1. Алейнікова О.В., Слободчикова Ю.В. Особливості державного регулювального впливу на розвиток агропродовольчої сфери регіону / О.В. Алейнікова // Державне управління. – 2011. - № 1. - с. 190 – 194
2. Верба С.Й. Державне управління стимулюванням інвестиційних проектів – «точок зростання» регіональної економіки (на прикладі Автономної Республіки Крим) / С.Й. Верба // Державне управління. – 2011. - № 1. - с. 195 – 200
3. Дроздова В.А. Зони ведення органічного сільського господарства як сировинна база для виробництва дитячого харчування/ В.А. Дроздова // Економіка АПК. - 2012. – № 2 – с.166-171
4. Кропивко М.Ф. Концептуальний підхід до кластерної організації та управління розвитком агропромислового виробництва/ М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. - № 11. – С. 3-13
5. Беседін М.О. Беседіна Г.Є. Кластерна організація та управління агропромисловим виробництвом/ М.О. Беседін, Г.Є Беседіна // Економіка АПК. – 2011. - № 6. – С. 9-14.
6. Медведенко О.В. Обґрунтування основних напрямів розвитку підприємств дитячого харчування в Україні на основі маркетингових досліджень [Текст] : дис. канд. екон. наук : 08.00.04 : захищена 24.09.08: /Медведенко Олена Василівна – К., 2008. – 167 с.
7. Експрес-випуск Держстату України від 25.05.2012 р. № 09/3-29/148 «Кількість, робочий час та оплата праці найманих працівників у квітні 2012 року» <http://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК: [621:658]:519.876.2(477)

Чернявська І.М.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА МАТЕМАТИЧНИМИ МЕТОДАМИ

Вступ. Система управління підприємства є комплексом цілей, завдань і основних напрямів діяльності, а також різних видів, форм та методів, направлених на підвищення його економічної ефективності. Аналіз та діагностика організаційних змін з використанням економіко-математичного моделювання виробничих та управлінських процесів на підприємстві стосується визначення ключових організаційно-економічних показників (факторів) проведення ефективних організаційних змін [1; 5].

Постановка завдання. Дослідження об'єкту полягає у відборі факторів, що впливають на результати процесів, що відбуваються в ньому та їх взаємозв'язків. Метою даної роботи є дослідження показників ефективності управлінської діяльності підприємства математико-статистичними методами.

Результати дослідження. Аналіз внутрішнього середовища підприємства пов'язаний з необхідністю дослідження основних функціональних областей внутрішнього середовища підприємства. У даному дослідженні вважається за доцільне виділити десять таких областей, які представлені наступними елементами (факторами): система організації виробництва, система управління, організаційна структура управління, персонал підприємства, маркетинг, НДОКР, постачання, збут, фінансово-інвестиційна діяльність, облік [4; 6]. Розрахунки проводились за даними діяльності підприємства у 2007-2012 р.р. (табл. 1)

Матриця ефективності управління (дані спостереження)

Роки	Система організації виробництва	Система управління	Організаційна структура управління підприємства	Маркетинг	НДОКР	Постачання	Збут	Фінансово-інвестиційна діяльність	Облік	Загальна рентабельність	
	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	Y
2007	3,70	3,05	2,14	1,38	3,43	1,06	1,83	2,25	1,91	1,30	12,70
	3,80	3,30	2,24	1,77	3,54	1,45	1,88	2,30	2,11	1,75	12,60
2008	4,01	3,56	2,76	2,29	3,64	1,92	2,56	2,42	2,28	1,87	12,40
	5,06	3,71	2,88	2,42	3,87	2,47	3,22	3,23	2,35	2,38	12,20
2009	6,15	4,60	3,00	2,56	4,08	3,07	3,40	4,10	3,01	2,52	12,00
	6,30	4,91	3,64	2,71	4,18	3,41	3,58	5,14	3,16	3,11	11,60
2010	6,45	5,31	3,86	3,16	4,29	3,56	4,40	5,40	3,34	3,27	11,50
	6,81	5,59	4,86	4,05	4,29	3,72	4,49	6,65	4,06	3,43	12,20
2011	8,54	7,05	5,18	4,36	5,65	3,92	4,79	7,09	4,40	3,60	12,80
	9,60	7,54	5,34	4,67	7,04	4,74	6,01	7,58	4,75	3,76	13,00
2012	10,87	9,24	6,19	6,26	8,30	5,11	7,78	9,29	6,89	5,47	13,50

Усі десять факторів мають значний вплив (табл. 2) на залежну змінну (показник загальної рентабельності), тому для побудови багатофакторної моделі досліджуємо усі десять факторів. Перевіримо виконання умови лінійної незалежності між факторами. Якщо лінійна залежність спостерігатиметься хоча б між двома факторами, то в регресії присутнє явище мультиколінеарності. Це або унеможливило отримання оцінок параметрів за методом найменших квадратів, або отримані оцінки параметрів є мало надійними та нестійкими.

Таблиця 2

Кореляційна матриця досліджуваних факторів

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10
X1	1	0,9903	0,9624	0,9642	0,9477	0,9642	0,9744	0,9758	0,9634	0,953
X2	0,9903	1	0,9717	0,9809	0,9593	0,9424	0,9773	0,9765	0,9835	0,9621
X3	0,9624	0,9717	1	0,9822	0,8918	0,9486	0,9566	0,9886	0,9574	0,9519
X4	0,9642	0,9809	0,9822	1	0,9338	0,9331	0,9801	0,9704	0,9858	0,9687
X5	0,9477	0,9593	0,8918	0,9338	1	0,8552	0,9454	0,8913	0,9488	0,8952
X6	0,9642	0,9424	0,9486	0,9331	0,8552	1	0,9549	0,9660	0,9147	0,9538
X7	0,9744	0,9773	0,9566	0,9801	0,9454	0,9549	1	0,9638	0,9772	0,9778
X8	0,9758	0,9765	0,9886	0,9704	0,8913	0,9660	0,9638	1	0,9638	0,9681
X9	0,9634	0,9835	0,9574	0,9858	0,9488	0,9147	0,9772	0,9638	1	0,9730
X10	0,9538	0,9621	0,9519	0,9687	0,8952	0,9538	0,9778	0,9681	0,9730	1

Близькість до одиниці парних коефіцієнтів кореляції свідчить про наявність мультиколінеарності. Оскільки одним з основних умов методу найменших квадратів є відсутність лінійної залежності між факторами, то постає питання, як виявити та потім як усунути мультиколінеарність.

Для дослідження загальної мультиколінеарності застосуємо метод Фаррара-Глобера. Для цього обчислимо розрахункове значення критерію χ^2 (Chi-квадрат) за формулою [2]:

$$\chi_p^2 = -[n - 1 - (2m + 5)/6] \ln(\det[\mathbf{R}]), \quad (1)$$

де $\det[\mathbf{R}]$ - визначник кореляційної матриці, наведеної в таблиці 2;

n - кількість спостережень, $n = 11$;

m - кількість факторів, $m = 10$.

Визначник кореляційної матриці майже дорівнює нулю ($\det[\mathbf{R}] = 9,35E - 17$), розраховане значення критерію по методу Фаррара-Глобера $\chi_p^2 = 215,30$, критичне значення критерію $\chi_{кр}^2 = \chi^2(0,05; 45) = 61,66$, за довірчою ймовірністю $P = 0,95$ та числом ступенів вільності $K = \frac{1}{2}m(m-1) = \frac{1}{2}10 \cdot 9 = 45$. Так як розраховане значення критерію значно перевищує критичне, то з прийнятою надійністю можна стверджувати, що між факторами існує загальна мультиколінеарність.

Існує декілька методів вилучення мультиколінеарності, такі як: використання первинної інформації, об'єднання міжгалузевої та динамічної інформації, вилучення змінних, збільшення спостережень та перетворення змінних [2; 3].

Пропонуємо застосувати комбінований метод, який складається з перетворення та послідовного вилучення змінних, так як він зменшує мультиколінеарність, бо не зважаючи на те, що X_i і X_j мають високу кореляцію, їх алгебраїчні суми не завжди мають високий коефіцієнт кореляції.

Доцільно визначити між якими конкретно факторами існує мультиколінеарність. Практично нульове значення визначника кореляційної матриці не дає змоги використати t -статистику Ст'юдента. Тому такі пари мультиколінеарних факторів визначимо за коефіцієнтами кореляції, які найбільші для пар $X1$ та $X2$, $X3$ та $X4$, $X5$ та $X9$, $X6$ та $X8$, $X7$ та $X10$.

Для усунення явища мультиколінеарності виконаємо перетворення факторів $X_j^* = X_i + X_j$: $X2^* = X2 + X1$, $X4^* = X4 + X3$, $X5^* = X5 + X9$, $X8^* = X8 + X6$, $X10^* = X10 + X7$. Після введення нових змінних перевіримо наявність мультиколінеарності між факторами X_i і X_j^* . Оновлені фактори наведені в таблиці 3, обчислена кореляційна матриця наведена в таблиці 4.

Таблиця 3

Оновлені фактори

	$X1$	$X2^*$	$X3$	$X4^*$	$X5^*$	$X6$	$X7$	$X8^*$	$X9$	$X10^*$
2007	3,7	6,75	2,14	3,52	5,34	1,06	1,83	3,31	1,91	3,13
	3,8	7,10	2,24	4,01	5,65	1,45	1,88	3,75	2,11	3,63
2008	4,01	7,57	2,76	5,05	5,92	1,92	2,56	4,34	2,28	4,43
	5,06	8,77	2,88	5,30	6,22	2,47	3,22	5,7	2,35	5,6
2009	6,15	10,75	3	5,56	7,09	3,07	3,4	7,17	3,01	5,92
	6,3	11,21	3,64	6,35	7,34	3,41	3,58	8,55	3,16	6,69
2010	6,45	11,76	3,86	7,02	7,63	3,56	4,4	8,96	3,34	7,67
	6,81	12,40	4,86	8,91	8,35	3,72	4,49	10,37	4,06	7,92
2011	8,54	15,59	5,18	9,54	10,05	3,92	4,79	11,01	4,4	8,39
	9,6	17,14	5,34	10,01	11,79	4,74	6,01	12,32	4,75	9,77
2012	10,87	20,11	6,19	12,45	15,19	5,11	7,78	14,4	6,89	13,25

Кореляційна матриця оновлених факторів

	X1	X2*	X3	X4*	X5*	X6	X7	X8*	X9	X10*
X1	1	0,9980	0,9624	0,9677	0,9677	0,9642	0,9744	0,9793	0,9634	0,9714
X2*	0,9980	1	0,9690	0,9760	0,9773	0,9566	0,9781	0,9784	0,9749	0,9761
X3	0,9624	0,9690	1	0,9953	0,9355	0,9486	0,9566	0,9823	0,9574	0,9599
X4*	0,9677	0,9760	0,9953	1	0,9582	0,9449	0,9730	0,9777	0,9764	0,9750
X5*	0,9677	0,9773	0,9355	0,9582	1	0,8954	0,9733	0,9305	0,9862	0,9672
X6	0,9642	0,9566	0,9486	0,9449	0,8954	1	0,9549	0,9856	0,9147	0,9596
X7	0,9744	0,9781	0,9566	0,9730	0,9733	0,9549	1	0,9682	0,9772	0,9965
X8*	0,9793	0,9784	0,9823	0,9777	0,9305	0,9856	0,9682	1	0,9540	0,9744
X9	0,9634	0,9749	0,9574	0,9764	0,9862	0,9147	0,9772	0,9540	1	0,9808
X10*	0,9714	0,9761	0,9599	0,9750	0,9672	0,9596	0,9965	0,9744	0,9808	1

Величина парних коефіцієнтів кореляції майже не відрізняється від даних, наведених в таблиці 2, що дозволяє стверджувати про існування загальної мультиколінеарності та мультиколінеарності між факторами. Це підтверджується перевіркою за методом Фарара-Глобера (визначник кореляційної матриці дорівнює нулю ($\det[R]=9,58E-20$), розраховане значення критерію по методу Фаррара-Глобера $\chi_p^2 = 255,45$, критичне значення критерію $\chi_{кр}^2 = \chi^2(0,05; 45) = 61,66$, за довірчою ймовірністю $P = 0,95$ і числом ступенів вільності $K = \frac{1}{2}m(m-1) = \frac{1}{2}10 \cdot 9 = 45$). Так як розраховане значення критерію значно перевищує критичне, то з прийнятою надійністю можна стверджувати, що між факторами існує загальна мультиколінеарність.

Вилучимо з дослідження фактори X1, X3, X6, X7, X9, оновлені фактори зведемо в таблицю 5.

Таблиця 5

Оновлені фактори після першого вилучення

	X2*	X4*	X5*	X8*	X10*
2007	6,75	3,52	5,34	3,31	3,13
	7,10	4,01	5,65	3,75	3,63
2008	7,57	5,05	5,92	4,34	4,43
	8,77	5,30	6,22	5,7	5,60
2009	10,75	5,56	7,09	7,17	5,92
	11,21	6,35	7,34	8,55	6,69
2010	11,76	7,02	7,63	8,96	7,67
	12,40	8,91	8,35	10,37	7,92
2011	15,59	9,54	10,05	11,01	8,39
	17,14	10,01	11,79	12,32	9,77
2012	20,11	12,45	15,19	14,4	13,25

Обчислена кореляційна матриця оновлених даних після першого вилучення наведена в таблиці 6.

Таблиця 6

Кореляційна матриця оновлених факторів після першого вилучення

	X2*	X4*	X5*	X8*	X10*
X2*	1	0,9760	0,9773	0,9784	0,9761
X4*	0,9760	1	0,9582	0,9777	0,9750
X5*	0,9773	0,9582	1	0,9305	0,9672
X8*	0,9784	0,9777	0,9305	1	0,9744
X10*	0,9761	0,9750	0,9672	0,9744	1

Знову підтверджується припущення про загальну мультиколінеарність (визначник кореляційної матриці $\det[R]=5,23E-07$, розраховане значення критерію по методу Фаррара-Глобера $\chi_p^2=108,47$, критичне значення критерію $\chi_{кр}^2=18,31$, за довірчою ймовірністю $P=0,95$).

Найбільші коефіцієнти кореляції мають пари $X2^*$ та $X8^*$, $X4^*$ та $X10^*$. За запропонованим методом знову виконаємо перетворення факторів: $X8^{**}=X8^*+X2^*$, $X10^{**}=X10^*+X4^*$ (табл. 7), кореляційну матрицю оновлених факторів вдруге наведемо в таблиці 8.

Таблиця 7

Оновлені фактори вдруге

	$X2^*$	$X4^*$	$X5^*$	$X8^{**}$	$X10^{**}$
2007	6,75	3,52	5,34	10,06	6,65
	7,10	4,01	5,65	10,85	7,64
2008	7,57	5,05	5,92	11,91	9,48
	8,77	5,30	6,22	14,47	10,90
2009	10,75	5,56	7,09	17,92	11,48
	11,21	6,35	7,34	19,76	13,04
2010	11,76	7,02	7,63	20,72	14,69
	12,40	8,91	8,35	22,77	16,83
2011	15,59	9,54	10,05	26,60	17,93
	17,14	10,01	11,79	29,46	19,78
2012	20,11	12,45	15,19	34,51	25,70

Таблиця 8

Кореляційна матриця оновлених факторів вдруге

	$X2^*$	$X4^*$	$X5^*$	$X8^{**}$	$X10^{**}$
$X2^*$	1	0,9760	0,9773	0,9955	0,9822
$X4^*$	0,9760	1	0,9582	0,9820	0,9935
$X5^*$	0,9773	0,9582	1	0,9610	0,9689
$X8^{**}$	0,9955	0,9820	0,9610	1	0,9875
$X10^{**}$	0,9822	0,9935	0,9689	0,9875	1

Припущення про загальну мультиколінеарність підтверджується знову (визначник кореляційної матриці $\det[R]=2,93E-08$, розраховане значення критерію по методу Фаррара-Глобера $\chi_p^2=130,09$, критичне значення критерію $\chi_{кр}^2=18,31$, за довірчою ймовірністю $P=0,95$).

Пари з найбільшим коефіцієнтом кореляції залишаються ті ж самі, тому виключимо з дослідження $X2^*$ та $X4^*$. Оновлені фактори після їх вилучення наведені в таблиці 9. Обчислена кореляційна матриця для оновлених факторів наведена в таблиці 10.

Таблиця 9

Оновлені фактори після другого вилучення

	$X5^*$	$X8^{**}$	$X10^{**}$
2007	5,34	10,06	6,65
	5,65	10,85	7,64
2008	5,92	11,91	9,48
	6,22	14,47	10,90
2009	7,09	17,92	11,48
	7,34	19,76	13,04

2010	7,63	20,72	14,69
	8,35	22,77	16,83
2011	10,05	26,60	17,93
	11,79	29,46	19,78
2012	15,19	34,51	25,70

Таблиця 10

Кореляційна матриця оновлених факторів після другого вилучення

	X5*	X8**	X10**
X5*	1	0,9610	0,9689
X8**	0,9610	1	0,9875
X10**	0,9689	0,9875	1

Визначник кореляційної матриці $\det[R] = 0,0015$, розраховане значення критерію $\chi_p^2 = 53,07$, критичне значення критерію $\chi_{кр}^2 = 7,82$, це підтверджує загальну мультиколінеарність. Величина визначника дозволяє визначити мультиколінеарність між факторами. Дослідження виконуємо за t -критерієм Ст'юдента. Для перевірки того, між якими конкретно факторами існує мультиколінеарність, обчислимо обернену матрицю (табл. 11) до кореляційної матриці (табл. 10).

Таблиця 11

Обернена матриця до кореляційної для оновлених факторів після другого вилучення факторів

	X5*	X8**	X10**
X5*	16,520375	-2,844204	-13,1977
X8**	-2,844204	40,667771	-37,40279
X10**	-13,1977	-37,40279	50,721397

Знайдемо частинні коефіцієнти кореляції за формулою:

$$r_{ij1,2,\dots,m} = \frac{-z_{ij}}{\sqrt{z_{ii}z_{jj}}}, \quad (2)$$

де z_{ij}, z_{ii}, z_{jj} - елементи оберненої матриці (табл. 11).

Частинні коефіцієнти кореляції наведені в таблиці 12.

Таблиця 12

Матриця частинних коефіцієнтів кореляції оновлених факторів після другого вилучення факторів

	X5*	X8**	X10**
X5*		0,1097	0,4559
X8**			0,8235
X10**			

T -статистики визначимо за формулою:

$$t_{ij} = \frac{r_{ij1,2,\dots,m} \sqrt{n-m-1}}{\sqrt{1-r_{ij1,2,\dots,m}^2}}. \quad (3)$$

T -статистики для цих коефіцієнтів наведені в таблиці 13.

Таблиця 13

Матриця t -статистик оновлених факторів після другого вилучення факторів

	X5*	X8**	X10**
X5*		0,2921	1,3553
X8**			3,8410
X10**			

Критичне значення t -статистики за довірчою ймовірністю $P = 0,95$ і числом ступенів вільності $k = m - n - 1 = 11 - 5 - 1 = 6$ становить $t_{кр} = 2,36$. Так як знайдена t -статистика для X8** та X10** перевищує критичне значення, то можна стверджувати, що між оновленими факторами X8** та X10** існує мультиколінеарність.

Знову виконаємо перетворення факторів: $X10^{***} = X10^{**} + X8^{**}$ (табл. 14).

Таблиця 14

Оновлені фактори втретє

	X5*	X8**	X10***
2007	5,34	10,06	16,71
	5,65	10,85	18,49
2008	5,92	11,91	21,39
	6,22	14,47	25,37
2009	7,09	17,92	29,40
	7,34	19,76	32,80
2010	7,63	20,72	35,41
	8,35	22,77	39,60
2011	10,05	26,6	44,53
	11,79	29,46	49,24
2012	15,19	34,51	60,21

Кореляційну матрицю наведено в таблиці 15.

Таблиця 15

Кореляційна матриця оновлених факторів втретє

	X5*	X8**	X10***
X5*	1	0,961	0,967
X8**	0,961	1	0,998
X10***	0,967	0,998	1

Знову підтверджується припущення про загальну мультиколінеарність (визначник кореляційної матриці $\det[R] = 0,00026$, розраховане значення критерію по методу Фаррара-Глобера $\chi_p^2 = 67,28$, критичне значення критерію $\chi_{кр}^2 = 7,81$, за довірчою ймовірністю $P = 0,95$). Величина визначника дозволяє дослідити мультиколінеарність між факторами. Обчислимо обернену матрицю (табл. 16) до кореляційної матриці (табл. 15), знайдемо частинні коефіцієнти кореляції оновлених факторів (табл. 17) та t -статистики для цих коефіцієнтів (табл. 18).

Таблиця 16

Обернена матриця до кореляційної для оновлених факторів втретє

	X5*	X8**	X10***
X5*	16,5203	15,5696	-31,5151
X8**	15,5696	243,7766	-258,3039
X10***	31,5151	258,3039	289,2229

Матриця частинних коефіцієнтів кореляції оновлених факторів втретє

	$X5^*$	$X8^{**}$	$X10^{***}$
$X5^*$		-0,2453	0,4559
$X8^{**}$			0,9728
$X10^{***}$			

Матриця t -статистик оновлених факторів втретє

	$X5^*$	$X8^{**}$	$X10^{***}$
$X5^*$		-0,6696	1,3553
$X8^{**}$			11,1085
$X10^{***}$			

Знайдена t -статистика для $X8^{**}$ та $X10^{***}$ дорівнює 11,11. Так як вона перевищує критичне значення ($t_{кр} = 2,36$), то можна стверджувати, що між цими оновленими факторами існує мультиколінеарність.

Вилучимо із дослідження фактор $X8^{**}$. Залишаються фактори $X5^*$ та $X10^{***}$ (табл. 19).

Оновлені фактори після третього вилучення

	$X5^*$	$X10^{***}$
2007	5,34	16,71
	5,65	18,49
2008	5,92	21,39
	6,22	25,37
2009	7,09	29,40
	7,34	32,80
2010	7,63	35,41
	8,35	39,60
2011	10,05	44,53
	11,79	49,24
2012	15,19	60,21

Фактори $X5^*$ та $X10^{***}$ колінеарні, їх коефіцієнт кореляції дорівнює 0,97.

Виконаємо останнє перетворення факторів: $X10^{****} = X10^{***} + X5^*$ та вилучимо із дослідження фактор $X5^*$. Залишився фактор $X10^{****}$, його величина є сумою усіх десяти факторів (табл. 20):

$X10^{****} = X1 + X2 + X3 + X4 + X5 + X6 + X7 + X8 + X9 + X10$. Таким чином, отримаємо залежність загальної рентабельності від одного фактору.

Оновлені фактори вчетверте

	<i>X10****</i>	<i>Загальна рентабельність</i>
2007	22,05	12,70
	24,14	12,60
2008	27,31	12,40
	31,59	12,20
2009	36,49	12,00
	40,14	11,60
2010	43,04	11,50
	47,95	12,20
2011	54,58	12,80
	61,03	13,00
2012	75,40	13,50

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження та процедура усунення явища мультиколінеарності дозволяє стверджувати, що для побудови регресійної моделі управлінської оцінки економічної ефективності організаційних змін на підприємстві, а саме залежності загальної рентабельності від факторів (елементів) функціональних областей, можливо використовувати суму цих факторів (коефіцієнт ефективності організаційних змін).

Анотація

У статті автор досліджує залежність показників (факторів) системи організаційного управління з метою побудови багатофакторної регресійної моделі управлінської оцінки економічної ефективності організаційних змін на підприємстві

Ключові слова: організаційні зміни, економічна ефективність, підприємство, багатофакторна регресійна модель, залежність між факторами, явище мультиколінеарності

Аннотация

В статье автор исследует зависимость показателей (факторов) системы организационного управления с целью построения многофакторной регрессионной модели управленческой оценки экономической эффективности организационных изменений на предприятии

Ключевые слова: организационные изменения, экономическая эффективность, предприятие, многофакторная регрессионная модель, зависимость между факторами, явление мультиколлинеарности

Summary

In the article an author investigate dependence of factors of the system of organizational management with the purpose of construction of multivariable regressive model of administrative valuation of economic efficiency of organizational changes on an enterprise

Keywords: organizational changes, economic efficiency, enterprise, multivariable regressive model, dependence between factors, phenomenon a multicollinearity

Список використаних джерел:

1. Власов М.П. Моделирование экономических процессов / М.П. Власов, П.Д. Шимко – Ростов н/Д: Феникс, 2005. – 409 с.

2. Королев Ю.Г. Регрессионный анализ в социально-экономических исследованиях / Ю.Г. Королев – М.: МЕСИ, 1998. – 106 с.
3. Лопатников Л.И. Экономико-математический словарь / Л.И. Лопатников – М.: Дело, 2003. – 519 с.
4. Македон В.В. Оценка экономической эффективности и контроль процессов организационных изменений на предприятии вызванных «эффектом разрыва» / В.В. Македон, И.М. Чернявская // Академічний огляд. Економіка та підприємництво. – 2011.– №2 (35). – С. 112–120.
5. Маршев В. Изменения и измерения в управлении организацией / В. Маршев // Проблемы теории и практики управления. – 2002. – №5. – С. 119–123.
6. Стелюк Б. Система показателей для оценки эффективности и контроля процессов организационных изменений / Б.Б. Стелюк, И.М. Чернявская // Математичне моделювання. Науковий журнал. – 2010. – №2 (23). – С. 51–55.

УДК: 336 (631.1)

Біліченко О.

МОНІТОРИНГ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ

Постановка проблеми. Вхідження України до глобального економічного середовища залишається основою не лише державної зовнішньої політики нашої держави, але й глобальних суспільно-економічних трансформацій. Лише досягнувши політичної, економічної та соціальної рівноваги в суспільстві, Україна стане демократичною країною з розвинутою економічною системою, яка здатна забезпечити соціальний захист громадян всіх категорій та створити передумови для розвитку молоді як складової європейської спільноти.

Аналіз новітніх публікацій з теми досліджень. Питанням вивчення теорії та практики молодіжної політики в країнах Європи приділяли увагу західноєвропейські дослідники Г. Гаспероні, Д. Галлі, К. Мантгейм, С. Паугам, Д. Рош, А. Счізеротто, С. Такер, Р. Томсон, Р. Флінн, вітчизняні учені Є. Бородін, М. Головатий, С. Лазор, М. Перепелиця.

Формулювання завдання дослідження. Метою нашого дослідження стало узагальнення різноманітних напрямів державного впливу та регулювання розвитку молоді в різних контекстах: освітньому, оздоровчому, економічному, соціальному та необхідності надання пріоритетного значення регулюванню розвитку сільської молоді, як основного фактору відродження сільських територій.

Виклад основного матеріалу. Молодь є важливою складовою сучасного українського суспільства, носієм інтелектуального потенціалу, визначальним фактором соціально-економічного прогресу. Від здатності бути активною творчою силою значною мірою залежить процес державотворення [1]. Запровадження повноцінної ринкової економіки та європейських стандартів життя в соціально-економічному плані є, на наш погляд, реальною передумовою для початку поступальної інтеграції України в європейську спільноту. Актуальність запровадження європейських соціально-економічних стандартів в сільській місцевості важко недооцінити. Тим більш це твердження стосується сільської молоді.

Молодь є найбільш репродуктивно активним контингентом населення – 91,4% усіх дітонароджень в Миколаївській області припадає на жінок молодіжного віку на початок 2011 року, що на 3,4% більше усіх дітонароджень жінок молодіжного віку у 1991 році. Саме народжуваність у вікових групах до 35 років і визначає рівень народжуваності всього населення. Зберігається тенденція до зростання позашлюбних народжень. Їх частка в загальній кількості народжень зросла з 15,6% (2,59 тис. дітей) у 1991 році до 30,03% (3,5 тис. дітей) у 2010 році. Найбільша питома вага позашлюбних народжень серед жінок віком 20–24 років – 35,5% та 25–29 років – 27,19 % у 2010 році.

Однією з важливих проблем становища сучасних сімей є високий рівень розлучень серед молодих сімейних пар. У 2010 році в Миколаївській області у віці 14–34 років зареєстрували розлучення 1,7 тис. жінок та 0,9 тис. чоловіків. "Кризовим" періодом існування сім'ї все ще залишається вікова група 25–29 років; у цьому віці протягом 2010 року розлучилося 731 жінка та 394 чоловіки (відповідно 42,5% та 43,2% у загальній кількості розлучених відповідної статі).

Загрозливого поширення серед молоді набули соціально негативні форми поведінки (злочинність, проституція, тютюнопаління тощо) та соціально небезпечні хвороби (туберкульоз, СНІД, наркоманія, алкоголізм, хвороби, що передаються статевим шляхом). Посилення напруги у працевлаштуванні молоді, зростання відкритого та прихованого безробіття, різке розшарування у рівнях оплати праці між державними і недержавними секторами економіки сприяють соціально-професійній переорієнтації молоді на працю у недержавному секторі та отримання доходів у «тіньовій» сфері. Чисельність незайнятої молоді, її питома вага серед загальної кількості безробітних матиме тенденцію до поступового зростання.

Повільно вирішуються питання підтримки молодіжного підприємництва. Загострення економічної кризи відбивається на якісному рівні дозвілля молоді, його духовно-культурному змісті, спрямованості. Зниження престижу освіти і культури у молодіжному середовищі призводить до падіння рівня духовності, породжує моральну та інтелектуальну деградацію. У цих умовах потрібно забезпечити необхідний мінімум культурних благ і послуг молодим людям, всебічно сприяти раціональному використанню вільного часу.

Процес забезпечення соціального становлення і розвитку молоді, реалізації її конституційних прав та свобод потребує посилення координації зусиль держави і громадськості; комплексного, системного підходу всіх суб'єктів молодіжної політики до її впровадження шляхом координації зусиль і необхідних засобів; подолання дублювання, відомчої відокремленості у справі захисту конституційних прав молоді; поліпшення соціально-економічних, побутових умов життя молоді; розвитку її громадянської і трудової активності; формування духовної культури.

В вітчизняному законодавстві існують, ряд програм щодо підтримки активної молоді та різноманітних соціально-корисних громадських організацій. З метою сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні Кабінетом Міністрів України від 28 січня 2009 № 41 затверджено Державну цільову соціальну програму «Молодь України» на 2009-2015 роки. Її виконання має створити передумови для гармонійного розвитку молодої людини, усвідомлення нею цінностей здоров'я, розуміння визначальної ролі здорового способу життя шляхом участі у активному та змістовному дозвіллі, самореалізації через громадську діяльність, творчість та працю.

Іншим важливим документом, що покликаний регулювати сферу розвитку молоді є Указ Президента України від 27 квітня 1999 року «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя», яким затверджено основні напрями державної діяльності у зазначеній сфері. Цим Законом визначаються основні напрямки роботи діяльності органів та закладів державного сектору, приватних та громадських організацій, які залучені у сфері збереження здоров'я [2, с.10].

В розвинених країнах світу державне регулювання в молодіжній сфері залишається об'єктивно необхідним і залежить лише від ступеня лібералізації суспільства. Важливого значення для постановки всієї молодіжної роботи у будь-якій країні мають документи Організації Об'єднаних Націй, оскільки саме вони відбивають міжнародну концепцію з питань політики у молодіжній галузі. В арсеналі цієї організації є багато документів аналітичного, дорадчого характеру, в яких регулярно і послідовно аналізується державна молодіжна політика як на міжнародному, так і національному рівнях. В 80-ті роки в ООН приймається документ під назвою "Керівні принципи для подальшого планування і здійснення відповідних засобів, які стосуються молоді". Свого часу в ООН була прийнята "Стратегія керівних принципів", яка хоч і з певними корективами, впроваджується у свідомість політиків і керівників різних держав і потрібно відмітити, що вона приносить свої результати щодо покращення діяльності молодіжної політики [3, с.15]. Цей документ розглядає характеристику становища молоді в демографічній структурі, виділення окремих груп і їх проблем, умов для поліпшення становища молоді. Керівні принципи покликані забезпечити концептуальну основу для національних програм і визначити загальні фактори, які отримають загальне визнання і мають відношення до вирішення конкретних проблем. Такий підхід дає змогу чітко визначити головні проблеми молоді залежно від регіонів і виробити технології їх розв'язання. У зв'язку з узятим Україною курсом на запровадження європейських стандартів, у тому числі і щодо участі громадян в управлінні публічними справами, важливим є аналіз європейського досвіду забезпечення участі молоді у розвитку місцевої та регіональної демократії [4, с.125].

Особливу увагу необхідно приділити розробці державних програм підтримки та розвитку сільської молоді, як найбільш вразливої категорії населення. В зв'язку з важкими економічними умовами в сільській місцевості зменшено кількість робочих місць, спостерігається негативний баланс в міграційних процесах на селі: проходить відтік молоді до міст у пошуках кращої долі та високих заробітків. Однією з основних причин вищезазначених процесів міграції - це бажання молоді здобути вищу освіту. Але інфраструктура села знаходиться на недостатньому рівні розвитку для того, щоб задовольнити високу пропозицію фахівців з вищою освітою на селі, тому молодь залишається в місті.

Система цінностей сільської молоді визначається розвитком сучасного українського суспільства, його актуальними проблемами та запитами. В умовах ринкових трансформацій спостерігається погіршення стартових можливостей молоді

Важливе місце питання молодіжної політики займають в країнах Європи. Зокрема найбільш типовими складовими державного регулювання розвитку молоді в європейських країнах є [5, с.32]:

- соціальний взаємозв'язок (ланцюг) між урядом, молодими людьми і суспільством через консультації та вплив;
- поради та інформація про права молодих людей та можливості для них;
- свобода культурного, творчого та політичного вираження;
- культура продовження освіти і професійної освіти;
- підтримка молодим сім'ям;
- відповідна спеціальна підтримка для молодих людей "груп ризику", таких, як люди з особливими потребами чи молоді в'язні;
- підтримка і заохочення активного проведення вільного часу;
- правильна організація професійної підготовки тих, хто працює з молодими людьми;
- дослідження труднощів, з якими стикаються молоді люди;
- сприяння міжнародним зв'язкам між молодими людьми.

В розвинених країнах світу склалися системні національні традиції роботи з молоддю, що має динамічний або статичний характер. Наприклад, у країнах Північної Європи переважає статична модель, у той час як у Великобританії, Данії, країнах

Середземномор'я – динамічна модель, яка надає великого значення постійним змінам у роботі з молоддю, забезпеченню взаємодії між учасниками процесу розроблення й упровадження молодіжної політики.

У низці країн Європи молодіжна політика, молодіжна робота і молодіжне законодавство є елементами добре структурованого та визначеного молодіжного сектора, інші країни не виокремлюють молодіжний сектор як напрямок діяльності держави, тут молодіжна політика та молодіжне законодавство є складовими традиційних напрямків – соціального, освітнього, культурного, охорони здоров'я та ін. Тобто ми не можемо сказати, що країни Європи розподіляються за наявністю чи відсутністю добре розвинутого молодіжного сектора [6].

Важливим напрямом державного регулювання розвитку сільської молоді є підтримка будівництва житла. Програми підтримки придбання житла як антикризовий захід використовувались в США, Японії, РФ, Австралії, Швеції, Китаї, Франції, Великобританії. Такі програми передбачають будівництво доступного житла (Китай, Франція, Великобританія, Бразилія, Австралія), сприяння реструктуризації іпотечних кредитів (США, РФ, Японія, Австралія, Швеція), розширення програм по гарантуванню кредитів (США, Великобританії, РФ та Австралія). В Україні поліпшення житлово-побутових умов сільської молоді є одним із найактуальніших завдань. На його вирішення спрямована реалізація програми підтримки індивідуального житлового будівництва на селі "Власний дім". Ця Програма - єдина форма допомоги сільській молоді у вирішенні житлово-побутових проблем. Підтримка здійснюється шляхом надання пільгових кредитів (під 3% річних) на будівництво, придбання житла та його благоустрій через обласні фонди підтримки індивідуального житлового будівництва, що створені при облдержадміністраціях відповідно до Указу Президента України від 27 березня 1998 р. №222 "Про заходи щодо підтримки індивідуального житлового будівництва на селі". Регіональні програми "Власний дім" набули популярності й авторитету серед сільського населення. За період їх реалізації станом на 1 січня 2010 р. 72 тис. сільських забудовників надано кредитів на суму більше ніж 659 млн. грн., у тому числі за рахунок коштів Державного бюджету - 404 млн.грн, місцевих бюджетів та інших джерел - 255 млн. грн. Введено в дію 1100 тис. м.кв. житла та газифіковано близько 53 тис. садіб.

Узагальнюючи способи координації та державного регулювання розвитку молодіжної політики розвинуті країни Європи можна класифікувати за трьома категоріями:

- з розвинутим молодіжним сектором (Австрія, Люксембург, Ліхтенштейн, Іспанія, Греція, Португалія);
- з обмеженим молодіжним сектором (Нідерланди, Франція, Бельгія, Ірландія, Фінляндія, Швеція, Норвегія);
- без спеціального молодіжного сектора (Великобританія, Ісландія, Італія, Данія [7, с.19]).

Модель молодіжної політики Великобританії ґрунтується на глибоких традиціях і є громадською, тобто робота з молоддю спрямована на роботу в громаді, але традиційно вплив держави на роботу з молоддю обмежений, і, попри тенденцію все більшої і більшої координації молодіжної політики, навіть сьогодні ця модель характеризується сильним впливом громади. Цей вплив є наочним, коли імплементація молодіжної політики делегується від держави до інститутів громадянського суспільства. Панівний образ молоді – “молодь як проблема”, і найважливішими проблемами є проблеми соціального виключення молоді, продовження періоду молодості та участь молоді в громадському житті.

Цільовими групами державної молодіжної політики є, головним чином, конкретно визначені різні групи молоді із особливими потребами, а головною метою – запобігання соціальним проблемам. Ця модель молодіжної політики характеризується мінімальним впливом держави щодо соціального забезпечення, але у зв'язку зі збільшенням

проблем, пов'язаних із соціальним виключенням молоді, в останні роки вона все більше тяжіє до ліберальної моделі [5, с.42].

Щодо роботи з молоддю в країнах Європи, то за висновками експертів Директорату Ради Європи, вона залежить від вектора впливу. Тому в Європі існує п'ять різних концепцій роботи з молоддю, основаних на різних традиціях, змісті роботи та завданнях, поставлених перед фахівцями [8].

Висновки. Узагальнюючи все вищезазначене, слід відмітити, що в Україні необхідно сформувати національну систему пріоритетів підтримки та розвитку сільської молодіжної спільноти, з метою припинення негативних процесів у соціальній сфері, досягнення позитивних зрушень у забезпеченні життєдіяльності сільського населення. Формування національної самосвідомості, високих громадянських якостей і патріотизму в молоді – найбільш актуальна проблема сьогодення. Адже в молодіжному середовищі все більше й більше духовні запити витісняються споживацькими. Молодь є дієвим фактором суспільних змін, який не можна не врахувати, коли мова йде про оновлення суспільства. Від того реалізовує власні та суспільні інтереси, багато в чому залежить майбутнє суспільства. Молодим поколінням належить реалізувати започатковані в нашій державі реформи та розвинути їх до рівня системних соціально-економічних перетворень. Саме від здатності молоді щодо активності, дієздатності та творчості залежать перспективи державорозбудовчого процесу в Україні.

Анотація

Узагальнено різноманітні напрями державного впливу та регулювання розвитку молоді в різних контекстах: освітньому, оздоровчому, економічному, соціальному. Обґрунтовано необхідність надання пріоритетного значення регулюванню розвитку сільської молоді, як основного фактору відродження сільських територій.

Ключові слова: сільська молодь, державне регулювання, зарубіжний досвід, молодіжна політика.

Аннотация

Обобщены разнообразные направления государственного влияния и регулирования развития молодежи в разных контекстах: образовательном, оздоровительном, экономическом, социальном. Обоснована необходимость предоставления приоритетного значения регулированию развития сельской молодежи, как основного фактора возрождения сельских территорий.

Ключевые слова: сельская молодежь, государственное регулирование, зарубежный опыт, молодежная политика.

Summary

Various directions of state influence and adjusting of development of young people are generalized in different contexts: educational, health, economic, social. The necessity of grant of priority value to adjusting of development of rural young people is reasonable, as a basic factor of revival of rural territories.

Keywords: rural young people, government control, foreign experience, youth policy.

Список використаних джерел

1. Постанова КМУ Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009-2015 роки
2. Молодь за здоровий спосіб життя: щоріч. доп. Президенту України, Верхов. Раді України, Каб. Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2009 р.) / М-во України у справах сім'ї, молоді та спорту, Держ. ін-т розв. сім'ї та молоді; [редкол.: Н. Ф. Романова (голова) та ін.].- К.: СПД Крячун Ю. В., 2010.- 156 с..

3. Перепелиця М.П. Аналіз законодавства та нормативної бази стосовно роботи з молоддю / М.П.Перепелиця // Український інститут соціальних досліджень. – 1999.- 62с.
4. Кербаль М. Зарубіжний досвід формування нормативно-правової бази щодо молодіжної політики [Електронний ресурс] / М.Кербаль // Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/>
5. Report of Policy Action Team 2: Young People. – L., 2000. – P. 106-110.
6. Сторожук Р.П. Зарубіжний досвід реалізації молодіжної політики [Електронний ресурс] / Р.П. Сторожук // Режим доступу: <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2006-1/doc/5/07.pdf>
7. Study on the State of Young People and Youth Policy in Europe 9(Final report). – UN, 2001. – 147 p.
8. Youth in Society: Contemporary Theory, Policy and Practice. – L.: Open University, 2001. – 260 p.

УДК: 338.1

Піюренко І.О.

КЛЮЧОВІ ЛАНКИ АНТИКРИЗОВОЇ СИСТЕМИ, ЇЇ СУЧАСНИЙ СТАН, НЕВІДКЛАДНІ ЗАХОДИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Постановка проблеми. Сьогодні повномасштабна антикризова система України, що розуміється нами як сукупність різних сфер і ланок антикризових відносин, форм і методів антикризової діяльності, знаходиться на початковому етапі створення. Лише контурно, дуже наближено прописана відповідальність Президента та Уряду України за забезпечення в країні стабільності і збереження нормальних умов життєдіяльності громадян. Позитивним фактом в процесі усвідомлення важливості продовження роботи в цьому напрямку є створення і безперервний розвиток Міністерства надзвичайних ситуацій, надання йому координуючих функцій з питань цивільної оборони та протипожежної служби. Позитивний внесок в загальну антикризову систему держави страхових компаній, які займаються акумулюванням коштів як з метою підтримки стабільності роботи підприємств, так і для своєчасної компенсації непередбачених втрат громадян. Помітна роль у загальнодержавній антикризовій системі Національного Банку, Міністерства фінансів, численних державних підприємств і акціонерних товариств, у тому числі і комерційних банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки в країні активізувалися дослідження з організаційно-економічних проблем подолання криз, однак вимагає подальшого наукового осмислення таке складне питання як роль і місце виробничого підприємства в антикризовій системі, ключові ланки антикризової системи, теоретичне обґрунтування та моделювання єдиного оціночного комплексу як інструменту рішення антикризових завдань. Широта і неоднозначність різних аспектів досліджуваної проблеми, значимість її в концепції сталого розвитку сільського господарства країни на сучасному етапі визначили вибір теми дослідження, її мету, завдання та структуру. На даний час у вітчизняній і світовій науці значний внесок у вивчення питань антикризового управління зробили такі вчені, як Лігоненко Л.О., Бланк І.О., Василенко В.О., Кузьмін О.Є., Коротков Е.М., Крижанівський В.Г., Беляєв С.Г., Чернявський А.Д., Родіонова Н., Недосекін О.О., Кошкін В.І., Градов О.П., Уткін Е.А., Грязнова А.Г., Шершньова З.Є., Козак Л.С., Пугачова М.В., Гарафонова О.І., Ситник Л.С., Манойленко О.В., та інші.

Однак слід зазначити, що низка питань формування системи економічного моніторингу антикризового управління підприємством висвітлені недостатньо глибоко.

Формулювання цілей. Основною метою статті є дослідження ключових ланок антикризової системи, її сучасного стану, та пошуку і розробці невідкладних заходів по її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. У створюваній антикризовій системі держави помітна роль виконавчої гілки влади, наприклад, управлінь по сільському господарству обласних адміністрацій; законодавчої гілки влади як в центрі, так і на місцях. Чимала роль новій антикризовій системі держави відводиться громадським організаціям, які зайняті наданням конкретної юридичної підтримки підприємствам і допомогою в необхідній їм реорганізації. Як повноправну ланку загальнодержавної антикризової системи слід розглядати спеціалізовані наукові підрозділи. На даний момент в країні не існує спеціалізованої вітчизняної наукової школи з антикризової діяльності державного масштабу, відсутня повноцінна інформаційна база, фінансування наукових розробок у цій спрямованості мізерне. Динамічний розвиток вітчизняної науки в цьому напрямку, в тому числі її аграрних галузей, є ключовим моментом становлення державної антикризової системи.

Удосконалення наукової бази, наукового забезпечення антикризової діяльності є одним із шляхів вдосконалення існуючої антикризової системи та самої невідкладної заходом щодо вдосконалення її сучасного стану. В основі сучасної панівної концепції лежить таке загальносистемне поняття як безпека. Трактовка поняття «безпека» як «відсутність небезпеки» зводить проблеми безпеки до вивчення тих загроз, які можуть негативно позначитися на житті громадян і роботі підприємств, що забезпечують їх життєдіяльність. На думку академіка В.К. Сенчагова [1, с. 7], суспільство має справу з декількома явними типами загроз, до яких він відносить:

- втрату виробничого потенціалу через високий знос основних фондів. В даний час знос обладнання в більшості галузей становить близько 50%; втрата виробничих фондів в півтора рази перевищує введення їх в дію;
- зовнішній борг країни. Недостатньо вивчений і внутрішній борг. Території беруть багато позикових коштів;
- високий рівень бідності. Частка населення з доходами нижче прожиткового рівня становить більше 25%. Рівень безробіття становить 7 - 10%;
- витік капіталу за кордон;
- низька інвестиційна активність;
- низька конкурентоспроможність продукції.

Іншим загальносистемним поняттям деякі вчені називають стійкість, трактуючи її як співвідношення компонентів в системі. Ці поняття мають безперечний взаємозв'язок. Проте, пріоритетним поняттям все ж є безпека. Безпека, на нашу думку, це нагальна проблема життя людини. У зв'язку з цим економіка, яка забезпечує нормальне існування суспільства, просто зобов'язана мати безліч захисних механізмів. Будь-яка економіка в якості найважливішого захисного механізму використовує планування. Наприклад, у США надзвичайно розвинене стратегічне планування і головним елементом в системі цього планування є категорія «безпека». У США розроблена й успішно застосовується на практиці концепція національної безпеки. Розроблена і затверджена законодавчо Стратегія національної безпеки. Примітно, які цілі ставить ця стратегія: поживити економіку; підвищити її конкурентоспроможність; відкрити нові іноземні ринки. З метою реалізації цієї стратегії розроблена програма експортної підтримки розвитку економіки. Таким чином, в плані забезпечення безпеки основне місце відводиться стратегічному мисленню, яке знаходить свою реалізацію через систему планування. В Україні, відповідно до прийнятої концепції національної безпеки, національна безпека розуміється як захищеність життєво важливих інтересів громадян, а також національних цінностей і способу життя від зовнішніх і

внутрішніх загроз, різних за своєю природою. В американській Стратегії національної безпеки ставиться більш загальна задача - захист народу. Структуру системи національної безпеки практично можна укласти в одну модель. Основні блоки моделі: концепція національної безпеки; національні інтереси в сфері економіки; загрози національній системі безпеки; індикатори економічної безпеки; порогові значення індикаторів. На думку розробників системи індикаторів для забезпечення нормальної роботи органів урядового рівня потрібно використовувати не менше 19 індикаторів [1, с. 18].

Самі індикатори визначають загальний вплив на систему тих чи інших факторів, наприклад, стан організаційної структури забезпечення економічної безпеки або правовий режим безпеки. Першим з факторів, що визначають безпеку, автори цієї методики називають національні інтереси України у сфері економіки. На їхню думку, слід виділити 8 національних інтересів у сфері економіки: здатність економіки функціонувати в режимі, націленому на відтворення; прийнятний рівень життєзабезпечення і можливість його збереження; стійка фінансова система; національна структура зовнішньої торгівлі і гранична частка супутнього імпорту; підтримку наукового потенціалу за основними напрямками; збереження єдиного економічного простору, створення економічних і правових умов та декриміналізація суспільства; визначення достатньо обґрунтованого рівня державного втручання та державного регулювання, при якому ефективність господарської діяльності має тенденцію до зростання.

Цей підхід описує пропозиції авторів концепції на загальнодержавному рівні рішення проблеми. Однак вони рекомендують регіонам розробляти і реалізовувати свої власні стратегії, використовуючи і посилюючи ті напрямки, які лежать у сфері їхніх інтересів. Кризовість в економіці проявляється в результаті її млявого стану та недостатнього рівня інтеграції. Головний національний інтерес - це конкурентоспроможність. Розвиток власного товарного виробництва, орієнтованого на внутрішні і зовнішні ринки - це фундамент національної та продовольчої безпеки держави. Завоювання ринку сільськогосподарських продуктів як всередині країни, так і за кордоном - основний напрямок реального забезпечення продовольчої безпеки держави. Це положення підтверджується і прикладами міжнародної практики. Так, американські вчені найважливіше місце в системі економічної безпеки відводять всього двом пунктам: конкурентоспроможності та зростанню добробуту народу. Інфляція, стан бюджету не входять в пріоритети і мають зовсім іншу схему реалізації. Важливим є питання і про систему порогових значень пропонованих індикаторів. В даний час найбільш перспективним, на думку деяких авторів, є підхід використання такого параметра як перевищення середньодушового доходу в порівнянні з прожитковим мінімумом. Цей підхід бере свій початок в сучасній практиці керівних працівників США. Не випадково в американців середня зарплата в три рази вище прожиткового мінімуму. Якщо контролювати цей параметр, то виходить, що скорочуючи рівень населення в зоні бідності, держава отримує можливість не тільки підвищувати доходи і розвивати внутрішній платоспроможний попит, а й дає своєрідне завдання вітчизняному товаровиробнику. Така позиція вимагає додаткового осмислення.

Концепція сталого розвитку активно відстоюється О.Л. Кузнецовим [69]. Він робить спробу представити власну концепцію стратегії сталого розвитку. Під стійкою системою розвитку О.Л. Кузнецов розуміє динамічну систему знань і дій, що відповідають за виконання короткострокових, середньострокових і довгострокових цілей, що стоять перед державою. Головною метою країни в даний час він вважає побудову загального єдиного соціо-біо-гео-ноосупільства. Наводячи в якості вихідного матеріалу результати роботи конференції в Ріо-де-Жанейро, яка називалася "Порядок денний на 21 століття" і під матеріалами якою підписалися керівники 180 держав світу, О.Л. Кузнецов говорить про те, що під час конференції в Ріо-де-Жанейро на роботі В.І. Вернадського ніхто не посилався, а практично 99% всіх ідей, які були викладені в працях цієї конференції, виходять з праць великих натуралістів початку двадцятого сторіччя. Так, наприклад,

В.І. Вернадський ще в тридцятих роках дав основне визначення, пов'язане з ноосферою і говорив про те, що біосфера двадцятого сторіччя перетворюється в ноосферу, створювану насамперед за допомогою науки, наукового розуміння і соціального праці людства. В.І. Вернадський у своїх працях, присвячених фактично біоетиці - найважливішій галузі наукових знань, говорив про значення переходу біосфери в ноосферу, тобто в сферу керованого розуму. За майбутні чверть століття повинні бути вироблені національні стратегії сталого розвитку.

Україна також почала розробляти свою стратегію сталого розвитку. Вийшла ціла серія постанов, указів Президента про переведення Україні на стратегію сталого розвитку. Разом з тим в Україні ситуація змінилася дуже мало. Це сталося з різних причин, в тому числі і з причини, пов'язаної з відсутністю методологічних основ стратегії сталого розвитку, і тому багато плани і проекти, пов'язані з цією проблемою, носили формальний характер. Україна має право розраховувати на створення власної стратегії сталого розвитку, оскільки у неї для цього є необхідний ресурсний потенціал.

Регіони країни переходять на самостійну розробку локальних стратегій сталого розвитку. Виділяються проблеми наукового забезпечення керівництва регіонів і в зв'язку з цим слід виділити концепцію сталого розвитку, яку пропонує доктор економічних наук, професор О.В.Іншаков [2, с. 28]. Він відстоює наступну ідею - сталий розвиток без безпеки або без розвитку конкурентоспроможності неможливий. Включення нових ресурсів для потреб господарської системи на основі їх ефективного використання є об'єктивною необхідністю. Взаємовідносини з середовищем і внутрішня гармонія системи можуть вирішуватися тільки за допомогою "трійці", триєдиної системи: конкурентоспроможність, стійкість, безпека.

Стійкість системи можлива тільки в тому випадку, коли вона ефективно взаємодіє з середовищем, а ефективна взаємодія з середовищем складається з вирішення двох питань, які формулюються як конкурентоспроможність і безпека. Говорячи про безпеку, ми автоматично прагнемо визначити межі безпеки. Таким чином, існує певний інтервал, що робить стосунки системи із зовнішнім середовищем безпечними, інтервал безпечної зміни відносин, тобто, інтервал неконфліктних відносин. Сама система при цьому не змінюється.

Особливої уваги заслуговує встановлення меж безпеки, стабільності та конкурентоспроможності. Побудувавши елементарну модель на прикладі одиничних відносин між двома господарюючими суб'єктами, можна відкрити зв'язок між конкурентоспроможністю, стійкістю і безпекою. Таким же чином слід будувати все це по відношенню до регіону. Якщо вийти за межі стійкості системи, то при умові, що 62% продовольства регіон отримує зі сторони, то вже необхідно говорити про те, що цей регіон знаходиться за межею безпеки. Якщо регіон отримує ззовні 65% будь-якого продукту - це вже найсильніша залежність. Якщо країна виробляє зерно і більше 65% зерна відправляє за кордон, то ця країна стає експортозалежною. Найменший збій у збуті зерна неминуче призведе до катастрофи в області закупівель продовольства. При величезному потенціалі аграрного виробництва неминуче настане продовольча криза. Таким чином, небезпечна не тільки залежність від імпорту, а й залежність від експорту. Досвід показав, що всі середньоазіатські республіки були експортозалежними. Вони виробляли бавовну і в складі СРСР стали монокультурним деградуючими суб'єктами. Тільки в кінці 80-х років успіхи зі збору бавовни почали розуміти в істинному сенсі - такі регіони стають монокультурним додатками у великій країні. Небезпека і безпека тут полягає в тому, що якщо монокультурність перевищує 62%, то і держава і регіон самі ставлять себе в небезпечне становище.

З'явилися нові роботи вчених-економістів з диверсифікації виробництва. У них, з одного боку, усвідомлюється роль поглибленої спеціалізації та залучення великого капіталу, а з іншого боку, коли великий капітал вже залучено, то слідує рекомендації проти поглибленої спеціалізації.

Якщо країна, регіон, фірма випускає 62% одного продукту, виробництво може само себе знищити. Випуск різних продуктів забезпечує іншу ситуацію. Поки криза йде в одній або декількох галузях, в інших галузях кризові явища можуть і не спостерігатися або спостерігатися в ослабленому вигляді. Коли криза перейде на інші продукти, може закінчитися вплив кризових факторів на виробництво тих продуктів, які раніше відчували кризові зміни. Тому диверсифікація в цьому сенсі також може бути віднесена до однієї з форм подолання кризових побоювань і досягнення певного рівня безпеки, стійкості та конкурентоспроможності. У цих галузях може бути нижче продуктивність праці в результаті меншої заглибленості спеціалізації, але за рахунок збільшення масштабів в цілому система виходить більш стійкою.

Таким чином, безпека може визначати межі сталого розвитку. Конкурентоспроможність в цьому співвідношенні є стрижнем сталого розвитку, так як система не може бути конкурентоспроможною, якщо продукт не відповідає вимогам попиту, як внутрішнього, так і зовнішнього. Зниження конкурентоспроможності є одним з перших попереджень про небезпеку, що насувається.

При використанні запропонованого підходу зміни стійкості відпадає необхідність визначати верхню і нижню межі, так як конкурентоспроможність - це і є верхня межа, а безпека - це нижня межа стійкості системи [3].

Сам термін «сталій розвиток» досить ємний, слово «Сталій» можна розуміти як напрямок і як регулювання. У зв'язку з цим головною науковою задачею стає створення конкретних механізмів сталого, безпечного і конкурентоспроможного розвитку. Зміна одного стану іншим з цих позицій і є кризою. Наступний стан після кризи - це ще не стійкий стан, що займається пошуком точки рівноваги під впливом сили інерції, але це вже питання наступного рівня складності. Таким чином, сталий розвиток розуміється не як рух в якомусь коридорі, що виключає відхилення від генерального тренду, а спрямований рух і зміна нестійких станів [4]. Кожен крок вперед, так чи інакше, призводить до деякого відхилення від курсу, породжуючи безліч протиріч, проте весь шлях проходить по заданому маршруту, який у результаті вбирає в себе і згладжує всі ці протиріччя. Навіть еволюційний підхід несе в собі деякі постійні зміни, але еволюційний підхід все одно направлений в кінцевому підсумку на якісний стрибок. Тому зміна нерівноважних, нестійких станів може розглядатися як направляється розвиток.

Висновок. Роблячи висновки про те, що сучасна антикризова система країни вже має певну базу теоретичних наукових знань, слід згадати наступне: розвиток в цих умовах антикризової науки і вдосконалення практики проведення антикризових заходів є найважливішими напрямками постійного вдосконалення антикризової системи держави; в Україну слід переглянути нинішні пріоритети і поставити на чільне місце не банківські та фінансові досягнення, а реальне сільськогосподарське виробництво з його конкурентоспроможною, високоякісною, екологічно чистою продукцією; ввести системи індикаторів конкурентоспроможності на регіональному рівні, безпосередньо оцінюють діяльність сільськогосподарських товаровиробників: окремо взятого господарства, холдингу або агропромислової корпорації.

Анотація

Статтю присвячено дослідженням ключових ланок антикризової системи, її сучасного стану, та пошуку і розробці невідкладних заходів по її вдосконаленню.

Ключові слова: криза, заходи, антикризова система, антикризова діяльність.

Аннотация

Статья посвящена исследованию ключевых звеньев антикризисной системы, ее современного состояния и поиска и разработке неотложных мер по ее совершенствованию.

Ключевые слова: кризис, меры, антикризисная система, антикризисная деятельность.

Annotation

The article is devoted to the research of key links of the anticrisis system, its modern state and search and to development of urgent measures on its perfection.

Keywords: crisis, measures, anticrisis system, crisis activity.

Список використаної літератури:

1. В. К. Сенчагов Экономическая безопасность России / В. К. Сенчагов. - «Дело», Москва, 2005. – 896с.
2. О. В. Иншаков. Инфраструктура рыночного хозяйства: системность исследования. / О. В. Иншаков - Вестник СПбГУ. Сер. 5. 2005. Вып. 2. – С.28-36
3. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством [текст] /Василенко В.О.- К.: ЦУЛ, 2003.- 504 с.
4. Іванюта С.М. Антикризове управління [текст] / Іванюта С.М. – К.:ЦУЛ,2007.- 288 с.

УДК:338.432(477.73):332.3

Лагодієнко В.В.

РЕТРОСПЕКТИВА ТА СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ І ЇХ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Вступ. В аграрному секторі економіки України у зв'язку з переходом до ринкових відносин відбуваються глибокі трансформаційні процеси. І це не є випадковим, бо аграрне виробництво не може функціонувати за іншими економічними законами, ніж народне господарство в цілому. За рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва Україна, на жаль, відкинута на десятиліття назад. В такій ситуації важливо проаналізувати розвиток кожного регіонального АПК, виявити шляхи і можливості відродження ефективного сільськогосподарського виробництва, завершити розпочаті ринкові трансформації.

Постановка задачі. Вирішення практичних питань, пов'язаних з результативністю функціонування господарських формувань, в значній мірі залежить насамперед від рівня інтенсифікації виробництва, і зокрема, – землекористування. Саме вона поряд з вдосконаленням економічного та правового механізмів земельних відносин є одним із головних чинників підвищення ефективності підприємницької діяльності.

Дослідженнями розвитку сільськогосподарського землекористування, спрямованими на обґрунтування напрямів і заходів підвищення ефективності використання земельних ресурсів (як в нашій країні, так й за кордоном) займається ціла низка вчених-економістів, серед яких: В.Я.Амбросов, І.І.Лукінов, М.Й.Малік, В.Я.Месель-Веселяк, П.Т.Саблук, М.М.Федоров, В.В.Юрчишин та ін. Але незважаючи на це вказана проблема поки що залишається не до кінця вивченою. При чому, єдиного підходу до її вирішення, по суті, немає.

Метою даної статті є розгляд ретроспективи та сучасного стану розвитку аграрних підприємств Миколаївської області і дослідження їх землекористування.

Результати. Сільське господарство займає провідне місце в економіці Миколаївської області, тому землям сільськогосподарського призначення приділяється значна увага. За досліджені нами 1995-2009 роки загальна земельна площа всіх категорій

господарств Миколаївщини, по суті, залишалася незмінною. Однак водночас відбувалися деякі трансформаційні зміни в її складі. Зокрема, за 1995-2009рр. мало місце скорочення площ сільськогосподарських угідь. При чому, це мало місце практично по всіх її складових, особливо – по ріллі і багаторічних насадженнях. Зокрема, за 1995-2010 рр. мало місце скорочення площ сільськогосподарських угідь. Причому, це відбулося практично по всіх її складових, особливо – по ріллі і багаторічних насадженнях.

Стосовно ж змін у земельних площах сільськогосподарських підприємств Миколаївщини слід вказати, що загальний їх розмір, хоча і коливався по роках, але в 2010 р. був в 1,86 раза меншим, ніж у базовому 1995 р. При чому, скорочення площ аграрних угідь відбулося практично по всіх їх складових, що свідчить про зниження місця сільськогосподарських формувань у земельних площах області. Відносно ж змін у структурі земельних угідь аграрних підприємств необхідно відмітити, що в ній відбулися більш суттєві зміни, ніж по всіх категоріях господарств. Зокрема, за 1995-2010 рр. у цій групі господарств за вказаний проміжок часу мало місце збільшення питомої ваги сільськогосподарських угідь в цілому і в тому числі – ріллі і зменшення часток інших видів земель. А це свідчить про те, що вказані підприємства більш інтенсивно, ніж інші категорії господарств використовують свої земельні угіддя. При цьому їх частка практично у всіх складових земельної площі, на жаль, знижується.

Динаміка рівнів розораності сільськогосподарських угідь аграрних підприємств регіону наведена на рис.1.

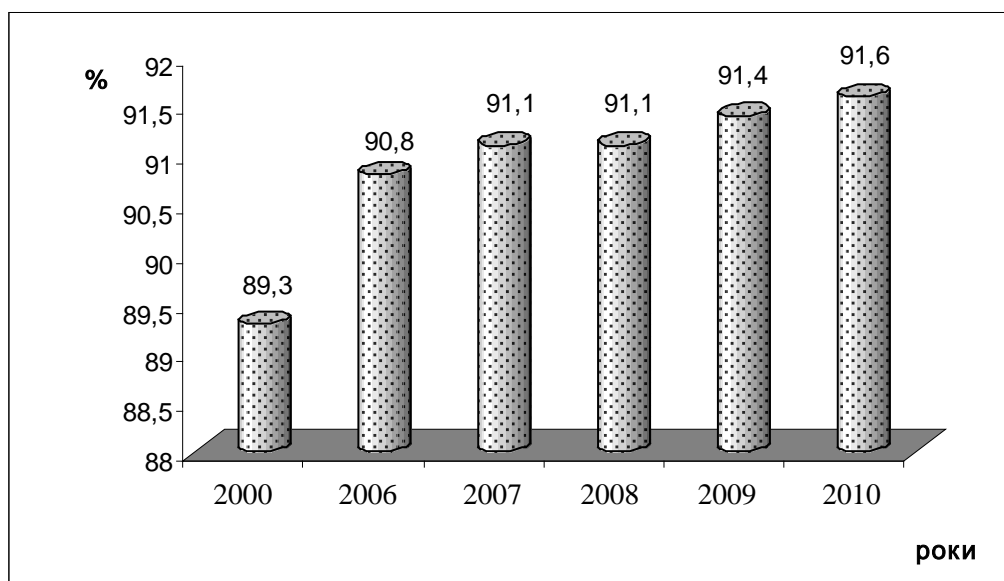

Рис. 1. Динаміка рівнів розораності сільськогосподарських угідь аграрних підприємств Миколаївської області в цілому

По області в цілому в динаміці по досліджених нами роках спостерігається поступове збільшення рівня розораності сільськогосподарських угідь. Зокрема, якщо в 2000 р. частка ріллі становила 89,3%, то в 2010 р. – 91,6%, тобто була на 2,3% більшою. Питома вага розораних земель сільськогосподарських підприємств Миколаївщини є занадто великою у порівнянні з Україною в цілому. Зокрема, у 2009р. вона тут була на 7% більшою, ніж по Україні в цілому. І це – тоді, коли розмір цього показника в нашій країні є значно більшим, ніж у інших країнах світу. За даними В.Ф.Іванюти [1] у США та Великій Британії вона становить 16-19%, Німеччині та Франції – 33%, Італії – 31%. Звичайно такий стан справ в нашій області за рівнем розораності сільськогосподарських угідь викликає велике занепокоєння. Ураховуючи це, практично у всіх районах Миколаївщини в майбутньому ж доцільно зменшувати частку ріллі.

Одним із важливих чинників формування і раціонального використання земельно-ресурсного потенціалу сільськогосподарського виробництва є дотримання оптимальної структури посівних площ, яка має передбачати не лише певний набір різних культур, їх співвідношення та чергування, а й враховувати особливості ґрунтів, природно-кліматичні умови господарювання. Внаслідок трансформації земель в Україні і в тому числі – на Миколаївщині в останні роки спостерігається суттєве зменшення посівних площ окремих, особливо – трудо- і матеріаломістких сільськогосподарських культур, змінюється їх структура.

Таблиця 1

Обсяги валової продукції сільського господарства (у порівняних цінах 2005р.) по Миколаївській області, млн грн*

Показники категорії господарств	Роки							Індекс 2010 р. до 1995 р.
	1995	2000	2006	2007	2008	2009	2010	
<i>Вартість валової продукції (у порівняних цінах 2005 р.):</i>								
а) продукції сільського господарства в цілому – всього:	2867,3	2018,5	2811,1	3076,2	1903,3	3400,2	3408,0	1,19
у т. ч.: сільськогосподарські підприємства**	1791,8	1014,9	1229,8	1446,3	796,9	1758,0	1683,9	0,94
господарств населення	1075,5	1003,6	1581,3	1629,9	1106,4	1642,2	1724,1	1,60
б) рослинництва – всього	1631,2	1123,6	1858,8	2118,1	1022,6	2459,4	2417,5	1,48
у т. ч.: сільськогосподарські підприємства**	1193,2	818,7	1060,0	1259,1	606,9	1562,9	1460,2	1,22
господарств населення	438,0	304,9	798,8	859,0	415,7	896,5	957,3	2,18
в) тваринництва – всього	1236,1	894,9	952,3	958,1	880,7	940,8	990,5	0,80
у т. ч.: сільськогосподарські підприємства**	598,6	196,2	169,8	187,2	190,0	195,1	223,7	0,37
господарств населення	637,5	698,7	782,5	770,9	690,7	745,7	766,8	1,20

* – за даними статистичного збірника «Сільське господарство Миколаївщини у 2011 році» [2]

** - включаючи фермерські господарства

У динаміці по досліджених роках по більшості сільськогосподарських культур в їх посівних площах спостерігаються помітні коливання. Поступова ж закономірність до зменшення площ посівів мала місце по вівсу, картоплі, гречці та кормових культурах. Порівнюючи звітний (2010) рік з базовим (1995) роком, необхідно відмітити, що по основній частині сільськогосподарських культур всіх категорій господарств площі їх посівів скоротилися. Зростання ж площ посівів відбулося лише по ріпаку, сої, соняшнику, просу та ячменю. Однак, на наш погляд, не всі ці зміни є позитивними. Зокрема, негативним є помітне зростання соняшнику, вирощування якого призводить до надмірного виснаження ґрунтів.

Відносно змін у площах посівів сільськогосподарських культур безпосередньо в аграрних підприємствах області слід вказати, що по більшості з них за досліджений нами проміжок часу спостерігалось їх скорочення. Виключенням є лише посіви соняшнику, сої, ріпаку, ячменю та проса.

Впродовж дослідження вивчимо, як змінювалися в останні роки загальні обсяги виробництва сільськогосподарської продукції в цілому і окремо – по рослинництву і тваринництву (табл.1). Як бачимо, єдиної закономірності у змін вартості валової продукції ні сільського господарства в цілому, ні рослинництва і тваринництва окремо у досліджувані роки не склалося. По всіх них мали місце коливання. Порівнюючи є останні (2010) рік з 1995 роком необхідно вказати, що обсяги виробництва продукції сільського господарства в цілому по всіх категоріях господарств збільшилися на 19%, що відбулося за рахунок рослинницьких галузей. Однак слід відмітити, що по аграрних підприємствах вартість валової продукції сільського господарства, на жаль, зменшилася, що було зумовлено різким падінням розвитку тваринництва в них.

Єдині позитивні зміни в обсягах валової продукції – як рослинництва, так і тваринництва мали місце лише по господарствах населення. Зокрема, у 2010 р. проти 1995 р. вартість валової продукції сільського господарства в них у цілому зросла в 1,60 раза, у тому числі: рослинництва – в 2,18 раза, тваринництва – 1,20 раза. Тобто і у цій категорії господарств рослинницькі галузі розвивалися більш високими темпами, ніж тваринницькі.

Наочне уявлення про характер змін в частці сільськогосподарських підприємств у вартості аграрної продукції в цілому, і в тому числі – рослинництва і тваринництва окремо надає рис.2. Наведена на ньому інформація свідчить, про помітне зниження ролі аграрних підприємств – як по всій сільськогосподарській продукції, так і рослинницькій і особливо – по тваринницькій.

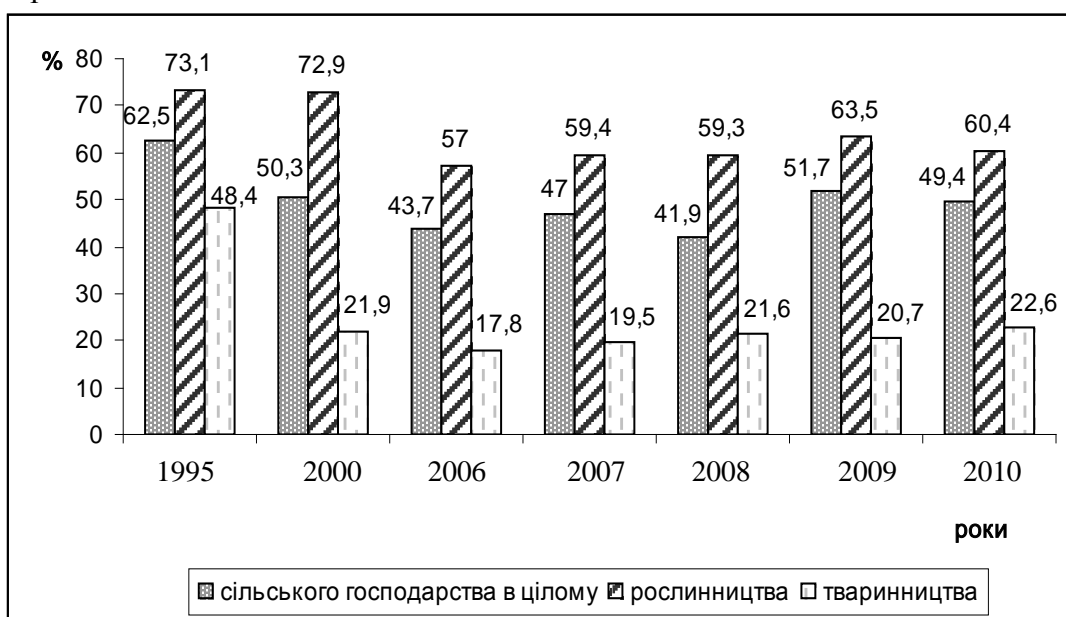

Рис.2. Питова вага сільськогосподарських підприємств в загальних обсягах виробництва аграрної продукції Миколаївської області

Вихід валової продукції сільського господарства (у порівняних цінах 2005р.) в розрахунку на 1га сільгоспугідь по Миколаївській області, грн*

Показники категорії господарств	Роки							Індекс 2010 р. до 1995 р.
	1995	2000	2006	2007	2008	2009	2010	
<i>Вартість валової продукції (у порівняних цінах 2005 р.):</i>								
а) продукції сільського господарства в цілому – всього:	1454,67	1096,41	1576,08	1723,36	1061,52	1901,68	1904,23	1,31
у т. ч.: сільськогосподарські підприємства**	909,03	551,28	698,50	810,25	444,45	983,22	940,88	1,03
господарств населення	545,63	545,14	886,58	913,11	617,07	918,46	963,34	1,76
б) рослинництва – всього	827,56	610,32	1042,16	1041,34	570,33	1375,50	1350,78	1,63
у т. ч.: сільськогосподарські підприємства**	605,35	444,70	594,30	705,38	338,48	874,10	815,89	1,35
господарств населення	222,21	165,62	447,86	481,23	231,85	501,40	534,89	2,41
в) тваринництва – всього	27,11	486,09	533,92	536,75	491,19	526,17	553,44	20,41
у т. ч.: сільськогосподарські підприємства**	303,69	106,57	95,20	104,87	105,97	109,12	124,99	0,41
господарств населення	323,42	379,52	438,72	431,88	385,22	417,06	428,45	1,32

* – за даними статистичного збірника «Сільське господарство Миколаївщини у 2011 році» [2]

** - включаючи фермерські господарства

Важливим завданням кожного господаря є досягнення більшого за своїм розміром виходу валової продукції сільського господарства в розрахунку на одиницю земельної площі. Конкретні дані про розміри цього показника по аналізованих вище категоріях господарств Миколаївської області наведені в табл.2. Таким чином відмітимо, що єдиної тенденції у зміні виходу валової продукції ні сільського господарства в цілому, ні

рослинництва, ні тваринництва у динаміці по досліджених нами роках немає. Стосовно порівняння 2010 р. з базовим 1995 р. слід вказати, що вихід валової продукції сільського господарства в цілому і в середньому по всіх категоріях господарств і сільськогосподарських підприємствах, і по господарствах населення у звітному році був більшим, що склалося за рахунок рослинницьких галузей. Погіршення стану справ у тваринництві за аналізованим показником мало місце тільки за рахунок сільськогосподарських підприємств, що, звичайно ж, є негативним явищем, пов'язаним насамперед з помилками в аграрній політиці стосовно недостатньої підтримки розвитку цієї групи галузей.

Відомо, що вартість валової продукції рослинництва і тваринництва залежить від площі сільськогосподарських угідь і виходу відповідного виду продукції на 1га аграрних угідь. Проведені нами розрахунки свідчать, що збільшення обсягів валової продукції сільського господарства в цілому, виробленої аграрними підприємствами Миколаївщини, було досягнуто лише завдяки зростанню її виходу з 1га (яке призвело до збільшення загального обсягу на 999,83 млн.грн). У зв'язку ж зі скороченням площ сільськогосподарських угідь аграрні підприємства області недоодержали 330,83 млн.грн продукції, тим самим зменшивши позитивний вплив другого фактору.

Як показали здійснені нами аналогічні розрахунки і окремо по – рослинницьких і окремо по – тваринницьких галузях, по обох цих групах збільшення обсягів виробництва продукції за 2000-2010 рр. також було обумовлено зростанням виходу продукції з 1га. Відхилення результативного показника за рахунок цього фактору досягли: по рослинництву – 908,4 млн.грн; по тваринництву – 91,4 млн.грн.

Загальні тенденції спаду виробництва продукції аграрного сектора формуються під дією багатьох негативних процесів, але основним з них є ресурсний. Це, насамперед, погіршення стану ґрунтів, зниження обсягів їх хімічної, гідро- та лісомеліорації, зменшення обсягів виробництва і застосування мінеральних та органічних добрив, зниження фондооснащеності підприємств та енергоозброєності праці. До того ж негативно впливають диспаритет цін, недостатня державна підтримка, недоступність кредитів, неплатежі підприємств при розрахунках з партнерами та своїми працівниками.

Висновки. Стратегічний курс розвитку аграрного сектора Миколаївщини повинен передбачати перехід до кращої організації та підвищення ефективності виробництва. Земельна політика, що проводиться сьогодні державою, повинна бути спрямованою на вирішення задач, пов'язаних не тільки зі зміною форм власності, а із формуванням комплексу заходів, що забезпечують ріст обсягів сільськогосподарської продукції та підвищення ефективності землекористування.

Анотація

Розкрито ретроспективу і сучасний стан розвитку аграрних підприємств в Миколаївській області, в тому числі – їх землекористування. Зроблено відповідні висновки і внесено конкретні рекомендації з покращення справи.

Аннотация

Освещены ретроспектива и современное состояние развития аграрных предприятий в Николаевской области, в том числе – их землепользования. Сделаны соответствующие выводы и внесены конкретные рекомендации по улучшению состояния дел.

Annotation

Is shown the retrospective and a current state of development of the agrarian enterprises in the Nikolaev area, including their land tenure. Are made corresponding conclusions and concrete recommendations about improvement of a state of affairs are brought.

Список використаної літератури:

1. Іванюта В.Ф. природний потенціал агропромислового комплексу: регіональний аспект / В.Ф.Іванюта // Агроінком. – 2008. – №9-10. – С.45-48.
2. Статистичний збірник «Сільське господарство Миколаївщини у 2010 році» / за ред. З.А.Лук'яненко. – М.: Головне управління статистики у Миколаївській області, 2010. – с.317

УДК:331.108

Максименко А.Г.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Вступ. Діяльність будь-якого суб'єкта господарювання не можлива без людей, які в ньому працюють, тобто кадрів. Кількість та якість кадрового складу підприємства визначає його конкурентоспроможність, оскільки саме від діяльності персоналу залежить прийняття рішень, результатом яких і є становище підприємства на ринку.

Актуальність теми. Теоретичні основи будь-яких понять складають фундамент практичним діям, роздумам щодо певного поняття. Поняття кадрового потенціалу часто зустрічається в економічній літературі, багато вчених звертають увагу на важливість цього явища у діяльності підприємства, проте є розбіжності серед цих визначень. У сучасних умовах динамічного інноваційного розвитку аграрного сектору економіки поняття кадрового потенціалу розглядається мало з точки зору конкурентоспроможності. Тому актуальним є питання визначення конкурентоспроможності кадрового потенціалу інноваційного розвитку економіки.

Постановка проблеми. Особливість сільської місцевості та соціальні умови, які склалися на селі, а часто їх відсутність взагалі, обумовлюють проблему кадрового потенціалу сільськогосподарських підприємств. Молодь все більше прагне оселитися в місті районного чи обласного характеру, а до села із міста повертаються одиниці. А зважаючи на прагнення держави сформувати із аграрного сектору потужний економічний механізм, який би був одним із базових елементів економічного росту держави, потенціал кадрів сільськогосподарських підприємств відіграє важливу роль. Інноваційна спрямованість аграрного сектору економіки потребує від кадрів, зосереджених в сільському господарстві, нових знань, умінь, розвитку та саморозвитку.

Тому для того, щоб формувати кадровий потенціал як основу конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства необхідно вирішити питання теоретичного характеру щодо визначення поняття конкурентоспроможності кадрового потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно із результатами дослідження Світового Банку людський фактор забезпечує 64 відсотки економічного зростання в країнах з перехідною економікою, тоді як виробничі фактори – 16, природні чинники – 20% [3]. Теоретичним основам кадрового потенціалу приділяли увагу такі вчені як Томпсон А.А., Віханський О.С., Краснокутська Н.С., Бачевський Б. Є., Заблодська І. В., Решетняк О. О., Фатхутдинов Р.А. Проте, визначення конкурентоспроможності кадрового потенціалу сформовано не достатньо.

Мета статті обумовлена відсутністю чіткого визначення конкурентоспроможності кадрового потенціалу, особливо в умовах інноваційного розвитку аграрного сектору економіки.

Виклад основного матеріалу. Погляди науковців на значення кваліфікованих кадрів для підприємства зустрічаються у багатьох працях. Зокрема, у підручнику по стратегічному менеджменту говориться, що «талановиті, кваліфіковані, досвідчені фахівці – це не тільки ресурс, що дозволяє ефективно досягати поставлених цілей, але і джерело конкурентної переваги» [5].

О.С. Віханський, відзначає, що «...основою будь-якої організації і її головним багатством є люди. При цьому людина стає не тільки ключовим і самим цінним «ресурсом» організації, але і самим коштовним. Якість трудових ресурсів безпосередньо впливає на конкурентні можливості фірми і є одною з найважливіших сфер створення конкурентних переваг» [2].

Із подібних поглядів щодо впливу кадрів на діяльність усього підприємства і сформувався поняття кадрового потенціалу. На визначення цього поняття у своїх працях звертали увагу багато науковців та вчених і всі визначення різняться формулюванням, повнотою.

Так, Краснокутська Н.С. визначення кадрового потенціалу зводить до наступного: «Сукупність здібностей і можливостей кадрів забезпечувати досягнення цілей довгострокового (перспективного) розвитку підприємства» [4].

У деяких підручниках кадровий потенціал ототожнюється із трудовим потенціалом. На це звертають увагу Бачевський Б. Є., Заблудська І. В., Решетняк О. О. Проте, зазначені автори вбачають різницю між цими поняттями, та дають їм наступні визначення:

- кадровий потенціал відображує якісну сторону властивості даного ресурсу забезпечити виконання технологічного процесу створення матеріальних або нематеріальних цінностей з характеристиками, які відповідають вимогам ринку.

- трудовий потенціал характеризує властивість даного ресурсу забезпечити виготовлення потрібного ринку обсягу продукції заданої якості для отримання прибутку у оптимальному для даного етапу розвитку підприємства розмірі [1].

Кадровий потенціал розглядається як на рівні підприємства, так і на рівні окремого працівника. Так, кадровий потенціал працівника відображує його властивість забезпечити виконання конкретного завдання зі створення матеріальних або нематеріальних цінностей, чи певного обсягу робіт (послуг) в заданих умовах виробництва, пристосуватися до зміни умов та змінити вказані умови у процесі самовдосконалення. Кадровий потенціал відображує, головним чином, якісні характеристики працівника [1].

У підручнику «Потенціал і розвиток підприємства» [1] розглядається кадровий потенціал на рівні працівника. Автор відносить до складу кадрового потенціалу працівника наступне:

- психофізіологічні властивості особистості, такі як вік, стать, стан здоров'я, працездатність, інші характеристики, обумовлені вимогами конкретного робочого місця;

- кваліфікаційні характеристики – рівень та профіль спеціалізації, якість загальних і спеціальних знань, трудових навичок і вмінь, здатність до творчості, здатність до розвитку, інші показники, обумовлені рівнем складності (розрядом) роботи;

- соціальні характеристики – комунікабельність, дисциплінованість, ціннісні орієнтації, інтереси, усе що впливає на процес виробництва, коли той вимагає координації спільних дій.

Із складових кадрового потенціалу впливає, що чим кращі та міцніші психофізіологічні, кваліфікаційні та соціальні характеристики працівника, тим інтенсивніше ці ж характеристики він застосовуватиме у своїй діяльності. А якщо правильно стимулювати працівника та направляти його діяльність на досягнення цілей підприємства, то і результат буде відповідним.

Для розкриття здібностей і можливостей у кадровому складі виділяють групи, що грають різну роль у процесі досягнення цілей розвитку підприємства:

- працівники, що визначають цілі розвитку підприємства;

- працівники, що розробляють засоби досягнення цілей (продукцію, науково-дослідницькі розробки, технології);
- працівники, що організують процес створення засобів досягнення цілей;
- працівники, що безпосередньо створюють засоби досягнення цілей;
- працівники, що обслуговують процес створення засобів досягнення цілей [4].

І, цілком закономірно, що чим вищий рівень компетентності працівників кожної групи та синергічний ефект від їх взаємодії, тим вищий сукупний кадровий потенціал і, як наслідок, результати діяльності підприємства на обраному ринковому сегменті. Це пов'язано з тим, що працівники, які мають необхідний комплекс знань і умінь і відповідні особистісні якості, складають ядро кадрового потенціалу. Саме працівники, що входять до його складу, вибирають, виконують і координують дії, які забезпечують переваги на ринках товарів і послуг, і тим самим високий рівень реалізації можливостей підприємства.

Перераховані складові зумовлюють той факт, що саме кадровий потенціал характеризується найбільшою активністю та найменшою передбачуваністю розвитку порівняно з іншими елементами системи ресурсів підприємства. Люди не є пасивним об'єктом управління, вони активно змінюють себе, свої особистісні та професійні характеристики, ставлення до праці, керівництва та до підприємства взагалі. Таким чином працівники впливають на процес прийняття рішень, які пов'язані з їх інтересами та змінюють вартість кадрового потенціалу в цілому та конкретного працівника. З іншого боку, працівник має право відмовитися від умов, на яких його збираються використовувати, обговорювати з керівництвом рівень винагороди за працю, навчатися іншим професіям, ухилитися від виконання обов'язків, звільнитися за власним бажанням і т. ін., що призводить до обмеженої керованості станом даного ресурсу.

Ефективна діяльність аграрного підприємства залежить не тільки від високого рівня конкурентоспроможності, достатнього майнового потенціалу, але і від компетенції персоналу й ефективної його внутрішньої організації. Для успішного формування та реалізації будь-яких елементів потенціалу потрібні, насамперед, правильно підібрані кадри, якісні їх навчання, організаційна культура, тісне співробітництво, можливості для проявлення ініціативи, база знань, матеріальне та нематеріальне стимулювання.

Сучасний розвиток аграрного бізнесу нині часто називають інноваційним. Така назва зумовлена тим, що старі методи розвитку аграрного підприємництва себе вижили, тому виникла необхідність у новій моделі розвитку аграрного сектору економіки. Нова модель розвитку потребує нових підходів, методів, ідей, нестандартних рішень, досвіду з-за кордону, а все це залежить від інноваційного мислення кадрів. Тому, важливо звернути увагу на формування кадрового потенціалу аграрного підприємства.

Основними складовими, що формують кадровий потенціал аграрного підприємства, є:

- оплачувана праця найманих працівників по створенню товарів (послуг), що реалізуються на ринку;
- створювана оплачуваною працею працівників інтелектуальна власність (секрети виробництва, технології, патенти і т. ін.), що відображується в балансі підприємства, але не призначена для продажу як товар;
- створювана працівниками підприємства, але не оплачувана і, відповідно, не відбивана в балансі інтелектуальна власність у вигляді бізнес-ідей, а також ділові зв'язки й особистий імідж співробітників;
- організаційна культура підприємства – унікальна для кожної організації сукупність формальних і неформальних норм або стандартів поведінки, яким підкоряються члени організації; структура влади та її компетентність; система винагород і способів їхнього розподілу; цінності, унікальні для даної організації; моделі комунікації; базисні переконання, що розділяються членами організації, які діють підсвідомо та визначають спосіб бачення себе й оточення.

Проявляючи свої здібності, працівник, тим самим, проявляє свій потенціал, особисту відмінність від інших працівників, а отже і конкурентоспроможність. У загальному виді конкурентоспроможність – це властивість об'єкта, що характеризується ступенем реального чи потенційного задоволення їм конкретної потреби в порівнянні з аналогічними об'єктами, що діють на даному ринку [6]. Щодо безпосередньо кадрової конкурентоспроможності, то вона проявляється у генерації корисних ідей для підприємства, які можуть бути реалізовані та приносити певну користь.

Отже, з нашої точки зору, конкурентоспроможність кадрового потенціалу – це комплекс потенційних або реалізованих можливостей, вмінь та навичок персоналу, що проявляється у генерації корисних ідей для підприємства, які можуть бути реалізовані та приносити певну користь.

До обумовлюючих складових конкурентоспроможності кадрового потенціалу можна віднести: рівень освіти, професійні здібності, професійні навички. Від якості отриманої освіти залежить база знань, від якої відштовхуватиметься працівник у своїй професійній діяльності. У процесі професійної діяльності формуються професійні здібності, а потім вже з'являються професійні навички. Чим індивідуальніші і якісніші будуть професійні навички, тим вище цінуватиметься працівник на ринку праці.

Висновки. Теоретична база поняття кадрового потенціалу повністю не сформована, тому це питання не перестає бути актуальним. Багато вітчизняних та закордонних вчених працюють над удосконаленням теорії кадрового потенціалу, визначають нові складові та фактори впливу, оскільки є розуміння важливості формування основного із потенціалів підприємства – кадрового.

Кожен підприємець бажає мати у кадровому складі свого підприємства кваліфікованих, мислячих, відповідальних працівників, адже розуміє, що від кадрового складу, а особливо від його потенціалу, залежить діяльність всього підприємства. Конкурентоспроможність кадрового потенціалу являється головною складовою конкурентних переваг підприємства, що дозволяє йому реалізовувати весь свій потенціал на вітчизняному та світовому ринках.

Для аграрних підприємств конкурентоспроможний кадровий потенціал є базовою складовою успішної діяльності. Необхідно навчитися правильно формувати кадровий склад, мотивувати працівників та підтримувати кадровий потенціал шляхом підвищення рівня освіченості працівників.

Анотація

Розглянуто підходи вітчизняних та закордонних вчених на визначення поняття кадрового потенціалу, вказані розбіжності між визначеннями «трудова потенція» та «кадровий потенціал». Розглянуто поняття конкурентоспроможності та зосереджено увагу на конкурентоспроможності кадрового потенціалу. Також приділено увагу проблемам кадрового потенціалу в умовах інноваційного розвитку аграрного сектору економіки.

Ключові слова: кадровий потенціал, конкурентоспроможність, трудова потенція, кадровий потенціал працівника, інноваційна спрямованість.

Аннотация

Рассмотрены подходы отечественных и зарубежных ученых на определение понятия кадрового потенциала, указанные различия между определениями «трудова потенція» и «кадровий потенціал». Рассмотрено понятие конкурентоспособности и сосредоточено внимание на конкурентоспособности кадрового потенциала. Также уделено внимание проблемам кадрового потенциала в условиях инновационного развития аграрного сектора экономики.

Annotation

The approaches of domestic and foreign scholars on the definition of human potential, given the differences between the definitions of "employment potential" and "human potential." The concept of competitiveness and focus on the competitiveness of human resources also paid attention to the problems of human resources in terms of innovative development of the agricultural sector.

Список використаної літератури:

1. Бачевський Б. Є. Потенціал і розвиток підприємства: Навч. пос. / Б.Є. Бачевський, І.В. Заблудська, О.О. Решетняк . — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 400 с.
2. Виханский О.С. Стратегическое управление / О.С. Виханский. – М.: «Гардарики», 2003. – 296 с.
3. Коломієць В.М. / Принципи визначення конкурентоспроможності персоналу підприємства / В.М. Коломієць // Економіка та держава. – 2006. – №12. – С. 81-82
4. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навчальний посібник. / Н.С. Краснокутська. – Харківський державний університет харчування та торгівлі. – 2004. – 287с.
5. Томпсон А.А. / Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа: Пер. с англ. / А.А. Томпсон, А.Дж. Стрикленд.– М.: Изд. дом «Вильямс», 2002
6. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Р.А. Фатхутдинов – М.: ИНФРА-М, 2000.

УДК: 338.24:330.342

Думенко І.В.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ЕКОНОМІЧНОГО УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Проблема людського життя, забезпечення його безпеки набула особливої актуальності й гостроти в останні роки завдяки усвідомленню його унікальності та необхідності захисту життєдіяльності людини в усіх її проявах. У ХХ столітті та на початку ХХІ століття це знайшло свій відбиток не тільки в наукових розробках вчених, політиків та практиків, а й у міжнародних правових актах, програмах гуманістично орієнтованих політичних партій і соціально-економічній політиці урядів різних країн. Ці здобутки цивілізації дедалі глибше входять у масову та індивідуальну свідомість і спонукають сучасне покоління людей до пошуків шляхів досягнення стану безпеки життєдіяльності, життєвого благополуччя і процвітання, забезпечення якомога більш повного задоволення своїх потреб, створення умов для реалізації творчого потенціалу.

Також необхідно зазначити, що глобалізація світу, виходячи за суто економічні межі і включаючи політику, ідеологію, культуру, спосіб життя, а також середовище життєдіяльності людини [1], породжує стан нестабільності і невизначеності, який в кінцевому рахунку має завершитися створенням цілковито нової системної конфігурації безпеки [2, 3].

Формування та забезпечення безпечної життєдіяльності в Україні неможливе без глибокого дослідження фундаментальних проблем безпеки життєдіяльності людини,

населення, регіонів, удосконалення системи управління безпекою життєдіяльності та створення організаційно-економічного механізму її регулювання.

Дослідження проблем безпеки життєдіяльності обумовлено тим, що людину постійно переслідують небезпеки і загрози. Вона сприймає світ у вигляді об'єктивної та суб'єктивної реальності, перетворює природу і разом змінюється сама, будучи одночасно суб'єктом продукування світу і його об'єктом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Законі України "Про основи національної безпеки України" [4] національна безпека визначається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам.

В ДСТУ 2293-99 "Охорона праці. Терміни та визначення основних понять" термін "безпека" визначається як стан захищеності особи від ризику зазнати шкоди [3]. Це визначення може бути вірним, якщо під ризиком розуміти міру небезпеки, що вказує як на можливість спричинення шкоди будь-яким об'єктам чи суб'єктам безпеки, так і на його величину. Зазначимо тут же різницю між небезпекою, що вказує лише на потенційну можливість спричинення шкоди, та ризиком або загрозою, які конкретизують її зміст, вірогідність та важкість прояву.

У сучасних умовах розвитку суспільства поняття "безпека" одержало досить широке розповсюдження в науковій літературі, навчальних посібниках в зв'язку з зростанням кількості небезпек і уваги до них з боку держави, громадських організацій, різних партій і рухів, науковців.

Взагалі поняття безпеки, на думку С. Афонцева, почало використовуватися практично до всіх галузей, що переживають кризу, і чим глибша криза, тим гучніше лунає голос прибічників відповідної доктрини [5].

Результати аналізу визначень терміну "безпека" з 26-ти літературних та інших джерел, мають свої особливості. Кожний з авторів всебічно розкриває природу такого явища як безпека, акцентуючи увагу на багатоваріантності визначень, що вказує на її множинну предметність. Наприклад, І. Дуднікова надає п'ять різних за змістом визначень, А. Беченов, Д. Зеркалов та Є. Олейников — по три відповідно, по два — П.Кукін, В. Лапін, Є.Подгорних, Л.Логачова, Л.Логачова, О.Прогнімак.

Взагалі слід зауважити, що відсутність консенсуального розуміння поняття „безпека” віддзеркалює різноманітність поглядів на її визначення. Тому доцільним вважається окреслення базових ознак, які відображені у визначенні поняття „безпека”, і на які зазначають автори.

Виділення невирішеної частини загальної проблеми. Отже, метою безпеки є комплексний і системний вплив на потенційні і реальні загрози, досягнення стабільного функціонування в нестабільних зовнішніх і внутрішніх умовах, забезпечення зниження і нейтралізації ризиків-факторів, які безпосередньо впливають як на саму діяльність, так і на її специфіку. Тому забезпечення безпеки потребує уточнення вихідних положень, принципів.

Сукупність сформованих вище положень ідентифікує (визначає на змістовному рівні) трактування поняття „безпека об'єкту”, що еквівалентно опису шаблону для перевірки належності конкретних понять даному класу.

Наприклад, поняття „безпека населення” включається до „безпеки об'єкту”, і, отже, може трактуватися як „здатність населення протидіяти небезпеці”. А поняття небезпека, загроза, виклик, ризик протистоять безпеці. Тому нижче наведено, з використанням системного підходу, аналіз і визначення цих понять, їх класифікація, джерела загроз як результат протиріч, що мають місце, та сформувалися в умовах суперечливого розвитку суспільства.

Викладення основного матеріалу досліджень. Структура системи управління безпекою життєдіяльності визначається сукупністю елементів і взаємозв'язків та

взаємодій між ними. Зміна ж характеру зв'язків призводить до зміни структури, а зміни у взаємодіях між елементами — до змін всередині, що супроводжується ефектами взаємодій.

Під елементами (складовими частинами) системи управління безпекою життєдіяльності слід розуміти не лише об'єкти, а й відносини і зв'язки між ними.

Між елементами системи управління безпекою життєдіяльності існують певні зв'язки. В той же час в системах можна спостерігати ізольовані („приховані”) елементи або групу елементів, які не взаємодіють з іншими елементами цієї системи. Під цілісністю системи розуміють залежність кожного елементу системи, його властивостей і відносин в системі від його місця, функцій і т. ін. Це означає, що вплив на один або декілька елементів системи обов'язково викличе реакцію, зміну інших елементів, тобто утворюється єдність елементів в результаті тієї чи іншої дії.

Основними задачами системи управління безпекою життєдіяльності є:

визначення та оцінка впливу загроз (реальних та потенційних) людині, населенню, регіонам;

аналіз стану безпеки життєдіяльності за існуючими видами загроз;

формування та реалізація законодавчої бази, спрямованої на вирішення проблем безпеки життєдіяльності в основних сферах і видах життєдіяльності, запобігання виникненню надзвичайних ситуацій;

розробка і реалізація національних та регіональних концепцій, стратегій і програм, інших правових документів із забезпечення безпеки життєдіяльності;

залучення фінансових і матеріально-технічних ресурсів для здійснення заходів забезпечення безпеки життєдіяльності;

забезпечення координації діяльності та взаємодії контрольних органів і громадських організацій, які здійснюють нагляд за станом безпеки життєдіяльності;

створення системи органів управління безпекою життєдіяльності, сил і засобів, в т.ч. для дій за умов виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з небезпекою для людини і населення в цілому;

підтримка стану готовності означених сил і засобів для невідкладних дій за умов виникнення надзвичайних ситуацій.

У літературних джерелах, систему управління безпекою життєдіяльності пов'язують з сукупністю взаємопов'язаних процесів, суб'єктів, об'єктів, які функціонують у певному середовищі: „людина — оточуюче середовище — людина”; „людина — машина”; „людина — машина — середовище”, „людина — життєве середовище”, „природа — людина — суспільство”.

При постійному зростанні соціальних, техногенних, природних та інших загроз, означені вище системи частково втрачають своє значення, а їх місце, на нашу думку, повинна зайняти система — "людина — економіка — середовище", яка є визначальною для забезпечення безпеки життєдіяльності, тому що вона найбільш змістовно відтворює її сутність. При цьому під середовищем слід розуміти природне, штучне або соціальне середовище.

Комплексне розуміння проблем управління безпекою життєдіяльності та механізм його реалізації потребує з'ясування змісту взаємодії в системі "людина — економіка — середовище" (ЛЕС), для чого використано та адаптовано підходи Т. Акімової та В. Хаскіна до визначення систем і їх взаємодії в екології в сучасних умовах. Вона надзвичайно складна і разом з тим, при деяких умовах і застереженнях, може бути доведена до простої системної моделі, в якій використані прийоми встановлення причинних зв'язків (рис. 1).

Потребують розкриття і структурні компоненти цієї моделі. Так, система "Середовище" (С) має дві підсистеми — природне середовище (сукупність всіх живих організмів біосфери) і штучне середовище, включаючи середовище проживання людини (антропогенне-природне, техногенне, соціальне).

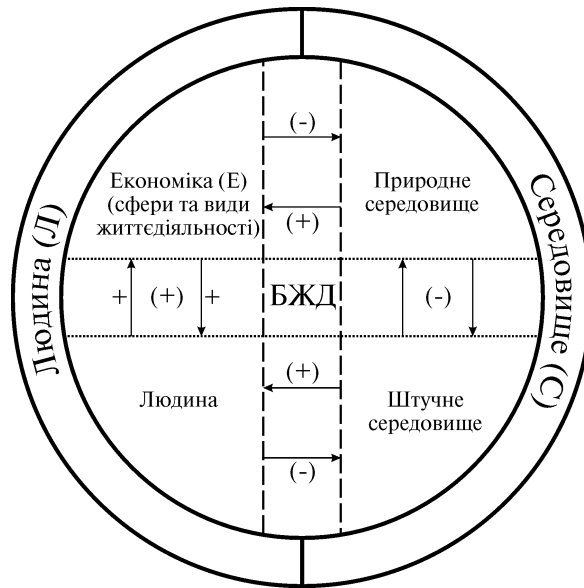

Рис. 1. Структура системи „людина — економіка — середовище”.

Система "Людина" (Л) містить дві підсистеми: це власне людина (група людей, населення) і сфера, яка визначає умови життя і діяльності — економіку (сфери і види життєдіяльності, господарство).

Контур (Л) (рис. 1) має позитивний знак оскільки узагальнено взаємозалежність між людьми і економікою можна розглядати позитивною: певна кількість населення потребує задоволення потреб, тому відповідно, збільшується виробництво продуктів, тобто ресурсів для подальшого зростання. Другий контур (С) має негативний знак, тому що взаємодія між організмами і середовищем в природі в цілому перевищує рівновагу: сфера природи володіє середоутворюючою функцією і безпосередньо контролює властивості власного середовища, а умови середовища (в основному обмеженість кількості природних ресурсів, які можуть бути використані) лімітують збільшення маси. Вплив економіки на природу є протилежно спрямованим (негативним), а стан середовища і населення поєднані позитивними причинними зв'язками.

Це обумовлює подальше дослідження цієї системи як єдиного контуру причинних зв'язків. Всі компоненти в цій моделі системи замкнуті в одну динамічну багаторівневу систему, тому можна стверджувати, що вона функціонує як система безпеки життєдіяльності.

Аналіз та узагальнення взаємозв'язку елементів цієї системи дозволяє стверджувати, що функціонування її, тобто її поведінка, характеризується певними станами, непослідовними у часі, що супроводжуються змінами, які все ж таки необхідно прогнозувати, передбачати виникнення загроз та небезпек, попереджувати ризики, забезпечувати реалізацію відповідних заходів через прийняття та реалізацію відповідних стратегій та програм.

Тому критерієм ефективності системи управління безпекою життєдіяльності може бути високий рівень безпеки життєдіяльності, який повинен відповідати мінімуму сумарних соціально-економічних витрат на усунення загроз і пов'язаних з ними нанесення можливої шкоди. Провідними параметрами при цьому повинні стати значення кількісних показників, прийнятих з урахуванням їх динаміки. Оптимальними слід вважати заходи, що передбачають максимальне зростання рівня безпеки життєдіяльності або заданий її рівень при мінімальних витратах.

Висновок. Використовуючи методичні підходи В.Ліпкана можна стверджувати, що категорія безпеки життєдіяльності в управлінському аспекті повинна визначати характер і організаційно-економічну специфіку механізму управління нею, включаючи можливість

визнання пріоритету доцільності над формальними процедурами. При цьому механізм управління безпекою життєдіяльності вимагає економічного, організаційного, екологічного та інших підходів до розв'язання проблем забезпечення безпеки і вводить необхідну структурування у процеси, пов'язані з діяльністю суб'єктів управління безпекою життєдіяльності. Це зумовлює необхідність визначення науково-методичних засад управління безпекою життєдіяльності в системі державного управління.

Анотація

У статті наведено основні теоретичні та методологічні підходи до економічного управління безпекою життєдіяльності. Встановлено шляхи розв'язання проблем забезпечення безпеки із введенням необхідної структурування у процеси, пов'язані з діяльністю суб'єктів управління безпекою життєдіяльності. Наведені науково-методичні засади управління безпекою життєдіяльності в системі державного управління.

Аннотация

В статье приведены основные теоретические и методологические подходы к экономическому управлению безопасности жизнедеятельности. Определены пути решения проблем обеспечения безопасности с введением необходимой структуризации в процессы, которые связаны с деятельностью субъектов управления жизнедеятельности. Приведены научно-методические основы управления безопасностью жизнедеятельности в системе государственного управления.

Annotation

To the article the basic theoretical and methodological going is driven near the economic management of vital functions safety. The ways of decision of problems of providing of safety are set with introduction of necessary структуризації to the processes related to activity of subjects of management of vital functions safety. The brought scientifically-methodical principles over of management of vital functions safety in the system of state administration.

Список використаної літератури:

1. Радіш Я. Категорійно-понятійний апарат про державне управління системою охорони здоров'я України // Вісник Української Академії державного управління при Президентіві України. – 2001. – №1. – С.193-202.
2. Долішній М., Садова У., Семів Л. Глобалізація та її регіональні виміри // Регіональна економіка. – 2002. – №3. – С. 7-23.
3. Пирожков С.І. Проблеми безпеки в контексті Європейського вибору України // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Регіональна політика: досвід Європейського Союзу та його адаптація до умов України (Збірник наукових праць). – Вип. 5 (XLIII): В 3-х ч. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; Редкол.: відп. ред. акад. НАН України М.І. Долішній. – Ч. 1. – Львів, 2003. – С. 36-52.
4. Закон України "Про основи національної безпеки України" від 19 червня 2003 р. №964-IV // Голос України. – 2003. – 22 лип. (№134). – С. 20-21.
5. Афонцев С. Национальная экономическая безопасность: на пути к теоретическому консенсусу // Мировая экономика и международные отношения. – 2002. – №10. – С. 30-39.

УПРАВЛІННЯ СПОЖИВАННЯМ ПОСЛУГ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. У сучасному світі критерії прогресивного поступу економічних систем зміщуються від кількісних до якісних показників. Це знаходить відображення в еволюції теорій економічного зростання спочатку до теорій сталого економічного розвитку, а згодом - до концепції людського розвитку. В Україні галузі, зайняті відтворенням людського потенціалу, донині залишаються слабкою ланкою розвитку економічної системи і водночас крупним резервом її розвитку. Без ефективного державного управління цю проблему вирішити неможливо. Сьогодні існують незаперечні докази, що здоров'я населення є одним із найважливіших (навіть більш важливим, ніж освіта) факторів розвитку економіки будь-якої країни та добробуту населення [3], а доступ населення до споживання послуг охорони здоров'я значною мірою визначає якість життя і потенціал розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій. Концепції людського розвитку і інтегрованих показників його виміру, у тому числі в аспекті охорони здоров'я і споживання медичних послуг, є об'єктом постійної уваги як зарубіжних і вітчизняних вчених, так і міжнародних міжурядових організацій, насамперед ООН. Економічні питання теорії і практики споживання медичних послуг досліджуються в роботах А. Бабича, В. Корчагіна, Н. Кравченко, В.Лехана, І. Полякова, Т.Попченка, Г.Слабкого. Питання стану систем охорони здоров'я в зарубіжних країнах аналізуються в роботах Є. Індєйкіна, В. Кричагіна, В. Семенова.

Завдання дослідження. Проаналізувати основні показники, які обумовлюють значення такої складової інтегрованого індексу людського розвитку, як «очікувана тривалість життя». З огляду на те, що значення цих показників значною мірою залежать від доступу населення країни до споживання послуг охорони здоров'я, визначити перспективні напрямки і шляхи трансформації державного управління в секторах економіки, що забезпечують позитивну динаміку розвитку соціально-економічної системи шляхом найповнішого використання людського потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Людський розвиток опосередкований чисельними чинниками соціально-економічного середовища, такими, як рівень і структура суспільного виробництва, зайнятість, власність, доходи, ціни, інфляція, соціальна політика, і ін. Об'єднує всі ці чинники їх кінцеве функціональне призначення – забезпечення доступу до споживання економічних благ як засобу людського розвитку. Споживча діяльність пов'язується як із фізіологічним відтворенням людського організму, так і з задоволенням широкого спектру творчих, інтелектуальних, креативних потреб. Провідне місце в реалізації людського розвитку займає доступ населення до споживання медичних благ і охорони здоров'я, який є необхідною передумовою відтворення людини економічної і неекономічної, як засобу і водночас мети суспільного прогресу.

Найзагальнішим показником, який об'єднує кількісно-якісні характеристики стану охорони здоров'я в країні, можна вважати демографічні показники відтворення населення країни як носія людського капіталу, що відчують безпосередній і опосередкований вплив якості життя. Якість життя, у свою чергу, значною мірою є похідною від ВВП.

З даних табл.1 видно, що деякі з них наближаються до катастрофічної межі. 1991 року смертність в Україні вперше перевищила народжуваність, з 1993-го почалося зниження абсолютної чисельності населення, а через рік сальдо зовнішніх міграцій стало від'ємним. Народжуваність з 1990-го по 2001рр. систематично знижувалась, коли

спостерігався спад ВВП, а з 2000-2001рр., водночас із зростанням економіки, почала поступово підвищуватись.

Таблиця 1

ВВП, народжуваність, смертність та тривалість життя в Україні¹

Рік	Народжуваність	Смертність	Очікувана тривалість життя при народженні	ВВП
	Осіб на 1 тис. наявного населення			% до 1990 р.
1990	12.7	12.1	70.7	100
2000	7.8	15.3	67.9	43.2
2001	7.7	15.2	68.3	47.2
2002	8.1	15.7	68.3	49.7
2003	8.5	16	68.2	54.4
2004	9	16	68.2	61.0
2005	9	16.6	68	62.7
2006	9.8	16.2	68.1	67.3
2007	10.2	16.4	68.3	72.6
2008	11.0	16.3	68.3	73.8
2009	11.1	15.3	69.3	63.3
2010	10.9	15.3	68.6	65,9

¹Складено за: <http://www.ukrstat.gov.ua>; 6, с.34,342,350; 4, с.27

Обернено-пропорційний зв'язок спостерігається між динамікою ВВП та смертністю, проте позитивний часовий лаг тут значно вищий: спад ВВП супроводжується дещо запізненим зростанням смертності, а його зростання не призводить у ті ж періоди до одночасного скорочення смертності. Можливе пояснення цього полягає в тому, що спад ВВП означає скорочення відповідного показника на душу населення і супроводжується скороченням споживання і погіршенням якості життя, що на тривалий час погіршує капітал здоров'я.

Скорочення загальної чисельності населення доповнюється погіршенням вікової структури населення. Як свідчать дані табл.2, протягом останніх десятиліть частка населення у працездатному віці та старшому за працездатний вік зросла на 7,4%; якщо в 1992 році ці групи займали 77,4%, то в 2010 р. – вже 84,8% в загальній кількості населення. Водночас питома вага населення у віці, молодшому за працездатний, скоротилась на 7,4% і склала 15,2% у 2009 р. порівняно із 22,6% у 1992р.

Абсолютна кількість населення у працездатному віці та старше працездатного віку скоротилась незначно – на 101,1 тис. та 123,4 тис. чоловік відповідно, але дітей – населення у віці, молодшому за працездатний, стало у 2010 році менше на 4,7 млн. порівняно із 1992 роком. Якщо скорочення загальної чисельності населення діє як чинник, спрямований на звуження споживчого попиту в нинішній період, то зменшення чисельності дітей ставить під сумнів майбутнє нації і складає загрозу для національної безпеки.

Хоча демографічні процеси досить складні і відчують вплив психологічних, суспільних, моральних та інших чинників, вони значною мірою корелюють із умовами життя, добробуту і доступу до споживання матеріальних і нематеріальних економічних благ. Скорочення населення країни більш ніж на 10% за 20 років є найзагальнішим індикатором якості соціально-економічних перетворень, які переживає країна, і свідченням надзвичайно високої ціни цих перетворень. Водночас це є критерієм і обсягів, якості та структури споживання домогосподарств, насамперед, тих його елементів, що впливають на здоров'я та відтворення населення – продуктів харчування, житлово-комунальних, культурно-освітніх, і особливо – медичних та рекреаційних послуг. За даними соціального дослідження, що проводиться інститутом соціології, в 2009 р.

відчували брак здоров'я 46,1% громадян України (у 2008 таких було 45,8%); при цьому відсоток громадян, які відчували обмеження у доступі до необхідної медичної допомоги складав 50,7% (у 2008 р. – 48,4%) [8,с.285].

Табл.2.

Розподіл населення за віковими групами¹

	На 1 січня 1992 року		На 1 січня 2009 року		На 1 січня 2010 року	
	Кількість населення, чол.	У % до всього населення	Кількість населення, чол.	У % до всього населення	Кількість населення, чол.	У % до всього населення
Населення, всього	51801900	100	45963359	100	45782592	100
Населення у віці, молодшому за працездатний	11709800	22,6	7005022	15,2	6 982 589	15.2
працездатном у	28857300	55,7	27846901	60,6	27 601 530	60.3
Старшому за працездатний	11234800	21,7	11111436	24,2	11 198 473	24.5

¹Складено за: [http: www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)

Показники охорони здоров'я в інтегрованому індексі людського розвитку України, (як і показники добробуту - ВВП на одну особу) – обумовлюють стійку дію тенденції до його зниження, яка компенсується лише високими значеннями освітніх показників. Показники охорони характеризуються значним відставанням від передових країн світу(табл.3.)

Табл.3.

Деякі показники здоров'я населення в Україні та країнах ЄС (2008 р.) [3]

Показники	Україна	ЄС
Смертність, на 1000 населення	16,3	9,7
Очікувана тривалість життя, років, у тому числі	68,1	79,1
Очікувана тривалість життя чоловіків, років	62,44	76,01
Очікувана тривалість життя жінок, років	73,84	82,16
Очікувана тривалість здорового життя, років	59,2	67,0
Природний приріст населення (на 1000 населення)	-5,7	0,7
Захворюваність на туберкульоз (на 100000 населення)	82,44	15,48
Смертність від туберкульозу (на 100000 населення)	21,29	1,07
Захворюваність на СНІД (на 100000 населення)	9,73	1,37
Захворюваність на ВІЛ (на 100000 населення)	28,44	5,74

За всіма наведеними показниками стан здоров'я населення України оцінюється як такий, що зумовлює депопуляцію; за оцінками ООН, Україну охопила повномасштабна подвійна криза – демографічна та погіршення здоров'я населення. Неухильно зростає рівень загальної смертності (16,3 на 1000 населення) порівняно із 9,7 в країнах ЄС; низькі рівні очікуваної тривалості життя (для чоловіків – на 14 років менше, ніж в країнах ЄС, для жінок – на 9 років) і життя без інвалідності (59 років в Україні і 67 – в країнах ЄС); епідемія туберкульозу (смертність від нього у 20 разів перевищує смертність у Європі). Залишається досить високою, і з 2002 р. майже не змінюється, смертність дітей віком до 1 року [1].

Все це є характеристикою незадовільного стану процесів відтворення людського потенціалу країни, який є основою національного багатства країни, і значною мірою є наслідком недостатнього споживання масовими соціальними групами як продуктів харчування, предметів широкого вжитку, послуг охорони здоров'я. Так, доступ до медичного обслуговування для багатьох людей, причому не тільки тих, хто вважається бідним, але і для людей із середнім рівнем доходу, є обмеженим і залежить від рівня доходів, соціального статусу або місця проживання, внаслідок чого посилюється ризик втрати здоров'я, працездатності, поширення хронічних захворювань, передчасної смертності.

Нерівність населення за доходами та бідність є найвагомими бар'єрами на шляху доступу до споживання послуг охорони здоров'я в Україні. Попри гарантоване право на надання безоплатної медичної допомоги, значна частина населення змушена у випадку захворювання оплачувати ліки, витратні матеріали, перебування в лікарні й власне медичні послуги (табл.4.)

Табл.4.

Домогосподарства, в яких хто-небудь не зміг отримати медичні послуги, у загальній кількості домогосподарств, члени яких потребували медичних послуг, 2010 рік (%) [4]

	Середнє по Україні	Домогосподарства			
		міські	сільські	з дітьми	без дітей
Отримання медичної допомоги, придбання ліків і медичного приладдя	14,9	15,9	12,7	13,5	15,9
Придбання ліків	11,4	11,9	10,2	10,4	12,0
Придбання медичного приладдя	1,1	0,8	1,7	1,3	1,0
Відвідання лікаря	6,9	7,0	6,7	7,7	6,4
Відвідання стоматолога	4,6	4,9	3,8	5,7	3,9
Отримання лікування у стаціонарі	3,1	2,9	3,7	2,9	3,3
Отримання лікувальних процедур	3,3	3,4	3,2	3,3	3,4

За даними обстеження, у 2010 році у 14,9 відсотка домогосподарств України один із його членів з різних причин не зміг отримати медичну допомогу, коли її потребував, а найвагомішою причиною, що обумовлює таке становище, респонденти називають складнощі з оплатою вартості лікарняного прийому, лікувальних процедур і медикаментозного забезпечення (37,3 відсотка) [4, с.80].

Медикаментозне забезпечення, яке потребує відповідного фінансування, є важливою передумовою споживання медичних благ. Воно поглинає третину загальних витрат на функціонування галузі, але лише близько 4–5 % цих витрат покривається за рахунок бюджету, всі інші лягають тягарем на плечі споживачів. Навіть для стаціонарного лікування 86,7 % вартості ліків сплачується пацієнтами. Така ситуація в поєднанні з ліберальним (безрецептурним) відпуском більшості лікарських засобів значно збільшує ступінь свободи перш за все фармацевтичних працівників у заміні дешевих ліків дорогими.

Очевидно, такий загрозливий стан потребує комплексу заходів з подолання бідності й докорінного поліпшення охорони здоров'я населення. Фахівцями в області медицини і охорони здоров'я пропонуються наступні напрямки вирішення проблем

охорони здоров'я і поліпшення якості життя, що сприятиме людському розвитку в Україні:

1. З метою забезпечення гарантованої державою безоплатної медичної допомоги на законодавчому рівні визначити базовий пакет надання медичних послуг, гарантованих державою, що в подальшому стане базовим для запровадження медичного страхування.

2. З метою підвищення ефективності використання видатків на СОЗ, впровадити систему моніторингу, яка б оцінювала ефективність державних видатків з точки зору якісних наслідків для здоров'я суспільства, а не за даними статистики звернень до медичних закладів чи тривалості перебування та стаціонарному лікуванні.

– З метою вдосконалення процедури державного забезпечення населення України базовим пакетом лікарських препаратів створити Державний реєстр цін на лікарські засоби; на державному рівні запровадити систему фіксування цін на низку найбільш соціально важливих лікарських засобів з одночасним введенням державного замовлення на їх виробництво.

– З метою більш широкого використання добровільного медичного страхування, зниження цін на його послуги, запровадити механізми фінансування страховими компаніями профілактичних заходів, спрямованих на зниження ризиків захворюваності, підвищення рівня здоров'я населення і тим самим скорочення кількості страхових випадків.

3 метою пошуку найбільш оптимальної для України національної моделі охорони здоров'я, діяльність та інфраструктура якої відповідатимуть потребам населення, та враховувати географічні, історичні та культурні особливості України, забезпечити:

– проведення поточного та ретроспективного аналізу елементів сучасних світових моделей охорони здоров'я, які показали свою ефективність;

– оптимізацію системи збору та аналізу статистичних даних, зокрема узгодження порядку надання та обігу інформації між Міністерством охорони здоров'я, Регіональними центрами медичної статистики та Держкомстатом;

– запровадження системи оцінки якості надання медичних послуг кінцевому споживачу та ефективного зворотного зв'язку задля розроблення науково та економічно обґрунтованих механізмів реформування вітчизняної СОЗ [7].

Висновки. Провідне місце в реалізації людського розвитку займає доступ населення до споживання медичних благ і охорони здоров'я, який є необхідною передумовою відтворення людини економічної і неекономічної, як засобу і водночас мети суспільного прогресу. Можливість прожити довге і здорове життя є невід'ємною характеристикою людського розвитку. В інтегрованому індексі людського розвитку ця можливість враховується через такі показники, як численність і темпи росту населення країни, кількість економічно активного населення, очікувана тривалість життя при народженні, очікувана тривалість здорового життя, природне зменшення населення, чисельність і частка інвалідів, здоров'я, чисельність населення, відношення молодого населення та населення віком від 65 років, і ін. Значення цих показників значною мірою залежать від доступу населення країни до споживання послуг охорони здоров'я. Проведений аналіз показав, що в Україні обмежений доступ до споживання медичних благ супроводжується суттєвим погіршенням вказаних показників, що потребує реформування галузі охорони здоров'я.

Анотація

Обґрунтована роль управління споживанням послуг охорони здоров'я в реалізації концепції людського розвитку, в якій людина розглядається не лише як ресурс, а як мета суспільного прогресу. Виокремлено особливу роль охорони здоров'я як його невід'ємної складової, що забезпечує можливість прожити довге і здорове життя, що в інтегрованому індексі людського розвитку враховується через показники численності і темпів росту населення, очікуваної тривалості життя при народженні, природного руху населення.

Ключові слова: людський розвиток, індекс людського розвитку, управління, споживання, послуги охорони здоров'я.

Анотація

Обоснована роль управління потреблением услуг здравоохранения в реализации концепции человеческого развития, которая рассматривает человека не только как ресурс, но и как цель общественного прогресса. Выделена особая роль охраны здоровья как его неотъемлемая часть, обеспечивающая возможность прожить долгую и здоровую жизнь, которая в интегрированном индексе человеческого развития учитывается через показатели численности и темпы роста населения, ожидаемой продолжительности жизни при рождении, естественная убыль населения.

Ключевые слова: человеческое развитие, индекс человеческого развития, управление, потребление, услуги охраны здоровья.

Abstract

The role of health care consumption management in implementing the concept of human development was justified. In this concept a person is considered not only as a resource, but as a goal of social progress. The special role of health care as an integral component, which provides the opportunity to live a long and healthy life was highlighted. The integrated human development index is taken into account as number of indicators: population size and the population growth rate, lifetime expected at birth, the natural movement of the population.

Keywords: development, human development index, management, consumption, health care services.

Список використаних джерел:

1. Доповідь уповноваженого Верховної Ради України з прав людини 5 квітня 2011 року: Про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ombudsman.kiev.ua/dopovid_6/d_06_3_1.htm
2. Доклад о развитии человека 2010 г. Реальное богатство народов: Пути к развитию человека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/development/hdr/2010/>.
3. Лехан В.М., Слабкий Г.О. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я: український вимір // Новости медицины и фармации. – 2010. – № 4(309) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novosti.mif-ua.com/archive/issue-11677/article-11684/>.
4. Національна доповідь про людський розвиток 2011. Україна: на шляху до соціального залучення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.undp.org.ua/files/ua_95644NHDR_2011_Ukr.pdf.
5. Офіційний сайт державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Народне господарство України у 1992 році: Стат. Щорічник / Міністерство статистики України: Відповідальний за випуск В.В.Самченко. – К.: Техніка, 1993. – 464с.
7. Попченко Т. Щодо пріоритетних напрямів вдосконалення вітчизняної сфери охорони здоров'я: Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/480/>.
8. Українське суспільство 1992 - 2010. Соціологічний моніторинг / За ред. д.е.н. В.М.Ворони, д.соц.н. М.О.Шульги. - К.: ІС НАНУ, 2010. – 636 с.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІЙ: КРЕАТИВНІСТЬ МЕНЕДЖМЕНТУ

Постановка проблеми. Конкуренція стимулює регіони різних країн цінувати, зберігати свою неповторність та позитивні сторони, що відрізняють їх від інших, одночасно враховуючи тенденції процесів глобалізації, міжнародної міжрегіональної інтеграції та інтеграції регіонів у межах однієї країни. За цих обставин уміле використання сучасних підходів до управління територією, положень креативної економіки та менеджменту знань може допомагати реалізувати органам влади України ефективнішу регіональну політику, упроваджувати кращі моделі організації простору регіону, тим самим підвищувати конкурентоспроможність останніх та життєвий рівень мешканців.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Сучасна економічна наука пропонує багато механізмів і моделей управління регіоном як просторовою суспільно-територіальною системою. На жаль, в Україні використання чужого досвіду часто не приносить очікуваних ефектів. За нашими спостереженнями це зумовлено насамперед низьким рівнем професійності управлінських кадрів на всіх рівнях влади, а особливо, це проявляється на рівні селищних та районних рад. Іншим важливим моментом є те, що, використовуючи певні механізми регіонального розвитку, в Україні часто упускають якісь елементи чи кроки, що передбачені дією цих механізмів і наявність яких є обов'язковою, але, на перший погляд, їх роль видається незначною. Таким чином, утрачається цілісність і системність дії механізмів, що призводить до негативних наслідків використання останніх. Розглянемо декілька прикладів для підтвердження цієї думки.

Виклад основного матеріалу. I. Так, життєдіяльність території в усіх країнах підпорядкована певним стратегіям соціально-економічного розвитку, що розробляються на основі відповідних науково обґрунтованих методичних рекомендацій. Реалізація таких стратегій відбувається шляхом прийняття річних конкретних програм за обраними пріоритетами з урахуванням наявного природно-ресурсного потенціалу, визначених джерел фінансування (у т.ч. не лише бюджетних), і забезпечується системою моніторингу і контролю. В Україні також запроваджено механізм стратегічного планування для розвитку територій, але аналіз більшості чинних стратегій областей України, районів (поданих на сайтах регіональних органів влади), свідчить про їх «показний» характер, а не слугує керівництвом до дій. (Наприклад, у районній стратегії є завдання: «створити умови для розвитку малого і середнього бізнесу» і більше жодних конкретних заходів для «створення умов...» не передбачено....). Окрім того, багато стратегій не підкріплено конкретними програмами, і навіть якщо є моніторинг, то він аналізує зміну ситуації на території взагалі, а не реалізацію стратегічних цілей.

II. Інший приклад використання добре відомого в світі ефективного механізму регіональної політики такого, як створення спеціальних економічних зон в Україні не дало можливості отримати очікуваного ефекту. Це можна пояснити таким.

1. Не сприйняття більшістю депутатів та представниками органів влади всіх рівнів створення спеціальних економічних зон (СЕЗ) як механізму регіональної політики (більшість сприймали «зони» як механізм залучення інвестицій).

2. Неоднозначне трактування законодавства щодо використання такого механізму регіональної політики, що зумовлювалося відсутністю потрібних знань щодо типів та режимів функціонування спеціальних економічних утворень, відсутністю належного інституційного забезпечення їх функціонування, зокрема для моніторингу та контролю, лобіюванням інтересів певних кланів для прискороного отримання зисків і реалізації корупційних схем, занадто ускладнили правове середовище для впровадження в життя

такого механізму. (Так, наприклад, у Чехії 2 статті у митному кодексі та у 3 статті у податковому регулювали створення вільних економічних зон).

3. Ефективність спеціальних зон почали оцінювати лише з огляду на недоотримання платежів у бюджет буквально з першого року діяльності зони (без врахування того, що в іншому разі інвестор взагалі б не прийшов на цю територію, часто депресивну і без інфраструктури) та не враховували інші позитиви, наприклад, формування професійного територіального менеджменту.

4. Окрім того, серед спеціальних економічних зон України не було використано зони типу «порто-франко», реалізація проектів яких (автопорт «Краківець», Інтерпорт «Чоп» та «Ковель» і т.п.) була розпочата, отримані перші позитивні результати, але, на вимогу певних владних структур, за кілька місяців зупинена, що призвело до значних втрат, зокрема, на відшкодування коштів інвесторам. Таким чином, був втрачений механізм забезпечення ефективності проходження транзитних потоків Україною, який використовується багатьма країнами, а саме: Німеччиною, Францією, Угорщиною, Італією, Болгарією, Чехією тощо і став базою дальшого створення логістичних центрів, у т.ч. міжнародних. В Україні формування логістичних центрів тепер, за потребою часу, відбувається на «порожньому» місці.

5. Раптове призупинення діяльності спеціальних економічних зон через існування корупційних схем, а насправді через невміле, непрофесійне застосування відомого механізму, призвело до значних втрат як фінансових, так і іміджевих для держави і її регіонів. При тому, наприклад Польща, відстояла і навіть нині розвинула механізм функціонування спеціальних економічних зон (уже функціонують підзони) незважаючи на те, що однією з умов вступу до ЄС була вимога ліквідація СЕЗ. 14 СЕЗ Польщі успішно функціонують і є «полюсами зростання» територій, на яких вони розміщені.

III. Наступним ефективним механізмом регіональної політики є підтримка розвитку кластерних утворень на території. Десятиріччя застосування цього механізму деякими областями (Хмельницькою, Запорізькою (Мелітополь), Харківською, м. Севастополем тощо) за ініціативою громадськості і органів місцевого самоврядування дуже важко поширюється Україною і підтримується центральними органами влади. Основним гальмом у цій справі є відсутність потрібних знань як у представників бізнесу, так і владних структур.

Аналогічна ситуація із застосуванням таких механізмів як державно-приватне партнерство (легше звертати увагу на відсутність фінансування, аніж знайти нові джерела), міжмуніципальне співробітництво (ММС), територіальний маркетинг, міжрегіональне та транскордонне співробітництво та інші.

IV. ММС є частиною загальної еволюції сучасних суспільств. Воно являє собою складне явище задля вибору оптимальної форми співробітництва, що має враховувати політичні, економічні, юридичні, фінансові, демографічні, культурні, технічні та організаційні аспекти. ММС існує, коли дві або більше громад погоджуються співпрацювати для виконання будь-якого зі своїх повноважень задля отримання обопільної вигоди.

В Україні деякі органи місцевого самоврядування вже ефективно використовують різні форми міжмуніципального співробітництва, зокрема задля вирішення актуальних проблем розвитку гірських територій.

Так, територіальними громадами Міжгірського району Закарпатської області було реалізовано проект "Відродження Карпатського села — активізація підприємницької діяльності, створення та підтримка діяльності Центру підприємництва Міжгірського району".

На виконання названого проекту було витрачено 125,0 тис. грн., 20 тис. грн. з яких було профінансовано з районного бюджету, 15 тис. грн. за рахунок коштів Фонду підтримки підприємництва "Міжгір'я-Карпати", а 90 тис. грн. за рахунок коштів державного бюджету. Згаданий проект було здійснено на території сіл Міжгірського

району Закарпатської області, розміщених біля підніжжя Боржавських полонин. Цей регіон займає біля 30 відсотків території району. Тут розміщуються 13 населених пунктів що об'єднані у 8 сільських рад. Це такі як села Подобовець, Пилипець, Розтока, Буковець, Річка, Тюшка, Репинне, Н.Студений, Келечин, Ізки та інші. У проекті цей регіон має назву Боржавське нагір'я.

Основною проблемою, на вирішення якої спрямований проект, є проблема бідності та підвищення ділової активності вразливих груп населення сіл Боржавського нагір'я. Чисельність населення, яке проживає на даній території, – 9,6 тис. осіб, що становить 20 відсотків усього населення району. Доходи місцевого населення є незначними, отримані переважно від ведення власного господарства і в більшості вони не перевищують межу бідності. Підприємницька діяльність є незначною. Зі всіх зареєстрованих в районі приватних підприємців на частку населених пунктів цього регіону припадає всього 1 відсоток. Беручи до уваги, що на цій території проживає 20 відсотків населення району, цей показник є надзвичайно малим.

Разом з тим цей регіон має добрі передумови для розвитку, а саме:

- природно-ресурсний потенціал. Територія району одна з найбільш екологічно чистих в області, що створює умови для розвитку туристично-рекреаційної галузі. Безпосередньо в цьому регіоні розміщений водоспад Шипіт, який своєю неповторністю і красою приваблює туристів із багатьох країн. На території долини наявні значні ресурси дикорослих плодів і ягід (білий гриб, чорниця, лісові горіхи), переробку і консервування яких можна було би налагодити в населених пунктах району. Попередні дослідження регіону на предмет створення сучасних туристичних центрів у Міжгірському районі, проведені 2002 року за сприянням та фінансової підтримки Карпатського Фонду, підтвердили, що Міжгірський район володіє винятково сприятливими умовами для створення рекреаційних центрів, розвитку сільського туризму.

- Історико-архітектурний потенціал. До історико-архітектурного потенціалу Міжгірського району належить лінія Арпада, єдиний в Європі музей лісу і сплаву, пам'ятники Миколі Шугаю, старовинні церкви, збудовані в 18–19 століттях. Саме в цих місцях (с.Келечин) народився перший президент Карпатської України Августин Волошин, жив і творив відомий чеський письменник Іван Ольбрахт.

Актуальність проекту полягає в тому, щоб шляхом активної роботи з населенням, учнями випускних класів, органами місцевого самоврядування сприяти підготовці до ведення підприємницької діяльності після закінчення будівництва гірськолижних трас і в подальшому сприяти забезпеченню сталого розвитку населених пунктів Боржавського нагір'я.

У межах проекту було проведено такі заходи:

- проведення навчальних семінарів з незайнятими громадянами та учнями випускних класів;
- ознайомлення з найкращим досвідом з організації та ведення підприємницької діяльності в сусідніх областях;
- проведення конкурсу на кращі проекти з відкриття власної справи, визначення переможців у групах;
- створення та розміщення в Інтернеті WEB-сторінки району та його громад з детальним описом їх туристичного потенціалу;
- створення Центру підприємництва Міжгірського району.

Тухольківською сільською та Сколівською районною радою Львівської області було реалізовано проект «Формування механізму залучення коштів громад для розвитку тваринництва в гірських умовах».

Проект було спрямовано на об'єднання зусиль територіальних громад Сколівського району для розвитку тваринництва в гірських умовах та формування системи реалізації і первинної переробки продукції тваринництва.

Актуальність проекту полягає в тому, що в багатьох населених пунктах району основним видом сільськогосподарського виробництва залишається тваринництво, а можливості реалізувати свою продукцію селяни не мають. Унаслідок розпаду колгоспно-радгоспної системи повністю ліквідовано молокоприймальні пункти і практично сільські жителі позбавлені єдино можливого заробітку. У межах проекту було проведено такі заходи:

- проведення в навколишніх селах аналізу пропозицій тваринницької продукції, вивчення ринку збуту, створення базового обладнаного приміщення для прийому продукції, налагодження системи збору молока;
- проведення навчання з сільськими громадами щодо потреби ведення селекційної роботи в приватних господарствах з метою вирощування більш продуктивної ВРХ та розроблення технології ведення селекційної роботи;
- налагодження системи збору молока з метою створення власного мініпереробного молокозаводу та укладання договорів з існуючими молокопереробними заводами.

Для реалізації проекту було використано 103 тисячі грн. (у тому числі кошти місцевих бюджетів та організацій-партнерів - 53 тис. грн., кошти державного бюджету - 50 тис. грн.).

Останні досягнення економічної науки звертають увагу на значну роль особистості для розвитку території, особливо її креативність. Креативний мер з групою таких же творчих людей - професіоналів та патріотів може зробити значно більше для розвитку території, її конкурентоспроможності і забезпечити гідний життєвий рівень мешканцям. Для цього потрібні професійні фахівці на всіх щаблях влади, які можуть бути виховані в якісному освітньому середовищі. В Україні, на жаль, регіональна економіка читається за дуже обмеженим обсягом на економічних спеціальностях навчальних закладів і в системі підготовки управлінських кадрів. І навіть той факт, що на ринку праці існує надлишок за професією економіст (за потреби 612 осіб на ринку праці їх зареєстровано 7,0 тис. осіб) не дає підстав стверджувати, що є необхідна кількість фахівців з регіонального менеджменту.

Висновки. Сучасний етап цивілізаційного розвитку на перший план висуває людину, її інтелект, потреби і можливості творчого розвитку, збереження традицій і культурної спадщини.

1. Створення відповідних умов для життєдіяльності людини в багатьох випадках залежить від професійності територіального менеджменту, від їх креативності і вміння застосовувати новітні досягнення науки та практики.
2. Професіоналізм територіального менеджменту ґрунтується на знаннях регіональної економіки та регіональної політики, територіального маркетингу, основ міжтериторіального (міжмуніципального) та транскордонного співробітництва, теорії конкурентних переваг, основ державно-приватного партнерства тощо.
3. Велике значення для територіального розвитку має рівень поінформованості бізнесу і громади щодо стратегії розвитку території і можливостей реалізації останньої. Відтак, доцільно підвищити ефективність системи інформування населення, зокрема щодо кращих практик та сучасних механізмів територіального розвитку, прозорості фінансових потоків тощо.

Анотація

У статті аналізуються специфічні чинники, що впливають на конкурентні переваги прикордонного регіону та розглядаються організаційні-економічні підходи до їх формування.

Ключові слова: прикордонний регіон, конкурентні переваги, організаційно-економічні підходи

Аннотація

В статье анализируются специфические факторы, влияющие на конкурентные преимущества приграничного региона, и рассматриваются организационно-экономические подходы к их формированию.

Ключевые слова: приграничный регион, конкурентные преимущества, организационно-экономические подходы

Summary

They analyze specific factors influencing competitive advantages of frontier region as well as consider organizational and economical approaches towards to those advantages formation.

Key words: frontier region, competitive advantages, organizational and economical approaches

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТИПОВИХ ПОЛЕЗНИХ ЕФФЕКТІВ І НЕГАТИВНИХ ВОЗДЕЙСТВИЙ ВІД ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ НЕТРАДИЦІЙНОЇ ВОЗБНОВЛЯЄМОЇ ЕНЕРГЕТИКИ НА ПІДПРИЯТТІ

Использование технологий нетрадиционной возобновляемой энергетики (НВЭ) является актуальным направлением повышения энергонезависимости и экономической безопасности экономики Украины. Однако, уровень использования данных технологий не отвечает мировой динамике в данной сфере. Одной из проблем на пути эффективного использования технологий НВЭ является слабое осознание и восприятие их комплексного потенциала. Зачастую он сводится к понятию экономии топливных энергоресурсов (ЭР), однако существуют и другие сферы эффективного проявления данного потенциала. Это разнообразные косвенные и ситуативные эффекты производственной, эколого-техногенной, социальной и организационно-коммуникативной сферы. [1, 2] Классификацию данных эффектов можно представить следующим образом (см. табл. 1).

Более подробно их охарактеризовать можно следующим образом.

Эффект от экономии энергоресурсов. Данный вид эффекта реализует возможности технологий НВЭ, по сокращению расходов используемых традиционных энергетических ресурсов (жидкое топливо, природный газ, уголь и др.) затрачиваемых на функционирование традиционной теплогенерирующей мощности конкретного предприятия в натуральном и стоимостном выражениях.

При этом среднегодовой эффект от экономии энергоресурсов с учетом коэффициента изменения цен та энергоресурсы за расчетный период предполагает наряду с определением эффектов от экономии энергоресурсов в текущих ценах, учесть динамику цен на энергоресурсы, т.к. эффективность в соответствии с ней будет изменяться.

Среднегодовой эффект от снижения условно-постоянных затрат. Данный полезный эффект реализует возможность в получении дополнительных эффектов от снижения себестоимости продукции, т.е. энергосбережение позволяет уменьшить удельные затраты энергоресурсов на производство единицы продукции и, тем самым, увеличить объем выпуска при имеющемся их потреблении или снизить статьи затрат условно-постоянных расходов, что позволит увеличить прибыль предприятия.

Группа эффектов продления срока службы ОТГМ. Данный эффект реализует возможности технологий НВЭ в сокращении износа основного теплогенерирующего (ТГ) оборудования, что влияет на увеличение срока службы работы основных теплогенерирующих мощностей и удлинение его межремонтного периода, посредством снижения ежегодных затрат при проведении работ по техобслуживанию и ремонту.

Эффект от увеличения срока службы основных генерирующих мощностей. [3] Данный эффект проявляется в том, что использование энергосберегающих технологий (в частности гелиосистемы), позволяет продлить срок службы основных теплогенерирующих мощностей.

Эффект от снижения ежегодной удельной стоимости работ по обслуживанию и ремонту основных генерирующих мощностей. Данный эффект выражается в удлинении межремонтного периода, в результате чего происходит снижение ежегодной статьи затрат на «техническое обслуживание и ремонт основного оборудования», который изменяется в соответствии с изменением технико-экономических показателей по ремонту основных ТГМ.

Среднегодовой эффект от снижения штрафных санкций за превышение нормы выбросов реализует возможности энергосберегающих технологий НВЭ по

снижению ущерба наносимого природной среде, при этом первичный эффект заключается в снижении загрязнения окружающей среды и улучшения ее состояния, а конечный социально-экономический результат – это повышение уровня жизни населения, эффективности общественного производства. [4]

Эффект повышения техногенной безопасности. Данный вид эффекта основывается на снижении потенциальных убытков от техногенных аварий на предприятии. Данный эффект образуется в результате снижения аварийности работы основного ТГ оборудования.

Таблица 1

Классификация типовых полезных эффектов от использования технологий НВЭ

Система групп факторов	Подгруппы	Типовые полезные эффекты
Группа прямых эффектов	Эффект от экономии энергоресурсов	1. Среднегодовой эффект экономии энергоресурсов в натуральных показателях Среднегодовой эффект от экономии энергоресурсов с учетом коэффициента изменения цен та энергоресурсы за расчетный период
	-	2. Среднегодовой эффект от снижения условно-постоянных затрат
Группа косвенных эффектов	Подгруппа эффектов продления срока службы ОТГМ	3. Эффект от увеличения срока службы основных генерирующих мощностей (ОТГМ) 4. Эффект от снижения ежегодной удельной стоимости работ по обслуживанию и ремонту основных генерирующих мощностей
	-	5. Рекламно-информационный эффект для предприятия
	-	6. Среднегодовой эффект от снижения штрафных санкций за превышение нормы выбросов
	-	7. Эффект от снижения потребности в складских помещениях
	Подгруппа эффектов прироста мощности	8. Эффект повышения резервной теплогенерируемой мощности 9. Эффект от энергоустойчивости 10. Эффект энергонезависимости
Группа ситуативных эффектов	-	11. Эффект повышения техногенной безопасности 12. Эффект эквивалентного экологического мероприятия
	-	13. Группа эффектов от предотвращения убытков природной и социальной среде
	-	14. Эффект инновационной восприимчивости 15. Эффект повышения общественной инновационной активности
	-	16. Другие полезные эффекты – утилизация отходов, улучшение природно-ландшафтных зон, архитектурно-композиционный фактор и т.д.
Другие	-	

Эффект эквивалентного экологического мероприятия. Данный эффект реализует одну из сторон экологического потенциала от внедрения технологий НВЭ. Технологии НВЭ, наряду с энергосбережением, являются одновременно и природоохранным мероприятием, т.к. если предприятие данные виды эффектов будет достигать традиционным методом (внедрение системы очистки выбросов), то это потребует капитальных вложений и текущих затрат по его обслуживанию (замена фильтров очистки и т.д.). Внедряя технологии НВЭ, мы достигаем требуемых экологических показателей, без вышеупомянутых затрат, т.е. получая данный эффект. Предприятие фактически экономит данные размеры затрат.

Группа эффектов прироста мощности. Данные эффекты, реализуют возможности энергосберегающей технологии по повышению объемов производства, а также снижению убытков наносимых предприятию, в условиях аварийных или плановых остановок основных теплогенерирующих мощностей по внутренним причинам, а также перебоев в поставках энергоресурсов в условиях непредсказуемой и неустойчивой внешней среды – по внешним причинам.

Эффект резервной теплогенерируемой мощности. Данный эффект проявляется в приросте производительности предприятия в случае ликвидации неудовлетворенной потребности в тепловой энергии в пиковых ситуациях тепловой нагрузки, т.е. времени когда резко возрастает потребность в ней, а фактическая мощность не может ее удовлетворить. Технология НВЭ в данном случае обеспечивает запас резервной мощности, выраженной удельной величиной потребления горячей воды, который может повысить валовую прибыль предприятия.

Эффект от энергоустойчивости проявляется посредством снижения убытков от непредвиденных остановок теплогенерирующего оборудования по внутренним причинам предприятия (сбой, остановка, авария). В результате внедрения энергосберегающей технологии происходит повышение надежности энергообеспечения, которая обеспечивается замещением выбывающей мощности за счет дополнительной, альтернативной мощности.

Эффект энергонезависимости проявляется в снижении убытков и соответственно увеличение доходности в связи с сокращением остановок основного теплогенерирующего оборудования, вызванных внешними причинами.

Информационный эффект для предприятия. Данный полезный эффект реализует возможности распространения дополнительной информации об экологическом, а соответственно и о социальном преимуществе предприятия. [21] Суть данного преимущества заключается в более чистой окружающей среде, что напрямую связано с привлекательностью предприятия, как объекта работы и с точки зрения стандартов его продукции.

Эффект от снижения потребности в складских помещениях, реализует возможности энергосберегающей технологии НВЭ, в более эффективном использовании производственно-складских помещений.

Группа эффектов от предотвращения убытков природной и социальной среде. Данная группа эффектов является по сути общественно-опосредованной, их расчет на уровне предприятия затруднен и требует специальных методик, однако фактически данный эффект проявляется в случае внедрения технологий НВЭ и снижения выбросов от основной ТГМ.

Данная группа эффектов реализует возможности от внедрения энергосберегающей технологии (гелиосистемы) в оздоровлении природной среды и условий жизнедеятельности населения. Эффект проявляется в компенсации ущерба наносимого природной среде вредными воздействиями от использования традиционных ЭР, а также в снижении заболеваемости, улучшений условий труда и отдыха, улучшения жизненных стандартов.

Группа эффектов инновационной восприимчивости эффектов инновационной восприимчивости. В данную группу входят эффекты инновационной восприимчивости и эффект повышения общественной инновационной активности.

Эффект инновационной восприимчивости. Проявляется в повышении готовности администрации, персонала и структурных подразделений к внедрению последующих инноваций (обновлению технологий на производстве).

Если рассматривать данный эффект более детально, то повышение готовности персонала к восприятию ЭСТ, выражается в снижении затрат по статьям расходов, направленных на распространение общей информации о инновации, повышения квалификации, обучения персонала, разработку дополнительных факторов стимулирования и т.д. В результате происходит ускорение самого процесса восприятия последующей инновации, а соответственно и ее внедрения. Данная тенденция происходит из-за перехода на более высокий уровень личностного и профессионального развития (при получении дополнительной информации, наличия образования в данной области и т.д.).

Эффект повышения общественной инновационной активности региональных предприятий и организаций. Данный эффект реализует возможности по распространению информации о комплексном потенциале энергосберегающих инноваций, посредством контактов предприятия (социально-экономических, производственных и т.п.), что объективно повышает инновационную активность делового окружения.

По сути, этот вид эффекта реализуется посредством неформальных маркетинговых коммуникаций, при которых информация распространяется через неформальные контакты (коммуникации).

На ряду, с вышеназванными полезными эффектами, в результате использования технологий НВЭ могут иметь место различные негативные воздействия на производственную, эколого-техногенную и социальную среду. Анализ данных негативных воздействий от технологий НВЭ, можно охарактеризовать следующим образом:

Уровень экономической и экологической нагрузки от отчуждения земель. Как правило, технологии НВЭ представляют из себя достаточно сложное техническое сооружение – ветряные и геотермальные станции, теплонасосные установки, малые ГЭС и котельные на биотопливе, которые требуют отчуждения специальных участков земли. Выбытие этих из возможного оборота влечет потенциальные затратные денежные потоки.

Уровень экономической и экологической нагрузки от нарушения среды природно-ландшафтных зон. Размещение комплексов НВЭ снижает привлекательность природно-ландшафтных зон, влечет их «индустриализацию». Соответственно, снижаются возможности использования их рекреационных возможностей и мест для отдыха и туризма.

Влияние вредных факторов на здоровье человека. Ряд технологий НВЭ в процессе эксплуатации оказывают определенное воздействие на окружающую среду (шум, вибрация, электромагнитное, электростатическое, инфракрасное излучения, воздух рабочей зоны и атмосферы и т.п.). Это влечет затраты на преодоление их негативного влияния.

Влияние на животный и растительный мир. Ряд технологий НВЭ в процессе эксплуатации оказывают определенное воздействие на животный и растительный мир, нарушая естественное его воспроизводство. Это требует затраты на преодоление их негативного влияния.

Другие экологические воздействия (определяются в конкретных условиях использования).

Возможность внеплановых поломок, аварий от использования технологий НВЭ. Внедрение дополнительной технической системы технологий НВЭ в работу традиционной энергогенерирующей мощности предприятия влечет за собой

дополнительные мероприятия по их техническому обслуживанию и ремонту, затраты на которые необходимо соизмерять с аналогичными на предприятии.

Устойчивость в условиях сейсмоактивности. Ряд технологий НВЭ (ветроэнергетика, геотермальная энергетика) нежелательно использовать в условиях повышенной сейсмоактивности, в виду их объективной конструктивной уязвимости.

Устойчивость в неблагоприятных климатических условиях. Данный фактор оказывает негативное воздействие на эффективность работы технологий НВЭ, в отдельных случаях, например в ветро- и волновой энергетике могут возникать аварийные ситуации.

Уровень пожаробезопасности. Данный фактор в определенной мере присущ комплексам технологий НВЭ, в большей (ветро-, геотермальная-, фотоэлектрическая, малая гидроэнергетика, биоэнергетика) или меньшей степени (гелиоэнергетика теплогенерационного типа, тепловые насосы, волновая энергетика).

Уровень рисков негативного воздействия на здоровье и жизнь человека. Конструкции технологий НВЭ являются определенным потенциальным фактором техногенной опасности для здоровья и жизни человека, в зависимости от условий их эксплуатации и обслуживания. В большей мере эти риски проявляются в ветро-, гео- и биоэнергетике. Это следует учитывать при принятии решения об использовании данных технологий.

Другие техногенные риски (определяются в конкретных условиях использования).

Вывод. Вышеприведенные типовые полезные эффекты и негативные воздействия по конкретным технологиям НВЭ диктуют необходимость единого типового методического подхода по расчету их комплексной социально-экономической и эколого-техногенной эффективности. При этом, перечни типовых полезных эффектов и негативных воздействий следует корректировать с учетом региональных приоритетов использования технологий НВЭ. В конкретных условиях предприятий данные типовые перечни являются основой для выделения и расчета адаптированных показателей обоснования эффективности использования технологий НВЭ.

Аннотация

Предложена систематизация полезных и негативных воздействий от использования технологий нетрадиционной и возобновляемой энергетике. Выделены перечни типовых полезных эффектов и негативных воздействий. Дана их укрупненная характеристика, с точки зрения формирования комплексного подхода к социально-экономической и эколого-техногенной эффективности.

Ключевые слова: нетрадиционная возобновляемая энергетика, типовые полезные эффекты, негативные воздействия, комплексная социально-экономическая и эколого-техногенная эффективность.

Summary

Is proposed the systematization of useful and negative impacts from the use of alternative and renewable energy technologies. Are selected lists of standard useful effects and negative influences. Is given their integrated feature, from the point of view of an integrated approach to economic, social and environmental-technological efficiency.

Keywords: alternative renewable energy, the model useful effects, negative effects, integrated socio-economic and environmental-technological efficiency.

Список используемой литературы:

1. Дюжев В.Г. Повышение инновационной восприимчивости на основе классификации типовых полезных эффектов / В.Г. Дюжев, Н.Н. Дьякова, С.В. Сусликов // Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції / НТУ «ХП»,

- Харківська обласна державна адміністрація, АРМБО [та інші]. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2009.
2. Покропивного С.Ф. Экономика предприятия. Под общ. ред. д-ра эконом. наук, проф. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЭУ. – 2003.
  3. Маслак О. И. Про основные проблемы та мероприятия относительно активизации инновационной деятельности предприятий / Маслак О. И., Костин В. В. Журнал Региональные перспективы – 2002 - №5.
  4. Теория распространения инноваций [Електроний ресурс] // По материалам «Invest PARK – Портал инвестора». – Режим доступа: http://www.investpark.ru/?m=market&an=innovation_diffusion
  5. Брайант Д. Основы воздействия СМИ / Брайант Д., Томпсон С. Издательский дом «Вильяме» - Москва – Санкт-Петербург – Киев, 2004. – 124 с.

УДК: 338.48

Іванов А.М.

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ

Постановка проблеми. Економіко-екологічний механізм управління розвитком регіональних територіальних рекреаційних комплексів з точки зору громадських інтересів є важливим інструментом гармонізації взаємодії рекреаційного господарства і людини. При цьому заходи, запроваджені державою, можуть вважатися ефективними лише тоді, коли вони здатні в конкретних макроекономічних обставинах забезпечити досягнення базових цілей суспільства, а саме: високого рівня життя населення, скорочення негативного антропогенного втручання в розвиток природного середовища, стійкої динаміки позитивної взаємодії соціуму і довкілля. У сучасній Україні відсутні етика раціонального використання рекреаційних ресурсів і традиції економіко-екологічного державного регулювання такого використання. Цей факт ускладнює розвиток регіонів на принципах економіко-екологічної самоорганізації та саморегулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових публікацій, присвячених розвитку територіально-рекреаційного комплексу, слід відмітити праці Амоші О.І., Андрієнко Т.Л., В'юна В.Г., Горлачука В.В., Калькової Н.М., Мамутова В.К., Плюти П.Г., Реймерса Я.Ф., Сохнича А.Я., Третяка А.М., Янчука В.П.

До найбільш вагомих праць останніх 2-х років, присвячених управлінню рекреаційними та природно-заповідними територіями слід віднести монографії авторського колективу відомих українських економістів під редакцією професора Горлачука В.В. [1, 2].

Невирішені частини загальної проблеми та мета статті. Не дивлячись на різноплановість вищезазначених досліджень, на сьогоднішній день відсутні фундаментальні наукові дослідження, пов'язані з впровадженням методології та методики розробки та впровадження стратегій управління розвитком ТРК.

В умовах, що склалися, еволюційне формування ефективного еколого-збалансованого розвитку рекреаційного господарства в Україні потребує тривалого часу і зумовлює її відставання в цьому та в багатьох інших відношеннях від країн-лідерів в сфері туризму і природокористування і супроводжуватиметься подальшою втратою ресурсного потенціалу і, відповідно, соціальними витратами. Саме тому назріла необхідність

формування ефективного механізму управління рекреаційним природокористуванням, який повинен стати підсумком реалізації стратегії, що узгоджує і врівноважує цільові настанови в області економіко-екологічних перетворень, антикризового регулювання, еколого-технологічної перебудови, підвищення рівня життя населення, ефективного входження у світовий туристський і рекреаційний бізнес.

Тому метою статті є розробка Стратегії управління розвитком ТРК.

Виклад основного матеріалу. В основі економіко-екологічної стратегії розвитку територіальних рекреаційних комплексів повинні лежати довгострокові цілі. Це перетворення регіонів України на такі, що динамічно розвиваються, забезпечують на основі розумного споживання рекреаційних особливо цінних ресурсів досягнення середньоевропейських стандартів рівня життя місцевого населення і рекреантів.

Основні напрями та ідеї розробленої та запропонованої для втілення в життя Стратегії, яка на наш погляд є ефективною, зводяться до наступного:

1. Економіко-екологічна консолідація як основа розвитку регіональних територіальних рекреаційних комплексів. Умовою успішного розвитку ТРК є економіко-екологічна консолідація з урахуванням соціального аспекту, що розглядається нами як чинник зміцнення державності. Це налагодження механізму партнерства між основними користувачами рекреаційними ресурсами та органами державного нагляду і контролю за якістю ресурсів. Даний механізм припускає співпрацю при утилізації відходів або проведенні очисних заходів з забрудниками довкілля, формування нормативних меж поведінки груп і механізмів відповідальності за їх порушення; розширення бази інвестиційної підтримки влади на основі її реальної відповідальності за досягнення значущих цілей - підвищення рівня життя та економічної безпеки.

Для того, щоб запустити взаємообумовлені процеси економіко-екологічної консолідації і зміцнення економіки області, регіону, потрібні наступні умови:

- вибір такої економіко-екологічної стратегічної мети, яка має консолідуєчий потенціал, здатна об'єднати зусилля товаровиробників, ресурсокористувачів і державних контролюючих органів. Формування механізму співпраці між вказаними структурами, на якій базуватимуться інститути легітимності економіки республіки та екології;

- створення нової системи екологічного порядку, що регулює поведінку основних суб'єктів - ресурсокористувачів у контексті реалізації названих стратегічних цілей держави.

2. Стратегія розвитку за принципом підвищення рівня життя повинна визначатися динамікою споживання і деградації рекреаційних ресурсів. Становлення сучасної ринкової економіки припускає формування нової моделі ресурсозберігаючої політики.

Нині наявна гостра необхідність у підвищенні якості життя більшості громадян України і, отже, розширенні рекреаційного господарства. На сьогодні відповідно до західноєвропейських стандартів добробуту живуть лише 5-7 % людей. Бідність особливо потребує рекреаційного оздоровлення. Вона охоплює 40 % населення країни, а майже 30 млн. людей живуть на межі зубожіння, яке набуло застійного характеру. Спроби відродження господарських зв'язків, сільськогосподарського виробництва й інших структур ведуть до безконтрольного споживання ресурсів, утворення значного обсягу відходів, ушкодження особливо цінних ресурсів і, насамкінець погіршення економічної ситуації.

Протягом тривалого часу основні напрями розвитку більшості курортних регіонів України визначалися потребами населення у відпочинку і оздоровленні без урахування міри деградації рекреаційних ресурсів, здатності екосистем, здібності до самовідновлення, гранично допустимих концентрацій шкідливих речовин в атмосфері, воді, ґрунті і сумарних збитків, що завдаються довкіллю.

Сучасне рекреаційне природокористування в Україні, особливо гірське, набуло рис двох'ярусної соціальної структури, характерної для країн «третього світу», де значна

частина населення живе в стані перманентного зубожіння і позбавлена можливості проведення оздоровчого відпочинку, лікування та ін. Розкол не лише за рівнями прибутків і життєвими стандартами, але і в сприйнятті цінності рекреаційного ресурсу, що підриває основи економіко-екологічного розвитку суспільства.

Ситуація, яка склалася, підштовхує до вибору однієї з двох полярних моделей поведінки держави щодо рекреації та рекреантів. Це може бути або модель державного патерналізму, при якому повинна здійснюватися масована і всебічна підтримка рекреаційного комплексу, що розвивається, і населення за рахунок ресурсів держави, або модель субсидіарної держави, коли вона забезпечує дотації рекреаційному господарству і виплату субсидій населенню для доступу до соціальних послуг.

Необхідність досягнення означених цілей, підтримка достатнього життєвого рівня населення і рівня екологічної безпеки висуває гранично жорсткі вимоги до експансивної дії на природні ресурси. Головна задача на цьому шляху - забезпечення в перспективі високих, стійких темпів економіко-екологічного розвитку, які допоможуть в найближчому майбутньому створити і зберегти мінімально необхідний рівень патерналізму.

3. Механізми досягнення стратегічних і економіко-екологічних цілей. Високі темпи економічного зростання мають бути засобом досягнення значущих екологічних орієнтирів, успішного розв'язання актуальних задач структурно-технологічної модернізації рекреаційного господарства, реалізації додаткових конкурентних переваг курортних, туристських регіонів на міжнародній арені. Тому темпи зростання мають бути не нижче 5- 6% на рік.

Вирішальною умовою в забезпеченні економічного зростання рекреаційних зон, національних природних парків та ін. і всієї стратегії розвитку з еколого-збалансованої політикою повинен стати інвестиційний прорив, який припускає:

- форсоване збільшення капіталовкладень у рекреаційне господарство, здійснення інвестиційного маневру на користь секторів, здатних забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної рекреації у світовому масштабі;
- інвестиційну підтримку ряду ключових секторів, що не мають сьогодні достатнього інвестиційного потенціалу, наприклад гірсько-лижний туризм, водогрязелікарні та ін.;
- інноваційне наповнення інвестицій для максимального наближення місцевої рекреації до світових стандартів.

Але для того, щоб інвестиції стали значущим чинником, мультиплікатором зростання, істотну роль повинен відігравати природоохоронний режим, з урахуванням унікальності, вичерпності, невідновлювальності використовуваного в рекреаційному бізнесі ресурсу. Це припускає прискорену модернізацію вживаних технологій у відпочинку, лікуванні, туризмі на основі наукових підходів, моніторингу стану ресурсів, що якісно проводиться.

Необхідно підкреслити, що модель економічного зростання, орієнтована не лише на підвищення життєвого рівня населення, але й на збереження екологічної рівноваги, зможе реально вивести регіони з кризи, гострота якої сьогодні замаскована кон'юнктурною хвилею поживлення у виробництві. Якщо ж ставка буде зроблена на зростання заради зростання, то загострення екологічної обстановки припинить розвиток рекреації, а отже, й економіки курортних регіонів.

4. Сьогодні виникла необхідність урахування ряду загроз економіко-екологічній динаміці. Найважливішими з них є:

- нерозвиненість економіко-екологічної політики на мікрорівні. По-перше, за низької рентабельності, браку оборотних коштів на підприємствах рекреаційного комплексу не здійснюється відтворювальне переливання капіталу. По-друге, основна частина антропогенного навантаження припадає на особливо цінні, непоновлювальні ресурси, які наростаючими темпами щорічно вибуватимуть із відтворювального процесу, дестабілізуючи господарсько-фінансову діяльність підприємств рекреаційного комплексу;

- державне регулювання рекреаційного природокористування. Брак бюджетних виплат протягом п'яти-десяти років може призвести до безповоротних негативних змін ресурсного потенціалу і, як наслідок, зниження рівня життя населення;

- неготовність інвестиційного комплексу до масштабних середовищноохоронних інвестицій. Потрібні інвестиції в самому інвестиційному комплексі, ініціатором яких може бути держава, а учасниками - представники рекреаційного бізнесу;

- непропорційно високі темпи підвищення цін на енергоносії, транспортні тарифи, що спостерігалися з початку 2000 р., різко обмежили можливості економічного зростання підприємств рекреаційного комплексу, а також у цілому економік курортних регіонів.

5. Аналіз ресурсних і виробничих можливостей вказують на те, що ефективне управління рекреаційним природокористуванням у середньостроковій перспективі відповідним чином поділяється на три періоди.

Перший період характеризується зниженням антропогенного навантаження, обумовленим вичерпанням економічних резервів і запізнюванням введення нових потужностей. Тривалість цього періоду, а також ступінь зниження навантаження на рекреаційні ресурси, безпосередньо пов'язані з динамікою збільшення інвестицій в сектори рекреаційного комплексу.

Другий період - нарощування вливань капіталу в економіку, у т. ч. в рекреаційне господарство, і, відповідно, збільшення антропогенного навантаження на довкілля. До економічного обороту залучаються можливості, що раніше не використовувалися, і виникає пов'язане з цим збільшення пресингу на рекреаційні ресурси. Враховуючи, з одного боку, наявні резерви, а з іншого - часткову мобілізацію цих резервів, що вже сталися в 2008 р.

Третій період. Починаючи з 2009 р. можливий вихід на стаціонарну траєкторію зі збереженням протягом десятиріччя стабільних темпів зростання економік бальнеологічних, гірсько-кліматичних та інших курортних регіонів країни. Задача державного економіко-екологічного управління рекреаційним природокористуванням полягає в тому, щоб створити умови розширеного відновлення ресурсів, що зазнали деградації, на основі комплексного моніторингу і подальше їх використання. Відновлення повинне здійснюватися на базі переважних внутрішніх накопичень та інвестиційних можливостей. Принципова настанова стратегії така, що високе економічне зростання має бути прямо пропорційне середовищноохоронним заходам.

6. Основним напрямом в економіко-екологічній політиці ми вважаємо активну підтримку такого природно-ресурсного потенціалу курортних регіонів, який дозволяє задовольнити соціальні, екологічні та економічні потреби суспільства. Одним з ключових моментів цієї стратегії є формування справжнього конкурентного рекреаційного ринку, що припускає створення рівних умов для всіх його агентів-споживачів.

Дія на якість функціонування рекреаційного ринку розпадається на дві основні складові - насичення економік рекреаційних зон необхідними ринковими інститутами та інструментами і екологічне правове інформаційне забезпечення. Для цього необхідно розв'язати ряд задач:

- зниження інвестиційних фінансових екологічних ризиків;
- підвищення надійності економіко-екологічних коопераційних зв'язків;
- розробка і впровадження Комплексної програми рекреаційного природокористування;
- реструктуризація еколого-дестабілізаційних рекреаційних підприємств;
- формування системи санкціонування за порушення умов ресурсокористування;
- впровадження системи страхування екологічних ризиків і диверсифікації джерел ресурсокористування;
- пільгове кредитування розвитку еколого-збалансованих виробництв рекреаційного комплексу.

На сучасному етапі склалася ситуація, коли фінансовий і рекреаційний сектори функціонують окремо. Накопичення фінансових ресурсів у банківському секторі і дефіцит їх в рекреаційному є однією з основних причин слабкої інвестиційної активності. Ключовою проблемою активізації інвестицій є цілеспрямований рух капіталу відповідно до наявного попиту на рекреаційні послуги та інвестиційних (у т. ч. міжнародних) пропозицій.

При цьому на державу покладається обов'язок впливати на формування прибутків рекреаційного комплексу, з одного боку, і, з іншого - ефективно використовувати наступні ресурси:

- надлишкову ліквідність фінансових ресурсів;
- тіньові гроші, які залучені в рекреаційний бізнес і не беруть участі в офіційному оподаткуванні.

За політичної та економічної стабілізації, створення необхідних умов можна розраховувати на приток значних іноземних інвестицій і вихід на конкурентний міжнародною рекреаційний ринок.

7. Бюджетна економіко-екологічна політика. Дієвим інструментом установа координуючих зв'язків у сфері рекреаційного природокористування, що володіє високим «коефіцієнтом корисної дії», може стати бюджетна політика. Потрібне створення збалансованості між соціальними зобов'язаннями держави перед населенням і рекреаційним комплексом, а також його можливостями мобілізації фінансових ресурсів як на державному, так і на регіональному рівнях.

Генеральним принципом досягнення бездефіцитного еколого- збалансованого бюджету є не зниження витрат, а випереджаюче зростання прибутків до бюджету, однією зі статей якого можуть стати прибутки, отримані рекреаційним комплексом.

При цьому пріоритетним напрямом розвитку податкового законодавства повинне стати пільгове оподаткування новостворюваних підприємств рекреаційного комплексу, що розвиваються.

Важливими напрямом розвитку рекреаційних територій і поповнення бюджету є введення системи платежів за використання ресурсів, відчуження або вилучення ресурсів і територій зі сфери курортного природокористування, нерекреаційне освоєння ресурсів, впровадження системи штрафів і санкцій за порушення якості ресурсу, за деградацію і т. д. З викладеного можна дійти висновку про назрілу наполегливу необхідність внесення змін у податкову систему.

Ставки за основними екологічними податками і обов'язковими платежами не повинні підривати фінансову базу підприємств рекреаційного комплексу для успішного проведення відтворювального процесу.

8. Держава і монополії. Досвід показує, що компанії-монополісти більше зацікавлені у розв'язанні своїх: корпоративних проблем, ніж у дотриманні громадських інтересів, і тим більше, виконанні екологічних завдань. Тому держава в умовах розвитку економік рекреаційних зон повинна зберігати контроль за формуванням екологічної політики монополістів, що займаються рекреаційним бізнесом. Важливо також необхідно стимулювати стійкий розвиток цих компаній, щоб вони забезпечували необхідними послугами економіку.

При цьому держава суворо повинна обмежувати і забороняти діяльність На цьому етапі основна задача полягає в забезпеченні фундаменту економік рекреаційних територій монополістами, у яких отримання прибутку засноване на середовищно-захисних технологіях, тобто інтереси монополістів мають бути підпорядковані інтересам курортних регіонів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, для досягнення позначених параметрів економіко- екологічного управління рекреаційним природокористуванням необхідно розробити систему програм розвитку державного і субдержавного рівнів, процедуру й інструменти їх реалізації і контролю, систему

мобілізації ресурсів і концентрації їх на пріоритетних напрямках, систему моніторингу за досягненням цільових параметрів і адекватним використанням ресурсів, систему правового забезпечення програм розвитку та інших інструментів державної політики.

У середньо- і довгостроковій перспективі потрібна консолідація суспільства на розв'язання проблем відновлення і розвитку рекреаційного комплексу на базі конкретної цільової програми з метою придбання значної ваги у світовому рекреаційному господарстві.

Анотація

Запропоновано Стратегію управління розвитком територіально-рекреаційним комплексом в Україні. Охарактеризовані напрями та ідеї Стратегії, проведена їх структуризація. Зроблені акценти на ресурсозберігаючі та природоохоронні складові напрямів Стратегії.

Ключові слова: стратегія управління (розвитку), територіально-рекреаційний комплекс (ТРК), механізм управління.

Аннотация

Предложена Стратегия управления развитием территориально-рекреационным комплексом в Украине. Охарактеризованы направления и идеи Стратегии, проведена их структуризация. Сделаны акценты на ресурсосберегающие и природоохранные составные направлений Стратегии.

Ключевые слова: стратегия управления (развития), территориально-рекреационный комплекс (ТРК), механизм управления.

Annotation

Management Strategy of the territory-recreational Complex in Ukraine is suggested. The directions and ideas of Strategy are characterized and structured. The resource-saving and ecological components of Strategy directions are made.

Key words: management strategy, territory-recreational complex, management.

Список використаних джерел:

1. Управління рекреаційними територіями: монографія / За ред. В.В. Горлачука. – Миколаїв: Іліон, 2010. – 236 с.
2. Управління природно-рекреаційними територіями / За ред. В.В. Горлачука. – Миколаїв: Іліон, 2010. – 188 с.

ДО УВАГИ АВТОРІВ!

Шановні колеги!

Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор» є фаховим науковим виданням. Видається на підставі «Свідоцтва Міністерства юстиції України про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації» від 03.09. 2009 року (серія КВ № 15586-4058ПР). Згідно постанови ВАК України від 18. 11.2009р. № 1 - 05/5, науковий журнал «Бізнес-навігатор» включено до переліку наукових видань України, (див. Бюлетень ВАК України №12, 2009р.) в яких можуть опубліковуватись результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата наук.

Журнал публікує статті теоретико-методологічного, науково-методичного та прикладного характеру з актуальних питань розвитку економічної науки та підприємництва. Статті друкуються російською, українською, англійською, французькою та німецькою мовами.

Основні фахові напрямки: проблеми раціонального використання, охорони і відтворення природно-ресурсного потенціалу і навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки соціально-економічного розвитку і життєдіяльності людини; розвиток, тенденції та закономірності економічної, інвестиційної, інноваційної, виробничої, логістичної, маркетингової діяльності підприємств, організаційно-правові форми підприємницької діяльності, фактори, ресурси, види, стадії і результати економічної діяльності підприємств, процес та форми управління підприємством (менеджмент).

Надсилаючи до редакції матеріали, просимо виконувати такі правила:

1. Вимоги до текстових матеріалів:

Стаття має відповідати тематичному спрямуванню журналу. Рукописи для публікацій подаються:

а) на диску (Word) або USB накопичувачі. Файл повинен мати розширення *.doc або *.rtf; шрифт - Times New Roman; кегль 14; інтервал 1,5; ширина полів: зліва - 20 мм, праворуч - 20 мм, зверху, знизу - 20 мм;

б) до диску додається паперовий варіант статті, а також затверджена відповідним чином рецензія доктора економічних наук (якщо серед авторів немає доктора наук) та відомості про авторів на окремому аркуші;

в) якщо у статті багато формул, схем, таблиць тощо, їх треба подати окремим файлом.

Обсяг статті 6-12 сторінок без переносів та нумерації .

2. Структура статті

Редакція науково-виробничого журналу «Бізнес-навігатор» повідомляє, що відповідно до внесення змін до наказу ВАК України від 04.04.2000 № 178 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук та їх апробацію» та з метою забезпечення якісно нового рівня повноти і оперативності задоволення інформаційних потреб суспільства у знаннях, вдосконалення механізму оприлюднення творчого доробку науковців, складені нові вимоги до статей, що направляються до науково-виробничого журналу «Бізнес-навігатор» серії: «Економіка і підприємництво».

Статті необхідно готувати, дотримуючись такої структури подачі матеріалу:

УДК.....(напівжирний шрифт)

Прізвище, ініціали (напівжирний шрифт)

НАЗВА СТАТТІ (НАПІВЖИРНИМ ПРОПИСНИМ ШРИФТОМ)

1. Структура наукової статті повинна обов'язково містити такі необхідні елементи:

- **Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.**
- **Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор.**
- **Формулювання завдання дослідження.**
- **Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.**
- **Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.**
- На статті обов'язково надають **анотацію (резюме)** українською, російською та англійською мовами з **ключовими словами**.
- **Список використаних джерел.**

3. Організаційні питання

Стаття надсилається з копією документа про оплату за опублікування. Вартість публікації складає 300 гривень за статтю. Збірники надсилаються кур'єром за індивідуальною домовленістю з редакцією.

Автор ставить свій підпис на останній сторінці. Цим він стверджує, що всі дати, цитати, фактичні дані звірені, матеріал зчитано, тобто статтю підготовлено до видання.

Статті, оформлені не у відповідності з указаними правилами, редакцією не розглядаються. Рукописні матеріали до розгляду не приймаються. Надіслані матеріали авторів не повертаються.

Редакція залишає за собою право скорочувати і виправляти статті, а також за згодою авторів вміщувати їх у огляд. Матеріали надсилаються в редакцію журналу. Наша адреса: 73039 м. Херсон, вул. 49 Гвардійської Дивізії, 37-А Довідки за телефоном: (0552) 33-53-40, 33-52-61

e-mail: sovet@mubip.org.ua

З повагою,

відповідальний секретар: Крупіца І. В.

НАШІ АВТОРИ

1. Анісімова С.І. - магістр Мукачівського державного університету
2. Антофій Н.М. - д.е.н., доцент, Новокаховський політехнічний інститут
3. Архіпова О.В. - магістрант, ВНЗ НГІ ВМУРоЛ “Україна”
4. Бавико О.Є. - к.п.н., докторант Міжнародного університету бізнесу і права
5. Банєва І.О. - д.е.н., доцент, Миколаївський державний аграрний університет
6. Біліченко О.О. - асистент кафедри економічної теорії і суспільних наук, Миколаївський державний аграрний університет
7. Білоусов О.М. - д.е.н., доцент, Міжнародний університет бізнесу і права
8. Божонюк О.С. - магістрант, ВНЗ НГІ ВМУРоЛ “Україна”
9. Василенко О.О. - магістрант, ВНЗ НГІ ВМУРоЛ “Україна”
10. Волошина Е.А. - к.е.н., доцент кафедри економічної теорії Донбаської державної машинобудівної академії
11. Гнатюк Я.І. - Українська академія друкарства
12. Джалал А.К. - д.е.н., доцент, ЮФ НУБіП України «КАТУ»
13. Добичина І.В. - магістрант, ВНЗ НГІ ВМУРоЛ “Україна”
14. Доброскок О.В. - магістрант, ВНЗ НГІ ВМУРоЛ “Україна”
15. Дроздова В.А. - аспірант кафедри маркетингу та логістики (Одеської національної академії харчових технологій)
16. Думенко І.В. - к.е.н., доцент кафедри теорії і практики психолого-педагогічних дисциплін, Миколаївський державний аграрний університет
17. Дюжев В.Г. - к.е.н., професор кафедри організації виробництва та управління персоналом Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»
18. Зінченко А.І. - к.е.н, Національний університет кораблебудування, м. Миколаїв
19. Іванов А.М. - к.е.н., в.о. доцента кафедри, завідувач кафедри готельно-туристичного бізнесу та харчових технологій Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини ВНЗ Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
20. Калінська Т.А. - к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту Херсонського національного технічного університету
21. Клещенко А.В. - Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова м.Миколаїв
22. Клімук А.В. - магістрант, ВНЗ НГІ ВМУРоЛ “Україна”
23. Коваль С.В. - к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку ХДАУ
24. Колпакова Н.С. - к.е.н., асистент кафедри фінансів та кредиту Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет»
25. Копитко О.В. - аспірант Львівської комерційної академії
26. Кохацька К.Ю. - магістрант, ВНЗ НГІ ВМУРоЛ “Україна”
27. Ксьонжик І.В. - к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку МДАУ
28. Кузнецов І.О. - магістрант, ВНЗ НГІ ВМУРоЛ “Україна”

29. Лагодієнко В.В. - д.е.н., професор, Міжнародний університет бізнесу і права
30. Ларіна Я.С. - д.е.н., доцент, професор кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ
31. Лопушанська В.В. - ст. викладач, Миколаївський державний аграрний університет
32. Майданевич П.Н. - к.е.н., доцент ЮФ НУБіП України «КАТУ»
33. Максименко А.Г. - асистент, Миколаївський державний аграрний університет
34. Маломуж О.Г. - магістрант, ВНЗ НГІ ВМУРоЛ "Україна"
35. Малюк С.О. - к.е.н., викладач кафедри цивільно-правових дисциплін Миколаївського комплексу Національного університету «Одеська юридична академія»
36. Мармуль Л.О. - д.е.н., професор кафедри бухгалтерського обліку МДАУ
37. Мельник Ю.Д. - магістрант, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв
38. Метляєва О.С. - магістрант, ВНЗ НГІ ВМУРоЛ "Україна"
39. Мирончук О.Б. - здобувач МУБіП
40. Морозов Р.В. - к.е.н., доцент ННЦ "Інститут аграрної економіки" НААН
41. Мухіна М.В. - магістрант, ВНЗ НГІ ВМУРоЛ "Україна"
42. Нестерова С.В. - к.е.н., доцент Мукачівського державного університету
43. Нужна С.А. - к. е. н., Дніпродзержинський державний технічний університет
44. Орленко О.В. - к.е.н, доцент кафедри фінансів, Міжнародний університет бізнесу і права
45. Пашкевич М.С. - к.е.н., доц., директор Бізнес-інкубатору НГУ, Державний ВНЗ «Національний гірничий університет»
46. Пашко П.В. - Радник голови митної Служби України, д.е.н., доцент заслужений діяч науки і техніки України державний радник митної служби 2 рангу Почесний митник України
47. Петренко М.П. - здобувач МУБіП
48. Піюренко І.О. - к.е.н., докторант Міжнародного університету бізнесу і права
49. Пономарьова М.С. - к.е.н, викладач кафедри виробничого менеджменту та агробізнесу Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва
50. Поповиченко О.Л. - магістрант, ВНЗ НГІ ВМУРоЛ "Україна"
51. Прокоф'єва О.Ю. - магістрант, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв
52. Прохорчук С.В. - к.е.н., доцент, Міжнародний університет бізнесу і права
53. Сакаль М.М. - магістр Мукачівського державного університету

54. Самчинська Я.Б. - к.е.н., доцент кафедри інформатики Херсонського національного технічного університету
55. Сарапіна О.А. - докторант, Миколаївський державний аграрний університет
56. Сисак М.С. - магістрант, ВНЗ НГІ ВМУРоЛ “Україна”
57. Сіренко І.В. - к.е.н, Національний університет кораблебудування, м. Миколаїв
58. Січко С.М. - к.е.н., ст. викладач кафедри міжнародної економіки та економічної теорії, Миколаївський Національний Університет імені В.О.Сухомлинського
59. Сорокунська Т.О. - ст. викладач кафедри фінансів та банківської справи, Міжнародний університет бізнесу і права м. Херсон
60. Стегней М.І. - к.е.н., доцент Мукачівського державного університету
61. Стефанович Н.Я. - Миколаївський державний аграрний університет
62. Ткаліч Т.І. - к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки та економічної теорії, Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського
63. Томілін О.О. - директор Полтавської філії Європейського університету м. Полтава, к.с.-г.н., доцент кафедри економіки та менеджменту
64. Трегубова І.А. - магістрант, ВНЗ НГІ ВМУРоЛ “Україна”
65. Турчак Н.А. - старший викладач кафедри фінансів Міжнародного університету бізнесу і права
66. Фесина А. А. - магістрант, ВНЗ НГІ ВМУРоЛ “Україна”
67. Фоміна А.С. - аспірант Міжнародного університету бізнесу і права
68. Фомішина В.М. - к.е.н., доцент, Херсонський національний технічний університет
69. Хижняк А.А. - к.е.н., асистент кафедри економічної теорії Донбаської державної машинобудівної академії
70. Чернявська І.М. - асистент кафедри економіки та організації виробництва Дніпродзержинського державного технічного університету

БІЗНЕС-НАВІГАТОР
№28, 2012. – 270 с.

Науково-виробничий журнал

Головний редактор: Жуйков Г. Є.
Редакційна рада: Білоусова С. В.,
Левківський К. М., Некряч А.І.
Відповідальний за випуск: Крупіца І. В.
Технічний редактор: Білоусов О.М.
Верстка: Попов М.А.
Комп'ютерний набір: Попов М.А.

Підписано до друку 27.04.2012
Формат 60 x 84.1/8 Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк.. 5,9 Наклад 300 примірників
Редакційно-видавничий центр МУБІП м. Херсон, вул. 49-ї Гвардійської дивізії, 37-А
тел./факс 33-53-40, 44-47-81;
E-mail: mubip@mubip.org.ua, sovets@mubip.org.ua